

The  
Adventures  
of **Rasselas**,  
Prince of Abyssinia

*A Tale written by Dr. Samuel Johnson*

with Oliver Goldsmith's review of Edmund Burke's *Enquiry into the Origin of Our Ideas of the Sublime and Beautiful*, Thomas Love Peacock's *Four Ages of Poetry*, and Percy Bysshe Shelley's response thereto, entitled *A Defence of Poetry*, complete with explanatory and textual notes and study guides, for the inquisitive scholar and student, including also the complete Hungarian translations of the works listed above.

.....


Oliver Goldsmith recenziója Edmund Burke *Filozófiai vizsgálódás a fenségesről és a szépről való ideáink eredetét illetően* című művéről, Thomas Love Peacock írása *A költészet négy korszakáról* és Percy Bysshe Shelley arra adott válasza, *A költészet védelme*, magyarázó jegyzetekkel és tanulmányi segédlettel a nyílt elméjű olvasók és diákok számára, kiegészítve a szövegek új és teljes magyar fordításával, valamint

*Dr. Samuel Johnson elbeszélése*

**Rasselasznak,**  
Abesszínia herce-  
gének kaland-  
jairól.

ELTE Eötvös József Collegium

Budapest, 2014



# Rasselas



## EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMA

**A kiadvány az Emberi Erőforrások Minisztériuma támogatásával készült.**

*Rasszelasz. Angol prózairodalmi olvasókönyv*  
*Rasselas: A Reader of English Prose from the 18th and 19th Centuries*

ELTE Eötvös József Collegium Angol-Amerikai Műhely kiadványa

Edition © Fejérvári Boldizsár, 2014

Translation © the Translators, 2014

### **Felelős kiadó**

Dr. Horváth László,  
az ELTE Eötvös József Collegium igazgatója

### **Szerkesztette**

Fejérvári Boldizsár

### **Fordította**

Csanádi Sára • Dezsényi Balázs • Fejérvári Boldizsár • Gaál Mónika • Kassai Gyöngyi •  
Kondi Viktória • Kovács Györgyi • Králl Janka • Lőrincz Nanetta • Magyarkuti Zsófia  
• Mikó Katalin • Pádár András • Radács Kata Hermina • Ribiczey Júlia • Solymosi Nóra •  
Soponyai Bianka • Szabó Mátyás Zoltán • Tala Nóra • Zalasch Tímea • Zsin Eszter Erzsébet

### **Nyomdai munkálatok**

Pátria Nyomda Zrt.  
1117 Budapest, Hunyadi János út 7.  
Felelős vezető: Fodor István vezérigazgató

ISBN 978-615-5371-29-5

# *Table of Contents • Tartalomjegyzék*

*Table of Contents • Tartalomjegyzék*

i

*Preface • Előszó*

ii

## **Samuel Johnson**

*The Adventures of Rasselas, Prince of Abyssinia • Rasszelasz abesszin herceg kalandjai*

I

## **Oliver Goldsmith**

*Edmund Burke on the Sublime and Beautiful • Edmund Burke a fenségesről és a szépről*

90

## **Thomas Love Peacock**

*The Four Ages of Poetry • A költészet négy korszaka*

101

## **Percy Bysshe Shelley**

*A Defence of Poetry • A költészet védelme*

119

*Bibliography • Bibliográfia*

cccv

## Preface

The present volume is extraordinary in three important respects. First, it presents the bilingual edition of four loosely related English texts significant both in literary and critical terms, according to such groundbreaking principles of close translation that allow the texts, through a strict syntactic equivalence, to be compared by the reader line by line, sentence by sentence.

Second, most Hungarian texts are the fruit of a translators' seminar, whose participants contributed to the volume with enthusiasm and an openness towards all innovative concepts. Besides the translation, which they had to create according to the highly strict criteria mentioned above, some of them also wrote parts of the study guides. The names of the translators as well as co-authors are listed after the relevant texts (see "Credits"). Working together once again demonstrated István Géher's thesis: "Literary translation is permanent problematization. [...] A text has practical problems, from which emerge general questions" (Mesterházi 139) – and from those general questions, the instructor learned at least as much in the present case as his students. The greatest difficulty was posed by finding the proper balance between "the languages of both eras" (Marton III), that is, 18th and 19th-century English and 21st-century Hungarian.

Third, the shortness of time, the greatness of the undertaking, and the relative inexperience of the organizer and participants of the seminar have again confirmed István Géher's tenet: "Translation can never be finished, only interrupted at one point" (Marton II2). And the same holds for editing. The virtues of this volume should thus be credited to the authors and translators, while any mistake and shortcoming is due to the editor. But digital technology today offers a new means organically to grow, improve, and "enlarge" (Shelley, *below*, 125) not only the mind but also printed matter. The electronic edition of this book will be available at <http://honlap.eotvos.elte.hu/angol-amerikai/Rasselas.htm>, regularly updated to accommodate changes, emendations, or additions. In this, your contribution will also be appreciated; please send all feedback to [rasselas.ejc@gmail.com](mailto:rasselas.ejc@gmail.com).

We wish you great enjoyment reading our volume here presented.

### *Acknowledgements*

The editor wishes first and foremost to thank the enthusiastic and talented students of this seminar for their unflagging work; further, Ágnes Péter for her support and encouragement; János Barcsák for his indispensable suggestions and corrections; István Faragó-Szabó, Endre Szécséni, and Zsolt Komáromy for clarifying the philosophical and poetical background of the texts; as well as Dr. László Horváth, for making the publication of the present volume possible.

Budapest, 17 June 2014

*Boldizsár Fejérvári*

## Előszó

A jelen kötet három fontos szempontból is rendkívüli vállalkozás. Egyrészt négy, egymáshoz lazán kötődő, ám irodalomtörténetileg és kritikailag is fontos angol szöveg kétnyelvű kiadását nyújtja, úttörő módon a szoros fordítás olyan szigorú szintaktikai elvei szerint haladva, melyek eredményeképp a szövegeket sorról sorra, mondatról mondatra összevetheti az olvasó.

Másrészt a magyar szövegek többsége egy fordítói szeminárium gyümölcse, melynek résztvevői lelkesen és minden újdonságra fogékonyan járultak hozzá a kötet elkészültéhez. A fordítás mellett, amelyet a már említett igen szigorú elvárásoknak megfelelően kellett elkészíteniük, többen a segédletek megírásában is jeleskedtek. A fordítók és a társszerzők nevét külön is feltüntettük az adott szövegek után (lásd „Credits”). A közös munka során újfent bebizonyosodott Géher István tézise: „A műfordítás állandó problémafelvetés. [...] Egy szövegnek gyakorlati problémái vannak, ezekből merülnek fel az általános kérdések” (Mesterházi 139) – ezekből az általános kérdésekből pedig a tanár jelen esetben legalább annyit tanult, mint a hallgatók. A legfőbb nehézséget a megfelelő egyensúly megtalálása jelentette „a két korszak nyelvezete” (Marton III), a 18–19. századi angol és a 21. századi magyar között.

Harmadrészt, az idő rövidege, a vállalkozás nagysága, valamint a szeminárium szervezőjének és résztvevőinek viszonylagos tapasztalatlansága ismét megerősítette Géher István vélekedését: „A fordítást sosem lehet befejezni, csak egy ponton abba lehet hagyni” (Marton 112). Ugyanezt a szerkesztésről is elmondhatjuk. A kötet erényei tehát a szerzőket és fordítókat dicsérik, míg bármely hiba és hiányosság a szerkesztőnek róható fel. A digitális technológia azonban ma már új lehetőséget kínál a szerves növekedésre, fejlődésre és „tágításra” (Shelley, *alább*, 125), nemcsak az elme, hanem a nyomtatványok tekintetében is. A jelen kötet elektronikus kiadása a <http://honlap.eotvos.elte.hu/angol-amerikai/Rasselas.htm> honlapon lesz elérhető, és rendszeresen frissíteni fogjuk, teret engedve a változtatásnak, javításnak, kiegészítésnek. Ebben pedig az Önök közreműködésére is számítunk; kérjük, visszajelzéseiket a [rasselas.ejc@gmail.com](mailto:rasselas.ejc@gmail.com) címre küldjék!

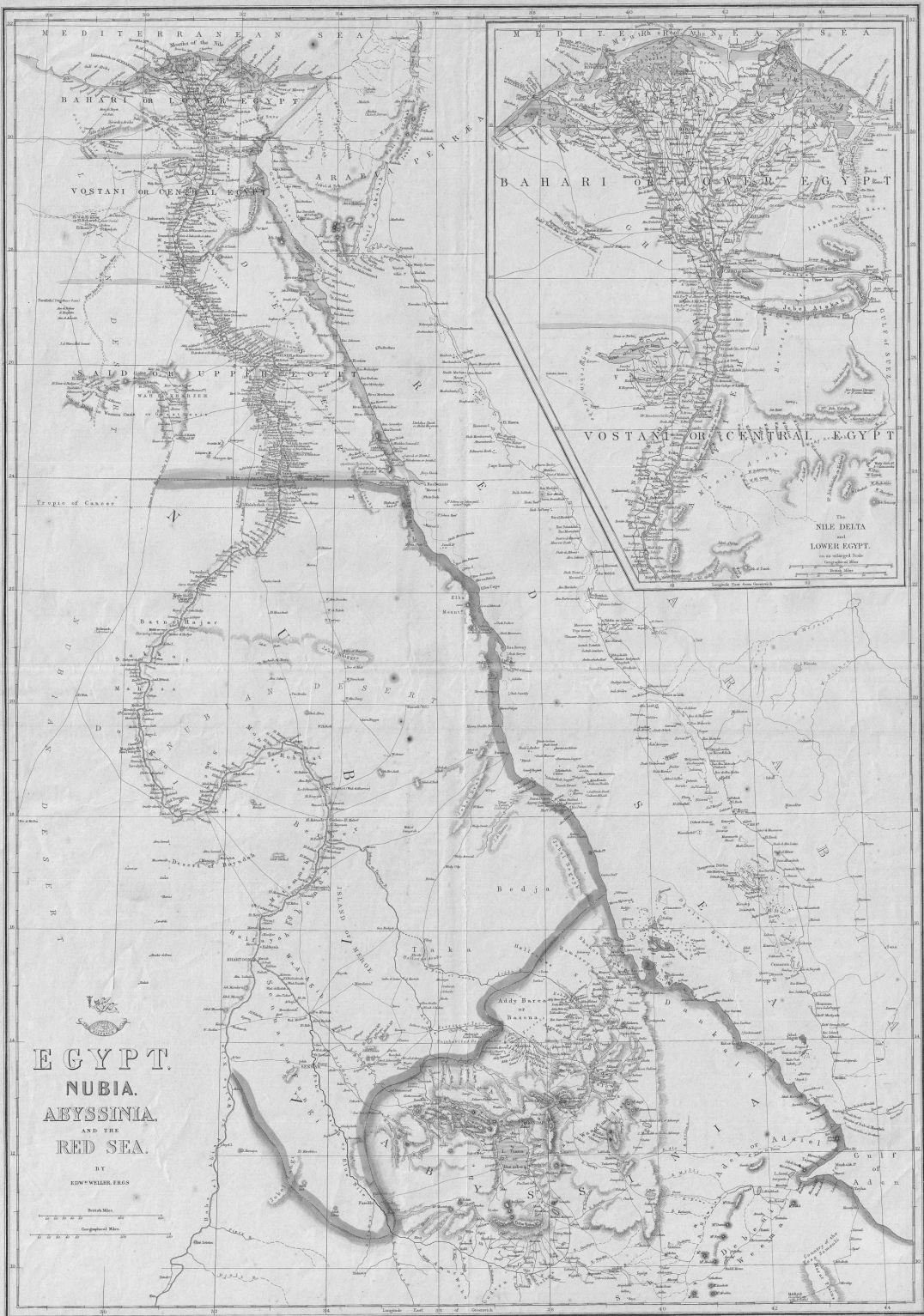
Fogadják kötetünket szeretettel, leljük örömeiket benne!

### *Köszönetnyilvánítás*

A szerkesztő elsősorban a szeminárium lelkes és tehetséges hallgatóinak kíván köszönetet mondani lankadhatatlan munkájukért; továbbá Péter Ágnesnek a támogató biztatásért; Barcsák Jánosnak nélkülözhetetlen javaslataiért és javításaiért; Faragó-Szabó Istvánnak, Szécsényi Endrének és Komáromy Zsoltinak a szövegek filozófiai és poétikai hátterének megvilágításáért; valamint Dr. Horváth László igazgató úrnak, amiért lehetővé tette a jelen kötet megjelenését.

Budapest, 2014. június 17.

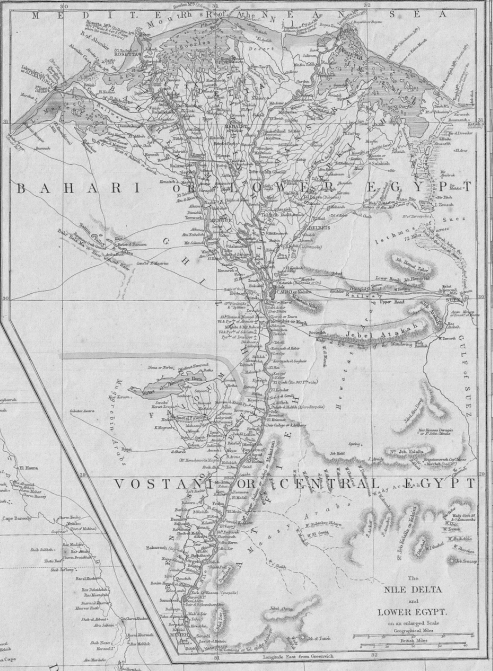
*Fejérvári Boldizsár*



**EGYPT,  
NUBIA,  
ABYSSINIA,  
AND THE  
RED SEA.**

BY  
EDMUND WELLS, F.R.S.

Scale Miles  
Geographical Miles



The Nile Delta  
LOWER EGYPT

as enlarged Scale  
Geographical Miles  
English Miles

*Samuel Johnson*

**The Adventures of Rasselas,  
Prince of Abyssinia**

**Rasszelasz abesszin herceg  
kalandjai**

# Chapter I

## *Description of a palace in a valley*

Ye who listen with credulity to the whispers of fancy, and pursue with eagerness the phantoms of hope; who expect that age will perform the promises of youth, and that the deficiencies of the present day will be supplied by the morrow, attend to the history of Rasselas, Prince of Abyssinia.

Rasselas was the fourth son of the mighty emperor in whose dominions the father of waters begins his course—whose bounty pours down the streams of plenty, and scatters over the world the harvests of Egypt.

According to the custom which has descended from age to age among the monarchs of the torrid zone, Rasselas was confined in a private palace, with the other sons and daughters of Abyssinian royalty, till the order of succession should call him to the throne.

The place which the wisdom or policy of antiquity had destined for the residence of the Abyssinian princes was a spacious valley in the kingdom of Amhara, surrounded on every side by mountains, of which the summits overhang the middle part. The only passage by which it could be entered was a cavern that passed under a rock, of which it had long been disputed whether it was the work of nature or of human industry. The outlet of the cavern was concealed by a thick wood, and the mouth which opened into the valley was closed with gates of iron, forged by the artificers of ancient days, so massive that no man, without the help of engines, could open or shut them.

From the mountains on every side rivulets descended that filled all the valley with verdure and fertility, and formed a lake in the middle, inhabited by fish of every species, and frequented by every fowl whom nature has taught to dip the wing in water. This lake discharged its superfluities by a stream, which entered a dark cleft of the mountain on the northern side, and fell with dreadful noise from precipice to precipice till it was heard no more.

The sides of the mountains were covered with trees, the banks of the brooks were diversified with flowers; every blast shook spices from the rocks, and every month dropped fruits upon the ground. All animals that bite the grass or browse the shrubs, whether wild or tame, wandered in this extensive circuit, secured from beasts of prey by the mountains which confined them. On one part were flocks and herds feeding in the pastures, on another all the beasts of chase frisking in the lawns, the sprightly kid was bounding on the rocks, the subtle monkey frolicking in the trees, and the solemn elephant reposing in the shade. All the diversities of the world were brought together, the blessings of nature were collected, and its evils extracted and excluded.

The valley, wide and fruitful, supplied its inhabitants with all the necessaries of life, and all delights and superfluities were added at the annual visit which the emperor paid

# I. fejezet

## *Leírás egy völgybeli palotáról*

Ti, akik hiszékenységgel hallgatjátok a fantázia suttogásait, és buzgósággal űzitek a remény fantomjait; akik azt várjátok, hogy a kor beteljesíti majd a fiatalság ígéreteit és a mai nap hiányait a holnap fogja betölteni, hallgassátok hát Rasszelasznak, Abesszínia hercegének történetét!

Rasszelasz annak a hatalmas császárnak volt a negyedik fia, akinek uradalmában megkezdte útját a vizek atyja – akinek bősége dúskálással árasztja el a vidéket, és szétszórja Egyiptom aratását szerte a világon.

Azon szokáshoz híven, amely a forró égöv egyik uralkodójáról a másikra szállt, Rasszelasz egy titkos palotában volt elzárva, Abesszínia királyi családjának többi fiával és leányával együtt, amíg csak az örökösödési rend a trónra nem szólítja.

A hely, melyet az ókori bölcsesség vagy államvezetés rendelt lakhelyül Abesszínia hercegeinek számára, Amhara királyságának tágas völgye volt, amelyet minden oldalról hegyek vettek körül, s csúcsaik a völgy közepe fölé nyúltak. Az egyetlen út, amelyen be lehetett jutni, egy szikla alatti üregben futott, és régóta vita folyt arról, hogy vajon a természet vagy emberi fáradság munkája-e. Az üreg kijáratát sűrű erdő takarta el, a völgy felőli szája pedig vaskapukkal volt elzárva, melyeket régi idők mesteremberei kovácsoltak olyan erőre, hogy gépek segítségével egyetlen ember sem tudta őket kinyitni vagy bezárni.

A hegyek minden oldaláról patakok folytak alá, amelyek megtöltötték a völgyet üde-séggel és termékenységgel, középen pedig tavat alkottak, melyet mindenféle hal népesített be és minden olyan madár felkeresett, melyet a természet arra tanított, hogy szárnyát a vízbe mártsa. E tó feleslegét egy patak vezette el, amely a hegy északi oldalán sötét hasadékba veszett, és szörnyű robajjal zuhant szakadékról szakadékra, amíg moraja nem hallatszott többé.

A hegyoldalakat fák borították, a patakok partján különféle virágok sokasága nőtt; minden szellőkés fűszeres illatot szórt szerteszt a sziklákról, és minden hónap gyümölcsöket hullatott a földre. Minden állat, amely fűvet rág vagy a cserjék között legel, legyen bár vad vagy szelíd, ezen a hatalmas területen kószált, az őket elzáró hegyek által megvédve a ragadozóktól. Az egyik oldalon nyájak és gulyák legeltek a réteken, a másikon hajtóvadak kergetőztek a gyepen, a fürge kecskegida a sziklákon szökdecselt, az apró majom a fákon mókázott, a hallgatag elefánt pedig az árnyékban pihent. A világ minden sokféleségét összegyűjtötték itt, a természet áldásait learatták, átkait kizárták és kirekesztették.

A völgy, széles és termékeny lévén, az élet minden szükségletével ellátta lakóit, és minden öröm és fényűzés tetőfokára hágott a császár éves látogatásakor, melyet

his children, when the iron gate was opened to the sound of music, and during eight days every one that resided in the valley was required to propose whatever might contribute to make seclusion pleasant, to fill up the vacancies of attention, and lessen the tediousness of time. Every desire was immediately granted. All the artificers of pleasure were called to gladden the festivity; the musicians exerted the power of harmony, and the dancers showed their activity before the princes, in hopes that they should pass their lives in blissful captivity, to which those only were admitted whose performance was thought able to add novelty to luxury. Such was the appearance of security and delight which this retirement afforded, that they to whom it was new always desired that it might be perpetual; and as those on whom the iron gate had once closed were never suffered to return, the effect of longer experience could not be known. Thus every year produced new scenes of delight, and new competitors for imprisonment.

The palace stood on an eminence, raised about thirty paces above the surface of the lake. It was divided into many squares or courts, built with greater or less magnificence according to the rank of those for whom they were designed. The roofs were turned into arches of massive stone, joined by a cement that grew harder by time, and the building stood from century to century, deriding the solstitial rains and equinoctial hurricanes, without need of reparation.

This house, which was so large as to be fully known to none but some ancient officers, who successively inherited the secrets of the place, was built as if Suspicion herself had dictated the plan. To every room there was an open and secret passage; every square had a communication with the rest, either from the upper storeys by private galleries, or by subterraneous passages from the lower apartments. Many of the columns had unsuspected cavities, in which a long race of monarchs had deposited their treasures. They then closed up the opening with marble, which was never to be removed but in the utmost exigencies of the kingdom, and recorded their accumulations in a book, which was itself concealed in a tower, not entered but by the emperor, attended by the prince who stood next in succession.

## Chapter II

### *The discontent of Rasselas in the Happy Valley*

Here the sons and daughters of Abyssinia lived only to know the soft vicissitudes of pleasure and repose, attended by all that were skilful to delight, and gratified with whatever the senses can enjoy. They wandered in gardens of fragrance, and slept in the fortresses of security. Every art was practised to make them pleased with their own condition. The sages who instructed them told them of nothing but the miseries of public life, and described all beyond the mountains as regions of calamity, where discord was al-

gyermekeinél tett, amikor a vaskapu zeneszóra nyílt ki és nyolc napon keresztül a völgy minden lakóját felkérték, nevezzen meg bármit, ami kellemessé teheti elzártságát, kitöltheti figyelmének űrjeit, és enyhítheti az idő múlásának unalmát. Minden vágy azonnal teljesült. A gyönyör minden mesterét meghívták, hogy megvidámítsa az ünnepséget; a zenészek a harmónia erejét alkalmazták, míg a táncosok a hercegeknek mutatták be tevékenységüket, abban a reményben, hogy életüket az áldott fogságban tölthetik, ahova csak azokat engedték be, akiknek előadásáról úgy vélték képes újdonsággal tetézni a fényűzést. Oly mérvűnek tűnt a biztonság és az öröm, amelyet e visszavonultság biztosított, hogy akinek új volt, azt kívánta, bárcsak mindörökké szólna; és mivel akikre a vaskapuk egyszer rázárultak, azok visszatérését többé nem engedélyezték, a tartósabb tapasztalat hatásait nem lehetett megismerni. Így hát minden év új örömök látványát hozta, és új jelentkezőket a bebörtönzésre.

A palota egy magaslaton állt, körülbelül harminc lépéssel a tó felszíne felett. Sok térre és udvarra osztották fel, melyeket kisebb vagy nagyobb pompával építettek meg, a tervezett lakók rangjának megfelelően. A tetőket tömör kőből épült boltívekké alakították, és olyan kötőanyaggal szilárdították meg, amely az idő múlásával csak keményedett, és így az épület századról századra megállt, gúnyt űzve a napforduló esőiből és a napéjegyenlőség forgószeleiből, és még a javítására sem volt szükség.

E ház, amely olyan nagy volt, hogy teljes egészében senki, csak néhány agg hivatalnok ismerhette, akik egymástól örökölték meg a hely titkait, úgy épült fel, mintha maga a Gyanakvás diktálta volna a terveket. Minden szobának volt egy nyilvános és egy titkos bejárata; minden tér összekapcsolódott a többivel, vagy a felsőbb emeleteken, titkos galériákon, vagy pedig az alsóbb lakosztályokból kivezető föld alatti járatokon át. Sok oszlop takart rejtett üregeket, amelyekben uralkodók hosszú sora dugta el kincseit. Aztán márvánnyal zárták el a kijáratot, amelyet csak a királyság leginségesebb napjaiban távolíthattak el, a kincs felhalmozását pedig egy könyvben vezették, s ezt magát is egy toronyba rejtették, ahova csak a császár mehetett fel, az örökösödésben soron következő herceg kíséretében.

## II. fejezet

### *Rasszelasz elégedetlensége a Boldog-völgyben*

Abesszínia fiainak és lányainak élete másból sem állt itt, mint a gyönyör és pihe-nés gyöngéd viszontagságaiból, s az ifjakat az örömszerzésben járatos személyek szolgálták, s minden élvezetben részük lehetett, amire csak az érzékek képesek. Illatos kertekben kószáltak, és a biztonság erődjeiben tértek nyugovóra. Minden művészet segítette őket abban, hogy kedvüket leljék életkörülményeikben. A bölcsek, akik tanították őket, másról sem beszéltek, mint a közélet gyötrelmeiről, a hegyeken

ways racing, and where man preyed upon man. To heighten their opinion of their own felicity, they were daily entertained with songs, the subject of which was the Happy Valley. Their appetites were excited by frequent enumerations of different enjoyments, and revelry and merriment were the business of every hour, from the dawn of morning to the close of the evening.

These methods were generally successful; few of the princes had ever wished to enlarge their bounds, but passed their lives in full conviction that they had all within their reach that art or nature could bestow, and pitied those whom nature had excluded from this seat of tranquillity as the sport of chance and the slaves of misery.

Thus they rose in the morning and lay down at night, pleased with each other and with themselves, all but Rasselas, who, in the twenty-sixth year of his age, began to withdraw himself from the pastimes and assemblies, and to delight in solitary walks and silent meditation. He often sat before tables covered with luxury, and forgot to taste the dainties that were placed before him; he rose abruptly in the midst of the song, and hastily retired beyond the sound of music. His attendants observed the change, and endeavoured to renew his love of pleasure. He neglected their officiousness, repulsed their invitations, and spent day after day on the banks of rivulets sheltered with trees, where he sometimes listened to the birds in the branches, sometimes observed the fish playing in the streams, and anon cast his eyes upon the pastures and mountains filled with animals, of which some were biting the herbage, and some sleeping among the bushes. The singularity of his humour made him much observed. One of the sages, in whose conversation he had formerly delighted, followed him secretly, in hope of discovering the cause of his disquiet. Rasselas, who knew not that any one was near him, having for some time fixed his eyes upon the goats that were browsing among the rocks, began to compare their condition with his own.

“What,” said he, “makes the difference between man and all the rest of the animal creation? Every beast that strays beside me has the same corporal necessities with myself: he is hungry, and crops the grass; he is thirsty, and drinks the stream; his thirst and hunger are appeased; he is satisfied, and sleeps; he rises again, and is hungry; he is again fed, and is at rest. I am hungry and thirsty, like him, but when thirst and hunger cease, I am not at rest. I am, like him, pained with want, but am not, like him, satisfied with fullness. The intermediate hours are tedious and gloomy; I long again to be hungry that I may again quicken the attention. The birds peck the berries or the corn, and fly away to the groves, where they sit in seeming happiness on the branches, and waste their lives in tuning one unvaried series of sounds. I likewise can call the lutist and the singer; but the sounds that pleased me yesterday weary me to-day, and will grow yet more wearisome to-morrow. I can discover in me no power of perception which is not glutted with its proper pleasure, yet I do not feel myself delighted. Man surely has some latent sense

túli világot balsors sújtotta földként írták le, ahol mindig széthúzás tombol, s ahol ember falja fel az embert. Hogy jó sorokkal minél elégedettebbek legyenek, naponta dalokkal szórakoztatták őket, melyek a Boldog-völgyről szóltak. Étvágyukat finomságok gyakori felsorakoztatásával gerjesztették fel, és mulatozás és vigasság volt a dolguk a nap minden órájában, hajnalhasadástól az est beálltáig.

E módszerek általában sikeresnek bizonyultak; a hercegek közül csak kevesen kívánták volna határaik kiterjesztését, inkább abban a meggyőződésben töltötték életüket, hogy karnyújtásnyira van tőlük minden, amivel a művészet vagy a természet elhalmozhatja őket, és szánták azokat, akiket a természet kizárt a nyugalom e székhelyéről, hogy a szerencse játékszeri és a nyomor rabszolgái legyenek.

Így keltek fel reggelente s így feküdtek le éjjelente, elégedetten egymással és magukkal, mindannyian, kivéve Rasszelaszt, aki élete huszonhatodik évétől kezdve mindinkább kivonta magát az időmúlásból és az összejövelelekből, és a magányos sétákban és csendes elmélkedésben lelte örömét. A fényűzően megerített asztaloknál ülve gyakorta el is felejtette megízlelni a felszolgált ínycségeket; hirtelen felpattant egyegy dal hallgatása közben, és sietve visszavonult, el a zene hangjától. Udvaroncai észrevették a változást, és igyekeztek szívében megújítani a gyönyör élvezetét. Ő rá sem hederített buzgalmukra, undorodva fordult el invitálásaiktól, és naphosszat a patak partján üldögélt, a fák menedékében, ahol néha az ágon ülő madarakat hallgatta, néha a vízben játszadozó halakat figyelte, megint máskor pedig szemét a legelőkre és hegyekre vetette, ahol állatok hemzsegetek, és volt, amelyik a növényeket rágsálya, míg mások a bokrok alatt szunnyadtak. Szokatlan hangulata sokak figyelmét felkeltette. Az egyik bölcs, akinek társaságában Rasszelasz azelőtt örömét lelte, titkon követte, remélve, hogy így kikémlelheti nyugtalanságának okát. Rasszelasz, aki nem tudta, hogy bárki is van a közelében, már jó ideje a sziklák közt bóklászó kecskéket figyelte, amikor fennhangon saját és az ő helyzetük összehasonlításába kezdett:

– Mi a különbség az ember és a többi állati teremtmény között? A mellettem kószáló bestiák mindegyike olyan testi szükségletekkel bír, mint én: éhes, ezért füvet rág; szomjas, ezért iszik a patakából; szomja és éhsége csillapul; elégedett, ezért alszik; felkel újra, és éhes; ismét jóllakik, és megnyugszik. Én is éhezem és szomjazom, de ha szomjam és éhem elcsitul is, nincs nyugtom. Engem is vágyak gyötörnek, mint őt, de vele szemben nem elégszem meg a jóllakottsággal. A köztes órák unalmasak és nyomasztóak; áhítom az éhséget, hogy figyelmemet ismét elterelje. A madarak bogyókat vagy kukoricát csipegetnek, s berepülnek a berekbe, ahol látszólag boldogan ülnek az ágakon és életüket pár hang változatlan egymásutánjának dalolására pazarolják. Hasonlóképpen kérethetném a lantost vagy az énekest; de a dalok, melyek tegnap még élvezetet nyújtottak, ma már untatnak, s holnapra csak még unalmasabbak lesznek. Nincs bennem olyan érzékszervi igény, melyet a megfelelő élvezet ki ne elégítene, s mégsem vagyok örömteli. Kell lennie valamiféle lappangó emberi szükségnek, melyre ez a hely

for which this place affords no gratification; or he has some desire distinct from sense, which must be satisfied before he can be happy.”

After this he lifted up his head, and seeing the moon rising, walked towards the palace. As he passed through the fields, and saw the animals around him, “Ye,” said he, “are happy, and need not envy me that walk thus among you, burdened with myself; nor do I, ye gentle beings, envy your felicity; for it is not the felicity of man. I have many distresses from which you are free; I fear pain when I do not feel it; I sometimes shrink at evils recollected, and sometimes start at evils anticipated: surely the equity of Providence has balanced peculiar sufferings with peculiar enjoyments.”

With observations like these the prince amused himself as he returned, uttering them with a plaintive voice, yet with a look that discovered him to feel some complacency in his own perspicacity, and to receive some solace of the miseries of life from consciousness of the delicacy with which he felt and the eloquence with which he bewailed them. He mingled cheerfully in the diversions of the evening, and all rejoiced to find that his heart was lightened.

## Chapter III

### *The wants of him that wants nothing*

On the next day, his old instructor, imagining that he had now made himself acquainted with his disease of mind, was in hope of curing it by counsel, and officiously sought an opportunity of conference, which the prince, having long considered him as one whose intellects were exhausted, was not very willing to afford.

“Why,” said he, “does this man thus intrude upon me? Shall I never be suffered to forget these lectures, which pleased only while they were new, and to become new again must be forgotten?” He then walked into the wood, and composed himself to his usual meditations; when, before his thoughts had taken any settled form, he perceived his pursuer at his side, and was at first prompted by his impatience to go hastily away; but being unwilling to offend a man whom he had once revered and still loved, he invited him to sit down with him on the bank.

The old man, thus encouraged, began to lament the change which had been lately observed in the prince, and to inquire why he so often retired from the pleasures of the palace to loneliness and silence.

“I fly from pleasure,” said the prince, “because pleasure has ceased to please: I am lonely because I am miserable, and am unwilling to cloud with my presence the happiness of others.”

“You, sir,” said the sage, “are the first who has complained of misery in the Happy Valley. I hope to convince you that your complaints have no real cause. You are here in

nem adhat gyógyírt; valamiféle érzékeken túlmutató vágynak, melyet a boldogság elérése előtt ki kell elégíteni.

Ezután felemelte fejét, és a felkelő holdat látva a palota felé indult. Amint a réten sétálva figyelte az állatokat maga körül, így szólt: – Ti boldogok vagytok, s nem irigyeltek engem, aki lénye börtönébe zárva sétál köztetek; és én sem irigylem a ti boldogságotokat, jámbor teremtmények, mert az nem egyenlő az emberi boldogsággal. Számos olyan aggodalom gyötör, melyet ti nem ismertek; félem a kint, ha nem érzem; néha megrezzenek a gonosz emlékére is, máskor az előre látott gonosztól riadok meg: a Gondviselés jóakarata bizonyosan a mámorral arányosan méri a szenvedést.

Ehhez hasonló megfigyelésekkel szórakoztatta magát a herceg a hazaúton, bánatos hangon mormolva őket saját magának, s tekintete mégis elárulta, némi elégtételt szerez neki saját éleslátása, és valamelyes vigaszt nyújt kifinomult érzékenységének tudata, valamint az ékesszólás, mellyel az élet gyötrelmeit siratta el. Vidáman vetette bele magát a mulattató esti forгатagba, és mindenki ujjongott, látván, hogy szíve megkönnyebbült.

### III. fejezet

#### *Annak igényei, aki nem igényel semmit*

Az elkövetkezendő napon Rasszelasz régi mestere, gondolván, hogy Rasszelasz már rájött nyomottságának okára, remélte, tanácsokkal segíthet neki és buzgón kért találkozót Rasszelasztól, amit a herceg, aki azt tartotta róla szelleme már eltompult, nem volt hajlandó megadni.

– Miért – kérdezte – tör rám ez az ember? Hát már soha nem felejthetem el az órákat, amikben csak addig leltem kedvemet, amíg újat mondtak és ahhoz, hogy újra újat mondjanak, el kell felejtenem őket? – Ezek után Rasszelasz besétált a vadonba, hogy megszokott elmélkedéseivel lecsillapítsa magát; ekkor, még mielőtt gondolatai lenyugodtak volna, észrevette üldözőjét a közelében és először türelmetlensége gyors távozásra készítette; de nem szándékozván megbántani egy férfit, akit egyszer nagyra becsült és még mindig szeretett, odahívta maga mellé a partra.

Az öregember így felbátorodván kifejezte aggodalmát a herceg viselkedésén legújában észrevehető változás miatt, és megkérdezte, miért menekül el olyan sokszor a palota élvezetei elől a magányba és a csöndbe.

– Menekülök az élvezettől – mondta a herceg –, mert az élvezetben többé már nem lelem kedvem. Magányos vagyok, mert nyomorult vagyok, és nem szeretném jelenlétemmel megkeseríteni mások boldogságát.

– Fenséged – mondta a bölcs – az első, aki nyomorúságról panaszkodik a Boldog-völgyben. Remélem meg tudom gyógyítani, hogy panaszainak nincs alapja. Itt mindennek

full possession of all the Emperor of Abyssinia can bestow; here is neither labour to be endured nor danger to be dreaded, yet here is all that labour or danger can procure or purchase. Look round and tell me which of your wants is without supply: if you want nothing, how are you unhappy?"

"That I want nothing," said the prince, "or that I know not what I want, is the cause of my complaint: if I had any known want, I should have a certain wish; that wish would excite endeavour, and I should not then repine to see the sun move so slowly towards the western mountains, or to lament when the day breaks, and sleep will no longer hide me from myself. When I see the kids and the lambs chasing one another, I fancy that I should be happy if I had something to pursue. But, possessing all that I can want, I find one day and one hour exactly like another, except that the latter is still more tedious than the former. Let your experience inform me how the day may now seem as short as in my childhood, while nature was yet fresh, and every moment showed me what I never had observed before. I have already enjoyed too much: give me something to desire."

The old man was surprised at this new species of affliction, and knew not what to reply, yet was unwilling to be silent.

"Sir," said he, "if you had seen the miseries of the world, you would know how to value your present state."

"Now," said the prince, "you have given me something to desire. I shall long to see the miseries of the world, since the sight of them is necessary to happiness."

## Chapter IV

### *The prince continues to grieve and muse*

At this time the sound of music proclaimed the hour of repast, and the conversation was concluded. The old man went away sufficiently discontented to find that his reasonings had produced the only conclusion which they were intended to prevent. But in the decline of life, shame and grief are of short duration: whether it be that we bear easily what we have borne long; or that, finding ourselves in age less regarded, we less regard others; or that we look with slight regard upon afflictions to which we know that the hand of death is about to put an end.

The prince, whose views were extended to a wider space, could not speedily quiet his emotions. He had been before terrified at the length of life which nature promised him, because he considered that in a long time much must be endured: he now rejoiced in his youth, because in many years much might be done. The first beam of hope that had been ever darted into his mind rekindled youth in his cheeks, and doubled the lustre of his eyes. He was fired with the desire of doing something, though he knew not yet, with

birtokában van, amit Abesszília császára meg tud adni; itt nincs munka, amit el kell végezni vagy veszély, amitől rettegni kell, mégis itt van minden, amit munka és veszély megszerezhet vagy megvásárolhat. Nézzen körbe és mondja meg nekem, melyik igénye maradt kielégítetlenül: ha pedig nem kell semmi, hogy lehet boldogtalan?

– Nem hiányzik semmi – válaszolt a herceg –, vagy nem tudom, mi hiányzik, és ez az oka panaszomnak: ha tudnám, hiányzik valami, lenne valamilyen kívánságom; e kívánság törekvésre készítetne, és akkor nem panasználám fel, hogy csak nézem a napot, amint lassan a nyugati hegyek felé kúszik, és nem siránkoznék, ha eljön a hajnal, és az alvás már nem rejt el saját magam elől. Amikor látom a kecskegidákat és a bárányokat kergetőzni, úgy képzelem, én is boldog lennék, ha lenne mit üldözni. De, mindenem megélvén, amire szükségem lehet, minden napot és minden órát ugyanolyannak látok, kivéve, hogy a későbbi még fárasztóbb, mint az előbbi. A tapasztalata által tanítson meg napjaimat ugyanolyan rövidnek érezni, mint gyermekkoromban, amikor a természet még friss volt, és minden pillanat olyasmit mutatott, amit előtte még sosem figyeltem meg. Túl sok élvezetben volt már részem: adjon valamit, ami után vágyakozhatok.

Az öregember rácsodálkozott erre az újfajta búbánatra és nem tudta mit válaszoljon, de nem akarván csöndben maradni, így szólt:

– Uram – mondta –, ha látta volna a világ nyomorúságait, tudná, hogyan értékeli mostani helyzetét.

– Most – válaszolt a herceg – adott nekem valamit, ami után vágyakozhatok. Látni vágyom a világ nyomorúságait, hiszen azok látványa szükséges boldogságomhoz.

## IV. fejezet

### *A herceg folytatja a gyászos elmélkedést*

Ekkor a zene hangja jelezte, hogy elérkezett az étkezés ideje, így a beszélgetés félbeszakadt. Az öreg kellőképpen elégedetlenül távozott, felfedezvén, hogy érvei azt az egyetlen következtetést eredményezték, melyet megakadályozni szándékoztak. Ám a hanyatló élet számára a szegény és búskomorság rövid ideig tart: vagy könnyen viseljük, ami már régóta letör minket; vagy mivel úgy látjuk, idővel egyre kevésbé vannak ránk tekintettel, mi is kevésbé vagyunk tekintettel másokra; vagy alig vesszük figyelembe a szenvedéseket, melyekre, ezt jól tudjuk, a halál keze lesújtani készül.

A herceg, aki szélesebb látószögben gondolkodott, nem tudta érzelmeit nagy gyorsasággal csitítani. Azelőtt rettegett az élet hosszától, melyet a természet ígért neki, mert hitte, hogy hosszú idő alatt sok mindent kell elviselni: most fiatalsága boldoggá tette, hiszen a hosszú évek során számtalan dolog elvégezhető lehetne. A remény ezen első sugara, mely valaha az elméjébe férkőzött, orcáin lángra lobbantotta a fiatalságot, és megkétszerezte szemének csillogását is. Hajtotta a cselekvés tüze, habár még nem tudta

distinctness, either end or means. He was now no longer gloomy and unsocial; but considering himself as master of a secret stock of happiness, which he could only enjoy by concealing it, he affected to be busy in all the schemes of diversion, and endeavoured to make others pleased with the state of which he himself was weary. But pleasures can never be so multiplied or continued as not to leave much of life unemployed; there were many hours, both of the night and day, which he could spend without suspicion in solitary thought. The load of life was much lightened; he went eagerly into the assemblies, because he supposed the frequency of his presence necessary to the success of his purposes; he retired gladly to privacy, because he had now a subject of thought. His chief amusement was to picture to himself that world which he had never seen, to place himself in various conditions, to be entangled in imaginary difficulties, and to be engaged in wild adventures; but, his benevolence always terminated his projects in the relief of distress, the detection of fraud, the defeat of oppression, and the diffusion of happiness.

Thus passed twenty months of the life of Rasselas. He busied himself so intensely in visionary bustle that he forgot his real solitude; and amidst hourly preparations for the various incidents of human affairs, neglected to consider by what means he should mingle with mankind.

One day, as he was sitting on a bank, he feigned to himself an orphan virgin robbed of her little portion by a treacherous lover, and crying after him for restitution. So strongly was the image impressed upon his mind that he started up in the maid's defence, and ran forward to seize the plunderer with all the eagerness of real pursuit. Fear naturally quickens the flight of guilt. Rasselas could not catch the fugitive with his utmost efforts; but, resolving to weary by perseverance him whom he could not surpass in speed, he pressed on till the foot of the mountain stopped his course.

Here he recollected himself, and smiled at his own useless impetuosity. Then raising his eyes to the mountain, "This," said he, "is the fatal obstacle that hinders at once the enjoyment of pleasure and the exercise of virtue. How long is it that my hopes and wishes have flown beyond this boundary of my life, which yet I never have attempted to surmount?"

Struck with this reflection, he sat down to muse, and remembered that since he first resolved to escape from his confinement, the sun had passed twice over him in his annual course. He now felt a degree of regret with which he had never been before acquainted. He considered how much might have been done in the time which had passed, and left nothing real behind it. He compared twenty months with the life of man.

"In life," said he, "is not to be counted the ignorance of infancy or imbecility of age. We are long before we are able to think, and we soon cease from the power of acting. The true period of human existence may be reasonably estimated at forty years, of which I have mused away the four-and-twentieth part. What I have lost

teljes világossággal, mi is lehet az eszköz és a cél. Többé már nem volt mélabús és társaságkerülő; ám mivel a boldogság titkos készlete urának tartotta magát, melyet csak akkor élvezhetett, ha elrejtette azt, cselet szöve a figyelem elterelésére elfoglaltságot színlelt, törekedve arra, hogy másokat gyönyörködtessen azzal az állapottal, melybe maga már belefáradt. Ám az élvezeteket soha nem lehet annyira megsokszorozni vagy folytatni, hogy ne legyen az élet nagy része mégis eseménytelen; éjjel és nappal is sok óra volt, melyet gyanú nélkül, magányosan, gondolatai között tölthetett. Az élet terhei könnyebbek lettek; a herceg lelkesen járt összejövetelekre, mert hitte, hogy jelenlétének gyakorisága szükséges szándéka sikeréhez; boldogan vonult vissza magányába, mert most már volt min gondolkodnia. Legfőbb szórakozása az volt, hogy elképzelte a világot, melyet még sosem látott, hogy különböző helyzetekben képzelte el magát, kitalált nehézségekbe ütközve, kiötlött vad kalandokba keveredve, ám jóindulata mindig megkönnyebbülésben, a csalás felderítésében, az elnyomó legyőzésében és a boldogság elterjedésében vetett véget terveinek.

Így telt el húsz hónap Rasszelasz életében. Annyira intenzíven foglalta le a részvétel a képzeletbeli nyüzsgésben, hogy megfeledkezett valós magányáról; és a különböző emberi ténykedésekre való felkészülés órái közepette elhanyagolta megfontolni, milyen módszerekkel kellene elvegyülnie az emberiség között.

Egy nap, amikor a parton üldögélt, kitalált magának egy árva szüzet, akinek csekély javait egy áruló szerető rabolta el, ő pedig kárpótlás után sír. A kép olyannyira beleégett elméjébe, hogy védelmébe vette a szüzet, és egy valóságos üldözés lendületével szaladt előre, hogy elkapja a fosztogatót. A félelem természetesen meggyorsítja a bűnösség menekülését. Rasszelasz legvégső erőfeszítésében sem tudta elkapni a szökevényt, ám elhatározván, hogy kitartással kifárasztja azt, akit gyorsasággal nem tud leelőzni, eltökélten folytatta, míg a hegy útját nem állta.

Itt összeszedte magát, és elmosolyodott saját hasznavehetetlen hevességén. Azután, tekintetét a hegyre emelvén így szólt: – Ez a végzetes akadály az, amely végérvényesen hátráltatja a gyönyör élvezetét és az erény gyakorlását. Milyen régóta már, hogy reményeim és vágyaim túlszárnyalták életem e határvonalát, melyet én még nem is próbáltam leküzdeni?

E felismeréstől sújtva leült, hogy elgondolkodjon, és visszaemlékezett, hogy mióta először elhatározta, hogy megszökik a fogságból, a nap már kétszer megtette éves útját felette. Bizonyos fokig megbánást érzett, melyet még soha ezelőtt nem tapasztalt. Megfontolta, mennyi mindent lehetett volna tenni az eltelt idő alatt, és hogy semmi valódit nem hagyott maga mögött. A húsz hónapot összehasonlította egy ember életével.

– Az életben – mondta – a csecsemőkor tudatlansága vagy az öregkor gyengeelméjűsége nem számít. Már azelőtt létezőnk, hogy gondolkodni tudnánk, és hamarosan szüneteltetjük a cselekvés hatalmát is. Az emberi létezés valódi időtartama ésszerűen negyven év körül állapítható meg, melyből én huszonnégyet már elemlélkedtem. Bizonyosan

was certain, for I have certainly possessed it; but of twenty months to come, who can assure me?"

The consciousness of his own folly pierced him deeply, and he was long before he could be reconciled to himself.

"The rest of my time," said he, "has been lost by the crime or folly of my ancestors, and the absurd institutions of my country; I remember it with disgust, yet without remorse: but the months that have passed since new light darted into my soul, since I formed a scheme of reasonable felicity, have been squandered by my own fault. I have lost that which can never be restored; I have seen the sun rise and set for twenty months, an idle gazer on the light of heaven; in this time the birds have left the nest of their mother, and committed themselves to the woods and to the skies; the kid has forsaken the teat, and learned by degrees to climb the rocks in quest of independent sustenance. I only have made no advances, but am still helpless and ignorant. The moon, by more than twenty changes, admonished me of the flux of life; the stream that rolled before my feet upbraided my inactivity. I sat feasting on intellectual luxury, regardless alike of the examples of the earth and the instructions of the planets. Twenty months are passed: who shall restore them?"

These sorrowful meditations fastened upon his mind; he passed four months in resolving to lose no more time in idle resolves, and was awakened to more vigorous exertion by hearing a maid, who had broken a porcelain cup, remark that what cannot be repaired is not to be regretted.

This was obvious; and Rasselas reproached himself that he had not discovered it—having not known, or not considered, how many useful hints are obtained by chance, and how often the mind, hurried by her own ardour to distant views, neglects the truths that lie open before her. He for a few hours regretted his regret, and from that time bent his whole mind upon the means of escaping from the Valley of Happiness.

## Chapter V

### *The prince meditates his escape*

He now found that it would be very difficult to effect that which it was very easy to suppose effected. When he looked round about him, he saw himself confined by the bars of nature, which had never yet been broken, and by the gate through which none that had once passed it were ever able to return. He was now impatient as an eagle in a grate. He passed week after week in clambering the mountains to see if there was any aperture which the bushes might conceal, but found all the summits inaccessible by their prominence. The iron gate he despaired to open for it was not only secured with

tudtam, hogy mit vesztettem, hiszen biztosan birtokoltam azt; ám az elkövetkezendő húsz hónapban ki nyugtathatna meg?

Bolondságának tudata mélyen megsebezte őt, és hosszú ideig tartott, mire össze tudta magát szedni.

– Az időm többi része – mondta – a felmenőim bűnei és könnyelműsége miatt veszett el, és országom abszurd intézményei miatt; undorral emlékezem rá, mégis megbánás nélkül: ám a hónapok, melyek azóta teltek el, hogy új fény költözött a lelkembe, mióta kialakítottam az ésszerű boldogság tervét, az én hibámból mentek veszendőbe. Elvesztetem azt, amit már nem lehet visszaszerezni; láttam a napot felkelni és lemenni húsz hónapon át, a mennyország fényeinek lusta bámészkodójaként; ezalatt madarak hagyták el az anyjuk fészket, elköteleződve az erdőkhöz és az egekhez; az őzgida elhagyta anyja emlőjét, és lépésről lépésre megtanulta megmászni a sziklákat az önellátóvá válás lépcsőiként. Én nem haladtam semmit, még mindig reménytelen és szentelen vagyok. A hold több mint húsz változás után figyelmeztet engem az élet folyására; a patak, mely lábaim előtt csörgedezett, megszidott tétlenségem miatt. Ülök, és szellemi fényűzésben lakomázom, a föld jelzéseire és a bolygók iránymutatásaira való tekintet nélkül. Húsz hónap telt el: ki fogja visszaadni őket?

Ezek a szomorú elmélkedések rögzültek az elméjében, négy hónapot töltött el a döntéssel, hogy nem vesztegethet több időt lusta elhatározásokra, és élénk erőfeszítésekre sarkallta, mikor hallotta, hogy egy cselédlány eltör egy porceláncsészét, megjegyezvén, hogy amit nem lehet megjavítani, azon bánkódni sem érdemes.

Ez nyilvánvaló volt, és Rasszelasz saját szemére vetette, hogy még nem fedezte fel ezt – nem tudván, vagy nem megfontolván, hány hasznos célzás nyerhető el szerencse által, és hogy az elme milyen gyakran, a távoli nézőpont lelkesedésétől hajtva, elhanyagolja az igazságot, mely ott fekszik előtte. Egy pár óráig banksódott megbánásain, és onnantól kezdve minden figyelmét a Boldog-völgyből való szökés módjaira fordította.

## V. fejezet

### *A herceg szökésén elmélkedik*

Rasszelasz rájött, nagyon nehéz lesz elkezdenie azt, amiről azt feltételezte, könnyű lesz. Amikor körülnézett maga körül, azt vette észre, hogy a természet gátjai zárják el, amiket még soha nem törtek át, és a kapu, amin ha valaki egyszer belép, többé nem térhet vissza. Olyan türelmetlen lett, mint egy ketrecbe zárt sas. Hét után hetet a hegyek bebarangolásával töltött, hogy megnézzé, van-e valahol egy bokor alatt megbúvó nyílás, de minden csúcsot elérhetetlennek talált magasságuk miatt. A vaskapu kinyitásáról le kellett mondanania, mivel nemcsak hogy a tudomány minden erejével biztosítva volt, de ráadásul

all the power of art, but was always watched by successive sentinels, and was, by its position, exposed to the perpetual observation of all the inhabitants.

He then examined the cavern through which the waters of the lake were discharged; and, looking down at a time when the sun shone strongly upon its mouth, he discovered it to be full of broken rocks, which, though they permitted the stream to flow through many narrow passages, would stop any body of solid bulk. He returned discouraged and dejected; but having now known the blessing of hope, resolved never to despair.

In these fruitless researches he spent ten months. The time, however, passed cheerfully away—in the morning he rose with new hope; in the evening applauded his own diligence; and in the night slept soundly after his fatigue. He met a thousand amusements, which beguiled his labour and diversified his thoughts. He discerned the various instincts of animals and properties of plants, and found the place replete with wonders, of which he proposed to solace himself with the contemplation if he should never be able to accomplish his flight—rejoicing that his endeavours, though yet unsuccessful, had supplied him with a source of inexhaustible inquiry. But his original curiosity was not yet abated; he resolved to obtain some knowledge of the ways of men. His wish still continued, but his hope grew less. He ceased to survey any longer the walls of his prison, and spared to search by new toils for interstices which he knew could not be found, yet determined to keep his design always in view, and lay hold on any expedient that time should offer.

## Chapter VI

### *A dissertation on the art of flying*

Among the artists that had been allured into the Happy Valley, to labour for the accommodation and pleasure of its inhabitants, was a man eminent for his knowledge of the mechanic powers, who had contrived many engines both of use and recreation. By a wheel which the stream turned he forced the water into a tower, whence it was distributed to all the apartments of the palace. He erected a pavilion in the garden, around which he kept the air always cool by artificial showers. One of the groves, appropriated to the ladies, was ventilated by fans, to which the rivulets that ran through it gave a constant motion; and instruments of soft music were played at proper distances, of which some played by the impulse of the wind, and some by the power of the stream.

This artist was sometimes visited by Rasselas who was pleased with every kind of knowledge, imagining that the time would come when all his acquisitions should be of use to him in the open world. He came one day to amuse himself in his usual manner, and found the master busy in building a sailing chariot. He saw that the design was practicable upon a level surface, and with expressions of great esteem solicited its com-

mindig egymást váltó őrsemek figyelték, és helyzetéből adódóan a lakók folyamatos megfigyelésének volt alávetve.

Ezek után megvizsgálta az üreget, amin keresztül a tó vize folyt el; és éppen akkor lenézvén az üregbe, amikor a nap erősen a nyílás szájába sütött, felfedezte, hogy tele van összetört sziklákkal, amik ugyan engedték a vizet elfolyni sok kis résen keresztül, de akármilyen tömör testet megakadályoztak az átjutásban. Kedveszegetten és leverten tért vissza; de ismervén már a remény áldását, megfogadta, többé nem esik kétségbe.

Tíz hónapot töltött ilyen eredménytelen kutatásokkal. Bár az idő vígan telt el – reggel új reménnyel kelt; este gratulált magának szorgalmáért; éjjel pedig mélyen aludt kimerültsége folytán. Ezernyi szórakozást talált, amik kellemesebbé tették fáradságát, és megsohasították gondolatait. Megfigyelte a különböző állatok viselkedését és a növények jellemzőit, és úgy találta, a hely bővelkedik csodákban, és eltökéltek hogy ezek szemléléssel vigasztalja majd magát, ha soha nem tudja véghezvinni a szökését – örvendezvén, hogy törekvései, noha eddig sikertelenek voltak, legalább a csillapíthatatlan tudásvágy forrásául szolgáltak. De eredendő kíváncsisága nem hagyott alább; elhatározta, egy kis ismeretet szerez az emberek életéről. Kívánsága nem hagyott alább, de reménye egyre kevesebb lett. Nem tanulmányozta tovább börtöne falait, és inkább újabb erőfeszítésekkel üregeket keresett, amikről úgysis tudta, nem találja meg őket, de elhatározta, hogy tervét mindig szem előtt tartja, és minden segítséget megragad, amit csak az idő kínál.

## VI. fejezet

### *Értekezés a repülés művészetéről*

A művészek közül, akiket azért csábítottak a Boldog-völgybe, hogy lakosainak kényelmén és gyönyörködtetésén fáradozzanak, egy ember kitűnt mechanikai ismereteivel, és már több eszközt tervezett, hasznosat és a kikapcsolódást szolgálót egyaránt. Egy kerék segítségével, melyet a folyó forgatott, egy toronyba kényszerítette a vizet, ahonnan azután azt a palota összes lakosztályába szét lehetett osztani. A kertben egy pavilont emelt, mely körül a levegőt mesterséges vízpermet segítségével mindig hűvösen tartotta. Az egyik ligetben, melyet a hölgyeknek szántak, a légmozgást legyezők biztosították, melyeknek állandó mozgását a rajta keresztülfutó patakok biztosították, és megfelelő távolságban hangszerek lágy zenét játszottak, némelyiket a szél, némelyiket a folyó ereje hajtotta.

Rasszelasz olykor meglátogatta ezt a művészt, hiszen kedvét lelta a tudás minden fajtájában, azt képzelte, hogy eljön majd az idő, amikor minden most szerzett tudására szüksége lesz a külvilágban. Egy nap eljött, hogy a szokott módon szórakoztassa magát, és a mestert egy vitorlás szekér építése közben találta. Látta, hogy a szerkezet sima felületen jól használható, és a legnagyobb elismerés kifejezéseivel kérte a művészt, hogy fejezze

pletion. The workman was pleased to find himself so much regarded by the prince, and resolved to gain yet higher honours.

“Sir,” said he, “you have seen but a small part of what the mechanic sciences can perform. I have been long of opinion that, instead of the tardy conveyance of ships and chariots, man might use the swifter migration of wings, that the fields of air are open to knowledge, and that only ignorance and idleness need crawl upon the ground.”

This hint rekindled the prince’s desire of passing the mountains. Having seen what the mechanist had already performed, he was willing to fancy that he could do more, yet resolved to inquire further before he suffered hope to afflict him by disappointment.

“I am afraid,” said he to the artist, “that your imagination prevails over your skill, and that you now tell me rather what you wish than what you know. Every animal has his element assigned him; the birds have the air, and man and beasts the earth.”

“So,” replied the mechanist, “fishes have the water, in which yet beasts can swim by nature and man by art. He that can swim needs not despair to fly; to swim is to fly in a grosser fluid, and to fly is to swim in a subtler. We are only to proportion our power of resistance to the different density of matter through which we are to pass. You will be necessarily up-borne by the air if you can renew any impulse upon it faster than the air can recede from the pressure.”

“But the exercise of swimming,” said the prince, “is very laborious; the strongest limbs are soon wearied. I am afraid the act of flying will be yet more violent; and wings will be of no great use unless we can fly further than we can swim.”

“The labour of rising from the ground,” said the artist, “will be great, as we see it in the heavier domestic fowls; but as we mount higher the earth’s attraction and the body’s gravity will be gradually diminished, till we shall arrive at a region where the man shall float in the air without any tendency to fall; no care will then be necessary but to move forward, which the gentlest impulse will effect. You, sir, whose curiosity is so extensive, will easily conceive with what pleasure a philosopher, furnished with wings and hovering in the sky, would see the earth and all its inhabitants rolling beneath him, and presenting to him successively, by its diurnal motion, all the countries within the same parallel. How must it amuse the pendent spectator to see the moving scene of land and ocean, cities and deserts; to survey with equal security the marts of trade and the fields of battle; mountains infested by barbarians, and fruitful regions gladdened by plenty and lulled by peace. How easily shall we then trace the Nile through all his passages, pass over to distant regions, and examine the face of nature from one extremity of the earth to the other.”

“All this,” said the prince, “is much to be desired, but I am afraid that no man will be able to breathe in these regions of speculation and tranquillity. I have been told that respiration is difficult upon lofty mountains, yet from these precipices, though so high as to produce great tenuity of air, it is very easy to fall; therefore I suspect that from any height where life can be supported, there may be danger of too quick descent.”

be a munkát. A mesterember boldog volt, hogy a herceg ilyen tisztelettel viszonyul hozzá, és még nagyobb megbecsülést akart szerezni.

– Uram – mondta –, csak egy kis részét látta annak, amire a műszaki tudomány képes. Régóta az a véleményem, hogy a hajók és szekerek általi lassú szállítás helyett az ember a szárnyak gyorsaságát is felhasználhatja. A levegő szabad a tudás számára, és csupán a tudatlanságnak és a haszontalanságnak kell a földön másznia.

A célzás ismét felébresztette a herceg vágyát, hogy átkeljen a hegyeken. Látva, mi mindent ért már el a műszerész, hajlandó volt elfogadni, hogy többre is képes, mégis úgy döntött, tovább kérdezősködik, mielőtt reménykedni kezdene, nehogy a csalódás elkeserítse.

– Tartok tőle – mondta a művésznak –, hogy a képzeleted nagyobb, mint a tehetséged, és most azt mondd nekem, ami a kívánságod, nem azt, amit tudsz. Minden élőlénynek saját elemet rendeltek, a madaraké a levegő, az embereké és az állatoké a föld.

– Így – mondta a tervező – a halaké a víz, de természettől fogva a vadak, tudománya révén pedig az ember is úszhat benne. Aki tud úszni, ne rettegjen a repüléstől; az úzás sűrűbb anyagban való repülés, a repülés finomabban való úzás. Mindössze arányba kell hoznunk az ellenállási erőnket azon anyagok különböző sűrűségével, melyeken át akarunk haladni. Fenséged szükségszerűen fel fog emelkedni a levegőbe, ha gyorsabban tudja megújítani a lökést, mint ahogy a levegő ki tudna siklani a nyomás alól.

– De az úzás testgyakorlata – mondta a herceg – rendkívül fáradtságos; a legerősebb végtagok is gyorsan elgyengülnek. Félek, hogy a repülés még megerőltetőbb lesz, és a szárnyak nem lesznek hasznunkra, hacsak nem tudunk távolabbra repülni, mint úszni.

– A földről való elrugaszkodás feladata – mondta a művész – nehéz lesz, ahogy azt a nagyobb házi madaraknál is látjuk; de ahogy magasabbra emelkedünk, a föld vonzása és a test súlya fokozatosan csökken, mígnem eljutunk oda, ahol az ember a levegőben lebeg, és nem akarózik már leesnie. Nem kell mást tennie akkor, mint hogy előre mozogjon, amit a legenyhébb lökéssel is elérhet. Fenséged, akinek olyan széles az érdeklődése, könnyen el tudja képzelni, milyen gyönyörrel nézi a filozófus, szárnyakkal felszerelve, és a levegőben szálldosva, a földet és lakosait mozogni maga alatt, sikeresen megmutatva – a naponkénti mozgásnak köszönhetően – minden országot az adott szélességi körön. Hogyan szórakoztatná a lebegő nézőt, ha látná mozogni a földet és az óceánt, városokat és sivatagokat és egyforma biztonsággal szemlélhetné a vásárokat és a csatamezőket, vademberek lakta hegyeket és gazdag régiókat, melyeket a sok ember örömmel tölt meg, és a béke nyugtatja. Milyen könnyen követhetnének nyomon a Nílust minden útján, átsuhanhatnánk távoli vidékeken, és megvizsgálhatnánk a természet arcát a föld egyik szélsőségétől a másikig.

– Mindez – vélte a herceg – igencsak kívánatos, de félek, hogy a nyugalomnak ezen a feltételezett vidékén az ember nem tud majd lélegezni. Azt mondják, a légzés nehezebb a magas hegyeken, és bár ezek a szakadékok olyan magasak, hogy tetejükön ritka a levegő, könnyű leesni róluk, következtetésképpen úgy sejttem, hogy minden magaslat, ahol az élet lehetőségei adóttak, magában hordozza a túlságosan gyors leereszkedés veszélyét.

“Nothing,” replied the artist, “will ever be attempted if all possible objections must be first overcome. If you will favour my project, I will try the first flight at my own hazard. I have considered the structure of all volant animals, and find the folding continuity of the bat’s wings most easily accommodated to the human form. Upon this model I shall begin my task to-morrow, and in a year expect to tower into the air beyond the malice and pursuit of man. But I will work only on this condition, that the art shall not be divulged, and that you shall not require me to make wings for any but ourselves.”

“Why,” said Rasselas, “should you envy others so great an advantage? All skill ought to be exerted for universal good; every man has owed much to others, and ought to repay the kindness that he has received.”

“If men were all virtuous,” returned the artist, “I should with great alacrity teach them to fly. But what would be the security of the good if the bad could at pleasure invade them from the sky? Against an army sailing through the clouds neither walls, mountains, nor seas could afford security. A flight of northern savages might hover in the wind and light with irresistible violence upon the capital of a fruitful reason. Even this valley, the retreat of princes, the abode of happiness, might be violated by the sudden descent of some of the naked nations that swarm on the coast of the southern sea!”

The prince promised secrecy, and waited for the performance, not wholly hopeless of success. He visited the work from time to time, observed its progress, and remarked many ingenious contrivances to facilitate motion and unite levity with strength. The artist was every day more certain that he should leave vultures and eagles behind him, and the contagion of his confidence seized upon the prince. In a year the wings were finished; and on a morning appointed the maker appeared, furnished for flight, on a little promontory; he waved his pinions awhile to gather air, then leaped from his stand, and in an instant dropped into the lake. His wings, which were of no use in the air, sustained him in the water; and the prince drew him to land half dead with terror and vexation.

## Chapter VII

### *The prince finds a man of learning*

The prince was not much afflicted by this disaster, having suffered himself to hope for a happier event only because he had no other means of escape in view. He still persisted in his design to leave the Happy Valley by the first opportunity.

His imagination was now at a stand; he had no prospect of entering into the world, and, notwithstanding all his endeavours to support himself, discontent by degrees preyed upon him, and he began again to lose his thoughts in sadness when the rainy season, which in these countries is periodical, made it inconvenient to wander in the woods.

– Soha semmit nem kísérel meg az ember – felelte a művész –, ha először minden lehetséges akadályt le kell győzni. Ha segíti a tervemet, az első repüléssel a saját felelősségemre próbálkozom. Számításba vettem minden repülni tudó állat testfelépítését, és úgy találtam, hogy hajlíthatósága miatt a denevér szárnya a legalkalmasabb arra, hogy az emberi formára alkalmazzam. Ennek mintájára holnap elkezdem a munkát, és úgy gondolom, egy éven belül feltörök a levegőbe, magam mögött hagyva az emberi rosszindulatot és üldözést. De csak egy feltétellel látok neki: ha ez nem kerül nyilvánosságra, és Fenséged nem követeli meg, hogy másnak is készítsék szárnyakat, mint magunknak.

– Miért irigyelne másoktól egy ilyen előnyt? – kérdezte Raszelasz. – Minden tehetséget a közjó érdekében kell gyakorolni, minden ember sokkal tartozik a többieknek, és vissza kell fizetnie a kedvességet, amit kapott.

– Ha minden ember erényes lenne – viszonzta a művész –, lelkesen tanítanám őket repülni. De milyen biztosítéka lenne a jó embereknek, ha a rosszak kedvükre ronthatnának rájuk a levegőből? A felhőkön keresztül szálló hadseregtől nem véd meg sem fal, sem hegy, sem tenger. Északi barbárok csapata ellenállhatatlan erőszakkal törhetne rá a széllel és fénnel szállva a gyümölcsöző értelem fővárosára. Még ezt a völgyet, a hercegek menedékét, a boldogság lakhelyét is veszélyeztethetné némelyik mezítelen törzs rajtaütése, amilyenek a déli tenger partvidékén hemzsegnek.

A herceg titoktartást ígért, és várta a bemutatót, nem teljesen remény nélkül. Olykor ránézett a munkára, felmérte az előrehaladást, és hozzájárult néhány leleményes ötlettel, hogy könnyebbé tegyék a mozgást, és hogy egyesítsék a könnyűséget az erővel. A művész minden nap biztosabb lett benne, hogy maga mögött fogja hagyni a keselyűket és a sasokat, és magabiztossága a hercegre is átragadt. Egy év alatt a szárnyak elkészültek, és a megbeszélrt reggel a készítő repüléshez öltözve megjelent egy kis hegyfokon. Egy ideig csapkodott, hogy levegőt gyűjtson, majd ugrott, és a következő pillanatban belecobbant a tóba. Szárnyai, miknek nem vette hasznát a levegőben, megtartották őt a vízen, és a herceg a félelemtől és kimerültségtől félholtan húzta őt partra.

## VII. fejezet

### *A herceg a tudomány emberére talál*

A herceget nem sújtotta le túlságosan a szerencsétlenség, hinnie kellett egy sikerebb alkalomban, hiszen más lehetősége nem volt a szökésre. Még mindig kitartott azon elhatározása mellett, miszerint az első adandó alkalommal elhagyja a Boldog-völgyet.

Azonban képzelete megrekedt; minden igyekezete ellenére sem látott esélyt arra, hogy kiléphessen a nagyvilágba, és gondolatait újra hatalmába kezdte keríteni a szomorúság, amikor az esős évszak jött, mely ezen országokban gyakori, alkalmatlanná tette az időt az erdőbeli barangoláshoz.

The rain continued longer and with more violence than had ever been known; the clouds broke on the surrounding mountains, and the torrents streamed into the plain on every side, till the cavern was too narrow to discharge the water. The lake overflowed its banks, and all the level of the valley was covered with the inundation. The eminence on which the palace was built, and some other spots of rising ground, were all that the eye could now discover. The herds and flocks left the pasture, and both the wild beasts and the tame retreated to the mountains.

This inundation confined all the princes to domestic amusements, and the attention of Rasselas was particularly seized by a poem, which Imlac rehearsed, upon the various conditions of humanity. He commanded the poet to attend him in his apartment, and recite his verses a second time; then entering into familiar talk, he thought himself happy in having found a man who knew the world so well, and could so skilfully paint the scenes of life. He asked a thousand questions about things to which, though common to all other mortals, his confinement from childhood had kept him a stranger. The poet pitied his ignorance, and loved his curiosity, and entertained him from day to day with novelty and instruction so that the prince regretted the necessity of sleep, and longed till the morning should renew his pleasure.

As they were sitting together, the prince commanded Imlac to relate his history, and to tell by what accident he was forced, or by what motive induced, to close his life in the Happy Valley. As he was going to begin his narrative, Rasselas was called to a concert, and obliged to restrain his curiosity till the evening.

## Chapter VIII

### *The history of Imlac*

The close of the day is, in the regions of the torrid zone, the only season of diversion and entertainment, and it was therefore midnight before the music ceased and the princesses retired. Rasselas then called for his companion, and required him to begin the story of his life.

“Sir,” said Imlac, “my history will not be long: the life that is devoted to knowledge passes silently away, and is very little diversified by events. To talk in public, to think in solitude, to read and to hear, to inquire and answer inquiries, is the business of a scholar. He wanders about the world without pomp or terror, and is neither known nor valued but by men like himself.

“I was born in the kingdom of Goiama,\* at no great distance from the fountain of the Nile. My father was a wealthy merchant, who traded between the inland countries of Africa and the ports of the Red Sea. He was honest, frugal, and diligent, but of mean

Az eső sokkal tovább és irgalmatlanabban zuhogott, mint eddig bármikor; a felhők a környező hegyek felett nyitották meg csatornáikat, és a zuhatag csak úgy ömlött be a síkságra minden oldalról, míg egyszer csak a barlang már túl keskeny lett ahhoz, hogy elvezesse a vizet. A tó túlcserdült a partjain és a völgy minden szintjét elöntötte az ár. A magaslat, melyre a palotát építették s a völgy néhány másik kiemelkedő pontja volt minden, ami most a területből látszott. A nyájak és csordák elhagyták a legelőket, vad és szelíd állat most mind a hegyekbe vonult vissza.

Az áradás otthoni szórakozásra kényszerítette a hercegeket, és Rasszelasz figyelmét különösen megragadta egy vers – melyet Imlak gyakorolt –, amely az emberiség különféle állapotairól szólt. Felszólította a költőt, hogy látogassa meg őt lakosztályában és másodszor is szavalja el verseit; majd miután bizalmas beszélgetésbe elegyedtek, boldognak érezte magát, hogy talált egy embert, aki ilyen jól ismeri a világot, és oly ügyesen festi le neki az élet képeit. Ezernyi kérdést tett fel neki mindenféléről, amit bár minden más halandó közönségesnek vélt volna, neki gyerekkora óta tartó bezártsága miatt ismeretlen volt. A költő szánta tudatlanságát, de értékelte az érdeklődését, s napról napra újdonságokkal és útmutatásokkal szórakoztatta őt, hogy a herceg végül már sajnálta alváásra szánni az időt, és alig várta, hogy a reggel megújítsa kedvtelését.

Ahogy együtt üldögéltek, a herceg megparancsolta Imlaknak, mesélje el történetét, és hogy mondja el, mily véletlen kényszerítette vagy mely okból kifolyólag döntött úgy, hogy életét a Boldog-völgybe zárja el. Még mielőtt elkezdhette volna elbeszélését, Rasszelaszt hangversenyre hívták, így muszáj volt visszafognia kíváncsiságát egészen estig.

## VIII. fejezet

### *Imlak története*

A forró égöv térségeiben a nap alkonyórája az egyetlen megfelelő idő a szórakozásra és kikapcsolódásra, így éjfél volt, mire a zene elhalt és a hercegnők elpihentek. Rasszelasz ekkor maga mellé hívatta beszélgetőtársát, és megparancsolta neki, hogy kezdjen bele élete történetébe.

– Fenség – szólta Imlak –, történetem nem lesz hosszú: az élet, amit a tudásnak szenteltek csöndesen múlik el, és események csak ritkán teszik változatossá. Nyilvánosság előtt beszélni, magányosan elmélkedni, olvasni és hallgatni, kérdezősködni és megválaszolni kérdéseket a tudós hivatása. A világban pompa és félelem nélkül jár, és se nem ismert se nem nagyra tartott mások által, kivéve a hozzá hasonlóakat.

Gojama királyságában\* születtem, nem nagy távolságra a Nílus forrásától. Apám egy gazdag kereskedő volt, aki Afrika belső országai és a Vörös-tenger kikötővárosai között kereskedett. Öszinte, szerény és szorgalmas volt, de rossz érzésű és szűk látókörű; csak

sentiments and narrow comprehension; he desired only to be rich, and to conceal his riches, lest he should be spoiled by the governors of the province.”

“Surely,” said the prince, “my father must be negligent of his charge if any man in his dominions dares take that which belongs to another. Does he not know that kings are accountable for injustice permitted as well as done? If I were emperor, not the meanest of my subjects should be oppressed with impunity. My blood boils when I am told that a merchant durst not enjoy his honest gains for fear of losing them by the rapacity of power. Name the governor who robbed the people that I may declare his crimes to the emperor!”

“Sir,” said Imlac, “your ardour is the natural effect of virtue animated by youth. The time will come when you will acquit your father, and perhaps hear with less impatience of the governor. Oppression is, in the Abyssinian dominions, neither frequent nor tolerated; but no form of government has been yet discovered by which cruelty can be wholly prevented. Subordination supposes power on one part and subjection on the other; and if power be in the hands of men it will sometimes be abused. The vigilance of the supreme magistrate may do much, but much will still remain undone. He can never know all the crimes that are committed, and can seldom punish all that he knows.”

“This,” said the prince, “I do not understand; but I had rather hear thee than dispute. Continue thy narration.”

“My father,” proceeded Imlac, “originally intended that I should have no other education than such as might qualify me for commerce; and discovering in me great strength of memory and quickness of apprehension, often declared his hope that I should be some time the richest man in Abyssinia.”

“Why,” said the prince, “did thy father desire the increase of his wealth when it was already greater than he durst discover or enjoy? I am unwilling to doubt thy veracity, yet inconsistencies cannot both be true.”

“Inconsistencies,” answered Imlac, “cannot both be right; but, imputed to man, they may both be true. Yet diversity is not inconsistency. My father might expect a time of greater security. However, some desire is necessary to keep life in motion; and he whose real wants are supplied must admit those of fancy.”

“This,” said the prince, “I can in some measure conceive. I repent that I interrupted thee.”

“With this hope,” proceeded Imlac, “he sent me to school. But when I had once found the delight of knowledge, and felt the pleasure of intelligence and the pride of invention, I began silently to despise riches, and determined to disappoint the purposes of my father, whose grossness of conception raised my pity. I was twenty years old before his tenderness would expose me to the fatigue of travel; in which time I had been instructed, by successive masters, in all the literature of my native country. As every hour taught me something new, I lived in a continual course of gratification; but as I

arra vágyott, hogy gazdag legyen, és hogy gazdagságát elrejtse, nehogy a tartomány kormányzói kifosszák.

– Bizonyára – mondta a herceg –, az én apám is vétkes lenne a hanyagságban, ha birodalmában bárki el merné venni azt, ami más tulajdona. Nem tudja talán, hogy a királyok felelősségre vonhatók minden jogtalanságért, akár megengedik, akár elkövetik azt? Ha én császár lennék, még a leghitványabb alattvalómat sem lehetne büntetlenül elnyomni. A vérem forr, mikor azt hallom, hogy egy kereskedő nem meri élvezni becsületes nyereségét, mert attól fél, hogy a hatalom kapzsisága által elveszíti azt. Nevezd meg a kormányzót, aki meglopta az embereket, hogy jelenthessem bűneit a császárnak!

– Fenség – mondta Imlak –, hevülete a fiatalság által lelkesített erény természetes velejárója. Eljön majd az idő, amikor felmenti apját, és talán kevesebb türelmetlenséggel fordul a kormányzók felé. Az elnyomás az abesszíniai tartományokban se nem gyakori se nem eltűrt; de a kormányzás semmilyen formáját nem fedezték még fel, amellyel a kegyetlenség teljességgel megakadályozható lett volna. Az alárendeltség hatalmat feltételez az egyik oldalon, és alattvalóságot a másikon; és ha hatalom kerül az emberek kezébe, azzal vissza fognak élni. A legfelső bíró ébersége sokat tesz, de sok minden elintézetlenül marad. Soha nem tudhat minden elkövetett bűnről, és csak ritkán tudja megbüntetni mindazokat, amelyekről tudomása van.

– Ezt – mondta a herceg – nem értem; de szívesebben hallgatlak téged, mint hogy vitatkozzam. Folytasd elbeszéléseidet.

– Apám – folytatta Imlak – eredetileg úgy akarta, hogy semmilyen más oktatásban ne vegyek részt, csak ami kereskedelemre tesz alkalmassá; és miután felfedezte bennem memóriám erősségét és felfogóképességem gyorsaságát, gyakran kifejezte reményét, hogy egyszer én leszek Abesszínia leggazdagabb embere.

– Miért – kérdezte a herceg – akarta apád tovább növelni vagyonát, mikor az már így is több volt, mint amit fel mert fedni vagy élvezni mert? Nem akarom kétségbe vonni szavahihetőségedet, de ellentmondások mégsem lehetnek egyszerre igazak.

– Ellentmondások – felelt Imlak – nem lehetnek egyszerre helyesek; de az emberből kiindulva igazak még lehetnek. A különbözőség nem ellentmondás. Apám, meglehet, biztonságosabb időkre várt. Ám hogy az életet mozgásban tartsuk, kell némi vágy; és akinek valós vágyai kielégültek már, az kénytelen engedni a fantázia kívánságainak.

– Ezt – mondta a herceg – valamilyen mértékben meg tudom érteni. Sajnálom, hogy félbeszakítottalak.

– Ebben a reményben – folytatta Imlak – apám iskolába küldött. De ha már egyszer rátaláltam a tudás örömeire, és megéreztem az értelem gyönyöreit és a találékonyság büszkeségét, mindinkább nőtt bennem a csendes megvetés a gazdagság iránt, és elhatároztam, hogy megghiúsítom apám akaratát, akinek durva felfogása szánalmat keltett bennem. Húszéves voltam, mire gyöngédsége kített az utazás fáradalmainak; ez idő alatt szakemberek egész sora tanított ki szülőhazám minden irodalmából. Amíg minden óra valami újat tanított, szakadatlan meglepedettségben éltem; de ahogy közeledtem a

advanced towards manhood, I lost much of the reverence with which I had been used to look on my instructors; because when the lessons were ended I did not find them wiser or better than common men.

“At length my father resolved to initiate me in commerce; and, opening one of his subterranean treasuries, counted out ten thousand pieces of gold. ‘This, young man,’ said he, ‘is the stock with which you must negotiate. I began with less than a fifth part, and you see how diligence and parsimony have increased it. This is your own, to waste or improve. If you squander it by negligence or caprice, you must wait for my death before you will be rich; if in four years you double your stock, we will thenceforward let subordination cease, and live together as friends and partners, for he shall be always equal with me who is equally skilled in the art of growing rich.’

“We laid out our money upon camels, concealed in bales of cheap goods, and travelled to the shore of the Red Sea. When I cast my eye on the expanse of waters, my heart bounded like that of a prisoner escaped. I felt an inextinguishable curiosity kindle in my mind, and resolved to snatch this opportunity of seeing the manners of other nations, and of learning sciences unknown in Abyssinia.

“I remembered that my father had obliged me to the improvement of my stock, not by a promise, which I ought not to violate, but by a penalty, which I was at liberty to incur; and therefore determined to gratify my predominant desire, and, by drinking at the fountain of knowledge, to quench the thirst of curiosity.

“As I was supposed to trade without connection with my father, it was easy for me to become acquainted with the master of a ship, and procure a passage to some other country. I had no motives of choice to regulate my voyage. It was sufficient for me that, wherever I wandered, I should see a country which I had not seen before. I therefore entered a ship bound for Surat, having left a letter for my father declaring my intention.”

## Chapter IX

### *The history of Imlac (continued)*

“When I first entered upon the world of waters, and lost sight of land, I looked round about me in pleasing terror, and thinking my soul enlarged by the boundless prospect, imagined that I could gaze around me for ever without satiety; but in a short time I grew weary of looking on barren uniformity, where I could only see again what I had already seen. I then descended into the ship, and doubted for awhile whether all my future pleasures would not end, like this, in disgust and disappointment. ‘Yet surely,’ said I, ‘the ocean and the land are very different. The only variety of water is rest and motion. But the earth has mountains and valleys, deserts and cities; it is inhabited by

férfikorhoz, jórészt elvesztettem azt a tiszteletet, mellyel mindaddig tanárimra néztem; mivel a tanórák végeztével nem tartottam már őket bölcsőbbnek vagy jobbnak, mint a közönséges embereket.

Végül apám elhatározta, hogy beavat a kereskedelembe; ahogy kinyitotta egyik földalatti kincstárát, kiszámolt tízezer aranyat. „Ez itt, fiatalúr – mondta –, a tőke, amivel gazdálkodnod kell. Ennek én kevesebb, mint ötödével kezdtem, és láthatod, az igyekezet és takarékoság hogy megnövelte. Ez a tiéd; elvesztegetheted vagy gyarapíthatod. Ha hanyagságból vagy önféjűségből elpazarolod, halálomig kell várnod arra, hogy meggazdagodj; ha négy év alatt megkétszerezed tőkédet, attól kezdve az alárendeltség megszűnik, és együtt élünk majd, mint barátok és partnerek, mivel velem mindig egyenlő lesz az, aki ugyanolyan tehetséges abban, hogy meggazdagodjon, mint én.”

Becsomagoltunk, olcsó javakba rejtve elrendeztük a tevék hátán pénzünket, és a Vörös-tenger partjára utaztunk. Mikor megpillantottam a víz terjedelmét a szívem úgy vert, mint egy szabadult rabnak. Kiolthatatlan kíváncsiság lángolt elmémben, és elhatároztam, hogy megragadom ezt az alkalmat arra, hogy más nemzetek szokásait lássam, és hogy Abesszíniában nem ismert tudományokat tanuljak.

Eszembe jutott, hogy apám arra kötelezett, gyarapítsam tőkémét, ám nem ígérettel, melyet nem szabadott megszegnem, hanem büntetéssel, amit szabadon magamra vállalhattam; így elhatároztam, hogy kielégítem elsődleges vágyamat, és azzal, hogy a tudás kútjából iszom, kioltom kíváncsiságom szomját.

Mivel apámtól függetlenül kellett kereskednem, könnyű volt számomra, hogy megismerkedjek egy hajóskapitánnyal, és eltervezem az irányt egy másik ország felé. Nem állt szándékomban, hogy szabályozzam úti célomat. Elég volt számomra az, hogy bármerre is járjak, egy új országot lássak, amit még azelőtt nem láttam. Így felszálltam egy hajóra, ami Szuratba tartott, egy levelet hagyva apámnak, amelyben megírtam szándékomat.

## IX. fejezet

### *Imlak története (folytatás)*

– Amikor először nekikezdtem a vizek világának, és szem elől vesztettem a szárazföldet, gyönyörteli rettenettel néztem körbe, és azt gondolván, lelkemet felnagyítja a határtalan látvány, azt képzeltem, hogy a látványt örökké bámulhatnám anélkül, hogy betelnék vele; de rövid időn belül meguntam a sivár egyformaságot, ahol mindig ugyanazt láttam, mit azelőtt. Így aztán lementem a hajó gyomrába, és egy időre kétélyeim támadtak, vajon nem fog-e minden jövőbeli gyönyöröm úgy végződni, mint ez, undorral és csalódottsággal. „Ám bizonyos – mondtam –, hogy az óceán és a szárazföld nagyon különbözőek. A víz csak a nyugalom és a mozgás között változik. De a földnek vannak hegyei és völgyei, siva-

men of different customs and contrary opinions; and I may hope to find variety in life, though I should miss it in nature.'

"With this thought I quieted my mind, and amused myself during the voyage, sometimes by learning from the sailors the art of navigation, which I have never practised, and sometimes by forming schemes for my conduct in different situations, in not one of which I have been ever placed.

"I was almost weary of my naval amusements when we safely landed at Surat. I secured my money and, purchasing some commodities for show, joined myself to a caravan that was passing into the inland country. My companions, for some reason or other, conjecturing that I was rich, and, by my inquiries and admiration, finding that I was ignorant, considered me as a novice whom they had a right to cheat, and who was to learn, at the usual expense, the art of fraud. They exposed me to the theft of servants and the exaction of officers, and saw me plundered upon false pretences, without any advantage to themselves but that of rejoicing in the superiority of their own knowledge."

"Stop a moment," said the prince; "is there such depravity in man as that he should injure another without benefit to himself? I can easily conceive that all are pleased with superiority; but your ignorance was merely accidental, which, being neither your crime nor your folly, could afford them no reason to applaud themselves; and the knowledge which they had, and which you wanted, they might as effectually have shown by warning as betraying you."

"Pride," said Imlac, "is seldom delicate; it will please itself with very mean advantages, and envy feels not its own happiness but when it may be compared with the misery of others. They were my enemies because they grieved to think me rich, and my oppressors because they delighted to find me weak."

"Proceed," said the prince; "I doubt not of the facts which you relate, but imagine that you impute them to mistaken motives."

"In this company," said Imlac, "I arrived at Agra, the capital of Hindustan, the city in which the Great Mogul commonly resides. I applied myself to the language of the country, and in a few months was able to converse with the learned men; some of whom I found morose and reserved, and others easy and communicative; some were unwilling to teach another what they had with difficulty learned themselves; and some showed that the end of their studies was to gain the dignity of instructing.

"To the tutor of the young princes I recommended myself so much that I was presented to the emperor as a man of uncommon knowledge. The emperor asked me many questions concerning my country and my travels, and though I cannot now recollect anything that he uttered above the power of a common man, he dismissed me astonished at his wisdom and enamoured of his goodness.

"My credit was now so high that the merchants with whom I had travelled applied to me for recommendations to the ladies of the Court. I was surprised at their confidence

tagai és városai; különféle szokású és ellentmondó nézetű emberek népesítik be; és remélhetem, hogy változatosságra találok az életben, még ha a természetből hiányzik is az.

Ezzel a gondolattal csöndesítettem el elmémet, és az utazás alatt néha azzal foglaltam el magam, hogy a matrózoktól tanultam a navigálás művészetéről, amit azelőtt soha sem gyakoroltam, és néha azzal, hogy elterveztem, hogyan viselkednék a különböző helyzetekben, olyanokban, amikbe még soha nem kerültem azelőtt.

Már épp beleuntam volna a tengerészeti foglalatosságokba, amikor biztonságosan partot értünk Szuratban. Biztonságba helyeztem pénzemet, és néhány árucikket vásárolván a látszat kedvéért, egy karavánhoz csatlakoztam, ami az ország belső része felé tartott. Társaim, miután valamilyen oknál fogva megsejtették, hogy gazdag vagyok, s érdeklődésből és csodálkozásból kitalálták, hogy tudatlan is, zöldfülűnek tartottak, akit jogukban áll kijátszani, hogy a szokásos áron tanuljam meg a csalás művészetét. Kitétek a szolgál tolvajlásának és a tisztviselők zargatásának, és látták, ahogy családod fondorlattal kirabolnak, s ebből semmi előnyük nem származott, kivéve az örömet, amit saját tudásuk fölénye jelentett.

– Állj meg egy pillanatra – mondta a herceg –, van ily romlottság az emberben, hogy kárt okozna másnak anélkül, hogy haszna származna belőle? Könnyen felfoghatom, hogy mind gyönyörüket lelik felsőbbrendűségükben; de tudatlanságod csupán véletlen, ami, nem lévén sem bűnöd, sem ostobaságod, nem adhatott okot arra, hogy magukat ünnepeljék; és a tudást, ami birtokukban volt, és amire te vágytál, megmutathatták volna hatékonyan azáltal, hogy figyelmeztetnek, csakúgy mint ahogy megcsaltak.

– A büszkeség – mondta Imlak – ritkán tapintatos; nagyon utálatos előnyökben gyönyörködteti magát, és az irigység nem érzi saját boldogságát, csak akkor, ha mások szenvedéséhez hasonlítják. Az ellenségeim voltak, mert szenvedtek attól, hogy gazdagnak hittek, és elnyomóim, mert örömük telt abban, hogy gyengének láttak.

– Folytassa csak – mondta a herceg –, nem vonom kétségbe a tényeket, melyeket elbeszél, de úgy képezem, téves indítékoknak tulajdonítja őket.

– E társasággal – mondta Imlak – érkeztem Agrába, Hindusztán fővárosába, a városba, ahol a Nagy Mogul általában lakozik. Az ország nyelvének tanulására adtam magam, és néhány hónap alatt képes voltam a tanult emberekkel társalogni; néhányukat mogorvának és visszahúzódónak találtam, míg másokat fesztelennek és közlékenyek; néhányan vonakodtak másokat arra tanítani, amit ők maguk nehezen tanultak meg; és néhányan azt mutatták, hogy tanulmányaik célja méltóságot szerezni a tanítás által.

A fiatal hercegek tanítójának olyan sokat ajánlottam magam, hogy bemutattak a császárnak, úgy, mint aki rendkívüli tudásnak van birtokában. A császár sok kérdést tett fel az országommal és utazásaimmal kapcsolatban, és bár nem tudok semmit visszaidézni abból, amit a közönséges ember erejéről mondott, saját bölcsességétől elragadtatva és saját jóságától elvarázsolva bocsátott el engem.

Szavahihetőségem immár olyan nagyra nőtt, hogy a kereskedők, akikkel utaztam, tőlem kértek ajánlást az udvar hölgyeinek köreibé. Meglepődtem kérelmezéseik magabiz-

of solicitation and greatly reproached them with their practices on the road. They heard me with cold indifference, and showed no tokens of shame or sorrow.

“They then urged their request with the offer of a bribe, but what I would not do for kindness I would not do for money, and refused them, not because they had injured me, but because I would not enable them to injure others; for I knew they would have made use of my credit to cheat those who should buy their wares.

“Having resided at Agra till there was no more to be learned, I travelled into Persia, where I saw many remains of ancient magnificence and observed many new accommodations of life. The Persians are a nation eminently social, and their assemblies afforded me daily opportunities of remarking characters and manners, and of tracing human nature through all its variations.

“From Persia I passed into Arabia, where I saw a nation pastoral and warlike, who lived without any settled habitation, whose wealth is their flocks and herds, and who have carried on through ages an hereditary war with mankind, though they neither covet nor envy their possessions.”

## Chapter X

### *The history of Imlac (continued)—A dissertation upon poetry*

“Wherever I went I found that poetry was considered as the highest learning, and regarded with a veneration somewhat approaching to that which man would pay to angelic nature. And yet it fills me with wonder that in almost all countries the most ancient poets are considered as the best; whether it be that every other kind of knowledge is an acquisition greatly attained, and poetry is a gift conferred at once; or that the first poetry of every nation surprised them as a novelty, and retained the credit by consent which it received by accident at first; or whether, as the province of poetry is to describe nature and passion, which are always the same, the first writers took possession of the most striking objects for description and the most probable occurrences for fiction, and left nothing to those that followed them but transcription of the same events and new combinations of the same images. Whatever be the reason, it is commonly observed that the early writers are in possession of nature, and their followers of art; that the first excel in strength and invention, and the latter in elegance and refinement.

“I was desirous to add my name to this illustrious fraternity. I read all the poets of Persia and Arabia, and was able to repeat by memory the volumes that are suspended in the mosque of Mecca. But I soon found that no man was ever great by imitations. My desire of excellence impelled me to transfer my attention to nature and to life. Nature was to be my subject, and men to be my auditors. I could never describe what I had not

tosságán, és szemükre vettem az úton tanúsított viselkedésüket. Hideg közömbösséggel hallgattak, s nem mutatták jelét szégyennek vagy megbánásnak.

Kérésüket akkor vesztegetéssel igyekeztek nyomatékositani, de amit nem tettem meg kedvességből, azt pénzért sem tettem meg, és visszautasítottam őket, nem mert kárt okoztak nekem, hanem mert nem akartam elősegíteni, hogy másoknak kárt okozzanak; hiszen tudtam, hogy hírnevem felhasználásával csaltak volna, rájuk tukmálva az árujukat.

Agrában addig maradtam, amíg már nem volt más tanulni, és elutaztam Perzsiába, ahol az ősidők megannyi pompájának maradványait láttam, és az élet sok új oldalát figyelhettem meg. A perzsák nemzete rendkívül társaságkedvelő, és összejöveteleik naponta biztosítottak lehetőséget számomra arra, hogy sajtáságaikat és viselkedésüket megfigyeljem, és az emberi természetet nyomon követhessem megannyi változatában.

Perzsiából Arábiába értem, ahol egy pásztor és hadi nemzetet láttam, akik állandó lakóhely nélkül éltek, nyájaik és csordáik voltak minden vagyonuk, és éveken keresztül folytattak öröklött háborút az emberiséggel, jóllehet mások tulajdonát se nem kívánták, se nem irigyelték.

## X. fejezet

### *Imlak története (folytatás) – Értekezés a költészetről*

Akármerre jártam, úgy találtam, hogy a költészetet tekintik a legmagasabb rendű tudománynak, és már-már olyan tisztelettel övezik, amellyel az ember az angyali természetnek szokott adózni. De mégis csodálkozással tölt el, hogy majdnem minden országban a legősibb költőket gondolják a legjobbakkak; vagy mert a tudás minden más fajtája drágán szerzett tulajdon, míg a költészet ajándéka azonnali szerzemény; vagy mert minden nemzet első költésze újdonságként lepte meg őket, és a közmegegyezés alapján megőrizte kezdetben csak véletlenségből nyert érdemét; vagy, mivel a költészet felségterülete a természet és a szenvedély leírása, amelyek mindig ugyanazok, az első írók már birtokukba vették a leírás legszembevetőbb tárgyait és a kitalált történetek legvalóságosabb eseményeit, s így semmit sem hagytak az utánuk következőknek, hacsak nem ugyanazoknak az eseményeknek az átmásolását és ugyanazoknak a képeknek a különböző összeállításait. Akármilyen legyen az ok, egy általánosan megfigyelt jelenség, hogy a régi írók a természet, követőik pedig a művészet letéteményesei; ez előbbieik erő és találatkónyság, ez utóbbiak választékosság és kifinomultság tekintetében jeleskednek.

Arra vágyakoztam, hogy nevemet eme fényes társasághoz csatoljam. Perzsia és Arábia minden költőjét elolvastam, s képes voltam fejből felidézni a köteteket, amelyek Mekka mecsetében vannak kifüggesztve. De hamarosan rájöttem, hogy senkit sem tesz nagygyá az utánzás. A kiválóság vágya arra ösztökélt, hogy figyelmemet a természetről az életre irányítsam. A természet lett a tárgyam, az emberek a közönségem. Sohasem tudnám

seen. I could not hope to move those with delight or terror whose interests and opinions I did not understand.

“Being now resolved to be a poet, I saw everything with a new purpose; my sphere of attention was suddenly magnified; no kind of knowledge was to be overlooked. I ranged mountains and deserts for images and resemblances, and pictured upon my mind every tree of the forest and flower of the valley. I observed with equal care the crags of the rock and the pinnacles of the palace. Sometimes I wandered along the mazes of the rivulet, and sometimes watched the changes of the summer clouds. To a poet nothing can be useless. Whatever is beautiful and whatever is dreadful must be familiar to his imagination; he must be conversant with all that is awfully vast or elegantly little. The plants of the garden, the animals of the wood, the minerals of the earth, and meteors of the sky, must all concur to store his mind with inexhaustible variety; for every idea is useful for the enforcement or decoration of moral or religious truth, and he who knows most will have most power of diversifying his scenes and of gratifying his reader with remote allusions and unexpected instruction.

“All the appearances of nature I was therefore careful to study, and every country which I have surveyed has contributed something to my poetical powers.”

“In so wide a survey,” said the prince, “you must surely have left much unobserved. I have lived till now within the circuit of the mountains, and yet cannot walk abroad without the sight of something which I had never beheld before, or never heeded.”

“This business of a poet,” said Imlac, “is to examine, not the individual, but the species; to remark general properties and large appearances. He does not number the streaks of the tulip, or describe the different shades of the verdure of the forest. He is to exhibit in his portraits of nature such prominent and striking features as recall the original to every mind, and must neglect the minuter discriminations, which one may have remarked and another have neglected, for those characteristics which are alike obvious to vigilance and carelessness.

“But the knowledge of nature is only half the task of a poet; he must be acquainted likewise with all the modes of life. His character requires that he estimate the happiness and misery of every condition, observe the power of all the passions in all their combinations, and trace the changes of the human mind, as they are modified by various institutions and accidental influences of climate or custom, from the sprightliness of infancy to the despondence of decrepitude. He must divest himself of the prejudices of his age and country; he must consider right and wrong in their abstracted and invariable state; he must disregard present laws and opinions, and rise to general and transcendental truths, which will always be the same. He must, therefore, content himself with the slow progress of his name, condemn the applause of his own time, and commit his claims to the justice of posterity. He must write as the interpreter of nature and the legislator of mankind, and consider himself as presiding over the thoughts and manners of future generations, as a being superior to time and place.

leírni, amit nem láttam. Nem remélhettem, hogy meg tudom indítani akár örömmel akár rémülettel azokat, akiknek az érdeklődésével és véleményével nem vagyok tisztában.

Mivel ekkorra eltökéltem, hogy költő leszek, mindent egy új cél fényében szemléltem; érdeklődési köröm hirtelen kitágult; semmiféle tudást nem hagyhattam figyelmen kívül. Hegyeket és pusztaságokat barangoltam be képekért és hasonlóságokért, és elmémben képmásként raktároztam el az erdő minden fáját és a völgy minden virágát. Egyforma gondossággal figyeltem meg a szikla szirtfokát és a palota tetőtornyait. Néha a folyócska útvesszői mentén kóboroltam, máskor a nyári felhők változásait szemléltem. Egy költő számára semmi sem haszontalan. Mindennek, ami gyönyörű vagy ami rettentő, ismerősnek kell lennie a képzelete számára; jártasnak kell lennie mindenben, ami csak félelmetesen hatalmas vagy elegánsan kicsi. A kert növényei, az erdő állatai, a föld ásványai és az ég meteorjai együttes erővel kell hogy a kimeríthetetlen sokféleséggel töltsék meg elméjét; hiszen minden ötlet hasznos az erkölcsi vagy vallásos igazság megerősítésére vagy ékesítésére, és aki a legtöbbet tudja, annak lesz a legnagyobb hatalma változtatossá tenni a jeleneit és távoli utalásokkal, váratlan tanításokkal gyönyörködtetni az olvasót.

Ennélfogva a természet minden megjelenési formáját gondosan tanulmányoztam, és minden ország, amelyet csak megvizsgáltam, hozzáadott valamit a költői képességeimhez.

– Ilyen széles kitekintésben – mondta a herceg – bizonyára sok minden elkerülte a figyelmed. Én mindeddig e hegyek által körülölelve éltem, és mégsem tudok úgy sétát tenni, hogy olyat ne látnék, amit azelőtt sosem vettem észre, vagy ügyet sem vettem rá.

– A költő feladata – felelte Imlak – nem az egyed, hanem a fajta vizsgálata; hogy általános tulajdonságokat és nagy jelenségeket vegyen észre. Nem a tulipánok erezetét veszi számba, nem az erdő zöldjének különböző árnyalatait írja le. Az ő feladata olyan kiemelkedő és szembeszökő vonásokat megjeleníteni a portréján, amelyek minden elmében az eredetit idézik fel, és el kell hanyagolnia az aprólékosabb megkülönböztetéseket, amelyeket egyvalaki talán észrevesz, egy másik meg mellőz, azon jellegzetességek javára, melyek nyilvánvalóak mind a körültekintés, mind a figyelmetlenség előtt.

De a természet ismerete a költő feladatának csak egyik fele; ugyanígy meg kell ismerkednie minden életmóddal is. Jelleme megköveteli, hogy felmérje minden állapot boldogságát és nyomorúságát, megfigyelje minden indulat hatalmát azok összes lehetséges kombinációjában, s végigkövesse az emberi elme változását, ahogy a különböző intézmények s az éghajlat vagy a szokás esetleges befolyása alakítja, az eleven gyermekkortól a reménytelen elaggásig. El kell szakadnia kora és országa előítéleteitől; a jót és rosszat elvont és változhatatlan formájában kell mérlegelnie; figyelmen kívül kell hagynia a jelen törvényeit és vélekedéseit, s fel kell emelkednie az általános és transzcendens igazságokhoz, amelyek mindig ugyanazok lesznek. Ennélfogva meg kell elégednie hírnevének lassú előmenetelével, meg kell vetnie saját korának a dicséretét, és kijelentéseit az utókor igazságszolgáltatására kell bíznia. Úgy kell írnia, mint aki a természet magyarázója és az emberi nem törvényhozója, s úgy kell magára tekintenie, hogy ő egyszerre úr a jövő nemzedékek szokásai és gondolatai felett, s egyszersmind felette áll az időnek s a térnek.

“His labour is not yet at an end. He must know many languages and many sciences, and, that his style may be worthy of his thoughts, must by incessant practice familiarise to himself every delicacy of speech and grace of harmony.”

## Chapter XI

### *Imlac’s narrative (continued)—A hint of pilgrimage*

Imlac now felt the enthusiastic fit, and was proceeding to aggrandise his own profession, when then prince cried out:

“Enough! Thou hast convinced me that no human being can ever be a poet. Proceed with thy narration.”

“To be a poet,” said Imlac, “is indeed very difficult.”

“So difficult,” returned the prince, “that I will at present hear no more of his labours. Tell me whither you went when you had seen Persia.”

“From Persia,” said the poet, “I travelled through Syria, and for three years resided in Palestine, where I conversed with great numbers of the northern and western nations of Europe, the nations which are now in possession of all power and all knowledge, whose armies are irresistible, and whose fleets command the remotest parts of the globe. When I compared these men with the natives of our own kingdom and those that surround us, they appeared almost another order of beings. In their countries it is difficult to wish for anything that may not be obtained; a thousand arts, of which we never heard, are continually labouring for their convenience and pleasure, and whatever their own climate has denied them is supplied by their commerce.”

“By what means,” said the prince, “are the Europeans thus powerful? Or why, since they can so easily visit Asia and Africa for trade or conquest, cannot the Asiatics and Africans invade their coast, plant colonies in their ports, and give laws to their natural princes? The same wind that carries them back would bring us thither.”

“They are more powerful, sir, than we,” answered Imlac, “because they are wiser; knowledge will always predominate over ignorance, as man governs the other animals. But why their knowledge is more than ours I know not what reason can be given but the unsearchable will of the Supreme Being.”

“When,” said the prince with a sigh, “shall I be able to visit Palestine, and mingle with this mighty confluence of nations? Till that happy moment shall arrive, let me fill up the time with such representations as thou canst give me. I am not ignorant of the motive that assembles such numbers in that place, and cannot but consider it as the centre of wisdom and piety, to which the best and wisest men of every land must be continually resorting.”

És munkája itt még nem ér véget. Annyi nyelvet és tudományágot kell ismernie, hogy stílusa felérjen a gondolataihoz, és szakadatlan gyakorlással meg kell ismerkednie a beszéd minden finomságával és az összhangzás minden bájával.

## XI. fejezet

### *Imlak elbeszélése (folytatás) – Útmutatás a zarándoklatról*

Imlak lelkesedésében egyre inkább elragadtatta magát, és azon volt, hogy folytassa saját hivatásának felmagasztalását, amikor a herceg felkiáltott:

– Elég! Meggyőztél engem, hogy emberi lény sohasem lehet költő. Folytasd történeted!

– Költőnek lenni – mondta Imlak – bizony nagyon nehéz.

– Olyannyira – válaszolta a herceg –, hogy jelenleg nem kívánok többet hallani a költő fáradalmairól. Mondja csak el, hová ment, miután látta Perzsiát!

– Perzsiából – mondta a költő –, keresztülutaztam Szírián és három évre Palesztinában telepedtem le, ahol kapcsolatba kerültem Európa számos északi és nyugati népével, azokkal a nemzetekkel, amelyek most minden hatalomnak és tudásnak a birtokában vannak, hadseregeik visszaverhetetlenek, s flottáik a föld legtávolabbi részeinek parancsolnak. Amikor összehasonlítottam őket a mi saját országunk és a környező országok lakóival, majdhogynem másrendbeli élőlényeknek tűntek. Az ő országaikban nehéz olyat kívánni, amit nem lehet megszerezni; ezer mesterség, amelyről mi sohasem hallottunk, munkálkodik folyamatosan kényelmükért és kedvtelésükért, és amit a saját éghajlatuk megtagad tőlük, a kereskedelem biztosítja a számukra.

– Mitől – kérdezte a herceg – ilyen nagyhatalmúak az európaiak? És ha ők ily könnyen látogathatják Ázsiát és Afrikát kereskedés vagy hódítás végett, az ázsiaiak és afrikaiak miért nem szállják meg az ő partjaikat, gyarmatokat alapítva kikötőikben és törvénykezve természetes fejedelmek felett? A szél, amely őket visszaviszi, minket is odavihetne.

– Azért nagyobb a hatalmuk, uram, mint nekünk – válaszolta Imlak –, mert bölcsőbbek; a tudás mindig uralkodni fog a tudatlanságon, amiként az ember felette áll a többi állatnak. De hogy miért több a tudásuk, mint a miénk, nem tudom, milyen okkal magyarázható, hacsak nem a Legfőbb Lény kikutathatatlan akaratával.

– Mikor – sóhajtott a herceg – láthatom meg végre Palesztinát, hogy elvegyüljek a nemzetek e hatalmas sereglétében? Amíg az a boldog pillanat el nem érkezik, hadd töltsöm az időt olyan leírásokkal, amelyeket te adhatsz nekem. Nem vagyok tudatlan az indíték felől, amely ekkora sokaságot gyűjt egybe azon a helyen, melyet csakis a bölcsesség és kegyesség központjának tekinthetek, ahová minden ország legjobb és legbölcsőbb embereinek folyamatosan el kell látogatniuk.

“There are some nations,” said Imlac, “that send few visitants to Palestine; for many numerous and learned sects in Europe concur to censure pilgrimage as superstitious, or deride it as ridiculous.”

“You know,” said the prince, “how little my life has made me acquainted with diversity of opinions; it will be too long to hear the arguments on both sides; you, that have considered them, tell me the result.”

“Pilgrimage,” said Imlac, “like many other acts of piety, may be reasonable or superstitious, according to the principles upon which it is performed. Long journeys in search of truth are not commanded. Truth, such as is necessary to the regulation of life, is always found where it is honestly sought. Change of place is no natural cause of the increase of piety, for it inevitably produces dissipation of mind. Yet, since men go every day to view the fields where great actions have been performed, and return with stronger impressions of the event, curiosity of the same kind may naturally dispose us to view that country whence our religion had its beginning, and I believe no man surveys those awful scenes without some confirmation of holy resolutions. That the Supreme Being may be more easily propitiated in one place than in another is the dream of idle superstition, but that some places may operate upon our own minds in an uncommon manner is an opinion which hourly experience will justify. He who supposes that his vices may be more successfully combated in Palestine, will perhaps find himself mistaken, yet he may go thither without folly; he who thinks they will be more freely pardoned, dishonours at once his reason and religion.”

“These,” said the prince, “are European distinctions. I will consider them another time. What have you found to be the effect of knowledge? Are those nations happier than we?”

“There is so much infelicity,” said the poet, “in the world, that scarce any man has leisure from his own distresses to estimate the comparative happiness of others. Knowledge is certainly one of the means of pleasure, as is confessed by the natural desire which every mind feels of increasing its ideas. Ignorance is mere privation, by which nothing can be produced; it is a vacuity in which the soul sits motionless and torpid for want of attraction, and, without knowing why, we always rejoice when we learn, and grieve when we forget. I am therefore inclined to conclude that if nothing counteracts the natural consequence of learning, we grow more happy as our minds take a wider range.

“In enumerating the particular comforts of life, we shall find many advantages on the side of the Europeans. They cure wounds and diseases with which we languish and perish. We suffer inclemencies of weather which they can obviate. They have engines for the despatch of many laborious works, which we must perform by manual industry. There is such communication between distant places that one friend can hardly be said to be absent from another. Their policy removes all public inconveniences; they have roads cut through the mountains, and bridges laid over their rivers. And, if we descend

– Vannak olyan nemzetek – mondta Imlak –, akik csak néhány látogatót küldenek Palesztinába; mivel Európában sok népes és művelt szekta együttesen elítéli a zarándoklatot mint babonáságot, vagy nevetség tárgyaként kigúnyolja azt.

– Tudja – mondta a herceg –, hogy az életem milyen kevésbé ismertetett meg engem a vélemények sokféleségével; túl hosszú lenne meghallgatni mindkét oldal érveit; kegyelmed, aki megfontolta őket, mondja el, milyen eredményre jutott!

– A zarándoklat – kezdte Imlak –, mint a kegyesség minden más cselekedete, lehet észszerű vagy babonáságból fakadó, az elvtől függően, amely alapján gyakorolják. Nincs olyan parancs, hogy az igazságot hosszú úton keressük. Az igazság, amennyiben szükséges az élet rendjéhez, mindig megtalálható ott, ahol őszintén keresik. A helyváltztatás nem növeli természetszerűleg a kegyességet, mivel elkerülhetetlenül az elme szétszórtságával jár. Mégis, mivel az emberek mindennap elmennek megnézni azokat a területeket, ahol nagy tetteket hajtottak végre, és az adott esemény felőli mélyebb benyomással térnek vissza, ugyanez a fajta kíváncsiság természetesen arra készthet bennünket, hogy megnézzük az országot, ahonnan a vallásunk ered, és úgy gondolom, egy ember sem veszi szemügyre e rettenetes helyszíneket a szent fogadalmak megerősödése nélkül. Csak a léha babonáság álmodhatja, hogy a Legfőbb Lényt emitt jobban ki lehet engesztelni, mint amott, de a mindennapos tapasztalat igazolja, hogy bizonyos helyek különleges módon hatnak az elménkre. Aki azt gondolja, bűnével sikeresebben küzdhet meg Palesztinában, talán rá fog jönni, hogy tévedt, mégsem okvetlenül bolond, ha odamegy; aki azonban azt gondolja, hogy így könnyebben nyer bocsánatot, egyszerre gyalázza meg józan eszét és a vallását.

– Ezek – mondta a herceg – európai különbségtételek. Majd egy másik alkalommal fontolom meg őket. Hogy találtad, mi a tudás hatása? Boldogabbak azok a népek, mint mi?

– Oly sok boldogtalanság van a világon – mondta a költő –, hogy alig akad olyan ember, akinek van annyi nyugta saját gyötrelmeitől, hogy felbecsülje mások viszonylagos boldogságát. A tudás kétségkívül a gyönyör egyik eszköze, ezt tanúsítja a természetes vágy, amelyet minden elme érez eszméinek bővítése iránt. A tudatlanság pusztá szűkülködés, amelyet minden elme érez eszméinek bővítése iránt. A tudatlanság pusztá szűkülködés, amelyet által semmit sem lehet előteremteni; üresség, amelyben a lélek mozdulatlanul és zibbadtan ül, szórakozás híján, s anélkül, hogy tudnánk az okát, mindig örvendezünk, ha tanulunk, és bánkódunk, ha felejtünk. Ezért hajlok arra a következtetésre, hogy ha semmi sem szegül szembe a tanulás természetes következményével, egyre boldogabbak leszünk, ahogy egyre szélesedik a gondolkodásunk.

Az élet különböző kényelmeinek előszámlálásakor az európaiak oldalán sok előnyt fedezhetünk fel. Ők meggyógyítják a sebeket és betegségeket, amelyektől mi kínlódunk és meghalunk. Mi eltűnjük az időjárás olyan kegyetlenségeit, amelyeket ők el tudják hárítani. Nekik gépeik vannak sok olyan fárasztó munka intézésére, amelyeket mi csak kézi erővel tudunk elvégezni. Olyan jó az összeköttetés távoli helyek között, hogy az egyik barátról alig mondható, hogy távol lenne a társától. Államvezetésük eltávolít minden, az egész közösséget érintő kényelmetlenséget; vannak hegyeken átvágott útjaik és

to the privacies of life, their habitations are more commodious and their possessions are more secure.”

“They are surely happy,” said the prince, “who have all these conveniences, of which I envy none so much as the facility with which separated friends interchange their thoughts.”

“The Europeans,” answered Imlac, “are less unhappy than we, but they are not happy. Human life is everywhere a state in which much is to be endured and little to be enjoyed.”

## Chapter XII

### *The story of Imlac (continued)*

“I am not willing,” said the prince, “to suppose that happiness is so parsimoniously distributed to mortals, nor can I believe but that, if I had the choice of life, I should be able to fill every day with pleasure. I would injure no man, and should provoke no resentments; I would relieve every distress, and should enjoy the benedictions of gratitude. I would choose my friends among the wise and my wife among the virtuous, and therefore should be in no danger from treachery or unkindness. My children should by my care be learned and pious, and would repay to my age what their childhood had received. What would dare to molest him who might call on every side to thousands enriched by his bounty or assisted by his power? And why should not life glide away in the soft reciprocation of protection and reverence? All this may be done without the help of European refinements, which appear by their effects to be rather specious than useful. Let us leave them and pursue our journey.”

“From Palestine,” said Imlac, “I passed through many regions of Asia; in the more civilised kingdoms as a trader, and among the barbarians of the mountains as a pilgrim. At last I began to long for my native country, that I might repose after my travels and fatigues in the places where I had spent my earliest years, and gladden my old companions with the recital of my adventures. Often did I figure to myself those with whom I had sported away the gay hours of dawning life, sitting round me in its evening, wondering at my tales and listening to my counsels.

“When this thought had taken possession of my mind, I considered every moment as wasted which did not bring me nearer to Abyssinia. I hastened into Egypt, and, notwithstanding my impatience, was detained ten months in the contemplation of its ancient magnificence and in inquiries after the remains of its ancient learning. I found in Cairo a mixture of all nations: some brought thither by the love of knowledge, some by the hope of gain; many by the desire of living after their own manner without observation, and of lying hid in the obscurity of multitudes; for in a city populous as Cairo it is

folyókon átívelő hidaik. És ha a magánélet szintjére ereszkedünk: lakóhelyeik kényelmesebbek, tulajdonuk nagyobb biztonságban van.

– Bizonyára boldogok – szólt a herceg –, akiknek megvan mindez a kényelemük. Ezek közül egyiket sem irigylem annyira, mint azt az egyszerű módot, ahogy az elválasztott barátok megosztják egymással gondolataikat.

– Az európaiak – válaszolta Imlak – kevésbé boldogtalanok, mint mi, de nem boldogok. Az emberi élet mindenhol egy olyan állapot, amelyben sok mindent kell elszenvedni és keveset lehet élvezni.

## XII. fejezet

### *Imlak története (folytatás)*

– Nem kívánom – mondta a herceg – azt feltételezni, hogy a boldogság ily fősvényen van kiosztva a halandók között, s mást hinni nem tudok, mint hogy ha előttem állna az életválasztás, képes lennék minden napot gyönyörrel megtölteni. Nem okoznék kárt senkinek, és nem adnék okot neheztelésre; minden kint enyhítenék, és élvezném a hála adta boldogságot. Barátaimat a bölcsek közül választanám, feleségemet az erkölcsösek közül, így nem lennék az árulás és kegyetlenség veszélyeinek kitéve. Gondom lenne rá, hogy gyermekeim tanultak és istenfélők legyenek, így időskoromban visszaadnák azt, amit gyermekkorukban kaptak. Mi zaklathatná azt, akinek oldalán ezrek állnak, mivel nagylelkűsége gazdaggá tette őket, vagy hatalma segítségét élvezik? És miért ne múlhatna el az élet az oltalom és tisztelet gyengéd viszonzásában? Mindezt meg lehetne tenni európai leleményességek nélkül is, melyek hatásaik által inkább megtevesztőnek, mintsem hasznosnak tűnnek. Hagyjuk inkább őket, és folytassuk utunkat!

– Palesztinából – mondta Imlak – Ázsia megannyi régióján keresztül vitt utam; a civilizáltabb királyságokban kereskedőként, a hegyek barbárai között pedig zarándokként. Végül szülőföldem után kezdtem vágakozni, és arra, hogy majd megpihenek az utazásaim és fáradalmaim után ott, ahol a korai éveimet töltöttem és megörvendeztettem majd régi társaimat kalandjaim visszaidézésével. Gyakran képzeltem magam elé azokat, akikkel az élet hajnalának jókedvű óráit töltöttük el, ahogyan esténként körülöttem ülve tűnődnek történeteimen és hallgatják tanácsaimat.

Amikor ez a gondolat birtokba vette elmémet, minden pillanatot elvesztegetettnek tartottam, ami nem hozott közelebb Abesszíniához. Sietségben érkeztem Egyiptomba, és türelmetlenségemnek nem ellenszegülvén tíz hónapba szűkítettem ősi pompáján való elmélkedésemet és érdeklődésemet az ősi gondolkodás maradványai után. Kairóban minden nemzet egyvelegére leltem: néhányukat a tudás szeretete hozott ide, néhányukat a gyarapodás reménye; sokakat a vágy, hogy saját szokásaik szerint élhessenek megfigyelés nélkül, és hogy rejtve belesüppedjenek a tömeg homályába; mert egy város-

possible to obtain at the same time the gratifications of society and the secrecy of solitude.

“From Cairo I travelled to Suez, and embarked on the Red Sea, passing along the coast till I arrived at the port from which I had departed twenty years before. Here I joined myself to a caravan, and re-entered my native country.

“I now expected the caresses of my kinsmen and the congratulations of my friends, and was not without hope that my father, whatever value he had set upon riches, would own with gladness and pride a son who was able to add to the felicity and honour of the nation. But I was soon convinced that my thoughts were vain. My father had been dead fourteen years, having divided his wealth among my brothers, who were removed to some other provinces. Of my companions, the greater part was in the grave; of the rest, some could with difficulty remember me, and some considered me as one corrupted by foreign manners.

“A man used to vicissitudes is not easily dejected. I forgot, after a time, my disappointment, and endeavoured to recommend myself to the nobles of the kingdom; they admitted me to their tables, heard my story, and dismissed me. I opened a school, and was prohibited to teach. I then resolved to sit down in the quiet of domestic life, and addressed a lady that was fond of my conversation, but rejected my suit because my father was a merchant.

“Wearied at last with solicitation and repulses, I resolved to hide myself for ever from the world, and depend no longer on the opinion or caprice of others. I waited for the time when the gate of the Happy Valley should open, that I might bid farewell to hope and fear; the day came, my performance was distinguished with favour, and I resigned myself with joy to perpetual confinement.”

“Hast thou here found happiness at last?” said Rasselas. “Tell me, without reserve, art thou content with thy condition, or dost thou wish to be again wandering and inquiring? All the inhabitants of this valley celebrate their lot, and at the annual visit of the emperor invite others to partake of their felicity.”

“Great prince,” said Imlac, “I shall speak the truth. I know not one of all your attendants who does not lament the hour when he entered this retreat. I am less unhappy than the rest, because I have a mind replete with images, which I can vary and combine at pleasure. I can amuse my solitude by the renovation of the knowledge which begins to fade from my memory, and by recollection of the accidents of my past life. Yet all this ends in the sorrowful consideration that my acquirements are now useless, and that none of my pleasures can be again enjoyed. The rest, whose minds have no impression but of the present moment, are either corroded by malignant passions or sit stupid in the gloom of perpetual vacancy.”

“What passions can infest those,” said the prince, “who have no rivals? We are in a place where impotence precludes malice, and where all envy is repressed by community of enjoyments.”

ban, amely olyan népes, mint Kairó, lehetséges volt elérni a társadalom adta örömeiket és a magány diszkrécióját is.

Kairóból Szuezebe utaztam és hajóra szálltam a Vörös-tengernél, a part mentén haladva elértem a kikötőbe, ahonnan húsz évvel azelőtt elindultam. Itt csatlakoztam egy karavánhoz és újra beléptem szülőföldemre.

Most rokonaim öleléseire és barátaim gratulációira számítottam, és nem tartottam reménytelennek, hogy apám, bármilyen értékesnek vélte is a gazdagságot, boldogsággal és büszkeséggel fogadja majd fiát, aki hozzá tudott járulni a nemzete boldogságához és tisztességéhez. De hamar bebizonyosodott, hogy gondolataim hiú ábrándok maradtak. Apám tizennégy éve halott volt, vagyonát pedig felosztotta bátyáim között, akik más tartományokba költöztek. Társaim nagy részét is eltemették már; a maradék egy része alig emlékezett már rám, egyesek pedig úgy tekintettek, mint akit megrontottak a külföldi szokások.

A viszontagságokhoz szokott ember nem egykönnyen búsul el. Egy idő után elfelejtettem csalódottságomat, és igyekeztem magam a királyság nemeseinek ajánlani; asztalaikhoz fogadtak engem, meghallgatták történetemet, és elbocsájtottak. Nyitottam egy iskolát, majd megtiltották, hogy tanítsak. Ezt követően elhatároztam, hogy megpihenek az otthoni élet csöndjében, és megkértem egy hölgy kezét, aki kedvelte beszédeimet, de visszautasította leánykérésemet, mert apám kereskedő volt.

Belefáradva a kérésekbe és visszautasításokba, elhatároztam, hogy örökre elrejtőzöm a világ elől, és többé nem függök mások véleményétől vagy szeszélyétől. Kivártam, hogy a Boldog-völgy kapuja kinyíljon, s talán búcsút mondhassak a reménynek és a félelemnek; el is jött a nap, és előadásomat kegyesen kitüntették, én pedig örömmel adtam át magam az örök elzártságnak.

– Megtaláltad végül a boldogságot itt? – kérdezte Rasszelasz. – Mondd el, fenntartás nélkül, elégedett vagy a helyzeteddel, vagy vágyasz-e még arra, hogy újra vándorolj és érdeklődj? A völgy minden lakója ünnepli sorsát, és a császár éves látogatásakor meghívnak másokat is, hogy részt vegyenek szerencséjükben.

– Nagy herceg – mondta Imlak –, az igazságot mondom. Nem ismerek egyet sem alattvalóid közül, aki ne siratná az órát, amikor belépett e menedékbe. Én kevésbé vagyok boldogtalan, mint a többiek, mert elmém tele van képekkel, melyeket kedvem szerint variálhatok és kombinálhatok. El tudom mulattatni magányomat, ha megújítom a tudást, mely kezd kikopni emlékezetemből, és felidézem múltbeli életem eseményeit. Mégis minden abban a megfontolásban végződik, hogy megszerzett tudásom hiábavaló, és egyetlen gyönyöröm sem élvezhetem többé. A többiek, akiknek elméjében nincs más benyomás a jelen pillanatain kívül, vagy felemésztyődnek a veszélyes szenvedélyektől, vagy ostobán ülnek az örökké tartó üresség homályában.

– Milyen szenvedélyek tudják megfertőzni azokat – mondta a herceg –, akiknek nincsenek vetélytársaik? Olyan helyen vagyunk, ahol a tehetetlenség eleve kizárja a rosszindulatot, és ahol az irigységet elnyomják a közösségi élvezetek.

“There may be community,” said Imlac, “of material possessions, but there can never be community of love or of esteem. It must happen that one will please more than another; he that knows himself despised will always be envious, and still more envious and malevolent if he is condemned to live in the presence of those who despise him. The invitations by which they allure others to a state which they feel to be wretched, proceed from the natural malignity of hopeless misery. They are weary of themselves and of each other, and expect to find relief in new companions. They envy the liberty which their folly has forfeited, and would gladly see all mankind imprisoned like themselves.

“From this crime, however, I am wholly free. No man can say that he is wretched by my persuasion. I look with pity on the crowds who are annually soliciting admission to captivity, and wish that it were lawful for me to warn them of their danger.”

“My dear Imlac,” said the prince, “I will open to thee my whole heart. I have long meditated an escape from the Happy Valley. I have examined the mountain on every side, but find myself insuperably barred—teach me the way to break my prison; thou shalt be the companion of my flight, the guide of my rambles, the partner of my fortune, and my sole director in the *choice of life*.”

“Sir,” answered the poet, “your escape will be difficult, and perhaps you may soon repent your curiosity. The world, which you figure to yourself smooth and quiet as the lake in the valley, you will find a sea foaming with tempests and boiling with whirlpools; you will be sometimes overwhelmed by the waves of violence, and sometimes dashed against the rocks of treachery. Amidst wrongs and frauds, competitions and anxieties, you will wish a thousand times for these seats of quiet, and willingly quit hope to be free from fear.”

“Do not seek to deter me from my purpose,” said the prince. “I am impatient to see what thou hast seen; and since thou art thyself weary of the valley, it is evident that thy former state was better than this. Whatever be the consequence of my experiment, I am resolved to judge with mine own eyes of the various conditions of men, and then to make deliberately my *choice of life*.”

“I am afraid,” said Imlac, “you are hindered by stronger restraints than my persuasions; yet, if your determination is fixed, I do not counsel you to despair. Few things are impossible to diligence and skill.”

– Létezhet közösség – mondta Imlak – az anyagi javakban, de soha nem jöhet létre a szeretet és tisztelet közössége. Úgy kell lennie, hogy az egyikben mindig több gyönyörünk telik, mint a másokban; aki megvetettnek érzi magát, mindig irigy lesz, és még irigyebb és rosszindulatúbb, ha arra kárhozzatják, hogy azok jelenlétében éljen, akik megvetik. A hívó szavak, melyekkel a maguk nyomorúságosnak érzett állapotába csábítanak másokat, a reménytelen kínlódás természetes rosszakaratából fakad. Unják saját magukat és egymást, s új ismeretségektől várják a megkönnyebbülést. Irigylik a szabadságot, amit balgaságuk miatt elveszítettek, és boldogan látnák az egész emberiséget magukhoz hasonlóan bebörtönözve.

Ettől a bűntől én teljesen mentes vagyok. Senki nem mondhatja, hogy én beszéltem rá a nyomorúságra. Szánakozva nézem a tömeget, amely évente kérelmezi felvételét a rabságba, és azt kívánom, bárcsak törvényes lenne figyelmeztetnem őket a veszedelemre.

– Drága Imlakom – mondta a herceg –, feltárom neked teljes szívemet. Régóta tervezem szökésemet a Boldog-völgyből. Megvizsgáltam a hegyet minden oldalról, de leküzdhetetlen gátakkal találom szemben magam – taníts meg arra, hogy miként törhetek ki börtönömből; legyél társam a menekülésben, légy vándorlásaim vezetője, szerencsém részese, és egyetlen vezetőm az *életválasztásban*.

– Fenség – válaszolt a költő –, szökése nehéz lesz, és talán hamar megbánja kíváncsiságát. A világot, melyet magában olyan nyugodtnak és csöndesnek képzel, mint a tavat a völgyben, viharoktól habzó és örvényektől forrongó tengernek fogja találni; és néha levertnek érzi majd magát az erőszak hullámaintól, és néha szikláknak csapódik az áruháztól. A sérelmek és csalások, versengések és szorongások közepette, ezerszer is e hely csendjét fogja kívánni és önszántából fogja feladni a reményt, hogy megszabadulhat a félelemtől.

– Ne próbálj meg eltéríteni szándékomtól – mondta a herceg. – Türelmetlenül várom, hogy láthassam azt, amit te láttál; s mivel te magad is unod a völgyet, egyértelmű hát, hogy a korábbi állapotod jobb volt ennél. Bármi is legyen kísérletem eredménye, elhatároztam, hogy saját szememmel akarom megítélni az ember különféle állapotait, és aztán tudatosan választom meg életemet.

– Attól tartok – mondta Imlak –, hogy erősebb gátak akadályoznak téged, mint az én meggyőző erőm; mégis, ha elszántságod megmásíthatatlan, nem keltek kétségbeesést benned. Kevés dolog lehetetlen a szorgalom és ügyesség számára.

## Chapter XIII

### *Rasselas discovers the means of escape*

The prince now dismissed his favourite to rest; but the narrative of wonders and novelties filled his mind with perturbation. He revolved all that he had heard, and prepared innumerable questions for the morning.

Much of his uneasiness was now removed. He had a friend to whom he could impart his thoughts, and whose experience could assist him in his designs. His heart was no longer condemned to swell with silent vexation. He thought that even the Happy Valley might be endured with such a companion, and that if they could range the world together he should have nothing further to desire.

In a few days the water was discharged, and the ground dried. The prince and Imlac then walked out together, to converse without the notice of the rest. The prince, whose thoughts were always on the wing, as he passed by the gate said, with a countenance of sorrow, "Why art thou so strong, and why is man so weak?"

"Man is not weak," answered his companion; "knowledge is more than equivalent to force. The master of mechanics laughs at strength. I can burst the gate, but cannot do it secretly. Some other expedient must be tried."

As they were walking on the side of the mountain they observed that the conies, which the rain had driven from their burrows, had taken shelter among the bushes, and formed holes behind them tending upwards in an oblique line.

"It has been the opinion of antiquity," said Imlac, "that human reason borrowed many arts from the instinct of animals; let us, therefore, not think ourselves degraded by learning from the coney. We may escape by piercing the mountain in the same direction. We will begin where the summit hangs over the middle part, and labour upward till we shall issue out beyond the prominence."

The eyes of the prince, when he heard this proposal, sparkled with joy. The execution was easy and the success certain.

No time was now lost. They hastened early in the morning to choose a place proper for their mine. They clambered with great fatigue among crags and brambles, and returned without having discovered any part that favoured their design. The second and the third day were spent in the same manner, and with the same frustration; but on the fourth day they found a small cavern concealed by a thicket, where they resolved to make their experiment.

Imlac procured instruments proper to hew stone and remove earth, and they fell to their work on the next day with more eagerness than vigour. They were presently exhausted by their efforts, and sat down to pant upon the grass. The prince for a moment appeared to be discouraged.

## XIII. fejezet

### *Rasszelasz felfedezi a menekülés módját*

A herceg most elbocsátotta kegyeltjét, hogy pihenhessen; de a csodákról és újdonságokról szóló beszámoló izgatottsággal töltötte meg elméjét. Minden gondolata a hallottak körül forgott és számtalan kérdést raktározott el másnap reggelre.

Az aggodalma mostanra nagyrészt elmúlt. Rálelt egy barátira, akivel megoszthatja gondolatait és akinek tapasztalata segítségére lehet tervei megvalósításában. Szíve többé nem dagadt a néma bosszúságtól. Azon merengett, hogy talán még a Boldog-völgy is elviselhető lehet egy ilyen társal, és ha még együtt a Földet is bejárhatnák, már több vágya nem is kellene, hogy legyen.

Néhány nappal később a víz elfolyt és a föld kiszáradt. A herceg és Imlak kettesben sétálni indultak, hogy a többiek figyelme nélkül társaloghassanak. A herceg, akinek a gondolatai folyvást szárnyaltak, a kapu mellett elhaladva bánatos arccal szólalt meg: – Miért vagy te ilyen erős, és miért ilyen gyenge az ember?

– Az ember nem gyenge – válaszolt a kísézője –; a tudás több mint egyenértékű az erővel. A mechanika mestere kineveti az erőt. Tönkre tehetem ezt a kaput, de ezt titokban nem tudom megtenni. Valami mást célszerű kipróbálni.

Ahogy a hegyoldalon sétáltak, megfigyelték, hogy a nyulak, akiket az eső kikergetett üregeikből, a bokrok között találtak menedéket, és maguk mögött lyukakat formáztak egy felfelé tartó ferde vonalban.

– Az ősi elgondolás alapján – mondta Imlak – az emberi ész sok leleményességet kölcsönzött az állatok ösztöneitől; ezért ne gondoljuk, hogy megalázó lenne az üregi nyulaktól tanulnunk. Elszökhetünk, ha áttörünk a hegyen ugyanabban az irányban. Ott kezdjük, ahol a hegycsúcs belóg a középső területre, majd mindaddig folytatjuk a munkát, amíg ki nem jutunk a magaslaton túlra.

E felvetés hallatán a herceg szeme felcsillant az örömtől. A megvalósítás könnyűnek, a siker biztosnak tűnt.

Nem is vesztegették az időt. Korán reggel sietve keresték az aknaásáshoz megfelelő helyet. Nagy fáradtsággal másztak sziklák és szederbokrok között, majd anélkül tértek vissza, hogy a tervük megvalósításához kedvező helyet találtak volna. A második és a harmadik nap is ugyanezen a módon és ugyanilyen csalódással zajlott; de a negyedik napon ráleltek egy kis barlangra, melyet bozót takart el, és eltökélték, hogy itt fognak hozzá kísérletükhöz.

Imlak szerezte be a kövek felaprítására és a föld eltávolítására alkalmas eszközöket, és a következő napon munkához is láttak, nagyobb buzgalommal, mint erővel. Hamarosan kimerültek a munkától, ezért leültek, hogy kipihenhessék magukat a fűvön. A herceg egy pillanatra csüggedtnek látszott.

“Sir,” said his companion, “practice will enable us to continue our labour for a longer time. Mark, however, how far we have advanced, and ye will find that our toil will some time have an end. Great works are performed not by strength, but perseverance; yonder palace was raised by single stones, yet you see its height and spaciousness. He that shall walk with vigour three hours a day, will pass in seven years a space equal to the circumference of the globe.”

They returned to their work day after day, and in a short time found a fissure in the rock, which enabled them to pass far with very little obstruction. This Rasselas considered as a good omen. “Do not disturb your mind,” said Imlac, “with other hopes or fears than reason may suggest; if you are pleased with the prognostics of good, you will be terrified likewise with tokens of evil, and your whole life will be a prey to superstition. Whatever facilitates our work is more than an omen; it is a cause of success. This is one of those pleasing surprises which often happen to active resolution. Many things difficult to design prove easy to performance.”

## Chapter XIV

### *Rasselas and Imlac receive an unexpected visit*

They had now wrought their way to the middle, and solaced their toil with the approach of liberty, when the prince, coming down to refresh himself with air, found his sister Nekayah standing at the mouth of the cavity. He started, and stood confused, afraid to tell his design, and yet hopeless to conceal it. A few moments determined him to repose on her fidelity, and secure her secrecy by a declaration without reserve.

“Do not imagine,” said the princess, “that I came hither as a spy. I had long observed from my window that you and Imlac directed your walk every day towards the same point, but I did not suppose you had any better reason for the preference than a cooler shade or more fragrant bank, nor followed you with any other design than to partake of your conversation. Since, then, not suspicion, but fondness, has detected you, let me not lose the advantage of my discovery. I am equally weary of confinement with yourself, and not less desirous of knowing what is done or suffered in the world. Permit me to fly with you from this tasteless tranquillity, which will yet grow more loathsome when you have left me. You may deny me to accompany you, but cannot hinder me from following.”

The prince, who loved Nekayah above his other sisters, had no inclination to refuse her request, and grieved that he had lost an opportunity of showing his confidence by a voluntary communication. It was, therefore, agreed that she should leave the valley with

– Uram – mondta a társa –, gyakorlással képesek leszünk hosszabb ideig folytatni a munkát. Nézze milyen messzire jutottunk és rá fog jönni, hogy a fáradozásunknak valamikor vége lesz. A nagy munkákat nem erő, hanem kitartás útján végzik el; amott a kastély is különálló kövekből épült fel, mégis látja, milyen magas és tágas. Aki minden nap lendületesen gyalogol három órát, hét év alatt a földgömb területével megegyező területet jár be.

Nap nap után visszatértek a munkájukhoz és kevés idő elteltével egy repedést találtak a sziklában, mely lehetővé tette a számukra, hogy csak egy kis akadályoztatással nagy távolságra eljussanak. Rasszelasz ezt jó előjelnek tartotta. – Ne zavard meg az elmédet – mondta Imlak – az indokolttól eltérő reményekkel és félelmekkel; ha elégedett vagy a jó előjelekkel, ugyanúgy meg fognak rémiszteni az ördögi dolgok és az egész életed a babona zsákmányává válik. Minden, ami megkönnyíti a munkánkat több, mint egy előjel, a siker kulcsa. Ez is egyike azon kellemes meglepetéseknek, melyek a tetterős elhatározásból származnak. Sok dolgot van, amit eltervezni nehéz, ám megvalósítása könnyűnek bizonyul.

## XIV. fejezet

### *Rasszelaszhoz és Imlakhoz váratlan látogató érkezik*

Már az út feléig bedolgozták magukat és a szabadság közeledtével vigasztalták egymást a fárasztó munka közben. Mikor a herceg leereszkedett a hegyről, hogy friss levegőt szívjon, az üreg szájánál találta hűgát, Nekayát. Megijedt, és zavartan állt, félve, hogy elárulja tervét, de mégis reménytelenül, hogy eltitkolhatná azt. Néhány pillanat azonban meggyőzte, hogy bízson testvére hűségében, és feltétlen vallomás révén biztosítsa a titoktartását.

– Ne gondolja – mondta a hercegnő –, hogy kémként jöttem ide. Már régóta figyeltem az ablakomból, hogy útja Imlakkal mindennap ugyanarra a pontra vezetett, és soha nem feltételeztem, hogy jobb oka lehetne erre, mint a hűvösebb árnyék vagy illatosabb folyópart, és nem is egyéb szándékkal követtem Fenségedet, mintsem hogy részt vehessek a társalgásukban. Mivel nem a gyanú, hanem a rajongás leplezte le, kérem, ne engedje, hogy elveszítsem a felfedezésemmel járó előnyt. Én is ugyanannyira kimerültem a bezártságtól, mint Fenséged, és éppúgy vágyom megismerni, hogy mit tesznek és mit szenvednek el a világban. Engedje, hogy Fenségeddel együtt szökjem el az íztelen nyugalomból, ami még utálatosabb lesz, ha elhagyott engem. Megtagadhatja, hogy elkísérjem, de nem akadályozhatja meg, hogy kövessem.

A herceg, aki minden lánytestvérénél jobban szerette Nekayát, egyáltalán nem hajlott arra, hogy kérését elutasítsa, csak azon bánkódott, hogy nem volt alkalma önként kimutatni a bizalmát iránta. Ezért megegyeztek, hogy ő is velük együtt elhagyja a völgyet; de

them; and that in the meantime she should watch, lest any other straggler should, by chance or curiosity, follow them to the mountain.

At length their labour was at an end. They saw light beyond the prominence, and, issuing to the top of the mountain, beheld the Nile, yet a narrow current, wandering beneath them.

The prince looked round with rapture, anticipated all the pleasures of travel, and in thought was already transported beyond his father's dominions. Imlac, though very joyful at his escape, had less expectation of pleasure in the world, which he had before tried and of which he had been weary.

Rasselas was so much delighted with a wider horizon, that he could not soon be persuaded to return into the valley. He informed his sister that the way was now open, and that nothing now remained but to prepare for their departure.

## Chapter XV

### *The prince and princess leave the valley, and see many wonders*

The prince and princess had jewels sufficient to make them rich whenever they came into a place of commerce, which, by Imlac's direction, they hid in their clothes, and on the night of the next full moon all left the valley. The princess was followed only by a single favourite, who did not know whither she was going.

They clambered through the cavity, and began to go down on the other side. The princess and her maid turned their eyes toward every part, and seeing nothing to bound their prospect, considered themselves in danger of being lost in a dreary vacuity. They stopped and trembled.

"I am almost afraid," said the princess, "to begin a journey of which I cannot perceive an end, and to venture into this immense plain where I may be approached on every side by men whom I never saw." The prince felt nearly the same emotions, though he thought it more manly to conceal them.

Imlac smiled at their terrors, and encouraged them to proceed. But the princess continued irresolute till she had been imperceptibly drawn forward too far to return.

In the morning they found some shepherds in the field, who set some milk and fruits before them. The princess wondered that she did not see a palace ready for her reception and a table spread with delicacies; but being faint and hungry, she drank the milk and ate the fruits, and thought them of a higher flavour than the products of the valley.

They travelled forward by easy journeys, being all unaccustomed to toil and difficulty, and knowing that, though they might be missed, they could not be pursued. In a few days they came into a more populous region, where Imlac was diverted with the admiration which his companions expressed at the diversity of manners, stations, and em-

addig is figyelni fog, nehogy valami csatangoló véletlenül vagy kíváncsiságból kövesse őket a hegyre.

Végül elkészültek a nagy munkával. Már látták a fényt a magaslaton túl, és a hegycsúcsra törve meglátták a Nílust, amely még csupán keskeny pataként csordogált alattuk.

A herceg elragadtatással nézett körbe, előre látta az utazás összes élvezetét és gondolatban már apja birtokain túl merészkedett. Imlaknak, bár nagy boldogság töltötte meg szívét a szökés ígéletére, kisebbek voltak az elvárásai a világ gyönyörei felé, melyeket korábban már kipróbált, és amelyekbe bele is fáradt.

Rasszelaszt oly nagy öröm töltötte el a szélesebb látóhatár láttán, hogy nem egyhamar sikerült meggyőznie, térjen vissza a völgybe. Tájékoztatta a hűgát, hogy az út immár szabaddá vált és semmi más nem maradt hátra, mint felkészülni az indulásra.

## XV. fejezet

### *A herceg és a hercegnő elhagyja a völgyet és sok csodát lát*

A herceg és a hercegnő elegendő ékszerrel rendelkezett, hogy valahányszor, amikor kereskedőhelyre értek, gazdagságra tehessenek szert. Imlak javaslatára a ruhájukba rejtették kincseiket, majd a következő telihold éjszakáján mindannyian elhagyták a völgyet. A hercegnőt csak egyetlen kegyeltje kísérte el, aki nem tudta hová mennek.

Végigkúsztak az üregeken, és lefelé indultak a másik oldalon. A hercegnő és szolgálója minden részletet szemügyre vettek, és mivel semmi sem szabott határt az eléjük táruló látványnak, fenyegetve érezték magukat, nehogy elveszenek a kietlen ürességben. Megtorpantak, és megremegtek.

– Csaknem félek – mondta a hercegnő – hogy egy olyan utazásba kezdek, melynek nem látom a végét és egy hatalmas területre merészkedek, ahol olyan emberek vesznek majd körül, akiket még sohasem láttam. – A hercegben is hasonló érzelmek kavartak, noha úgy érezte, férfiasan lepleznie illik őket.

Imlak mosolygott rémületükön és biztatta őket, hogy menjenek tovább. De a hercegnő tétovázása kitért, míg észrevétlenül túl messzire nem ment, hogysem visszafordulhasson.

Reggel pásztorokkal találtak a mezőn, akik tejjel és gyümölcsökkel kínálták őket. A hercegnő csodálkozott, hogy nem lát a közelben kastélyt, mely készen állna fogadására vagy asztalt teli finomságokkal, de mivel kimerült és éhes volt megitta a tejet és megette a gyümölcsöket, és ízletesebbnek tartotta őket, a völgy összes termékénél.

Könnyebb utakon haladtak végig, mivel egyikük sem volt szokva a kemény munkához és a nehézségekhez, és tudták, hogy ha hiányoznak is valakinek, nem fognak tudni a nyomukba eredni. Néhány nap múlva népesebb vidékre érkeztek, ahol Imlak mulatott azon, hogy társai milyen csodálkozást fejeznek ki a modorok, hivatalok és foglalkozások

ployments. Their dress was such as might not bring upon them the suspicion of having anything to conceal; yet the prince, wherever he came, expected to be obeyed, and the princess was frightened because those who came into her presence did not prostrate themselves. Imlac was forced to observe them with great vigilance, lest they should betray their rank by their unusual behaviour, and detained them several weeks in the first village to accustom them to the sight of common mortals.

By degrees the royal wanderers were taught to understand that they had for a time laid aside their dignity, and were to expect only such regard as liberality and courtesy could procure. And Imlac having by many admonitions prepared them to endure the tumults of a port and the ruggedness of the commercial race, brought them down to the sea-coast.

The prince and his sister, to whom everything was new, were gratified equally at all places, and therefore remained for some months at the port without any inclination to pass further. Imlac was content with their stay, because he did not think it safe to expose them, unpractised in the world, to the hazards of a foreign country.

At last he began to fear lest they should be discovered, and proposed to fix a day for their departure. They had no pretensions to judge for themselves, and referred the whole scheme to his direction. He therefore took passage in a ship to Suez, and, when the time came, with great difficulty prevailed on the princess to enter the vessel. They had a quick and prosperous voyage, and from Suez travelled by land to Cairo.

## Chapter XVI

### *They enter Cairo, and find every man happy*

As they approached the city, which filled the strangers with astonishment, “This,” said Imlac to the prince, “is the place where travellers and merchants assemble from all corners of the earth. You will here find men of every character and every occupation. Commerce is here honourable. I will act as a merchant, and you shall live as strangers who have no other end of travel than curiosity; it will soon be observed that we are rich. Our reputation will procure us access to all whom we shall desire to know; you shall see all the conditions of humanity, and enable yourselves at leisure to make your *choice of life*.”

They now entered the town, stunned by the noise and offended by the crowds. Instruction had not yet so prevailed over habit but that they wondered to see themselves pass undistinguished along the streets, and met by the lowest of the people without reverence or notice. The princess could not at first bear the thought of being levelled with the vulgar, and for some time continued in her chamber, where she was served by her favourite Pekuah, as in the palace of the valley.

sokfélesége iránt. A ruhájukból senki sem gyaníthatta, hogy bármi takargatnivalójuk volna; ám a herceg, bárhová ment is, engedelmességre számított, a hercegnő pedig megremült, mert bárki került is a színe elé, nem borult le előtte. Imlak kénytelen volt nagy éberséggel vigyázni rájuk, nehogy szokatlan viselkedésükkel elárulják rangjukat, és több hétig visszatartotta őket az első faluban, hogy hozzászokjanak a közönséges halandók látványához.

A fejedelmi vándorok fokozatosan megtanulták, hogyan tegyék félre méltóságukat és csak olyan megbecsülésre számítsanak, amelyet a nagylelkűség és udvariasság által lehet kiérdemelni. Imlak, miután sok-sok dorgálás által felkészítette őket arra, hogy képesek legyenek elviselni a kikötői csődületet és a kereskedelmi versengés durvaságát, levitte őket a tengerpartra.

A herceg és a hercegnő, akik számára minden új volt, mindenütt egyaránt jól érezték magukat, és ezért néhány hónapot a kikötőben töltöttek anélkül, hogy kedvük lett volna továbbhaladni. Imlak elégedett volt a tartózkodásukkal, mivel úgy gondolta, nem volna biztonságos a világ dolgaiban járatlanul kitennie őket egy idegen ország kockázatainak.

Végül azon kezdett aggódni, nehogy felfedezzék őket, és indítványozta, hogy tűzzék ki indulásuk napját. Nem ragaszkodtak hozzá, hogy ők döntsenek és az egész vállalkozást az ő irányítása alá helyezték. Ezért hajón átkelt Szuezbbe, és amikor elérkezett az idő, nagy nehézségek árán rávette a hercegnőt, hogy szintén hajóra szálljon. Utazásuk gyors és gyümölcsöző volt, Szuezből pedig szárazföldön haladtak tovább Kairóba.

## XVI. fejezet

### *Megérkeznek Kairóba, ahol mindenki boldog*

Ahogy megközelítették Kairó városát, mely a társaságot nagy ámulattal töltötte el: – Ez hát – szólta Imlak a herceghez – a hely, ahol utazók és kereskedők egybegyűlnek a föld minden sarkából. Itt mindenféle jellemű és hivatású emberrel találkozhatnak. Az üzletet itt nagy becsben tartják. Én magam kereskedőnek adom ki magam, Fenségeitek pedig tegyen úgy, mintha idegenek lennének, akiket csak kíváncsiságuk indított útnak; hamar ki fog tudódni, hogy gazdagok vagyunk. A hírnevünk majd segít megismerkedni mindenkivel, akivel csak akarunk; Fenségeitek látni fogja az emberré válás minden feltételeit, így szabadon meg is hozhatják *életválasztásukat*.

Ezzel beléptek a városba, ahol megütötte őket a zaj és elnyelte őket a forgatag. Az okítás még nem kerekedett felül a szokásokon annyira, hogy meg ne hökkenjenek, milyen észrevétlen róhatják az utcákat, és a legalacsonyabb rangú emberek is tiszteletadás, sőt figyelem nélkül jöjjenek szembe velük. A hercegnő eleinte nem is tudta elviselni a gondolatot, hogy egy szintre kerüljön a köznéppel, és egy ideig a szállásán maradt, ahol kegyencnöje, Pekua szolgálta, mint annak előtte a völgyपालोतában.

Imlac, who understood traffic, sold part of the jewels the next day, and hired a house, which he adorned with such magnificence that he was immediately considered as a merchant of great wealth. His politeness attracted many acquaintances, and his generosity made him courted by many dependants. His companions, not being able to mix in the conversation, could make no discovery of their ignorance or surprise, and were gradually initiated in the world as they gained knowledge of the language.

The prince had by frequent lectures been taught the use and nature of money; but the ladies could not for a long time comprehend what the merchants did with small pieces of gold and silver, or why things of so little use should be received as an equivalent to the necessaries of life.

They studied the language two years, while Imlac was preparing to set before them the various ranks and conditions of mankind. He grew acquainted with all who had anything uncommon in their fortune or conduct. He frequented the voluptuous and the frugal, the idle and the busy, the merchants and the men of learning.

The prince now being able to converse with fluency, and having learned the caution necessary to be observed in his intercourse with strangers, began to accompany Imlac to places of resort, and to enter into all assemblies, that he might make his *choice of life*.

For some time he thought choice needless, because all appeared to him really happy. Wherever he went he met gaiety and kindness, and heard the song of joy or the laugh of carelessness. He began to believe that the world overflowed with universal plenty, and that nothing was withheld either from want or merit; that every hand showered liberality and every heart melted with benevolence:

“And who then,” says he, “will be suffered to be wretched?”

Imlac permitted the pleasing delusion, and was unwilling to crush the hope of inexperience, till one day, having sat awhile silent, “I know not,” said the prince, “what can be the reason that I am more unhappy than any of our friends. I see them perpetually and unalterably cheerful, but feel my own mind restless and uneasy. I am unsatisfied with those pleasures which I seem most to court. I live in the crowds of jollity, not so much to enjoy company as to shun myself, and am only loud and merry to conceal my sadness.”

“Every man,” said Imlac, “may by examining his own mind guess what passes in the minds of others. When you feel that your own gaiety is counterfeit, it may justly lead you to suspect that of your companions not to be sincere. Envy is commonly reciprocal. We are long before we are convinced that happiness is never to be found, and each believes it possessed by others, to keep alive the hope of obtaining it for himself. In the assembly where you passed the last night there appeared such sprightliness of air and volatility of fancy as might have suited beings of a higher order, formed to inhabit serener regions, inaccessible to care or sorrow; yet, believe me, prince, was there not one who did not dread the moment when solitude should deliver him to the tyranny of reflection.”

Imlak, aki jól értett az üzérkedéshez, eladta az ékszerek egy részét másnap, és egy házat bérelt, melyet oly különös pompával díszített, hogy hamar híre ment a városban, mint igen vagyonos kereskedőnek. Udvarissága lenyűgözte ismerőseit, bőkezűsége miatt sokan legyeskedtek körülötte. Társai először még nem tudtak belefolyni beszélgetéseibe, meglepetésüket olykor nem lehetett megkülönböztetni a nemtörődomségtől, de ahogy lassan elsajátították a nyelvet, úgy nyílt ki előttük a fokozatosan világ is.

A herceg leckék egész sora után már értette a pénz természetét, azonban a hölgyeknek sokáig nem sikerült megérteni, hogy mégis mi szerepük van a kis arany-ezüst érméknek a kereskedésben, és hogy lehet, hogy ily aprónak tűnő dolgok az élet egyik alapvető szükségletévé váljanak.

Két teljes évig tanulták a nyelvet, míg Imlak arra is felkészült, hogy minden elképzelhető rangú és viselkedésű embert bemutasson nekik. Mindenkiel összeismerkedett, akinek sorsában vagy viselkedésében bármi szokatlant talált. Látogatott kéjsóvár és szerény embereket, henyéket és dolgosakat, kereskedőket és tanult embereket.

A herceg, aki most már képes volt folyékonyan társalogni, és eltanulta az idegenekkel való érintkezésben megkívánt óvatosságot is; elkísérte Imlakot a pihenőhelyekre, és minden gyűlésbe is elment vele, hogy meghozhassa az *életválasztását*.

Egy ideig úgy vélte, szükségtelen választania, hiszen mindenki igazán boldognak tűnt előtte. Bárhová ment, derűvel és kedvességgel találkozott, az örökösen vidám dallamokat csak a gondtalan nevetés szakította meg néha. Kezdte elhinni, hogy az egész világ túlcsoordul az általános jóléttől, az emberek sem szükségtől, sem akarattól nem tagadnak meg semmit; minden kéz szabadságot szór, és minden szív jóindulattól olvadozik:

– És hogy is tűrhetnék el – mondta –, hogy bárki nyomorogjon?

Imlak megengedte e gyönyörködtető téveszmét, és vonakodott szétzúzni a tapasztalatlanság reményét, mígnem egy napon, egy ideig csendben üldögélve: – Nem tudom – szólt a herceg –, mi lehet az oka, hogy sokkal boldogtalanabb vagyok, mint bárki a barátaink közül. Látom, hogy jó kedélyük állandó és változatlan, miközben az én elmémben kusza gondolatok kavarnak. A gyönyörök, melyeket ismerek már, nem elégíthetnek ki. Szüntelen mulatságban élek, mégsem élvezem annyira e társaságot, harsányságom és derűm pedig csak arra jó, hogy palástolja bánatomat.

– Minden ember – felelt Imlak – megvizsgálhatja saját elméjét, hogy kitalálja, mi járhat mások elméjében. Ha azt érzed, saját derűd álca csupán, jogosan gyaníthatod, hogy a téged körülvevők is tettetik jókedvüket. Az irigység általában kölcsönös. Jóval azelőtt állunk még, hogy meggyőződtrünk volna, a boldogságot sosem találhatjuk meg, és mindenki azt hiszi, mások már a birtokában vannak, életben tartva a reményt, hogy maguk is meglelhetik. Az összejövetelen, ahol a tegnap estét töltötte, olyan jókedvű léggör és illékony ragyogás látszott, amely derűsebb szférák felsőbbrendű lényeihez illenék, akiket nem érínthet gond vagy bánat; mégis higgye el, Hercegem, nem volt, aki ne rettegett volna a pillanattól, amikor a magány kiszolgáltatta őt az önvizsgálat zsarnokságának.

“This,” said the prince, “may be true of others since it is true of me; yet, whatever be the general infelicity of man, one condition is more happy than another, and wisdom surely directs us to take the least evil in the *choice of life*.”

“The causes of good and evil,” answered Imlac, “are so various and uncertain, so often entangled with each other, so diversified by various relations, and so much subject to accidents which cannot be foreseen, that he who would fix his condition upon incontestable reasons of preference must live and die inquiring and deliberating.”

“But, surely,” said Rasselas, “the wise men, to whom we listen with reverence and wonder, chose that mode of life for themselves which they thought most likely to make them happy.”

“Very few,” said the poet, “live by choice. Every man is placed in the present condition by causes which acted without his foresight, and with which he did not always willingly co-operate, and therefore you will rarely meet one who does not think the lot of his neighbour better than his own.”

“I am pleased to think,” said the prince, “that my birth has given me at least one advantage over others by enabling me to determine for myself. I have here the world before me. I will review it at leisure: surely happiness is somewhere to be found.”

## Chapter XVII

### *The prince associates with young men of spirit and gaiety*

Rasselas rose next day, and resolved to begin his experiments upon life.

“Youth,” cried he, “is the time of gladness: I will join myself to the young men whose only business is to gratify their desires, and whose time is all spent in a succession of enjoyments.”

To such societies he was readily admitted, but a few days brought him back weary and disgusted. Their mirth was without images, their laughter without motive; their pleasures were gross and sensual, in which the mind had no part; their conduct was at once wild and mean—they laughed at order and at law, but the frown of power dejected and the eye of wisdom abashed them.

The prince soon concluded that he should never be happy in a course of life of which he was ashamed. He thought it unsuitable to a reasonable being to act without a plan, and to be sad or cheerful only by chance.

“Happiness,” said he, “must be something solid and permanent, without fear and without uncertainty.”

But his young companions had gained so much of his regard by their frankness and courtesy that he could not leave them without warning and remonstrance.

– Ez – mondta a herceg – igaz lehet másokra, hiszen igaz rám is; de bármi legyen is az ember általános szerencsétlensége, egyik állapot boldogabb a másiknál, a bölcsesség pedig biztosan eligazít, hogy a legkevésbé rossz *életválasztást* tessük.

– A jó és rossz okai – válaszolta Imlak – olyan bonyolultak és bizonytalanok, oly sokszor keverednek össze, kapcsolatuk olyan zavaros, s oly sok, előre nem látható balsejtelem övezi őket, hogy aki létét vitathatatlan értékekre akarja alapozni, annak titkokat fürkészőn és örökös mérlegelésben kell élnie és meghalnia.

– De bizonyos – vetette közbe Rasszelasz –, hogy a bölcsek, akiknek szavait tisztelettel és csodálattal hallgatjuk, olyan életmódot választottak maguknak, melyről a legvalószínűbbnek gondolták, hogy boldogsághoz vezeti őket.

– Igen kevesen – válaszolta a költő – élnek a választásuk szerint. A közönséges ember ki van szolgáltatva a jelenkor szeszélyeinek, s esélye sincs előre tekinteni, csak akaratlanul beletörődik helyzetébe; így nem hiszem, hogy sok olyannal találkoznál, aki ne hinné a szomszédját üdvözültebbnek magánál.

– Szeretném hinni – mondta a herceg –, hogy születésem legalább egy előnnyel jár másokkal szemben, hiszen a sorsomat magam választhatom. Az egész világ előttem áll. Megfontoltan fogom végignézni: biztos, hogy valahol meg lehet találni a boldogságot.

## XVII. fejezet

### *A herceg kedélyes és vidám férfiakhoz társul*

Rasszelasz másnap felkelt, és eltökélte, hogy megkezdi az életre vonatkozó kísérleteit.

– A fiatalág – kiáltotta – a boldogság időszaka: csatlakozni fogok a fiatal férfiakhoz, akiknek egyetlen teendőjük az, hogy kielégítsék vágyaikat, és kik idejüket az egymást követő élvezetekkel töltik.

Az efféle társaságokba készségesen bevették őt, de néhány nap múlva megfáradva és undorodva tért vissza. A jókedvük ok nélküli volt, nevetésük céltalan, élvezeteik mocsokosak és kéjvágyók, józan ész nélkülözők, viselkedésük egyszeriben vad és aljas lett: nevettek rangon és törvényen, de a tekintély rosszállása lehangolta, a bölcsesség tekintete pedig zavarba hozta őket.

A herceg hamarosan megállapította, nem tudna boldog lenni olyan életet leélve, ami miatt szégyenkeznie kell. Helytelennek tartotta, hogy gondolkodó lény terv nélkül cselekedjen, és csak a véletlen tege szomorúvá vagy vidámmá.

– A boldogságnak – mondta – szilárdnak és állandónak kell lennie, félelem és bizonytalanság nélkül.

De fiatal társai akkora gondoskodást váltottak ki belőle őszinteségükkel és előzékenységükkel, hogy nem hagyhatta ott őket figyelmeztetés és intelem nélkül.

“My friends,” said he, “I have seriously considered our manners and our prospects, and find that we have mistaken our own interest. The first years of man must make provision for the last. He that never thinks, never can be wise. Perpetual levity must end in ignorance; and intemperance, though it may fire the spirits for an hour, will make life short or miserable. Let us consider that youth is of no long duration, and that in mature age, when the enchantments of fancy shall cease, and phantoms of delight dance no more about us, we shall have no comforts but the esteem of wise men and the means of doing good. Let us therefore stop while to stop is in our power: let us live as men who are some time to grow old, and to whom it will be the most dreadful of all evils to count their past years by follies, and to be reminded of their former luxuriance of health only by the maladies which riot has produced.”

They stared awhile in silence one upon another, and at last drove him away by a general chorus of continued laughter.

The consciousness that his sentiments were just and his intention kind was scarcely sufficient to support him against the horror of derision. But he recovered his tranquillity and pursued his search.

## Chapter XVIII

### *The prince finds a wise and happy man*

As he was one day walking in the street he saw a spacious building which all were by the open doors invited to enter. He followed the stream of people, and found it a hall or school of declamation, in which professors read lectures to their auditory. He fixed his eye upon a sage raised above the rest, who discoursed with great energy on the government of the passions. His look was venerable, his action graceful, his pronunciation clear, and his diction elegant. He showed with great strength of sentiment and variety of illustration that human nature is degraded and debased when the lower faculties predominate over the higher; that when fancy, the parent of passion, usurps the dominion of the mind, nothing ensues but the natural effect of unlawful government, perturbation, and confusion; that she betrays the fortresses of the intellect to rebels, and excites her children to sedition against their lawful sovereign. He compared reason to the sun, of which the light is constant, uniform, and lasting; and fancy to a meteor, of bright but transitory lustre, irregular in its motion and delusive in its direction.

He then communicated the various precepts given from time to time for the conquest of passion, and displayed the happiness of those who had obtained the important victory, after which man is no longer the slave of fear nor the fool of hope; is no more emaciated by envy, inflamed by anger, emasculated by tenderness, or depressed by grief;

– Barátaim – mondta –, komolyan fontolóra vettem viselkedésünket és kilátásainkat, és úgy találtam, szem elől tévesztettük saját érdekünket. Fiatalságunk során gondoskodnunk kell öregségünkről is. Aki sosem gondolkodik, sosem lehet bölcs. Az örökös léhaság tudatlansághoz vezet, és a mértéktelenség, habár egy ideig tüzelheti a lelket, megrövidíti és megnyomorítja az életet. Gondoljunk arra, hogy a fiatalság nem tart soká, és érett korban, amikor az ábrándok varázsa megszűnik, s az öröm jelenései nem vesznek körül minket, nem lesz más vigaszunk, csak a bölcseknek járó tisztelet és a lehetőségeink arra, hogy jót tegyünk. Álljunk meg tehát, amíg képesek vagyunk rá; éljünk olyan embereként, akik egyszer megöregszenek, és akik számára a legrosszabb lenne minden baj között, ha elmúlt éveik butaságaira tekintenének, és korábbi egészségben bővelkedésükre csak a betegségek emlékeztetnék őket, melyeket a kicsapongás okozott.

Egy ideig csendben néztek egymásra, majd mindenkin végigfutó végtelen nevetéssel elúzták Rasszelaszt.

A tudat, hogy nézetei helyesek voltak és szándéka kedves, aligha volt elegendő, hogy támogassa őt a szörnyű gúnyolódással szemben. De visszanyerte nyugalma és folytatta kutatását.

## XVIII. fejezet

### *A herceg rátalál egy bölcs és boldog emberre*

Amint egyik nap az utcán sétált, meglátott egy hatalmas épületet, amelynek ajtóit tárva hívogatták az érdeklődőket. Az emberáradatot követve rájött, hogy ez afféle csarnok, vagy szónokiskola, ahol a professzorok előadásokat olvasnak fel a hallgatóságuknak. Egy bölcsre szegezte a tekintetét, aki a többiek fölé magasodott, és nagy beleéléssel szólt a szenvedély irányításáról. Megjelenése tiszteletet parancsolt, mozdulata előkelő volt, beszéde tiszta, modora elegáns. Nagy érzékenységgel és igen szemléletesen mutatta be, mint alacsonyodik le és válik közönségessé az emberi természet, ha az alsóbb osztályok uralkodnak a felsőbbek helyett; hogy amikor a képzelet, a szenvedély szülőatyja bitorolja az elme uradalmát, abból természetszerűleg nem származhat egyéb, csak törvénytelen irányítás, nyugtalanság és zűrzavar; hogy amaz elárulja az elme erődítményeit, lázadást szít, és gyermekeit zendülésre buzdítja a törvényes hatalom ellen. A józan ész a naphoz hasonlította, amelynek fénye állandó, egyenletes és örökkévaló, a képzelgést pedig meteorhoz, amely ragyogó, de fénye csupán időleges, mozgásában szabálytalan, irányában pedig félrevezető.

Aztán a különféle tanokról beszélt, amelyek időről időre a szenvedély térnyeréséről adnak számot, majd bemutatta azok boldogságát, akik megszerezték a fontos győzelmet, amely után az ember többé nem rabja a félelemnek, nem bolondja a reménynek, irigység nem sorvasztja, düh nem hevíti, gyöngeség nem puhítja, bú nem nyomasztja, hanem

but walks on calmly through the tumults or privacies of life, as the sun pursues alike his course through the calm or the stormy sky.

He enumerated many examples of heroes immovable by pain or pleasure, who looked with indifference on those modes or accidents to which the vulgar give the names of good and evil. He exhorted his hearers to lay aside their prejudices, and arm themselves against the shafts of malice or misfortune, by invulnerable patience; concluding that this state only was happiness, and that this happiness was in every one's power.

Rasselas listened to him with the veneration due to the instructions of a superior being, and waiting for him at the door, humbly implored the liberty of visiting so great a master of true wisdom. The lecturer hesitated a moment, when Rasselas put a purse of gold into his hand, which he received with a mixture of joy and wonder.

"I have found," said the prince at his return to Imlac, "a man who can teach all that is necessary to be known; who, from the unshaken throne of rational fortitude, looks down on the scenes of life changing beneath him. He speaks, and attention watches his lips. He reasons, and conviction closes his periods. This man shall be my future guide: I will learn his doctrines and imitate his life."

"Be not too hasty," said Imlac, "to trust or to admire the teachers of morality: they discourse like angels, but they live like men."

Rasselas, who could not conceive how any man could reason so forcibly without feeling the cogency of his own arguments, paid his visit in a few days, and was denied admission. He had now learned the power of money, and made his way by a piece of gold to the inner apartment, where he found the philosopher in a room half darkened, with his eyes misty and his face pale.

"Sir," said he, "you are come at a time when all human friendship is useless; what I suffer cannot be remedied: what I have lost cannot be supplied. My daughter, my only daughter, from whose tenderness I expected all the comforts of my age, died last night of a fever. My views, my purposes, my hopes, are at an end: I am now a lonely being, disunited from society."

"Sir," said the prince, "mortality is an event by which a wise man can never be surprised: we know that death is always near, and it should therefore always be expected."

"Young man," answered the philosopher, "you speak like one that has never felt the pangs of separation."

"Have you then forgot the precepts," said Rasselas, "which you so powerfully enforced? Has wisdom no strength to arm the heart against calamity? Consider that external things are naturally variable, but truth and reason are always the same."

"What comfort," said the mourner, "can truth and reason afford me? Of what effect are they now, but to tell me that my daughter will not be restored?"

The prince, whose humanity would not suffer him to insult misery with reproof, went away, convinced of the emptiness of rhetorical sounds, and the inefficacy of polished periods and studied sentences.

békésen sétál tovább az élet forgatagában vagy éppen magányában, ahogyan a nap is folytatja útját az égen, tekintet nélkül szélcsendre, viharra.

Számos hős példáját elősorolta, akiket nem érinthetett sem kín, sem gyönyör, s akik könnyel tekintettek azokra a módokra és esetekre, melyeket a köznép a jó és rossz nevével illet. Hallgatóit arra buzdította, előítéleteiket tegyék félre, és a rosszindulat vagy balsors dárdái ellen sérthetetlen türelemmel fegyverezzék fel magukat; végül kijelentette, csak ez az állapot a boldogság, és e boldogság mindenkinek a hatalmában áll.

Rasszelasz egy feljebbvalónak kijáró tisztelettel hallgatta, és az ajtónál várakozva szerényen esedezett jogáért, hogy a valódi bölcsesség ily nagy mesterét meglátogathassa. Az előadó egy pillanatig habozott, majd amikor Raszszelasz egy erszény aranyat nyomott a tenyerébe, örömmel vegyes csodálkozással fogadta.

– Találtam valakit – mondta a herceg, amikor visszatért Imlakhoz –, aki képes megantánítani mindazt, amit tudni szükséges, aki az állhatatos ráció megingathatatlan trónusáról tekint le az alatta folyamatosan változó élet képeire. Beszél, és figyelem kíséri beszédét. Magyaráz, és meggyőződés zárja a mondatait. Ő kell, hogy legyen jövőbeli útmutatóm: eszembe vésem tanait, és példáját követni fogom egész életem során.

– Ne siessen túlságosan – mondta Imlak – bizalommal vagy csodálattal adózni az erkölcsi tanítóknak: úgy szónokolnak, mint az angyalok, de úgy élnek, mint az emberek.

Raszszelasznak nem fért a fejébe, hogyan magyarázhat valaki ekkora beleéléssel anélkül, hogy ne lenne tisztában saját érveinek meggyőző erejével, így néhány napon belül felkereste a gondolkodót, de a bebocsátást megtagadták tőle. A pénz hatalmát már jól értette, így egy darabka arannyal bejutott a belső lakrészbe, a filozófust pedig egy félig elsötétített szobában, könnybe lábadt szemmel és sápadt arccal találta.

– Uram – mondta –, olyan időben jött, amikor minden emberi jó szándék haszontalan; szenvedésemre nincs orvosság, az én veszteségem pótolhatatlan. Leányomat, egyetlen leányomat, akinek gyengédségétől vártam öregkorom minden vigaszt, tegnap éjjel elvitte a láz. Nézeteimnek, céljaimnak, reményeimnek vége: magányos lettem, elidegenedtem a közösségtől.

– Uram – válaszolta a herceg –, a halandóság eseményén a bölcs ember sosem lepődhet meg: tudjuk, a halál mindig közel jár, ezért mindig számítanunk is kell rá.

– Fiatalember – felelte a filozófus –, úgy beszél, mint aki sosem élte át az elválás gyötrelmét.

– Elfeledte tán a tanokat – válaszolta Raszszelasz –, melyekről olyan meggyőzően beszélt? Nincs-e a bölcsességnek hatalma felvertezni a szívet a balsors ellen? Fontolja meg, minden külsődleges dolog változékony, de az igazság és a ráció mindig ugyanaz.

– Milyen vigaszt nyújthat – felelte a gyászoló – az igazság és a ráció? Miféle hatásuk lehet, hacsak nem emlékeztetni, hogy a leányomat semmi sem hozza már vissza többé?

A herceg, akinek embersége nem engedte, hogy feddéseivel tovább sértse nyomorát, a szónoki beszéd ürességéről és a fényesre csiszolt mondatok és betanult frázisok haszontalanságáról meggyőződve állt tovább.

## Chapter XIX

### *A glimpse of pastoral life*

He was still eager upon the same inquiry; and having heard of a hermit that lived near the lowest cataract of the Nile, and filled the whole country with the fame of his sanctity, resolved to visit his retreat, and inquire whether that felicity which public life could not afford was to be found in solitude, and whether a man whose age and virtue made him venerable could teach any peculiar art of shunning evils or enduring them.

Imlac and the princess agreed to accompany him, and after the necessary preparations, they began their journey. Their way lay through the fields, where shepherds tended their flocks and the lambs were playing upon the pasture.

“This,” said the poet, “is the life which has been often celebrated for its innocence and quiet; let us pass the heat of the day among the shepherds’ tents, and know whether all our searches are not to terminate in pastoral simplicity.”

The proposal pleased them; and they induced the shepherds, by small presents and familiar questions, to tell the opinion of their own state. They were so rude and ignorant, so little able to compare the good with the evil of the occupation, and so indistinct in their narratives and descriptions, that very little could be learned from them. But it was evident that their hearts were cankered with discontent; that they considered themselves as condemned to labour for the luxury of the rich, and looked up with stupid malevolence towards those that were placed above them.

The princess pronounced with vehemence that she would never suffer these envious savages to be her companions, and that she should not soon be desirous of seeing any more specimens of rustic happiness; but could not believe that all the accounts of primeval pleasures were fabulous, and was in doubt whether life had anything that could be justly preferred to the placid gratification of fields and woods. She hoped that the time would come when, with a few virtuous and elegant companions, she should gather flowers planted by her own hands, fondle the lambs of her own ewe, and listen without care, among brooks and breezes, to one of her maidens reading in the shade.

## Chapter XX

### *The danger of prosperity*

On the next day they continued their journey till the heat compelled them to look round for shelter. At a small distance they saw a thick wood, which they no sooner

## XIX. fejezet

### *Pillantás a pásztori életre*

Még mindig lelkesítette a kutatás; és hallván egy remetéről, aki a Nílus legalsó zuhatagánál élt, és az egész országban híres volt szentéletűségéről, a herceg úgy döntött, meglátogatja elvonultságában, és kideríti, vajon a boldogság, melyet a közélet meg nem adhat, fellelhető-e a magányban, és vajon egy férfi, akit az életkora és erényei miatt oly nagy becsben tartanak, tud-e tanítani valami sajátos módot, mellyel elkerülhető, vagy elviselhető minden rossz.

Imlak és a hercegnő úgy döntöttek, hogy vele tartanak, majd a szükséges előkészületek után neki is vágtak mind az utazásnak. Az útjuk mezőkön vezetett keresztül, ahol a pásztorok a nyáját terelgették, a birkák pedig békésen legeltek.

– Ez – mondta a költő – az az élet, melyet annyian ünnepelnek csendes ártatlanságáért; vészjeljük hát át a nap forró sugarait a pásztorsátrak árnyékában, hátha kiderül, hogy egész keresésünk végéhez érhet az egyszerű pásztorok közt.

Az ajánlat mindenkinek kedvére volt, így arra bízatták a pásztorokat néhány apróbb ajándék és barátságos kérdés keretében, hogy meséljenek a saját állapotukról. Csakhogy annyira durvák és tudatlanok voltak, annyira keveset tudtak a jó és rossz kapcsolatáról az életükben, annyira homályos leírásokkal és történetekkel untatták az utazókat, hogy szinte semmit nem tanulhattak tőlük. De az biztos volt, hogy a szívük mélyét elégedetlenség marja; úgy képzelték, hogy a munkájuk átok, mellyel csak a gazdagok kincseit gyarapítják, és ostoba rosszakarattal néztek mindenkire, akit maguk fölöttinek gondoltak.

A hercegnő nagy hévvel hangoztatta, hogy az ilyen irigy vademberek társaságát nem szenvedheti, és hogy mostanában nem vágyik megismerkedni a rusztkus boldogság további példáival; de nem hitte, hogy az ősi gyönyörökről szóló minden leírás pusztán mese volna, és kétkedett, hogy van-e más az életben, amit jogosan helyezhetnének a mezők és erdők nyújtotta békés megelegedés elébe. Remélte, hogy eljön még az idő, amikor néhány erényes és elegáns társával együtt a saját kezével ültetett virágokat szedheti csokorba, saját ünőjének báránykáját simogathatja, és patakok és csermelyek ölelésében gondtalanul hallgathatja egyik szolgálójának felolvasását az árnyas lugásban.

## XX. fejezet

### *A dúskálás veszélyei*

A következő napon addig folytatták útjukat, míg a forróság oly elviselhetlenné vált, hogy menedék után kellett nézniük. Sűrű erdőt pillantottak meg a távolban, és alig

entered than they perceived that they were approaching the habitations of men. The shrubs were diligently cut away to open walks where the shades were darkest; the boughs of opposite trees were artificially interwoven; seats of flowery turf were raised in vacant spaces; and a rivulet that wanted along the side of a winding path had its banks sometimes opened into small basins, and its stream sometimes obstructed by little mounds of stone heaped together to increase its murmurs.

They passed slowly through the wood, delighted with such unexpected accommodations, and entertained each other with conjecturing what or who he could be that in those rude and unfrequented regions had leisure and art for such harmless luxury.

As they advanced they heard the sound of music, and saw youths and virgins dancing in the grove; and going still farther beheld a stately palace built upon a hill surrounded by woods. The laws of Eastern hospitality allowed them to enter, and the master welcomed them like a man liberal and wealthy.

He was skilful enough in appearances soon to discern that they were no common guests, and spread his table with magnificence. The eloquence of Imlac caught his attention, and the lofty courtesy of the princess excited his respect. When they offered to depart, he entreated their stay, and was the next day more unwilling to dismiss them than before. They were easily persuaded to stop, and civility grew up in time to freedom and confidence.

The prince now saw all the domestics cheerful and all the face of nature smiling round the place, and could not forbear to hope that he should find here what he was seeking; but when he was congratulating the master upon his possessions he answered with a sigh:

“My condition has indeed the appearance of happiness, but appearances are delusive. My prosperity puts my life in danger; the Bassa of Egypt is my enemy, incensed only by my wealth and popularity. I have been hitherto protected against him by the princes of the country; but as the favour of the great is uncertain I know not how soon my defenders may be persuaded to share the plunder with the bassa. I have sent my treasures into a distant country, and upon the first alarm am prepared to follow them. Then will my enemies riot in my mansion, and enjoy the gardens which I have planted.”

They all joined in lamenting his danger and deprecating his exile; and the princess was so much disturbed with the tumult of grief and indignation that she retired to her apartment. They continued with their kind inviter a few days longer, and then went to find the hermit.

hatoltak belé, máris észrevették, hogy emberlakta környékre tévedtek. A bokrok szorgosan meg voltak metszve, hogy sétaösvényt nyissanak az ágak legsötétebb árnyékában; az egymással szemben álló fák ágait mesterségesen egymásba szőtték; virágos gyepszönyeget ültettek az üres tisztásokra; és egy patakocskát, amely szeszélyesen követte a kanyargó ösvényt, itt-ott kis medencékké szélesítettek, melynek áramlásának helyenként kicsiny kőhegyek állták útját, hogy felerősítsék a morajlását.

Lassan vágták keresztül magukat az erdőn, megőrültek a váratlan szállásnak, és azzal szórakoztatták egymást, hogy találgatták, mi vagy ki csempészhetett fáradságot és művészetet nem sajnálva ily kedélyes fényűzést e durva és kihalt környékre.

Ahogy haladtak előre, muzsika ütötte meg fülüket, fiatalokat és szüzeket láttak táncolni az erdőben; tovább jutva pedig egy fákkal körülölelt, impozáns palotát pillantottak meg, melyet az egyik dombra emeltek. A keleti vendégszeretet íratlan szabályai alapján beléptek, és a háziúr bőkezű és gazdag emberhez híven köszöntötte őket.

Elég jártas volt ahhoz, hogy külsejükből hamar megállapítsa, nem mindennapi vendégeket tisztelhet személyükben, és pompás asztalt terítsen számukra. Imlak ékesszólása felkeltette a figyelmét, és a hercegnő fennkölt udvariassága kivívta a tiszteletét. Mikor indulni készültek, házigazdájuk könyörgött, maradjanak még, és a következő nap még inkább vonakodott elengedni őket. Könnyen rábeszélhette őket, hogy maradjanak, és a kölcsönös előzékenység idővel nyíltsággá és bizalomná vált.

A herceg most már látta, hogy a ház egész népe milyen vidám, és a természet arca mosolyog körös-körül e helyen, akaratlanul is abban reménykedett, hogy itt végre meglelheti, amit keres; de amikor gratulált a ház urának javaihoz, ő egy sóhajjal válaszolt:

– Állapotom látszatra valóban boldog, de a látszat csalóka. Bőségem veszélybe sodorja életemet; az egyiptomi pasa esküdt ellenségem, csupán jólétem és népszerűségem okán. Mostanáig az ország hercegei megvédelmezték haragjától, de mivel a hatalmasságok kegye bizonytalan, én sem tudom, védelmezőimet milyen hamar győzik meg afelől, hogy megosztozzanak a zsákmányon a pasával. Kincseimet már távoli országba küldtem, és a vész első előszelére kész vagyok utánuk utazni. Akkor az ellenségeim betörnek majd a hajlékomba, és ők élvezik majd a kerteket, melyeket én ültettem.

Mindannyian csatlakoztak a háziúr veszélytől és száműzetéstől való búslakodásához; a hercegnőt annyira felkavarta a bánat és megbotránkozás eme zűrzavara, hogy vissza is vonult hálókörletébe. Még néhány napot kedves vendéglátójukkal töltöttek, majd folytatták útjuk a remetéhez.

## Chapter XXI

### *The happiness of solitude—the hermit's history*

They came on the third day, by the direction of the peasants, to the hermit's cell. It was a cavern in the side of a mountain, overshadowed with palm trees, at such a distance from the cataract that nothing more was heard than a gentle uniform murmur, such as composes the mind to pensive meditation, especially when it was assisted by the wind whistling among the branches. The first rude essay of nature had been so much improved by human labour that the cave contained several apartments appropriated to different uses, and often afforded lodging to travellers whom darkness or tempests happened to overtake.

The hermit sat on a bench at the door, to enjoy the coolness of the evening. On one side lay a book with pens and paper; on the other mechanical instruments of various kinds. As they approached him unregarded, the princess observed that he had not the countenance of a man that had found or could teach the way to happiness.

They saluted him with great respect, which he repaid like a man not unaccustomed to the forms of Courts.

"My children," said he, "if you have lost your way, you shall be willingly supplied with such conveniences for the night as this cavern will afford. I have all that nature requires, and you will not expect delicacies in a hermit's cell."

They thanked him, and entering were pleased with the neatness and regularity of the place. The hermit set flesh and wine before them, though he fed only upon fruits and water. His discourse was cheerful without levity, and pious without enthusiasm. He soon gained the esteem of his guests, and the princess repented her hasty censure.

At last Imlac began thus:

"I do not now wonder that your reputation is so far extended: we have heard at Cairo of your wisdom, and came hither to implore your direction for this young man and maiden in the *choice of life*."

"To him that lives well," answered the hermit, "every form of life is good; nor can I give any other rule for choice than to remove all apparent evil."

"He will most certainly remove from evil," said the prince, "who shall devote himself to that solitude which you have recommended by your example."

"I have indeed lived fifteen years in solitude," said the hermit, "but have no desire that my example should gain any imitators. In my youth I professed arms, and was raised by degrees to the highest military rank. I have traversed wide countries at the head of my troops, and seen many battles and sieges. At last, being disgusted by the preferments of a younger officer, and feeling that my vigour was beginning to decay, I resolved to close my life in peace, having found the world full of snares, discord, and

## XXI. fejezet

### *A magány boldogsága – a remete története*

Utazásuk harmadik napján érkeztek – a parasztok útbaigazítása szerint – a remete zárkájához. Az nem volt más, mint egy, a hegy oldalába vájt üreg, melynek pálmafák adtak árnyékot, s épp olyan távol volt a vízeséstől, hogy abból nem hallatszott egyéb, csak a kellemes, folytonos moraj, amely az elmét méla elmélkedésre készíti, különösen ha az ágak közt fűtülő szél is segítségére van. A természet első durva kísérletét olyannyira elősegítette az emberi fáradozás, hogy a barlang több lakosztályt tartalmazott, melyek különböző célokra voltak felhasználva, s gyakran adtak otthont fáradt utazóknak, akiket vihar vagy sötétség ért útjukon.

A remete az ajtó előtt egy padon üldögélt, s az este hűvös levegőjét élvezte. Mellette könyv, tollak és papír feküdt, és azokon még sok más mechanikai eszköz. Mielőtt még közeledésüket észrevehette volna a hercegnő megjegyezte, a remete nem úgy néz ki, mint aki megtalálta volna vagy megtaníthatná a boldogság felé vezető utat.

Nagy tisztelettel üdvözölték, melyre oly módon válaszolt, hogy azonnal látni lehetett, nem szokatlan számára az udvari forma.

– Gyermekeim – mondta –, ha útjukat vétették, szívesen megadok bármi olyan kényelmet, amelyet e barlang csak nyújtani képes. Mindenem megvan, ami természetből fogva kell, és bizonyára nem várják el, hogy egy remete cellája ennél finomabb legyen.

Köszönetet mondtak, és belépvén kedvükre volt a hely tisztasága és rendezettsége. A remete húst és bort tett eléjük, bár ő csupán gyümölcsöket evett és vizet ivott. Beszéde derűs volt, mégsem könnyelmű, és jámbor, ám lelkesedéstől mentes. Hamar kiérdemelte vendégei megbecsülését, s a hercegnő megbánta elhamarkodott bírálatát.

Imlak végül így szólt:

– Nem csodálkozom, hogy hírneve ily messze elért, a messzi Kairóban hallottunk bölcsességéről, s azért zárandokoltunk ide kegyelmedhez, hogy ezen ifjú és hajadon tanácsát kérhesse az *életválasztáshoz*.

– Aki helyesen él – válaszolt a remete –, annak minden életforma jó; s nem is adhatok más szabályt a választáshoz, mint hogy tartózkodjanak minden kézzelfogható gonosztól.

– Az bizonyára tartózkodhat a gonosztól – mondta a herceg –, aki ugyanarra a magányra adja magát, melyet kegyelmed példája által ajánlott.

– Valóban egyedül élek már tizenöt éve – mondta a remete –, de mégsem kívánom, hogy példám követőket vonzzon. Ifjúságomban a harcművészetek elkötelezettje voltam, s rendről rendre a legmagasabb katonai rendfokozatra emelkedtem. Megéltem sok ütközetet és ostromot és seregem élén széles országokat jártam be. Végül, amikor elegendő lett egy nálam fiatalabb tiszt érdemtelen megkülönböztetéséből, és érezvén, hogy erőm hanyatlík, elhatároztam, hogy életemet minden csapdától, viszálytól és szenvedéstől távol

misery. I had once escaped from the pursuit of the enemy by the shelter of this cavern, and therefore chose it for my final residence. I employed artificers to form it into chambers, and stored it with all that I was likely to want.

“For some time after my retreat I rejoiced like a tempest-beaten sailor at his entrance into the harbour, being delighted with the sudden change of the noise and hurry of war to stillness and repose. When the pleasure of novelty went away, I employed my hours in examining the plants which grow in the valley, and the minerals which I collected from the rocks. But that inquiry is now grown tasteless and irksome. I have been for some time unsettled and distracted: my mind is disturbed with a thousand perplexities of doubt and vanities of imagination, which hourly prevail upon me, because I have no opportunities of relaxation or diversion. I am sometimes ashamed to think that I could not secure myself from vice but by retiring from the exercise of virtue, and begin to suspect that I was rather impelled by resentment than led by devotion into solitude. My fancy riots in scenes of folly, and I lament that I have lost so much, and have gained so little. In solitude, if I escape the example of bad men, I want likewise the counsel and conversation of the good. I have been long comparing the evils with the advantages of society, and resolve to return into the world to-morrow. The life of a solitary man will be certainly miserable, but not certainly devout.”

They heard his resolution with surprise, but after a short pause offered to conduct him to Cairo. He dug up a considerable treasure which he had hid among the rocks, and accompanied them to the city, on which, as he approached it, he gazed with rapture.

## Chapter XXII

### *The happiness of a life led according to nature*

Rasselas went often to an assembly of learned men, who met at stated times to unbend their minds and compare their opinions. Their manners were somewhat coarse, but their conversation was instructive, and their disputations acute, though sometimes too violent, and often continued till neither controvertist remembered upon what question he began. Some faults were almost general among them: every one was pleased to hear the genius or knowledge of another depreciated.

In this assembly Rasselas was relating his interview with the hermit, and the wonder with which he heard him censure a course of life which he had so deliberately chosen and so laudably followed. The sentiments of the hearers were various. Some were of opinion that the folly of his choice had been justly punished by condemnation to perpetual perseverance. One of the youngest among them, with great vehemence, pronounced him a hypocrite. Some talked of the right of society to the labour of individu-

békességben zárom le. Egyszer rég ellenségeim üldözése elől már menedéket nyújtott nekem ez a barlang, ezt választottam hát végső lakhelyemnek. Mesterembereket béreltem fel, hogy termeket alakítsanak ki, s eltároltam benne mindent, amire csak szükségem lehet.

Visszavonulásom után egy ideig boldog voltam, mint a viharverte hajós mikor végre partot ér, örömmel nyugtázva, hogy a háború zaja és kavalkádja hirtelen csendes pihenésre vált. Mikor az újdonság ereje magfakult, óráimat a völgy növényei és a szikláknak fellelhető ásványok tanulmányozásával töltöttem ki. Vizsgálódásom azonban mára ízetlenné és nyűgössé vált. Egy ideje nyugtalan és zaklatott vagyok: elmémet a kétség ezer zűrzavara s a képzelet ezer hívsága aggasztja, melyek minden órában győzelmet aratnak felettem, mivel nincs alkalmam sem pihenésre sem szórakozásra. Valahányszor arra gondolok, hogy a bűn ellen nem tudtam magamat másként megvédeni, mint hogy az erény gyakorlását is feladjam, elszégyeltem magam, s kezdem azt gyanítani, hogy az odaadás helyett sokkal inkább a sértődés vezetett a magányba. Fantáziám lázadzik a balgaság láttán, és siratom, hogy ily sokat veszítettem, s olyan keveset nyertem. Magányomban, ha ugyan a rossz emberek példájától megmenekülök is, ugyanígy nélkülözöm a jó emberek társaságát és társalgását. Hosszú ideje mérlegelem már a társadalom bűneit és előnyeit, és elhatároztam, hogy holnap visszatérek a világba. A magányos ember élete biztos, hogy boldogtalan, de nem biztos, hogy jámbor.

Meglepve hallották a remete elhatározását, de rövid idő elmúltával felajánlották neki, hogy Kairóba vezetik. A remete tekintélyes mennyiségű kincset ásott elő sziklabéli rejtékből, és elkísérte őket a városba, melynek láttán, amint a közelébe értek, elragadtatás lett úrrá rajta.

## XXII. fejezet

### *A természet szerint vezetett élet öröme*

Rasszelasz gyakran eljárt tudós közösségbe, melynek tagjai meghatározott időközönként találkoztak, hogy könnyítsenek a lelkükön és összevessék véleményeiket. A modoruk kissé nyers volt, de társalgásuk tanulságos és vitáik időszerűek, habár néha túl hevesek, és gyakran addig folytak, míg már egyik vitatkozó sem emlékezett, milyen problémából indultak ki. Néhány gyengeség szinte általános volt közöttük: mindegyikük örült, ha a másik zsenialitását vagy tudását leértékelődni látta.

Ezen a gyűlésen Raszszelasz elmesélte a remetével való beszélgetését és a csodálkozást, amivel hallotta őt bírálni az életutat, amit oly szándékosan választott és oly dicséretesen követett. A hallgatók véleményei különböztek. Néhányan úgy gondolták, ostoba válasza méltó büntetést nyert az örökös állhatatosságra való kárhoztatás által. Az egyik legfiatalabb köztük, nagy hévvel, álszentnek kiáltotta ki. Néhányan a társadalom egyének munkájához való jogáról beszéltek, és a visszavonultságot a kötelesség elhanyagolá-

als, and considered retirement as a desertion of duty. Others readily allowed that there was a time when the claims of the public were satisfied, and when a man might properly sequester himself, to review his life and purify his heart.

One who appeared more affected with the narrative than the rest thought it likely that the hermit would in a few years go back to his retreat, and perhaps, if shame did not restrain or death intercept him, return once more from his retreat into the world.

“For the hope of happiness,” said he, “is so strongly impressed that the longest experience is not able to efface it. Of the present state, whatever it be, we feel and are forced to confess the misery; yet when the same state is again at a distance, imagination paints it as desirable. But the time will surely come when desire will no longer be our torment and no man shall be wretched but by his own fault.”

“This,” said a philosopher who had heard him with tokens of great impatience, “is the present condition of a wise man. The time is already come when none are wretched but by their own fault. Nothing is more idle than to inquire after happiness which nature has kindly placed within our reach. The way to be happy is to live according to nature, in obedience to that universal and unalterable law with which every heart is originally impressed; which is not written on it by precept, but engraven by destiny; not instilled by education, but infused at our nativity. He that lives according to nature will suffer nothing from the delusions of hope or importunities of desire; he will receive and reject with equability of temper; and act or suffer as the reason of things shall alternately prescribe. Other men may amuse themselves with subtle definitions or intricate ratiocination. Let them learn to be wise by easier means: let them observe the hind of the forest and the linnnet of the grove: let them consider the life of animals, whose motions are regulated by instinct; they obey their guide, and are happy. Let us therefore at length cease to dispute, and learn to live: throw away the encumbrance of precepts, which they who utter them with so much pride and pomp do not understand, and carry with us this simple and intelligible maxim: that deviation from nature is deviation from happiness.”

When he had spoken he looked round him with a placid air, and enjoyed the consciousness of his own beneficence.

“Sir,” said the prince with great modesty, “as I, like all the rest of mankind, am desirous of felicity, my closest attention has been fixed upon your discourse: I doubt not the truth of a position which a man so learned has so confidently advanced. Let me only know what it is to live according to nature.”

“When I find young men so humble and so docile,” said the philosopher, “I can deny them no information which my studies have enabled me to afford. To live according to nature is to act always with due regard to the fitness arising from the relations and qualities of causes and effects; to concur with the great and unchangeable scheme of universal felicity; to co-operate with the general disposition and tendency of the present system of things.”

sának tartották. Mások készségesen elismerték, hogy van olyan, hogy a közösség követelése is kielégülnek és az ember is megfelelő módon elvonulhat, hogy átgondolja életét és megtisztítsa szívét.

Egyikük, akit úgy tűnt, a többieknél mélyebben érintett a beszámoló, valószínűsítette, hogy a remete néhány év múlva visszatér majd menedékebe, és talán, ha a szegény vissza nem tartja vagy a halál meg nem gátolja, még egyszer előjön menedékéből a világba.

– Mert a boldogság reménye – mondta – oly mélyen ivódott belénk, hogy a leghoszabb tapasztalat sem tudja kitörölni. Jelen állapotunkban, bármi legyen is az, érezzük és kénytelenek vagyunk bevallani nyomorúságunkat; mégis, ha ugyanez az állapot ismét távolabb kerül, a képzelet kívánatosként festi le. De biztosan eljön az idő, amikor a kívánság már nem lesz gyötrelmes, és senki sem lesz nyomorult, hacsak nem saját hibájából.

– Ez – mondta egy filozófus, aki nagy türelmetlenséggel hallgatta őt – egy bölcs ember jelenlegi állapota. Már eljött az idő, amikor az embert csak a saját hibája teszi nyomorulttá. Semmi sem haszontalanabb, mint a boldogságot kutatni, mit a természet oly jóindulatúan elérhető közelségbe helyezett. Úgy lehetünk boldogok, ha a természet szerint élünk, engedelmességgel az általános és megváltoztathatatlan törvény felé, ami minden szívre rá van nyomva, amit nem írnak felül elvek, hanem a sors belénk véste, az oktatás nem csillapítja, hisz születésünkkor lett belénk töltve. Aki a természet szerint él, semmit sem fog elszenvadni a remény káprázataiból vagy a vágy sürgetéseiből; ugyanolyan kedvvel fog elfogadni és elutasítani, és úgy fog cselekedni vagy szenvedni, ahogy az ésszerűség váltakozva megköveteli. Más emberek talán kifinomult meghatározásokkal szórakoztatják magukat, vagy bonyolult érveléssel. Hadd tanuljanak meg más módon bölcsnek lenni: hadd figyeljék meg az erdő szarvasünőjét és a ligeti kenderikét: hadd tekintsék meg az állatok életét, melyek szándékait az ösztön vezérli, mégis engedelmeskednek a vezetésének, és boldogok. Ezért végső soron hagyjuk abba a vitakozást, és tanuljunk meg élni: vessük el a szabályok kényelmetlenségét, melyeket azok, akik annyi büszkeséggel és pompával mondanak ki, nem értenek, és csak ezt az egyszerű és érthető alapelvet hordozzuk magunkkal: ha eltérünk a természettől, a boldogságtól térünk el.

Mikor ezt elmondta, higgadt előkelőséggel tekintett körbe, és élvezte saját jótékonyágának tudatát.

– Uram – szólalt meg a herceg nagy szerénységgel –, mivel én is, mint az emberiség többi tagja, vágyom a boldogságra, a legnagyobb figyelmem szegeződött előadására; nem kétkedem egy olyan helyzet igazságában, melyet egy ennyire tanult ember ily magabiztosan állít. Csak azt mondja meg, mit jelent a természet szerint élni.

– Mikor ilyen szerény és tanulékony ifjakra lelek – mondta a bölcs –, nem tagadhatok meg tőlük semmi értesülést, melynek átadását a tanulmányaim lehetővé teszik. A természet szerint élni annyit tesz, hogy mindig az okok és okozatok viszonyaiból és minőségeiből kibontakozó tényezők alkalmasságának figyelembevételével cselekszünk; összhangba kerülünk az egyetemes boldogság nagy és változhatatlan tervével; együttműködünk a dolgok jelen rendszerének általános elrendezésével és irányultságával.

The prince soon found that this was one of the sages whom he should understand less as he heard him longer. He therefore bowed and was silent; and the philosopher, supposing him satisfied and the rest vanquished, rose up and departed with the air of a man that had co-operated with the present system.

## Chapter XXIII

### *The prince and his sister divide between them the work of observation*

Rasselas returned home full of reflections, doubting how to direct his future steps. Of the way to happiness he found the learned and simple equally ignorant; but as he was yet young, he flattered himself that he had time remaining for more experiments and further inquiries. He communicated to Imlac his observations and his doubts, but was answered by him with new doubts and remarks that gave him no comfort. He therefore discoursed more frequently and freely with his sister, who had yet the same hope with himself, and always assisted him to give some reason why, though he had been hitherto frustrated, he might succeed at last.

“We have hitherto,” said she, “known but little of the world; we have never yet been either great or mean. In our own country, though we had royalty, we had no power; and in this we have not yet seen the private recesses of domestic peace. Imlac favours not our search, lest we should in time find him mistaken. We will divide the task between us; you shall try what is to be found in the splendour of Courts, and I will range the shades of humbler life. Perhaps command and authority may be the supreme blessings, as they afford the most opportunities of doing good; or perhaps what this world can give may be found in the modest habitations of middle fortune—too low for great designs, and too high for penury and distress.”

## Chapter XXIV

### *The prince examines the happiness of high stations*

Rasselas applauded the design, and appeared next day with a splendid retinue at the court of the bassa. He was soon distinguished for his magnificence, and admitted, as a prince whose curiosity had brought him from distant countries, to an intimacy with the great officers and frequent conversation with the bassa himself.

He was at first inclined to believe that the man must be pleased with his own condition whom all approached with reverence and heard with obedience, and who had the power to extend his edicts to a whole kingdom.

A herceg hamarosan rájött, hogy ez egyike azon bölcseknek, akiket annál kevésbé ért, minél tovább hallgatja. Ezért bölintott és nem szólt; a bölcs, elégedettnek gondolván őt és a dolgát letudottnak, felállt és a jelenlegi rendszerrel együttműködő ember arckifejezésével távozott.

## XXIII. fejezet

### *A herceg és húga felosztják maguk között a megfigyelés feladatát*

Rasszelasz észrevételekkel telve tért haza, kétségben a felől, hogyan irányítsa jövőbeli lépéseit. A boldogság felé vezető út tekintetében a tanult és egyszerű embereket egyformán tudatlannak találta, de mivel még fiatal volt, abban a hitben ringatta magát, hogy van még ideje kísérleteket és további vizsgálatokat végezni. Megosztotta Imlakkal a megfigyeléseit és kételyeit, de csak új kétségeket és megjegyzéseket kapott vissza, melyek nem szolgáltak vigasszal. Ezért egyre gyakrabban és szabadabban társalgott a húgával, aki osztotta reményeit és mindig segítőkészen érvelt, hogy, habár Raszszelasz eddig csalódott, végre sikerrel fog járni.

– Eddig keveset ismertünk meg a világból – mondta ő –; még sosem voltunk se nagyszerűek, se közészerűek. Saját országunkban, habár királyi méltóságunk volt, hatalmunk nem, és ez által még nem láttuk az otthoni béke rejtett repedéseit. Imlak nem helyesli kutatásunkat, nehogy idővel rájőjjünk, hogy téved. Ezért megosztjuk a feladatot magunk között; te azt vizsgálj meg, mi rejlik a palota tündöklő fénye mögött, én pedig a szerényebb élet árnyoldalait fogom bebarangolni. Talán az irányítás és a hatalom a legnagyobb áldás, mivel lehetőséget biztosítanak a jótettekre, vagy talán amit ez a világ tud nyújtani, a közepes vagyoniúak szerény lakhelyein található meg, melyek túl alacsonyrendűek a nagyszerű tervezéshez, de túl emelkedettek az éhínséghez és aggodáshoz.

## XXIV. fejezet

### *A herceg a magas rangúak boldogságát vizsgálja*

Raszszelasz tetszését igencsak elnyerte ez az ötlet, és másnap fényűző kísérettel együtt jelent meg a pasa udvartartásában. Pazar megjelenése hamar felhívta rá a figyelmet, s mint idegen földről jött herceget szívesen és sűrűn fogadták kihallgatáson mind a pasa, mind annak legrangosabb hivatalnokai.

Eleinte hajlott azt hinni, hogy a férfi, akit mindenki tisztelettel szólít meg, engedelmesen hallgat, s kinek hatalmában áll rendeleteit egy egész királyság területén kiterjeszteni minden bizonnal elégedett az életével.

“There can be no pleasure,” said he, “equal to that of feeling at once the joy of thousands all made happy by wise administration. Yet, since by the law of subordination this sublime delight can be in one nation but the lot of one, it is surely reasonable to think that there is some satisfaction more popular and accessible, and that millions can hardly be subjected to the will of a single man, only to fill his particular breast with incommunicable content.”

These thoughts were often in his mind, and he found no solution of the difficulty. But as presents and civilities gained him more familiarity, he found that almost every man who stood high in his employment hated all the rest and was hated by them, and that their lives were a continual succession of plots and detections, stratagems and escapes, faction and treachery. Many of those who surrounded the bassa were sent only to watch and report his conduct: every tongue was muttering censure, and every eye was searching for a fault.

At last the letters of revocation arrived: the bassa was carried in chains to Constantinople, and his name was mentioned no more.

“What are we now to think of the prerogatives of power?” said Rasselas to his sister: “is it without efficacy to good, or is the subordinate degree only dangerous, and the supreme safe and glorious? Is the Sultan the only happy man in his dominions, or is the Sultan himself subject to the torments of suspicion and the dread of enemies?”

In a short time the second bassa was deposed. The Sultan that had advanced him was murdered by the Janissaries, and his successor had other views or different favourites.

## Chapter XXV

### *The princess pursues her inquiry with more diligence than success*

The princess in the meantime insinuated herself into many families; for there are few doors through which liberality, joined with good humour, cannot find its way. The daughters of many houses were airy and cheerful; but Nekayah had been too long accustomed to the conversation of Imlac and her brother to be much pleased with childish levity and prattle which had no meaning. She found their thoughts narrow, their wishes low, and their merriment often artificial. Their pleasures, poor as they were, could not be preserved pure, but were embittered by petty competitions and worthless emulation. They were always jealous of the beauty of each other, of a quality to which solicitude can add nothing, and from which detraction can take nothing away. Many were in love with triflers like themselves, and many fancied that they were in love when in truth they were only idle. Their affection was not fixed on sense or virtue, and therefore seldom ended but in vexation. Their grief, however, like their joy, was transient; everything floated in their mind unconnected with the past or future, so that one desire

– Nem lehet oly gyönyörűség – mondta –, amely felér az érzéssel, hogy ezek boldogságát látjuk, s ez mind a bölcs közigazgatásból fakad. Mégis, mivel az alárendelés törvénye szerint ez a fenséges öröm egy nemzeten belül csupán egy ember osztályrésze lehet, bizonyára ésszerű azt feltételezni, hogy létezik elterjedtebb és könnyebben elérhető módja a megelégedésnek, s hogy aligha lehetnek milliók egyetlen ember akaratának alávetve csak azért, hogy az ő keblét töltsék meg kimondhatatlan elégedettséggel.

E gondolatok gyakran foglalkoztatták, a nehézségre azonban nem talált megoldást. De ahogy ajándékaival és előzékenységeivel ismerősöket szerzett, azt találta, hogy szinte mindenki, aki hivatalában magas hivatalat töltött be, gyűlölte az összes többit, és a többiek is gyűlölték őt, s hogy életük cselszövés és leleplezés, ármánykodások és megmenekülések, pártoskodások és árulások szakadatlan láncolata volt. Sokan, akik a pasához legközelebb álltak, csupán őrszemek voltak, akik megfigyelték és jelentést tettek viselt dolgairól: minden száj felette ítélt, minden szem csak a hibát kereste benne.

Végül megérkeztek a visszavonására felszólító levelek: a pasát láncra verve hurcolták el Konstantinápolyba, s nevét sem említette többé senki.

– Mit gondoljunk tehát a hatalom kiváltságairól? – mondta Rasszelasz testvérének. – Vajon nincsen semmilyen hatása a jólétre, vagy talán míg az alávetett pozíció veszélyes, a legfelsőbb biztonságos és dicsőséges? Vajon a szultán az egyetlen, aki birodalmában boldog, vagy ő maga van leginkább kiszolgáltatva a gyanú kínjainak s ellenségei fenyegetésének?

Hamarosan a második pasát is leváltották. A szultánt, aki felette állt, meggyilkolták a janicsárok, s utódjának megint másféle nézetei és kegyeltjei voltak.

## XXV. fejezet

### *A hercegnő vizsgáldását több igyekezet kíséri, mint siker*

A hercegnőnek időközben sok család kegyeit sikerült megnyernie; hisz kevés olyan ajtó van, mely nem tárul ki a jó kedély és a nagyvonalúság párosa előtt. E házak leányai vidámak voltak és fesztelenek; ám Nekaya túl régóta hallgatta már bátyja és Imlak eszmecseréit ahhoz, hogy örömét lelje gyermekteg léhaságukban és céltalan fecsegésükben. Látóköriüket szűknek, vágyaikat alantasnak, örömeiket pedig gyakran mesterkéltnak látta. Élvezeteik, bármilyen szegényesek is voltak, nem maradtak tiszták: megkeserítette őket a kicsinyes versengés és a hitvány viszálykodás. Mind féltékenyek voltak egymás szépségére, egy olyan tulajdonságra, melyhez a féltő gondosság nem adhat hozzá, s melyet a becsmélés nem csökkenthet. Sokan közülük hasonszőrű semmirekellőkbe voltak szerelmesek, míg mások úgy vélték, szerelmesek, pedig valójában csak céltalanul sodródtak. Vonalmuk alapja nem az elme vagy az erény volt, így az ritkán eredményezett mást, mint szenvedést. Gyászuk azonban, csakúgy, mint örömük, tünékeny volt; elméjükben minden a múlthoz vagy jövőhöz való kapcsolódás nélkül lebegett, így minden vágyuk oly

easily gave way to another, as a second stone, cast into the water, effaces and confounds the circles of the first.

With these girls she played as with inoffensive animals, and found them proud of her countenance and weary of her company.

But her purpose was to examine more deeply, and her affability easily persuaded the hearts that were swelling with sorrow to discharge their secrets in her ear, and those whom hope flattered or prosperity delighted often courted her to partake their pleasure.

The princess and her brother commonly met in the evening in a private summerhouse on the banks of the Nile, and related to each other the occurrences of the day. As they were sitting together the princess cast her eyes upon the river that flowed before her.

“Answer,” said she, “great father of waters, thou that rollest thy goods through eighty nations, to the invocations of the daughter of thy native king. Tell me if thou waterest through all thy course a single habitation from which thou dost not hear the murmurs of complaint.”

“You are then,” said Rasselas, “not more successful in private houses than I have been in Courts.”

“I have, since the last partition of our provinces,” said the princess, “enabled myself to enter familiarly into many families, where there was the fairest show of prosperity and peace, and know not one house that is not haunted by some fury that destroys their quiet. I did not seek ease among the poor, because I concluded that there it could not be found. But I saw many poor whom I had supposed to live in affluence. Poverty has in large cities very different appearances. It is often concealed in splendour and often in extravagance. It is the care of a very great part of mankind to conceal their indigence from the rest. They support themselves by temporary expedients, and every day is lost in contriving for the morrow. This, however, was an evil which, though frequent, I saw with less pain, because I could relieve it. Yet some have refused my bounties; more offended with my quickness to detect their wants than pleased with my readiness to succour them; and others, whose exigencies compelled them to admit my kindness, have never been able to forgive their benefactress. Many, however, have been sincerely grateful without the ostentation of gratitude or the hope of other favours.”

## Chapter XXVI

### *The princess continues her remarks upon private life*

Nekayah, perceiving her brother’s attention fixed, proceeded in her narrative.

“In families, where there is or is not poverty, there is commonly discord. If a kingdom be, as Imlac tells us, a great family, a family likewise is a little kingdom, torn with

könnyedén engedett utat a következőnek, mint a kő alkotta gyűrűk a vízfelszínen, melyek a következő kő vízbe hajításakor zavarossá válnak és átrajzolódnak.

Nekaya úgy játszadozott ezekkel a lányokkal, mintha ártalmatlan állatok lettek volna, és úgy látta, jelenléte büszkeséggel tölti el őket, de társaságától kimerülnek.

Eltökélte azonban, hogy vizsgálódását elmélyíti, s nyájasságával könnyedén meggyőzött minden bűtől duzzadó szívet, hogy titkaitól azokat az ő fülébe suttogva szabaduljon meg, és azok, akiket a remény áltatott, vagy a gazdagság öröme töltött el gyakran csábították őt az élvezeteikben való részvételre.

A hercegnő és bátyja rendszerint este találkozott egy magános Nílus-parti nyári lakban, és beszámoltak egymásnak a nap eseményeiről. Amint így ültek egymás mellett, a hercegnő az előtte folydogáló vizet figyelte.

– Válaszolj – szólt –, vizek hatalmas atyja, akinek áldása nyolcvan nemzeten hömpölyög keresztül, anyafölded királyi leányának kérésére. Mondd meg nekem, egész utad során öntözől-e egyetlen olyan otthont is, melyből nem halod a panasz morajlását?

– Kegyed sem járt tehát – mondta Rasszelasz – nagyobb sikerrel a magánházakban, mint én az udvarban.

– Feladataink legutóbbi szétosztása óta – válaszolta a hercegnő – sikerült elérnem, hogy családiasan fogadjon sok olyan család, melyben a jólét és békeesség leghalványabb jele mutatkozik, de egy olyan ház sincs, melynek nyugalma ne verné fel valamilyen düh zaja. A szegények körében nem kerestem könnyebbséget, mert arra jutottam, ott biztosan nem található meg. Ám sokan bizonyultak szegénynek azok közül, akiket bővelkedőnek véltem. A szegénységnek a nagyvárosokban igen különböző arcai vannak. Gyakran rejti csillogás és gyakran szertelenség. Az emberek igen nagy része igyekszik nyomorát rejtegetni a többiek előtt. Alkalmi fortélyoktól remélnék támaszt, s minden nap elvész a holnap tervezésében. Ezt a terhet azonban, bármilyen gyakori is, kevésbé fájtnom, hisz könnyíthetem rajta. Ám voltak, akik visszautasították adományaimat; inkább sértette őket a tudat, hogy ily gyorsan felismertem szükségüket, semmint hogy örültek volna segíteni vágyásomnak; mások, akiket a szorultság kedvességem elfogadására kényszerített, képtelenek voltak megbocsátani jötevőjüknek. Sokan azonban őszintén hálásak voltak, hálájuk túlzott hangoztatása vagy egyéb javak remélése nélkül.

## XXVI. fejezet

### *A hercegnő folytatja a magánéletről való elmélkedését*

Nekaya, látván, hogy bátyja figyelme lankadatlan, folytatta elbeszélését.

– A családokban, akár szegénységben élnek, akár nem, egyet nem értés uralkodik. Ha a királyság, ahogy Imlak állítja, egy nagy család, hasonlóképpen a család egy kis királyság,

factions and exposed to revolutions. An unpractised observer expects the love of parents and children to be constant and equal. But this kindness seldom continues beyond the years of infancy; in a short time the children become rivals to their parents. Benefits are allowed by reproaches, and gratitude debased by envy.

“Parents and children seldom act in concert; each child endeavours to appropriate the esteem or the fondness of the parents; and the parents, with yet less temptation, betray each other to their children. Thus, some place their confidence in the father and some in the mother, and by degrees the house is filled with artifices and feuds.

“The opinions of children and parents, of the young and the old, are naturally opposite, by the contrary effects of hope and despondency, of expectation and experience, without crime or folly on either side. The colours of life in youth and age appear different, as the face of nature in spring and winter. And how can children credit the assertions of parents which their own eyes show them to be false?

“Few parents act in such a manner as much to enforce their maxims by the credit of their lives. The old man trusts wholly to slow contrivance and gradual progression; the youth expects to force his way by genius, vigour, and precipitance. The old man pays regard to riches, and the youth reverences virtue. The old man deifies prudence; the youth commits himself to magnanimity and chance. The young man, who intends no ill, believes that none is intended, and therefore acts with openness and candour; but his father, having suffered the injuries of fraud, is impelled to suspect and too often allured to practise it. Age looks with anger on the temerity of youth, and youth with contempt on the scrupulosity of age. Thus parents and children for the greatest part live on to love less and less; and if those whom nature has thus closely united are the torments of each other, where shall we look for tenderness and consolations?”

“Surely,” said the prince, “you must have been unfortunate in your choice of acquaintance. I am unwilling to believe that the most tender of all relations is thus impeded in its effects by natural necessity.”

“Domestic discord,” answered she, “is not inevitably and fatally necessary, but yet it is not easily avoided. We seldom see that a whole family is virtuous; the good and the evil cannot well agree, and the evil can yet less agree with one another. Even the virtuous fall sometimes to variance, when their virtues are of different kinds and tending to extremes. In general, those parents have most reverence who most deserve it, for he that lives well cannot be despised.

“Many other evils infest private life. Some are the slaves of servants whom they have trusted with their affairs. Some are kept in continual anxiety by the caprice of rich relations, whom they cannot please and dare not offend. Some husbands are imperious and some wives perverse, and, as it is always more easy to do evil than good, though the wisdom or virtue of one can very rarely make many happy, the folly or vice of one makes many miserable.”

mely pártokra szakad, s forradalmak fenyegetik. A gyakorlatlan megfigyelő arra számít, hogy a szülők és gyermekek közti szeretet állandó és egyenlő. Ám az ilyen érzelmek ritkán tartanak tovább a kisgyermekkor éveinél; a gyermekek rövid időn belül szüleik riválsaivá válnak. A gondoskodást szemrehányás kíséri, s a hálát irigység mocskolja be.

Gyermek és szülő tettei ritkán vannak összhangban; minden gyermek ki akarja sajátítani szülei megbecsülését és szeretetét; a szülők pedig, még kevesebb csábításnak kitéve, elárulják egymást gyermekeik előtt. Így van, aki bizalmát az apába fekteti, más az anyába, s a házat lassacskán csel és ellenségeskedés tölti be.

A gyerekek és szülők, ifjak és idősek véleménye természetesen ellentétes, a remény és reményvesztettség, az elvárások és a tapasztalat ellenkező hatásai okán, bár egyik félnek sincs bűnös szándéka, s nem is ostoba. Az élet színei oly különbözőek fiatal és idős korban, mint a természet arca tavasszal és télen. És miért is adnának hitelt a gyermekek szülei kijelentéseinek, melyeket saját szemük hamisnak mutat?

Kevés szülő viselkedése alkalmas arra, hogy az élet hitelével támassa alá az általa hangoztatott alapelveket. Az öregember minden hitét a lassú tervezetésbe és a fokozatos előrehaladásba fekteti; az ifjú törtetőn keresi az útját, a rátermettség, erő és sietség eszközeivel. Az öregember a gazdagot becsüli nagyra, a fiatal az erényt tiszteli. Az öreg isteníti a körültekintést; az ifjú a nagylelkűsége és a szerencsére bízva magát. A fiatalember, akinek nincs rossz szándéka, azt hiszi, senki másnak sincs, s ezért nyíltan, gyanútlanul cselekszik; míg az apja, aki ismeri a csalás okozta sebeket, hajlik a gyanakvásra, s túl sokszor csábul annak gyakorlására. Az agg haragvón tekint az ifjú vakmerőségére, az ifjú pedig megveti az agg szőrszálhasogatását. Így a szülők és gyerekek legnagyobb része az idő előrehaladtával egyre kevésbé és kevésbé szereti egymást; mi pedig, látván, hogy azok, akiket a természet ily szoros egységgé kovácsolt ekkora szenvedést okoznak egymásnak, hol máshol kereshetnénk gyengédséget és vigaszt?

– Biztosan szerencsétlenül választottál ismeretségi kört – mondta a herceg. – Nem akarom elhinni, hogy a leggyengédebb kapcsolatot mind közül így megronthatja a természetes szükségszerűség.

– A családi viszály – válaszolta Nekaya – nem elkerülhetetlen vagy életbevágóan szükségszerű, mindazonáltal nem könnyű elkerülni. Ritkaság az olyan család, melynek minden tagja erényes; a jó és a rossz képtelen az egyetértésre, s rossz a rosszal még kevésbé képes kiegyezni. Még az erényesek közt is viszály alakul ki néha, ha erényeik különfélék, s szélsőségekbe hajlanak. Általánosságban azokat a szülőket tisztelik leginkább, akik a legjobban megérdemlik, mert azt, aki életét helyesen éli, nem érheti rossz szó.

Sok más kórság is fertőzi a magánéletet. Egyesek szolgálóik rabjaivá válnak, akikre titkaikat bízzák. Mások gazdag rokonaik hóbortjai miatt élnek állandó szorongásban, mert örömet szerezni képtelenek nekik, megsérteni pedig nem merik őket. Néhány férj zsarnok, néhány feleség pedig csökönyös, és – mivel rosszat cselekedni mindig könnyebb, mint jót – míg a bölcsesség és az erényesség ritkán tesz másokat boldoggá, addig az ostobaság és a bűn sokaknak okoz gyötrelmet.

“If such be the general effect of marriage,” said the prince, “I shall for the future think it dangerous to connect my interest with that of another, lest I should be unhappy by my partner’s fault.”

“I have met,” said the princess, “with many who live single for that reason, but I never found that their prudence ought to raise envy. They dream away their time without friendship, without fondness, and are driven to rid themselves of the day, for which they have no use, by childish amusements or vicious delights. They act as beings under the constant sense of some known inferiority that fills their minds with rancour and their tongues with censure. They are peevish at home and malevolent abroad, and, as the outlaws of human nature, make it their business and their pleasure to disturb that society which debars them from its privileges. To live without feeling or exciting sympathy, to be fortunate without adding to the felicity of others, or afflicted without tasting the balm of pity, is a state more gloomy than solitude; it is not retreat but exclusion from mankind. Marriage has many pains, but celibacy has no pleasures.”

“What then is to be done?” said Rasselas. “The more we inquire the less we can resolve. Surely he is most likely to please himself that has no other inclination to regard.”

## Chapter XXVII

### *Disquisition upon greatness*

The conversation had a short pause. The prince, having considered his sister’s observation, told her that she had surveyed life with prejudice and supposed misery where she did not find it.

“Your narrative,” says he, “throws yet a darker gloom upon the prospects of futurity. The predictions of Imlac were but faint sketches of the evils painted by Nekayah. I have been lately convinced that quiet is not the daughter of grandeur or of power; that her presence is not to be bought by wealth nor enforced by conquest. It is evident that as any man acts in a wider compass he must be more exposed to opposition from enmity or miscarriage from chance. Whoever has many to please or to govern must use the ministry of many agents, some of whom will be wicked and some ignorant, by some he will be misled and by others betrayed. If he gratifies one he will offend another; those that are not favoured will think themselves injured, and since favours can be conferred but upon few the greater number will be always discontented.”

“The discontent,” said the princess, “which is thus unreasonable, I hope that I shall always have spirit to despise and you power to repress.”

– Ha általában ilyen hatása van a házasságnak – szölt a herceg –, a jövőre nézve veszélyes lenne más érdekeivel a sajátomat összekötni, mivel társam hibája boldogtalanságomat okozhatná.

– Sokakkal találkoztam – mondta a hercegnő –, akik ez okból élnek egyedül, de sosem láttam úgy, hogy körültekintésük irigykedésre adhatna okot. Álmodozással töltik idejüket, barátság és szeretet nélkül, s napjaiktól, melyek számukra értelmetlenek, gyerekes szórakozással és ádáz örömmel igyekeznek szabadulni. Tetteiket valamiféle állandó kisebbség-érzés vezérli, s elméjüket a gyűlölet, nyelvüket az ítélkezés köti gúzsba. Kedvetlenek otthon, s ellenségesek házon kívül; az emberi faj számkivetettjeiként feladatuknak és élvezetüknek tekintik annak a társadalomnak a felforgatását, mely kirekeszti őket kiváltságaiból. Együttérzés vagy annak másokban való felébresztése nélkül élni, szerencsésnek lenni anélkül, hogy mások boldogulásához hozzájárulnánk, vagy szenvedni a sajnálkozás balzsama nélkül még a magánynál is nyomorúságosabb állapot; nem visszavonultság, hanem kizártság az emberiség köréből. A házasságban sok a szenvedés, de a cölibátusban nincs élvezet.

– Mit tegyünk hát? – kérdezte Rasszelasz. – Minél többet vizsgálódunk, annál kevesebbre jutunk. Biztos, hogy az talál leginkább gyönyört, akinek semmi másra nem kell tekintettel lennie.

## XXVII. fejezet

### *Értekezés a nagyságról*

A beszélgetésben rövid szünet állt be. A herceg, húga véleményét átgondolva, azt mondta, hogy szerinte a lány előítélettel figyeli az életet, és ott is nyomorúságot feltételez, ahol valójában nem is találta azt.

– Elbeszélése – mondta a herceg – még sötétebb árnyékot vet a jövőre kilátásaira. Imlak jóslatai felületes vázlatok a Nekaya által lefestett gonoszhoz képest. Újabban meg vagyok győződve arról, hogy a nyugalom nem a nagyság vagy a hatalom leánya; jelenléte nem vehető meg gazdagsággal vagy kényszeríthető ki győzelemmel. Nyilvánvaló, hogy bárki, aki nagy terveket sző, jobban ki lesz téve ellenségeskedéseknek vagy kudarcoknak is. Aki sokaknak igyekszik a kedvében járni vagy uralkodni felettük, annak számtalan segítőre lesz szüksége, akik közül egyesek gonoszak, mások érzéketlenek lesznek, néhányan félrevezetik, mások pedig elárulják őt. Ha az egyiket nagyra tartja, egy másikat megsért; akik nem élveznek kiváltságokat, sértve érzik majd magukat, s mivel a kiváltságokból csak kevesen részesülhetnek, a többség mindig elégedetlenkedni fog.

– Az elégedetlenséget – válaszolta a hercegnő –, amely eszerint ésszerűtlen, remélem, mindig lesz elég lélekjelenlétem megvetni, Fenségednek pedig hatalma elnyomni.

“Discontent,” answered Rasselas, “will not always be without reason under the most just and vigilant administration of public affairs. None, however attentive, can always discover that merit which indigence or faction may happen to obscure, and none, however powerful, can always reward it. Yet he that sees inferior desert advanced above him will naturally impute that preference to partiality or caprice, and indeed it can scarcely be hoped that any man, however magnanimous by nature or exalted by condition, will be able to persist for ever in fixed and inexorable justice of distribution; he will sometimes indulge his own affections and sometimes those of his favourites; he will permit some to please him who can never serve him; he will discover in those whom he loves qualities which in reality they do not possess, and to those from whom he receives pleasure he will in his turn endeavour to give it. Thus will recommendations sometimes prevail which were purchased by money or by the more destructive bribery of flattery and servility.

“He that hath much to do will do something wrong, and of that wrong must suffer the consequences, and if it were possible that he should always act rightly, yet, when such numbers are to judge of his conduct, the bad will censure and obstruct him by malevolence and the good sometimes by mistake.

“The highest stations cannot therefore hope to be the abodes of happiness, which I would willingly believe to have fled from thrones and palaces to seats of humble privacy and placid obscurity. For what can hinder the satisfaction or intercept the expectations of him whose abilities are adequate to his employments, who sees with his own eyes the whole circuit of his influence, who chooses by his own knowledge all whom he trusts, and whom none are tempted to deceive by hope or fear? Surely he has nothing to do but to love and to be loved; to be virtuous and to be happy.”

“Whether perfect happiness would be procured by perfect goodness,” said Nekayah, “this world will never afford an opportunity of deciding. But this, at least, may be maintained, that we do not always find visible happiness in proportion to visible virtue. All natural and almost all political evils are incident alike to the bad and good; they are confounded in the misery of a famine, and not much distinguished in the fury of a faction; they sink together in a tempest and are driven together from their country by invaders. All that virtue can afford is quietness of conscience and a steady prospect of a happier state; this may enable us to endure calamity with patience, but remember that patience must oppose pain.”

– Az elégedetlenség – válaszolta Rasszelasz – még a legigazságosabb és legéberebb közéleti vezetés alatt sem lesz mindig ok nélküli. Senki, még a legfigyelmesebb sem képes meglátni azt az értéket, melyet elfed a nyomor és a széthúzás, és senki, még a leghatalmasabb sem képes mindig megjutalmazni azt. Mégis, aki azt tapasztalja, hogy az alárendelt cserbenhagyja felettesét, azt természetesen részrehajlásnak vagy önfejtésnek tulajdonítja majd. Aligha lehet remélni, hogy bárki, legyen természetéből fakadóan nemes lelkű vagy helyzetéből adódóan emelkedett, örökre határozottan ragaszkodni tudna az igazságos elosztáshoz. Néha saját magának kedvez majd, néha pedig a neki kedveseknek. Néháynak, aki soha nem szolgálhatja, megengedi, hogy a kedvében járjon. Olyan jellemvonásokat fog felfedezni azokban, akiket szeret, amelyekkel azok valójában nem is rendelkeznek. Aikben pedig kedvét leli, viszonzásul törekedni fog arra, hogy ezt viszonozza. Így néha olyan javaslatok fognak érvényre jutni, melyeket pénzzel, vagy a még annál is károsabb hízlegő vesztegetéssel és szolgálékúsággal vásároltak meg.

Az ilyen ember, akinek sok dolga lesz, valamit el fog rontani, amiért viselnie kell a következményeket. Ha pedig mégis lehetséges, hogy mindig helyesen cselekedjen, amikor majd a tömegek ítélet mondanak vezetési módszereiről, a gonoszak rosszindulatból bírálják és akadályozzák őt, a jók pedig néha a véletlen folytán tesznek majd így.

Ezért hát a legmagasabb rang sem lehet a boldogság biztos helye, én pedig hajlandó lennék elhinni, hogy a boldogság már elmenekült a palotákból és a trónok közeléből a szerény egyedüllét és békés visszavonultság fészkeibe. Hogy mi hátráltathatja kielégülését vagy tartóztathatja fel reményeit annak, akinek képességei foglalkozásának megfelelőek? Aki képes átlátni, meddig terjed a befolyása, aki saját bölcsessége alapján választja ki bizalmasait, és akit senki sem mer rászedni, sem félelemtől, sem pedig reménytől hajtva? Neki bizonyosan nincs más dolga, mint szeretni és szeretve lenni, erényesen és boldogan.

– Hogy a tökéletes boldogságot a tökéletes jószág biztosítja-e – mondta Nekaya –, ezen a világon soha nem lesz lehetőségünk eldönteni. Ám annyit talán megállapíthatunk, hogy a látható boldogság nincs mindig arányban a látható erénnyel. Minden természetes és szinte minden politikai átok hasonló a gonoszhoz és a jóhoz; az éhség kínja mind egyiküket zavarodottá teszi, és a pártoskodás dühe sem igen választja szét őket; együtt süllyednek el a vihar idején, és együttesen űzik ki őket országukból a megszállók. Az erkölcs mindössze a lelkiismeret nyugalmát és egy jobb állapot állhatatos reményét nyújthatja; ez talán megengedi, hogy a csapásokat türelemmel viseljük, de ne feledjük, hogy a türelemnek szembe kell szállnia a fájdalommal.

## Chapter XXVIII

### *Rasselas and Nekayah continue their conversation*

“Dear princess,” said Rasselas, “you fall into the common errors of exaggeratory declamation, by producing in a familiar disquisition examples of national calamities and scenes of extensive misery which are found in books rather than in the world, and which, as they are horrid, are ordained to be rare. Let us not imagine evils which we do not feel, nor injure life by misrepresentations. I cannot bear that querulous eloquence which threatens every city with a siege like that of Jerusalem, that makes famine attend on every flight of locust, and suspends pestilence on the wing of every blast that issues from the south.

“On necessary and inevitable evils which overwhelm kingdoms at once all disputation is vain; when they happen they must be endured. But it is evident that these bursts of universal distress are more dreaded than felt; thousands and tens of thousands flourish in youth and wither in age, without the knowledge of any other than domestic evils, and share the same pleasures and vexations, whether their kings are mild or cruel, whether the armies of their country pursue their enemies or retreat before them. While Courts are disturbed with intestine competitions and ambassadors are negotiating in foreign countries, the smith still plies his anvil and the husbandman drives his plough forward; the necessaries of life are required and obtained, and the successive business of the season continues to make its wonted revolutions.

“Let us cease to consider what perhaps may never happen, and what, when it shall happen, will laugh at human speculation. We will not endeavour to modify the motions of the elements or to fix the destiny of kingdoms. It is our business to consider what beings like us may perform, each labouring for his own happiness by promoting within his circle, however narrow, the happiness of others.

“Marriage is evidently the dictate of nature; men and women were made to be the companions of each other, and therefore I cannot be persuaded but that marriage is one of the means of happiness.”

“I know not,” said the princess, “whether marriage be more than one of the innumerable modes of human misery. When I see and reckon the various forms of connubial infelicity, the unexpected causes of lasting discord, the diversities of temper, the oppositions of opinion, the rude collisions of contrary desire where both are urged by violent impulses, the obstinate contest of disagreeing virtues where both are supported by consciousness of good intention, I am sometimes disposed to think, with the severer casuists of most nations, that marriage is rather permitted than approved, and that none, but by the instigation of a passion too much indulged, entangle themselves with indissoluble compact.”

## XXVIII. fejezet

### *Rasszelasz és Nekaya folytatják a tanácskozást*

– Drága hercegnőm – mondta Raszszelasz –, azzal, hogy fesztelen értekezésben taglalja nemzeti balsorsunk példáit és átfogó nyomorúságunk képeit, melyeket inkább találni könyvekben, mint a való életben, és amelyek szörnyűségeik okán csakis ritkán fordulhatnak elő, a túlzó szónoklás gyakori hibájába esik. Ne fessünk nem létező ördögöt a falra, és ne tépázzuk életünket téves értelmezésekkel. Nem állhatom az ékesszólás siráimait, melyek várostrommal fenyegetnek, mint fenyegették egykor Jeruzsálemet, s amelyek minden sáskavonulást éhséggel párosítanak, ugyanakkor a déli szél söpörte dögvészt megállítják.

A szükséges és elkerülhetetlen rosszról, mely hirtelen söpri el a királyságot, minden vita hiábavaló: amikor megtörténik, el kell szenvedni. De nyilvánvaló, hogy az általános kétségbeesés ehhez hasonló kitöréseitől sokkal inkább félünk, mintsem hogy átélünk; ezrek és tízezrek ifjúsága borul virágba és hervad el a korral, akik legföljebb az otthoni rosszal találkoznak, és ugyanazon vágyakban és bosszúságokban osztoznak, legyenek bár fejedelmek, lágyszívűek, avagy kemények, üldözzék bár országuk harcosai az ellenséget, vagy fújjanak visszavonulót. Míg a királyi udvarok háborognak a honi versenyen, és követeik idegen országokban tárgyalnak, a kovács tovább döngeti az üllőt, és a földműves is tovább szánt az ekével; életszükségleteinket megköveteljük és kielégítjük, az idény egymást követő feladatai pedig a szokásos kerékvágásban forognak körbe-körbe.

Ne tépelődjünk hát olyasmin, amely talán sosem következik be, és ha mégis, jót nevet majd az emberi észjáráson. Nem azon igyekszünk, hogy a részek mozgását finomítsuk, vagy hogy a királyság sorsát biztosítsuk. A mi dolgunk mindössze az, hogy felmérjük, a magunkfajta lények mit végezhetnek, ha mindünk saját boldogulásán fáradozik, és saját mégoly szűk hatáskörén belül másokat is hozzásegít a boldogsághoz.

A házasságot nyilvánvalóan a természet diktálja; férfi és nő egymás társának teremtetett, és ezért semmi sem győz meg afelől, hogy ne a házasság lenne a boldogság egyik eszköze.

– Nem tudom – felelte a hercegnő –, a házasság nem az emberi nyomorúság megszámlálhatatlan módjainak egyike-e. Amikor látom és számba veszem a hitvesi boldogtalanság különféle formáit, a tartós viszály váratlan okait, a vérmérsékletek sokféleségét, a vélemények szembenállását, az ellenkező vágyak durva összecsapását, ahol mindkét felet erőszakos indulatok fűtik, az összeférhetetlen erények makacs versengését, holott mindkét felet a jó szándék tudata hajtja, a legtöbb nemzet szigorúbb okfejtőivel egyetértve olykor hajlamos vagyok elhinni, hogy a házasság inkább engedélyezett, mint jóváhagyott, és nincs két ember, aki ne a felbujtott szenvedélyben való túlzott elmerülés miatt bonyolódna feloldhatatlan szerződésbe.

“You seem to forget,” replied Rasselas, “that you have, even now represented celibacy as less happy than marriage. Both conditions may be bad, but they cannot both be worse. Thus it happens, when wrong opinions are entertained, that they mutually destroy each other and leave the mind open to truth.”

“I did not expect,” answered, the princess, “to hear that imputed to falsehood which is the consequence only of frailty. To the mind, as to the eye, it is difficult to compare with exactness objects vast in their extent and various in their parts. When we see or conceive the whole at once, we readily note the discriminations and decide the preference, but of two systems, of which neither can be surveyed by any human being in its full compass of magnitude and multiplicity of complication, where is the wonder that, judging of the whole by parts, I am alternately affected by one and the other as either presses on my memory or fancy? We differ from ourselves just as we differ from each other when we see only part of the question, as in the multifarious relations of politics and morality, but when we perceive the whole at once, as in numerical computations, all agree in one judgment, and none ever varies in his opinion.”

“Let us not add,” said the prince, “to the other evils of life the bitterness of controversy, nor endeavour to vie with each other in subtleties of argument. We are employed in a search of which both are equally to enjoy the success or suffer by the miscarriage; it is therefore fit that we assist each other. You surely conclude too hastily from the infelicity of marriage against its institution; will not the misery of life prove equally that life cannot be the gift of Heaven? The world must be peopled by marriage or peopled without it.”

“How the world is to be peopled,” returned Nekayah, “is not my care and need not be yours. I see no danger that the present generation should omit to leave successors behind them; we are not now inquiring for the world, but for ourselves.”

## Chapter XXIX

### *The debate on marriage (continued)*

“The good of the whole,” says Rasselas, “is the same with the good of all its parts. If marriage be best for mankind, it must be evidently best for individuals; or a permanent and necessary duty must be the cause of evil, and some must be inevitably sacrificed to the convenience of others. In the estimate which you have made of the two states, it appears that the incommunities of a single life are in a great measure necessary and certain, but those of the conjugal state accidental and avoidable.

“I cannot forbear to flatter myself that prudence and benevolence will make marriage happy. The general folly of mankind is the cause of general complaint. What can be expected but disappointment and repentance from a choice made in the immaturity of

– Úgy tűnik, elfelejti – válaszolta Rasszelasz –, hogy az önmegtartóztatást épp az imént állította be kevésbé boldognak, mint a házasságot. Mindkét állapot lehet rossz, de nem lehet mindkettő rosszabb. Így eshet meg, hogy ha téves nézetek ütköznek, kölcsönösen elpusztítják egymást, és megnyitják az elmét az igazság iránt.

– Nem vártam – felelte a hercegnő –, hogy a hamisságnak tulajdonítsák azt, ami a gyarlóság következménye. Az elmének és a szemnek egyformán nehéz pontossággal összevetnie a kiterjedésükben hatalmas és részleteikben különböző tárgyakat. Amikor meglátjuk vagy elgondoljuk az egészet, azonnal észre vesszük a megkülönböztetéseket és megválasztjuk az előszeretettünket, ám két rendszer közül, melyek egyikét sem vizsgálhatja emberi lény nagyságának teljességében és bonyolultsága sokféleségében, csodálkozunk-e, hogy az egészet annak részeiből megítélve, hol az egyik, hol a másik érint meg, amint éppen az emlékezetemre vagy a fantáziámra hat? Magunktól is éppúgy elkülönbözünk, mint másoktól, ha a kérdésnek egy részét látjuk csupán, mint a politika és erkölcs sokrétű viszonyai között, de ha egyszerre fogjuk fel az egészet, mint a matematikai számításoknál, mindenki egyetért az ítéletben, és senki nem tér el a véleményében.

– Ne tetézzük – mondta a herceg – az élet egyéb átkait a viszály keserűségével, és ne kíséreljük meg csavaros érvelést latba vetve vetélkedni egymással. Egy olyan kutatás szolgálatában állunk, amely során mindkét fél egyenlőképp élvezi a sikert vagy szenved a balsorsot, tehát egybevágó, hogy segítjük egymást. Bizonyosan elhamarkodottan ítékezett a házasság boldogtalanságából fakadóan annak intézménye ellen: az élet nyomorúságai nem azt igazolják-e, hogy az élet nem lehet a Menny ajándéka? A világot be kell népesíteni, akár házasság által, akár anélkül.

– Arra, hogy a világ hogyan népesül be – felelte Nekaya –, nincs gondom, így ne legyen rá Fenségednek sem. Semmi veszélyt nem látok abban, ha a jelen generáció elmulaszt örököszt hagyni maga után; most nem a viláért vizsgálódunk, hanem önnön magunkért.

## XXIX. fejezet

### *A házasságról szóló vita (folytatás)*

– Az egész java – szölte Rasszelasz – ugyanaz, mint ami az egyes részeknek javára válik. Ha a házasság a legjobb az emberiségnek, akkor nyilvánvalóan az egyén számára is a legjobb; máskülönbén a folyamatos és szükséges kötelesség volna a gonosz oka, és egyeseiket elkerülhetetlenül fel kell áldozni a többiek javáért. Az összevetésből, amit a két állapotról készített, kitűnik, hogy az egyedülálló élet kellemetlenségei jórészt szükségszerűek és bizonyosak, ám a házas életéi esetlegesek és elkerülhetőek.

Nem is áltathatom magam azzal, hogy körületekintéssel és jóakarattal a házasság boldog lehet. Az emberiség általános balgasága az általános panaszok oka. Mi egyebet, mint csalódást és megbánást várhatunk egy olyan választástól, melyet az ifjúság éretlenségében,

youth, in the ardour of desire, without judgment, without foresight, without inquiry after conformity of opinions, similarity of manners, rectitude of judgment, or purity of sentiment?

“Such is the common process of marriage. A youth and maiden, meeting by chance or brought together by artifice, exchange glances, reciprocate civilities, go home and dream of one another. Having little to divert attention or diversify thought, they find themselves uneasy when they are apart, and therefore conclude that they shall be happy together. They marry, and discover what nothing but voluntary blindness before had concealed; they wear out life in altercations, and charge nature with cruelty.

“From those early marriages proceeds likewise the rivalry of parents and children: the son is eager to enjoy the world before the father is willing to forsake it, and there is hardly room at once for two generations. The daughter begins to bloom before the mother can be content to fade, and neither can forbear to wish for the absence of the other.

“Surely all these evils may be avoided by that deliberation and delay which prudence prescribes to irrevocable choice. In the variety and jollity of youthful pleasures, life may be well enough supported without the help of a partner. Longer time will increase experience, and wider views will allow better opportunities of inquiry and selection; one advantage at least will be certain, the parents will be visibly older than their children.”

“What reason cannot collect,” said Nekayah, “and what experiment has not yet taught, can be known only from the report of others. I have been told that late marriages are not eminently happy. This is a question too important to be neglected, and I have often proposed it to those whose accuracy of remark and comprehensiveness of knowledge made their suffrages worthy of regard. They have generally determined that it is dangerous for a man and woman to suspend their fate upon each other at a time when opinions are fixed and habits are established, when friendships have been contracted on both sides, when life has been planned into method, and the mind has long enjoyed the contemplation of its own prospects.

“It is scarcely possible that two travelling through the world under the conduct of chance should have been both directed to the same path, and it will not often happen that either will quit the track which custom has made pleasing. When the desultory levity of youth has settled into regularity, it is soon succeeded by pride ashamed to yield, or obstinacy delighting to contend. And even though mutual esteem produces mutual desire to please, time itself, as it modifies unchangeably the external mien, determines likewise the direction of the passions, and gives an inflexible rigidity to the manners. Long customs are not easily broken; he that attempts to change the course of his own life very often labours in vain, and how shall we do that for others which we are seldom able to do for ourselves?”

a vágy hevében, ítélőképesség és előrelátás nélkül hoznak, a véleményük összhangját, szokásaik hasonlóságát, megítélésük helyességét, vagy érzéseik tisztaságát illető kérdések híján?

Ez a házasság szokásos menete. Az ifjú és a hajdon véletlenül vagy mesterkedés útján találkozik, pillantásokat vált, kedveskedik egymásnak, majd hazamennek, és egymásról álmodnak. Mivel nem sok minden tereli el figyelmüket vagy tölti ki gondolataikat, elnehezül a szívük, amikor távol vannak egymástól, s így arra jutnak, hogy együtt boldogok lesznek. Összeházasodnak, és felfedezik, amit addig csakis önkéntes vakságuk leplezett el; az életet civakodás közepette viselik, és a természetet vádolják kegyetlenséggel.

Hasonlóképpen ezekből a korai házasságokból ered a szülők és gyermekek versengése: a fiú előbb akarja élvezni a világot, mint hogy az apa lemondott volna róla, és aligha van elég hely egyszerre két generáció számára. A lány azelőtt kezd virágba borulni, hogy az anya elégedetten hervadhatna el, és egyikük sem tudja megállni, hogy azt kívánja, bár ne lenne ott a másik.

Bizonyos, hogy e gondokat el lehet kerülni az óvatosság által a visszavonhatatlan döntés számára előírt megfontoltsággal és késleltetéssel. Az ifjúság gyönyöreinek sokfélesége és vígsága idején társ segítsége nélkül is elviselhető az élet. Az idő múlása növeli a tapasztalatot, és a szélesebb látókör jobb lehetőségeket kínál a vizsgálatra és választásra; egy előny mindenestre biztos: a szülők láthatóan idősebbek lesznek gyermekeiknél.

– Amit az ész nem tud összerakni – mondta Nekaya –, és amit a tapasztalat még nem tanított meg, azt csak mások elbeszéléseiből ismerhetjük. Nekem azt mesélték, hogy a késői házasságok sem kiemelkedően boldogok. Ez túl fontos kérdés ahhoz, hogy elhanyagoljuk, és gyakran feltettem azoknak, akik megjegyzéseik pontossága és széleskörű ismereteik révén megfontolásra érdemessé tették nézeteiket. Ők általában azt állapították meg, hogy veszélyes egy férfinak és nőnek olyan korban egymáshoz kötni a sorsukat, amikor véleményük megszilárdult és szokásaik kialakultak, amikor mindkét fél kötött már barátságokat, amikor az életük terve már módszeressé vált, és az elméjük már régóta élvezte a saját kilátásairól való elmélkedést.

Aligha lehetséges, hogy a véletlen vezetésével járván a világot ketten is ugyanarra az ösvényre terelődjenek, és nem gyakran esik meg, hogy bármelyikük is elhagyja azt a kerékvágást, amelyet a megszokás kedvessé tett. Amikor a fiatalság céltalan léhasága rendszerességgé higgad, hamarosan követi a büszkeség, amely szégyellné alávetni magát, vagy a konokság, amely a vetélkedésben leli örömét. És még ha a kölcsönös megbecsülés felkelti is a kölcsönös gyönyörszerzés vágyát, maga az idő, mivel visszavonhatatlanul megváltoztatja a külső megjelenést, hasonlóképpen meghatározza a szenvedélyek irányát, és hajlíthatatlan merevséget ad a modornak. Régi szokásokat nem könnyű levetkőzni; aki megpróbálja megváltoztatni a saját élete folyását, igen gyakran hiába dolgozik, és hogy is tehetnénk meg mással azt, ami még magunknak is ritkán sikerül?

“But surely,” interposed the prince, “you suppose the chief motive of choice forgotten or neglected. Whenever I shall seek a wife, it shall be my first question whether she be willing to be led by reason.”

“Thus it is,” said Nekayah, “that philosophers are deceived. There are a thousand familiar disputes which reason never can decide; questions that elude investigation, and make logic ridiculous; cases where something must be done, and where little can be said. Consider the state of mankind, and inquire how few can be supposed to act upon any occasions, whether small or great, with all the reasons of action present to their minds. Wretched would be the pair, above all names of wretchedness, who should be doomed to adjust by reason every morning all the minute details of a domestic day.

“Those who marry at an advanced age will probably escape the encroachments of their children, but in the diminution of this advantage they will be likely to leave them, ignorant and helpless, to a guardian’s mercy; or if that should not happen, they must at least go out of the world before they see those whom they love best either wise or great.

“From their children, if they have less to fear, they have less also to hope; and they lose without equivalent the joys of early love, and the convenience of uniting with manners pliant and minds susceptible of new impressions, which might wear away their dissimilarities by long cohabitation, as soft bodies by continual attrition conform their surfaces to each other.

“I believe it will be found that those who marry late are best pleased with their children, and those who marry early with their partners.”

“The union of these two affections,” said Rasselas, “would produce all that could be wished. Perhaps there is a time when marriage might unite them—a time neither too early for the father nor too late for the husband.”

“Every hour,” answered the princess, “confirms my prejudice in favour of the position so often uttered by the mouth of Imlac, that ‘Nature sets her gifts on the right hand and on the left.’ Those conditions which flatter hope and attract desire are so constituted that as we approach one we recede from another. There are goods so opposed that we cannot seize both, but by too much prudence may pass between them at too great a distance to reach either. This is often the fate of long consideration; he does nothing who endeavours to do more than is allowed to humanity. Flatter not yourself with contrarieties of pleasure. Of the blessings set before you make your choice, and be content. No man can taste the fruits of autumn while he is delighting his scent with the flowers of the spring; no man can at the same time fill his cup from the source and from the mouth of the Nile.”

– De bizonyára – szakította félbe a herceg – azt feltételezi, hogy a választás fő okáról elfeledkeztek vagy elhanyagolják. Ha én valaha feleséget keresnék, az első kérdésem az lenne, kész-e arra, hogy az értelem vezesse.

– Így – mondta Nekaya – csatlakoznak a filozófusok. Ezernyi családi vita van, amit az ész nem tud eldönteni; kérdések, amelyek kitérnek a kutatás elől és nevetségessé teszik a logikát; esetek, ahol tenni kell valamit, és kevés helye van a szónak. Fontolja meg az emberiség állapotát, és vizsgálja meg, milyen kevesen cselekszenek bármely csekély vagy nagy horderejű helyzetben úgy, hogy tettük minden indítékával tisztában vannak. A nyomorúság összes formájánál nyomorultabb volna a pár, amely arra van ítélve, hogy minden reggel értelemmel igazítsa el a házias nap legapróbb részleteit is.

Akik előrehaladottabb korban házasodnak, talán elkerülik gyermekeik kontárkodását, de ezt az előnyt mérsékli, hogy valószínűleg tudatlanul és gyámoltalanul, gondviselő kegyére bízva kell őket elhagyniuk; vagy ha ez nem következik be, még azelőtt távozniuk kell e világból, hogy akiket a legjobban szeretnek, akár bölcsnek, akár nagynak láthatnák.

Ha kevésbé kell tartaniuk a gyermekeiktől, kevesebbet is remélhetnek tőlük, és ellenszolgáltatás nélkül veszítik el a korai szerelem örömeit, a simulékony szokások egyesítő kényelmét és az új benyomásokra érzékeny elmét, amely a hosszú együttélés során eltörölhetné a különbözőségeiket, amint a puha testek folyamatos koptatással igazítják egymáshoz felületüket.

Azt hiszem, akik későn házasodnak, azok a gyermekeikben lelik leginkább kedvüket, míg akik korán házasodnak, a társukban.

– Ennek a két vonzalomnak az egyesülése – mondta Rasszelasz – mindazt megadhatná, amit csak kívánni lehet. Talán eljön az idő, amikor a házasság egyesíti őket; az a pillanat, ami se nem túl korai az apának, se nem túl késő a férjnek.

– Minden óra – válaszolta a hercegnő – megerősíti az Imlak által oly sokat hangoztatott álláspontba vetett bizalmamat: „A természet ajándékait jobb és bal kezébe is helyezi.” A körülmények, amelyek reménnyel hitegetnek, és vonzzák a vágynak, úgy vannak megalkotva, hogy miközben az egyiket megközelítjük, egy másiktól eltávolodunk. Két jó is lehet annyira ellentétes, hogy mindkettőt nem ragadhatjuk meg, de túl sok óvatossággal haladva közöttük, mindegyiktől túl nagy távolságra leszünk, hogysem elérhetnénk. Sokszor ez a hosszas fontolgatás sorsa; semmit nem tesz az, aki többre törekszik, mint amennyi az emberiségnek megengedett. Ne áltasd magadat összeegyeztethetetlen gyönyörökkel. Válassz az előtted kínálgató áldások közül, és légy elégedett. Egyetlen ember sem ízelheti meg az ősz gyümölcsseit, miközben a tavaszi virágok illatának örül, egyetlen ember sem töltheti meg kupáját egyszerre a Nílus forrásából és torkolatából.

## Chapter XXX

### *Imlac enters, and changes the conversation*

Here Imlac entered, and interrupted them.

“Imlac,” said Rasselas, “I have been taking from the princess the dismal history of private life, and am almost discouraged from further search.”

“It seems to me,” said Imlac, “that while you are making the choice of life you neglect to live. You wander about a single city, which, however large and diversified, can now afford few novelties, and forget that you are in a country famous among the earliest monarchies for the power and wisdom of its inhabitants—a country where the sciences first dawned that illuminate the world, and beyond which the arts cannot be traced of civil society or domestic life.

“The old Egyptians have left behind them monuments of industry and power before which all European magnificence is confessed to fade away. The ruins of their architecture are the schools of modern builders; and from the wonders which time has spared we may conjecture, though uncertainly, what it has destroyed.”

“My curiosity,” said Rasselas, “does not very strongly lead me to survey piles of stone or mounds of earth. My business is with man. I came hither not to measure fragments of temples or trace choked aqueducts, but to look upon the various scenes of the present world.”

“The things that are now before us,” said the princess, “require attention, and deserve it. What have I to do with the heroes or the monuments of ancient times—with times which can never return, and heroes whose form of life was different from all that the present condition of mankind requires or allows?”

“To know anything,” returned the poet, “we must know its effects; to see men, we must see their works, that we may learn what reason has dictated or passion has excited, and find what are the most powerful motives of action. To judge rightly of the present, we must oppose it to the past; for all judgment is comparative, and of the future nothing can be known. The truth is that no mind is much employed upon the present; recollection and anticipation fill up almost all our moments. Our passions are joy and grief, love and hatred, hope and fear. Of joy and grief, the past is the object, and the future of hope and fear; even love and hatred respect the past, for the cause must have been before the effect.

“The present state of things is the consequence of the former; and it is natural to inquire what were the sources of the good that we enjoy, or the evils that we suffer. If we act only for ourselves, to neglect the study of history is not prudent. If we are entrusted with the care of others, it is not just. Ignorance, when it is voluntary, is criminal; and he may properly be charged with evil who refused to learn how he might prevent it.

## XXX. fejezet

### *Imlak belép, és megfordítja a beszélgetés menetét*

Ekkor belépett Imlak, és félbeszakította őket.

– Imlak – szólt Rasszelasz –, éppen a magánélet lehangoló történetét hallgatom a hercegnőtől, és majdhogy kedvemem nem szegi a további kutatásban.

– Úgy látom – felelte Imlak –, mialatt megválasztja az életét, elhanyagolja magát az életet. Egyetlen városban barangol, amely, legyen bármilyen széles és változatos, mostanra kevés újdonsággal szolgál, és elfelejti, hogy olyan országban jár, amely a legkorábbi királyságok között is lakóinak hatalmáról és bölcsességéről híres – olyan országban, ahol elsőként virradt fel a tudományok napja, amely fényárba borítja a világot, és amelyen túl a művészet nem követhető sem a művelt társadalomban, sem a családi életben.

A régi egyiptomiak a hatalom és az ipar létesítményeit hagyták emlékül, amelyek előtt minden európai nagyszerűség beismerten elhalványul. Építészetük maradványai az újkori építők iskolái; azon csodáiból, melyeket az idő megkímélt sejtethetjük, noha kétséggel, mit is pusztított el.

– Kíváncsiságom – szólt Rasszelasz – nem különösebben vezet egy rakás kő vagy földbucka szemrevételezéséhez. Nekem az emberrel van dolgom. Nem azért jöttem ide, hogy templomtöredékeket méregetsek, vagy betömött vízvezetékeket keresgéljek, hanem hogy felkutassam a jelen világ különféle színhelyeit.

– Ami most előttünk áll – felelt a hercegnő –, az követel és érdemel figyelmet. Mit kezdjek a letűnt korok hőseivel vagy emlékeivel – olyan korokkal, amelyek már sosem forgathatóak vissza, és olyan hősökkel, akiknek életformája merőben különbözött mindattól, melyet az emberiség jelen körülményei megkövetelnek vagy megengednek?

– Hogy bármit tudhassunk – vette át a szót a költő –, ismernünk kell a hatásait; az embereket műveik által láthatjuk, hogy ezáltal megtanulhassuk, mit diktált az ész, vagy mit gerjesztett a szenvedély, és meglelhessük a cselekvés legnyomósabb indítékait. Hogy helyesen ítéljük meg a jelent, kötelesek vagyunk összevetni a múlttal; hiszen minden ítélet összehasonlít, a jövőről pedig semmit sem tudhatunk. Igazság szerint egyik elmét sem foglalkoztatja a jelen: majd minden percünket az emlékezetünk és előérzetünk tölti ki. Szendvedélyünk csupa vidámság és bánat, szeretet és gyűlölet, remény és rettegés. Vígáság és bánat tárgya a múlt, a jövő a reményé és félelemé; még a szeretet és a gyűlölet is méltányolja a múltat, mert az ok szükségszerűen megelőzi az eredményt.

A dolgok jelen állása előzményük következménye; természetes hát, hogy kiderítsük, milyen forrásokból ered a jó, amelyet élvezünk, vagy a rossz, melytől szenvedünk. Ha csak magunkért cselekszünk, oktalanság elhanyagolnunk a történelem tanulmányozását. Ha mások gondviselése is ránk van bízva, jogtalan. A szándékos tudatlanság bűn; jogosan vádolható gonoszsággal, aki nem hajlandó megtanulni, hogyan előzhetné meg azt.

“There is no part of history so generally useful as that which relates to the progress of the human mind, the gradual improvement of reason, the successive advances of science, the vicissitudes of learning and ignorance, which are the light and darkness of thinking beings, the extinction and resuscitation of arts, and the revolutions of the intellectual world. If accounts of battles and invasions are peculiarly the business of princes, the useful or elegant arts are not to be neglected; those who have kingdoms to govern have understandings to cultivate.

“Example is always more efficacious than precept. A soldier is formed in war, and a painter must copy pictures. In this, contemplative life has the advantage. Great actions are seldom seen, but the labours of art are always at hand for those who desire to know what art has been able to perform.

“When the eye or the imagination is struck with any uncommon work, the next transition of an active mind is to the means by which it was performed. Here begins the true use of such contemplation. We enlarge our comprehension by new ideas, and perhaps recover some art lost to mankind, or learn what is less perfectly known in our own country. At least we compare our own with former times, and either rejoice at our improvements, or, what is the first motion towards good, discover our defects.”

“I am willing,” said the prince, “to see all that can deserve my search.”

“And I,” said the princess, “shall rejoice to learn something of the manners of antiquity.”

“The most pompous monument of Egyptian greatness, and one of the most bulky works of manual industry,” said Imlac, “are the pyramids: fabrics raised before the time of history, and of which the earliest narratives afford us only uncertain traditions. Of these the greatest is still standing, very little injured by time.”

“Let us visit them to-morrow,” said Nekayah. “I have often heard of the pyramids, and shall not rest till I have seen them, within and without, with my own eyes.”

## Chapter XXXI

### *They visit the pyramids*

The resolution being thus taken, they set out the next day. They laid tents upon their camels, being resolved to stay among the pyramids till their curiosity was fully satisfied. They travelled gently, turned aside to everything remarkable, stopped from time to time and conversed with the inhabitants, and observed the various appearances of towns ruined and inhabited, of wild and cultivated nature.

When they came to the Great Pyramid\* they were astonished at the extent of the base and the height of the top. Imlac explained to them the principles upon which the pyramidal form was chosen for a fabric intended to co-extend its duration with that of

Nincs a történelemnek még egy olyan általánosan hasznos része, mint amely az emberi elme fejlődését, az ész fokozatos előrehaladását, a tudomány egymást követő előrelépéseit, a tanultság és a tudatlanság, vagyis a gondolkodó lények világosságának és sötétségének viszonyosságait, a művészetek kihalását és újjáéledését, valamint az intellektuális világ forradalmait érinti. Még ha a csaták és hódítások beszámolóit képezzük is a hercegek legfőbb tárgyát, akkor sem szabad elhanyagolnunk a hasznos vagy elegáns művészeteket; akik királyságokat kormányoznak, megértéssel fordulnak a művelődés felé.

A példa mindig hatásosabb az előírásnál. A katonát a háború alakítja, a festőnek pedig képeket kell másolnia. Ennyiben az elmélkedő életnél van az előny. A nagy cselekedeteket ritkán látjuk, de a műalkotások mindig kéznél vannak azoknak, aki tudni vágyják, mit képes létrehozni a művész.

Amikor a szemet vagy a képzeletet megdöbbeníti egy szokatlan mű, a tevékeny elme a megvalósítás eszköze felé halad tovább. Itt kezdődik az efféle elmélkedés igazi haszna. Megértésünket új eszmékkel bővítjük, és talán visszahozzuk az emberiség számára elvesztett egynémely művészetet, vagy megtanuljuk, amit saját országunkban kevésbé tökéletesen ismernek. De legalábbis összevetjük a sajátunkat a korábbi időkkel, és vagy örvendezünk előrehaladásunk felett, vagy a jó irányba tett első lépésként felfedezzük hibáinkat.

– Hajlandó vagyok – mondta a herceg – bármit megnézni, ha a kutatásomra érdemes.

– Én pedig – mondta a hercegnő – örvendeni fogok, hogy az ókor magatartásáról tanulhatok egy keveset.

– Az egyiptomi nagyság legpompásabb emlékei és a kétkezi munka legterjedelmesebb művei – mondta Imlak – a piramisok: szerkezetek, melyeket a történelem előtti időkben emeltek, és melyekről a legkorábbi elbeszélések is csupán bizonytalan hagyományokkal szolgálnak. A legnagyobbak még ma is állnak, és csak keveset fogott rajtuk az idő.

– Menjünk el oda holnap! – mondta Nekaya. – Sokat hallottam a piramisokról, és nem nyughatom, amíg meg nem néztem őket kívül-belül, a saját szememmel.

## XXXI. fejezet

### *Meglátogatják a piramisokat*

A döntést így meghozván, másnap útra keltek. Sátrakat terítettek a tevéikre, és elhatározták, hogy addig maradnak a piramisok között, míg minden kíváncsiságukat ki nem elégítették. Lassan utaztak, minden említésre méltó dologhoz odafordultak, időről időre megálltak, elbeszélgettek a helyiakkal, és megfigyelték a romba dőlt és a lakott városok, a vad és a gondozott természet különféle megjelenéseit.

Mikor elértek a Nagy Piramishoz,\* lenyűgözte őket a talapzat nagysága és a csúcs magassága. Imlak elmagyarázta nekik az elveket, melyek alapján a piramisformát választották ahhoz az anyaghoz, melyet arra szántak, hogy saját tartósságát a viláéhoz mérje:

the world: he showed that its gradual diminution gave it such stability as defeated all the common attacks of the elements, and could scarcely be overthrown by earthquakes themselves, the least resistible of natural violence. A concussion that should shatter the pyramid would threaten the dissolution of the continent.

They measured all its dimensions, and pitched their tents at its foot. Next day they prepared to enter its interior apartments, and having hired the common guides, climbed up to the first passage; when the favourite of the princess, looking into the cavity, stepped back and trembled.

“Pekuah,” said the princess, “of what art thou afraid?”

“Of the narrow entrance,” answered the lady, “and of the dreadful gloom. I dare not enter a place which must surely be inhabited by unquiet souls. The original possessors of these dreadful vaults will start up before us, and perhaps shut us in for ever.” She spoke, and threw her arms round the neck of her mistress.

“If all your fear be of apparitions,” said the prince, “I will promise you safety. There is no danger from the dead: he that is once buried will be seen no more.”

“That the dead are seen no more,” said Imlac, “I will not undertake to maintain against the concurrent and unvaried testimony of all ages and of all nations. There is no people, rude or learned, among whom apparitions of the dead are not related and believed. This opinion, which perhaps prevails as far as human nature is diffused, could become universal only by its truth: those that never heard of one another would not have agreed in a tale which nothing but experience can make credible. That it is doubted by single cavillers can very little weaken the general evidence, and some who deny it with their tongues confess it by their fears.

“Yet I do not mean to add new terrors to those which have already seized upon Pekuah. There can be no reason why spectres should haunt the pyramid more than other places, or why they should have power or will to hurt innocence and purity. Our entrance is no violation of their privileges: we can take nothing from them; how, then, can we offend them?”

“My dear Pekuah,” said the princess, “I will always go before you, and Imlac shall follow you. Remember that you are the companion of the princess of Abyssinia.”

“If the princess is pleased that her servant should die,” returned the lady, “let her command some death less dreadful than enclosure in this horrid cavern. You know I dare not disobey you—I must go if you command me; but if I once enter, I never shall come back.”

The princess saw that her fear was too strong for expostulation or reproof, and, embracing her, told her that she should stay in the tent till their return. Pekuah was not yet satisfied, but entreated the princess not to pursue so dreadful a purpose as that of entering the recesses of the pyramids.

“Though I cannot teach courage,” said Nekayah, “I must not learn cowardice, nor leave at last undone what I came hither only to do.”

megmutatta, hogy fokozatos csökkenése olyan stabilitást adott neki, mely állja az elemek minden szokványos támadását, és még maguk a földrengések, a természeti erők legellenállhatatlanabbjai sem igen tudják megrendíteni. A megrázkódtatás, mely a piramisok összedőlését okozná, az egész kontinens megsemmisülésével fenyegetne.

Minden kiterjedését lemérték, majd a piramis lábánál vertek sátrat. Másnap azt tervezték, hogy belépnek a belső részekbe is, és miután a megszokott módon vezetőket béreltek maguknak, felmásztak az első átjáróhoz; amikor is a hercegnő kegyeltje betekintett az üregbe, és remegve hátralépett.

– Pekua – mondta a hercegnő –, mitől félsz úgy?

– A szűk bejáratról – válaszolta az udvarhölgy – és a félelmetes homálytól. Nem merek belépni olyan helyre, melyet bizonytalannal nyughatatlan lelkek laknak. E félelmetes sírkamrák eredeti tulajdonosai élénk fognak ugrani, és talán be is zárnak minket ide örökre. – Így szólt, majd karjait az úrnője nyaka köré kulcsolta.

– Ha csak a kísértetektől félsz – mondta a herceg – ígérem, biztonságban leszel. A halottak nem jelentenek veszélyt: akit egyszer eltemettek, többé nem tér vissza.

– Azt, hogy a halottakat többé senki sem látja – mondta Imlak –, nem merném kijelenteni az évek és a nemzetek megegyező és egybehangzó tanúsága ellenében. Nincs olyan nép, legyen bár tanult vagy ostoba, melynek hiedelmei között ne szerepelne a holtak kísértete. E vélemény, mely talán egészen addig uralkodik, míg az emberi természet terjed, csak azért terjedhetett el, mert igaz: azok, akik sohasem hallottak ilyesmit, nem fogadtak volna el egy mesét, melyet a tapasztalaton kívül semmi sem hitelesíthet. Az, hogy néhány kötekedő kételkedik ebben, csak nagyon kis mértékben gyengítheti az általános bizonyítékot, és akik szóban letagadják, félelmeikkel beismerik azt.

Mégsem akarom újabbakkal tetézni a rettenetet, mely már így is hatalmába kerítette Pekuát. Nem lehet megindokolni, a szellemek miért kísértének inkább a piramist, mint más helyeket, vagy miként tudnák vagy akarhatnák bántani az ártatlanságot és a tisztaságot. Belépésünkkel nem háborgattuk előjogaikat: nem vehetünk el tőlük semmit, akkor pedig hogyan sérthetnénk meg őket?

– Drága Pekuám – mondta a hercegnő –, mindig kegyed előtt fogok járni, Imlak pedig követi majd. Ne feledje, hogy Abesszínia hercegnőjének kísértője.

– Ha a hercegnő élvezetét lené szolgájának halálában – válaszolta a hölgy – engedje, hogy halála kevésbé legyen szörnyű, mint ebben az ijesztő barlangban fogságba esni. Fenséged tudja, hogy nem merek ellenszegülni neki – ha azt parancsolja, mennem kell; de ha egyszer már beléptem, többé nem térek vissza.

A hercegnő látta, hogy a hölgy félelme túl erős volt rosszálláshoz vagy figyelmeztetéshez, és megölelvén őt, azt mondta neki, hogy visszatérésükig maradjon a sátorban. Pekua még nem volt teljesen elégedett, és esedezett a hercegnőnek, hogy ne kövesse szörnyű szándékát azzal, hogy belép a piramis barlangjaiba.

– Bár bátorságot nem taníthatok – mondta Nekaya –, a gyávaságot nem szabad eltanulnom, és nem hagyhatom elvégezetlenül azt, amiért idáig eljöttem.

## Chapter XXXII

### *They enter the pyramid*

Pekuah descended to the tents, and the rest entered the pyramid. They passed through the galleries, surveyed the vaults of marble, and examined the chest in which the body of the founder is supposed to have been deposited. They then sat down in one of the most spacious chambers to rest awhile before they attempted to return.

“We have now,” said Imlac, “gratified our minds with an exact view of the greatest work of man, except the wall of China.

“Of the wall it is very easy to assign the motive. It secured a wealthy and timorous nation from the incursions of barbarians, whose unskilfulness in the arts made it easier for them to supply their wants by rapine than by industry, and who from time to time poured in upon the inhabitants of peaceful commerce as vultures descend upon domestic fowl. Their celerity and fierceness made the wall necessary, and their ignorance made it efficacious.

“But for the pyramids, no reason has ever been given adequate to the cost and labour of the work. The narrowness of the chambers proves that it could afford no retreat from enemies, and treasures might have been repositied at far less expense with equal security. It seems to have been erected only in compliance with that hunger of imagination which preys incessantly upon life, and must be always appeased by some employment. Those who have already all that they can enjoy must enlarge their desires. He that has built for use till use is supplied must begin to build for vanity, and extend his plan to the utmost power of human performance that he may not be soon reduced to form another wish.

“I consider this mighty structure as a monument of the insufficiency of human enjoyments. A king whose power is unlimited, and whose treasures surmount all real and imaginary wants, is compelled to solace, by the erection of a pyramid, the satiety of dominion and tastelessness of pleasures, and to amuse the tediousness of declining life by seeing thousands labouring without end, and one stone, for no purpose, laid upon another. Whoever thou art that, not content with a moderate condition, imaginest happiness in royal magnificence, and dreamest that command or riches can feed the appetite of novelty with perpetual gratifications, survey the pyramids, and confess thy folly!”

## XXXII. fejezet

### *Belépnek a piramisba*

Pekua visszatért sátrába, a többiek pedig beléptek a piramisba. Átkeltek a folyosókon, meglekintették a márványtermeket, és tanulmányozták a ládát, melyről feltételezték, hogy az alapító testét rejtí. Ezután leültek az egyik legtagasabb teremben, hogy pihenjenek kicsit mielőtt visszaindulnak.

– Most – szólt Imlak – az ember legnagyobb alkotásának tökéletes látványát adtuk elménknek táplálékul, bár a kínai falat nem láttuk.

A falról egyszerű megállapítani az indítékot. Egy gazdag és aggodalmas nemzetet védett a barbárok behatolásától, akiknek a művészetekben való ügyetlenségük miatt könnyebb volt szükségüket rablás útján pótolni, mint szorgalommal, és akik időről-időre megszállták a békés kereskedéssel foglalkozó lakosokat, akár a keselyűk a házi szárnyast. Gyorsaságuk és vadságuk tette szükségessé a fal építését, és tudatlanságuk tette hathatósá azt.

De a piramisok esetében nem találtak még megfelelő magyarázatot a munka költségeire és fáradsáimaira. A termék keskenysége bizonyítja, hogy az ellenségtől nem nyújthatott oltalmat, és a kincseket is jóval kevesebbet ugyanilyen biztonságba helyezhették volna. Úgy látszik hát, csupán a képzelet éhségének kielégítésére húzták fel, melynek életünk minduntalan rabjává válik, s mindig csillapítani kell azt valamilyen elfoglaltsággal. Azok, akiknek már minden élvezetből kijutott, növelniük kell vágyaikat. Ki eddig csak azért épített hasznosat, mert a haszon kiszolgált, már hiúságból is muszáj elkezdeni építenie valamit, s oly nagyszabású terveket kreálni, melyek az emberi erő legnagyobb teljesítményét kívánják, csak hogy ne kelljen túl hamar új kívánsággal előállnia.

Az emberi élvezetek elégtelenségének állított emlékműnek tudom be ezt a rendkívüli építményt. Egy király, akinek hatalma végtelen, és kincsei felülmúlnak minden valós és képzelt vágyat, vigaszt csak egy piramis felhúzásában, uradalmának kielégítésében és ízetlen kedvtelésekben kereshet, s csak az mulattatja hanyatló életének unalmi között, hogy másokat néz, ahogy vég nélkül dolgoznak és hordják a köveket, céltalanul, egymásra. Bárki légy is te, aki ezt teszed, nem lévén meglegedve a mértéktartó állapottal, fejedelmi nagyszerűségében képzeled el a boldogságot, és azt álmodod, hogy az újdonságra való éhségedet a parancsuralom és gazdagság örökösen kielégítheti, figyelmezz most a piramisokra, és lásd be balgaságod!

## Chapter XXXIII

### *The princess meets with an unexpected misfortune*

They rose up, and returned through the cavity at which they had entered; and the princess prepared for her favourite a long narrative of dark labyrinths and costly rooms, and of the different impressions which the varieties of the way had made upon her. But when they came to their train, they found every one silent and dejected: the men discovered shame and fear in their countenances, and the women were weeping in their tents.

What had happened they did not try to conjecture, but immediately inquired.

“You had scarcely entered into the pyramid,” said one of the attendants, “when a troop of Arabs rushed upon us: we were too few to resist them, and too slow to escape. They were about to search the tents, set us on our camels, and drive us along before them, when the approach of some Turkish horsemen put them to flight: but they seized the Lady Pekuah with her two maids, and carried them away: the Turks are now pursuing them by our instigation, but I fear they will not be able to overtake them.”

The princess was overpowered with surprise and grief. Rasselas, in the first heat of his resentment, ordered his servants to follow him, and prepared to pursue the robbers with his sabre in his hand.

“Sir,” said Imlac, “what can you hope from violence or valour? The Arabs are mounted on horses trained to battle and retreat; we have only beasts of burden. By leaving our present station we may lose the princess, but cannot hope to regain Pekuah.”

In a short time the Turks returned, having not been able to reach the enemy. The princess burst out into new lamentations, and Rasselas could scarcely forbear to reproach them with cowardice; but Imlac was of opinion that the escape of the Arabs was no addition to their misfortune, for perhaps they would have killed their captives rather than have resigned them.

## Chapter XXXIV

### *They return to Cairo without Pekuah*

There was nothing to be hoped from longer stay. They returned to Cairo, repenting of their curiosity, censuring the negligence of the government, lamenting their own rashness, which had neglected to procure a guard, imagining many expedients by which the loss of Pekuah might have been prevented, and resolving to do something for her recovery, though none could find anything proper to be done.

## XXXIII. fejezet

### *A hercegnőt váratlan balszerencse éri*

Felálltak, és visszamentek azon az ürege keresztül, ahol beléptek; a hercegnő hosszú elbeszélésben készült beszámolni kegyeltjének a sötét labirintusokról és fényűző szobákról, valamint a különféle benyomásokról, amiket az út sokszínű csodái keltettek benne. De mikor visszaértek a karavánhoz, mindenkit némán szomorkodva találtak: a férfiak arca szégyenről és félelemlről árulkodott, az asszonyok pedig sátraikban zokogtak.

Meg sem próbálták kitalálni, mi történhetett, inkább azonnal rákérdeztek.

– Alig lépett be Fenséged a piramisba – mondta az egyik kísérő –, amikor egy arab lovacsapat tört ránk: az ellenálláshoz túl kevesen voltunk, a meneküléshez túl lassúak. Már éppen azon voltak, hogy átkutassák a sátrakat, minket a tevékre rakjanak és maguk előtt hajtva őket elnyargaljanak velünk, amikor néhány török lovas megfutamította őket; de Pekua úrhölgyet két udvarhölgyével együtt elragadták és magukkal vitték: szavunkra a törökök folytatták a hajszát, de félek, nem tudják utolérni őket.

A hercegnőt elöntötte a döbbenet és a fájdalom. Rasszelasz első felindulásában megparancsolta szolgálóinak, hogy kövessék, és készen állt, hogy kivont karddal a kezében eredjen a rablók nyomába.

– Uram – mondta Imlak –, mi értelme lenne az erőszaknak vagy a vitézkedésnek? Az araboknak csatára és visszavonulásra edzett lovaik vannak, nekünk meg csak teherhordó állatok. Ezt a helyet elhagyva a hercegnőt is elveszíthetjük, Pekua visszaszerzésének reménye nélkül.

Hamarosan visszatértek a törökök, mivel nem értek az ellenség nyomába. A hercegnő újabb panaszáradatban tört ki, és Rasszelasz alig tudta megállni, hogy szemükre ne vessen gyávaóságukat; Imlak azonban azon a véleményen volt, hogy az arabok szökése nem súlyosbítja balszerencséjüket, hiszen talán előbb ölték volna meg foglyaikat, semmint hogy átadják őket.

## XXXIV. fejezet

### *Visszatérnek Kairóba Pekua nélkül*

A további várakozás semmilyen reménnyel nem kecsegtetett. Visszatértek Kairóba, megbánták kíváncsiságukat, a hatalom tehetetlenségét vádolták, és átkozták saját elhamarkodottságukat, hogy nem gondoskodtak örök felfogadásáról, s azon töprengtek, milyen tervekkel előzhatték volna meg Pekua elvesztését, és fogadkoztak, mindent megtesznek, hogy visszakapják, noha egyikük sem tudta, mi lenne a megfelelő teendő.

Nekayah retired to her chamber, where her women attempted to comfort her by telling her that all had their troubles, and that Lady Pekuah had enjoyed much happiness in the world for a long time, and might reasonably expect a change of fortune. They hoped that some good would befall her wheresoever she was, and that their mistress would find another friend who might supply her place.

The princess made them no answer, and they continued the form of condolence, not much grieved in their hearts that the favourite was lost.

Next day the prince presented to the bassa a memorial of the wrong which he had suffered, and a petition for redress. The bassa threatened to punish the robbers, but did not attempt to catch them; nor indeed could any account or description be given by which he might direct the pursuit.

It soon appeared that nothing would be done by authority. Governors being accustomed to hear of more crimes than they can punish, and more wrongs than they can redress, set themselves at ease by indiscriminate negligence, and presently forget the request when they lose sight of the petitioner.

Imlac then endeavoured to gain some intelligence by private agents. He found many who pretended to an exact knowledge of all the haunts of the Arabs, and to regular correspondence with their chiefs, and who readily undertook the recovery of Pekuah. Of these, some were furnished with money for their journey, and came back no more; some were liberally paid for accounts which a few days discovered to be false. But the princess would not suffer any means, however improbable, to be left untried. While she was doing something, she kept her hope alive. As one expedient failed, another was suggested; when one messenger returned unsuccessful, another was despatched to a different quarter.

Two months had now passed, and of Pekuah nothing had been heard; the hopes which they had endeavoured to raise in each other grew more languid; and the princess, when she saw nothing more to be tried, sunk down inconsolable in hopeless dejection. A thousand times she reproached herself with the easy compliance by which she permitted her favourite to stay behind her.

“Had not my fondness,” said she, “lessened my authority, Pekuah had not dared to talk of her terrors. She ought to have feared me more than spectres. A severe look would have overpowered her; a peremptory command would have compelled obedience. Why did foolish indulgence prevail upon me? Why did I not speak, and refuse to hear?”

“Great princess,” said Imlac, “do not reproach yourself for your virtue, or consider that as blameable by which evil has accidentally been caused. Your tenderness for the timidity of Pekuah was generous and kind. When we act according to our duty, we commit the events to Him by whose laws our actions are governed, and who will suffer none to be finally punished for obedience. When, in prospect of some good, whether natural or moral, we break the rules prescribed us, we withdraw from the direction of

Nekaya visszavonult szobájába, ahol szolgálói vigasztalni próbálták, mondván, hogy mindenkinek megvan a maga baja, és hogy Pekua úrhölgynek mindig is sok boldogságban volt része, így jogosan számíthatott szerencséje megfordulására. Remélték, hogy elég jó sora lesz, bárhol is legyen, úrnőjük pedig talál majd magának új barátot, aki betöltheti a helyét.

A hercegnő nem válaszolt, ők pedig folytatták részvétnyilvánításukat, de szívük mélyén nem gyászoltak kegyeltjének elvesztése miatt.

Másnap a herceg előadta a Pasának mindazt a rosszat, ami vele történt, a helyzet orvoslását kérve tőle. A pasa fenyegetőzött, hogy megbünteti a rablókat, de kísérletet sem tett az elfogásukra; persze nem is volt semmiféle beszámoló vagy leírás arra nézve, hogy merre irányítsa az üldözést.

Hamar világossá vált, hogy semmire sem számíthatnak a hatóságoktól. A kormányzók, hogy több bűntény jut a fülükbe, mint amennyivel foglalkozni tudnak, és több rossz, mint amennyit orvosolni képesek lennének, a válogatás nélküli közömbösség kényelmét választották, és mindjárt elfelejtették a panaszt, amint jelentője eltűnt a szemük elől.

Imlak ezután magánúton igyekezett információt szerezni. Sokan állították, hogy pontos információkkal rendelkeznek az összes arab horda tartózkodási helyéről, állandó kapcsolatban állnak a főnökeikkel és készségesen vállalják Pekua felkutatását. Közülük néhányan pénzzel kibéelve indultak útnak, hogy aztán soha ne lássák őket újra, mások információkért vettek föl pénzt, melyek hamisnak bizonyultak. De a hercegnő nem engedte, hogy bármilyen valószínűtlen legyen, egyetlen esélyt is kihasználatlanul hagyjanak. Amíg ezzel foglalatoskodott, legalább életben tartotta reményeit. Ahogy egy próbálkozás kudarcba fulladt, már keresték is a következőt; amint egy hírvívő dolgovégezetlen visszatért, egy másik indult útnak, más irányban.

Két hónap telt már el, és semmi hír sem jött Pekuáról; a remény, melyet kétségbeesetten igyekeztek élesztgetni egymásban, halványulni látszott, és a hercegnő, látva, hogy minden próbálkozás hiábavaló, átadta magát a vigasztalhatatlan csüggedtségnek. Ezer-szer szemrehányást tett magának engedékenységéért, hogy hagyta kegyeltjét hátramaradni maga mellől.

– Ha elfogultságom – mondta – nem csorbítja tekintélyemet, Pekua nem mert volna a rettenetéről beszélni. Engem kellett volna félnie, nem a szellemeket. Szigorú tekintetem lebíra volna; ellentmondást nem tűrő parancsom engedelmességre kényszeríti. Miért vett erőt rajtam az ostoba engedékenység? Miért nem beszéltem, süketen a kérésre?

– Fenséges Hercegnő – mondta Imlak –, ne átkozza magát erényességéért, ne tekintse magát felelősnek egy nem szándékos károkozásért. Gyengédsége Pekua félnksége iránt nagylelkű volt és kedves. Mikor küldetésünk szerint cselekszünk, annak parancsát követjük, akinek törvénye minden tettünket szabályozza, és aki nem vall kárt azzal, ha végül engedelmisségéért megbüntetik. Mikor a nagyobb jó érdekében, legyen az természetes vagy erkölcsi eredetű, áthágjuk a belénk írt szabályokat, akkor kilépünk a magasabb

superior wisdom, and take all consequences upon ourselves. Man cannot so far know the connection of causes and events as that he may venture to do wrong in order to do right. When we pursue our end by lawful means, we may always console our miscarriage by the hope of future recompense. When we consult only our own policy, and attempt to find a nearer way to good by over-leaping the settled boundaries of right and wrong, we cannot be happy even by success, because we cannot escape the consciousness of our fault; but if we miscarry, the disappointment is irremediably embittered. How comfortless is the sorrow of him who feels at once the pangs of guilt and the vexation of calamity which guilt has brought upon him!

“Consider, princess, what would have been your condition if the Lady Pekuah had entreated to accompany you, and, being compelled to stay in the tents, had been carried away; or how would you have borne the thought if you had forced her into the pyramid, and she had died before you in agonies of terror?”

“Had either happened,” said Nekayah, “I could not have endured life till now; I should have been tortured to madness by the remembrance of such cruelty, or must have pined away in abhorrence of myself.”

“This, at least,” said Imlac, “is the present reward of virtuous conduct, that no unlucky consequence can oblige us to repent it.”

## Chapter XXXV

### *The princess languishes for want of Pekuah*

Nekayah, being thus reconciled to herself, found that no evil is insupportable but that which is accompanied with consciousness of wrong. She was from that time delivered from the violence of tempestuous sorrow, and sunk into silent pensiveness and gloomy tranquillity. She sat from morning to evening recollecting all that had been done or said by her Pekuah, treasured up with care every trifle on which Pekuah had set an accidental value, and which might recall to mind any little incident or careless conversation. The sentiments of her whom she now expected to see no more were treasured in her memory as rules of life, and she deliberated to no other end than to conjecture on any occasion what would have been the opinion and counsel of Pekuah.

The women by whom she was attended knew nothing of her real condition, and therefore she could not talk to them but with caution and reserve. She began to remit her curiosity, having no great desire to collect notions which she had no convenience of uttering. Rasselas endeavoured first to comfort and afterwards to divert her; he hired musicians, to whom she seemed to listen, but did not hear them; and procured masters to instruct her in various arts, whose lectures, when they visited her again, were again to

értelem irányítása alól, és magunkra vesszük ennek minden következményét. Ember még nem ismerheti az okok és események láncolatát, így néha megkísérli a rosszat cselekedni, hogy jót tegyen. Mikor törvényes eszközökkel követjük céljainkat, mindig a jövőendő jóvátétel reményében vigasztaljuk magunkat a balszerencsében. Ha csak saját vezérelvünkre hagyatkozunk, és a jóhoz vezető rövidebb út érdekében átlépjük jó és rossz világos határvonalát, akkor sem leszünk boldogok, ha sikerül célba érünk; ha azonban kudarcot vallunk, a csalódás gyógyíthatatlanul elkeserít. Milyen elviselhetetlen annak a bánata, aki egyszerre érzi a büntudat gyötrelmét és a balsors érzését is, amit a bűn hozott a fejére!

Gondolja meg, hercegnő, hogy érezné magát, ha Pekua úrhölgy esdekelve kéri, hogy elkísérhesse, de parancsára a sátraknál marad, és úgy ragadják el; vagy hogy tudná elvisselni a gondolatot, ha a piramisba való belépésre kényszeríti, és Fenséged előtt halt volna bele a félelembe.

– Ha bármelyik megtörténik – mondta a hercegnő –, már saját életemről is lemondtam volna: az örülségig kínzott volna kegyetlenségem gondolata, vagy saját magam gyűlölete emésztett volna el.

– Legalább annyi – mondta Imlak – az erényes viselkedés jutalma, hogy semmiféle szerencsétlen következmény nem kényszeríthet a megbánására.

## XXXV. fejezet

### *A hercegnő sóvárog Pekua iránti vágyakozásában*

Nekaya, ily módon megvigasztalódva, belátta, hogy nincs az a rossz, amely elviselhetetlen lenne, kivéve ha rossz lelkiismeret társul hozzá. Amióta megszabadult a viharos bánat szorításából, és átadta magát a csöndes tépelődésnek és mélabús nyugalomnak. Reggeltől estig Pekua szavain és tettein gondolkodott, értékkel felruházva minden apróságot, ami véletlenül felkeltette Pekua érdeklődését, és ami bármely közös emléküket vagy gondtalan beszélgetésüket felidézte benne. Pekua gondolkodásmódja, amit már nem remélt viszontlátni, elméjében példaként raktározódott el, és nem volt más célja töprengésének, mint olyan helyzetek kigondolása, amikre Pekua tanácsa vagy véleménye vonatkozhatott volna.

Az asszonyok, akik bejáratosak voltak hozzá, nem tudtak semmit rangjáról, így csak óvatosan és vigyázva tudott társalogni velük. Kezdte megunni kíváncsiságukat, nem akarva visszaemlékezni olyasmikre, amiket kimondani nem volt lehetséges. Rasszelasz először megkísérelte megvigasztalni, majd, hogy elvonja figyelmét, zenészeket bérelt, akikre látszólag odafigyelt, anélkül hogy hallotta volna őket; mestereket fogadott, hogy művészetekre tanítsák őt, akik azonban leckéiket újbóli látogatásukkor előlről kezdet-

be repeated. She had lost her taste of pleasure and her ambition of excellence; and her mind, though forced into short excursions, always recurred to the image of her friend.

Imlac was every morning earnestly enjoined to renew his inquiries, and was asked every night whether he had yet heard of Pekuah; till, not being able to return the princess the answer that she desired, he was less and less willing to come into her presence. She observed his backwardness, and commanded him to attend her.

“You are not,” said she, “to confound impatience with resentment, or to suppose that I charge you with negligence because I repine at your unsuccessfulness. I do not much wonder at your absence. I know that the unhappy are never pleasing, and that all naturally avoid the contagion of misery. To hear complaints is wearisome alike to the wretched and the happy; for who would cloud by adventitious grief the short gleams of gaiety which life allows us, or who that is struggling under his own evils will add to them the miseries of another?”

“The time is at hand when none shall be disturbed any longer by the sighs of Nekayah: my search after happiness is now at an end. I am resolved to retire from the world, with all its flatteries and deceits, and will hide myself in solitude, without any other care than to compose my thoughts and regulate my hours by a constant succession of innocent occupations, till, with a mind purified from earthly desires, I shall enter into that state to which all are hastening, and in which I hope again to enjoy the friendship of Pekuah.”

“Do not entangle your mind,” said Imlac, “by irrevocable determinations, nor increase the burden of life by a voluntary accumulation of misery. The weariness of retirement will continue to increase when the loss of Pekuah is forgot. That you have been deprived of one pleasure is no very good reason for rejection of the rest.”

“Since Pekuah was taken from me,” said the princess, “I have no pleasure to reject or to retain. She that has no one to love or trust has little to hope. She wants the radical principle of happiness. We may perhaps allow that what satisfaction this world can afford must arise from the conjunction of wealth, knowledge, and goodness. Wealth is nothing but as it is bestowed, and knowledge nothing but as it is communicated. They must therefore be imparted to others, and to whom could I now delight to impart them? Goodness affords the only comfort which can be enjoyed without a partner, and goodness may be practised in retirement.”

“How far solitude may admit goodness or advance it, I shall not,” replied Imlac, “dispute at present. Remember the confession of the pious hermit. You will wish to return into the world when the image of your companion has left your thoughts.”

“That time,” said Nekayah, “will never come. The generous frankness, the modest obsequiousness, and the faithful secrecy of my dear Pekuah will always be more missed as I shall live longer to see vice and folly.”

“The state of a mind oppressed with a sudden calamity,” said Imlac, “is like that of the fabulous inhabitants of the new-created earth, who, when the first night came upon

ték. Elvesztette érzékét a gyönyörűsre, hajlandóságát a tökéletesség iránt. Elméje, noha rövid kitérésekre volt kényszerítve, mindig visszahozta barátñője képét.

Imlak minden reggel lelkiismeretesen megparancsolta, hogy folytassák a nyomozást, és minden este ki lett kérdezve, hogy hallott-e valamit Pekuáról. Mivel nem tudott a hercegnőnek kielégítő válasszal szolgálni, egyre kevésbé érezte jól magát társaságában. Észrevéve húzódozását, megparancsolta neki, hogy keresse fel.

– Nem szükséges – mondta –, hogy a türelmetlenséget sértődöttséggel tetézze, vagy feltételezze, hogy lustasággal vádolom, mert megharagudtam eredménytelenségéért. Nem csodálkozom távolmaradásán; tudom, hogy nem kellemes a boldogtalan társasága, és természetes, hogy kerülni szeretnénk megfertőződni más szenvedésével. Panaszkodást hallgatni fárasztó a boldognak és szomorúnak egyaránt, hiszen ki hagyná beárnyékolni a esetleges fájdalommal a vidámság rövid felvillanásait, amit az élet megenged nekünk, és kicsoda fogja saját démonjai mellé mások szenvedésének terhét is felvenni?

Közeledik az idő, amikor senkinek sem kell többé szenvednie Nekaya látványától; boldogságom utáni keresésem véget ért. Elhatároztam, hogy visszavonulok a világ minden örömétől és csalódásától, és magányomban fogok rejtőzni, semmi mással nem törődve, csak hogy gondolataim rendezésével és ártatlan elfoglaltságok sorozatával osszam be időmet, míg a földi vágyaktól megtisztult elmével beléphetek abba az állapotba, amihez képest minden más jelentéktelen, és amelyben remélem viszontlátom Pekuát.

– Ne zavarja össze elméjét – mondta Imlak – visszavonhatatlan elhatározásokkal, és ne tetézze életének terheit a keserűség önkéntes összegyűjtésével. Az elvonulás fáradtsága akkor is tovább nő majd, ha Pekua elvesztése már feledésbe merült. Az, hogy egyfajta gyönyörűségből kiábrándult, még nagyon kevés ok arra, hogy mindet elutasítsa.

– Mióta Pekuát elvették tőlem – mondta a hercegnő –, nincs gyönyör, amelyet elutasíthatnék, vagy amelybe kapaszkodhatnék. Akinek nincs senkije, akit szerethetne, akiben bízhatna, annak nem sok reménysége maradt. Az a boldogság alapvető elvének van híján. Abban talán mind egyetértünk, bármilyen kielégülést nyújtson is a világ, az vagyonnal, bölcsességgel vagy jósággal kapcsolatos: a vagyon semmi több, mint amit szétosztása jelent, a bölcsesség pedig semmi más, csak amit másokkal közlünk segítségével; ezeket meg kell tehát osztanunk másokkal, és kinek tudok most örömet szerezni a megosztásukkal? A jóság az egyetlen enyhülés, amit társ nélkül is élvezhetek, és a jóságot visszavonultságban is lehet gyakorolni.

– Hogy a magány mennyire engedi meg vagy segíti elő a jót – mondta Imlak –, nem most fogom megvitatni. Emlékezzen az istenfélő remete vallomására. Kívánni fogja a világba való visszatérést, mihamint társa képe elhalványul elméjében.

– Ez az idő – válaszolt Nekaya –, sohasem fog eljönni. Az én drága Pekuám nagylelkű nyíltsága, szerény alázatossága és hűséges diszkréciója egyre jobban fog hiányozni, ahogy én is egyre tovább élek a bűn és örület látásában.

– Egy hirtelen katasztrófától terhes elme állapota – mondta Imlak –, olyan, mint amikor a frissen teremtett föld nagyszerű lakói, először tapasztalván meg az éjszakát, azt

them, supposed that day would never return. When the clouds of sorrow gather over us, we see nothing beyond them, nor can imagine how they will be dispelled; yet a new day succeeded to the night, and sorrow is never long without a dawn of ease. But they who restrain themselves from receiving comfort do as the savages would have done had they put out their eyes when it was dark. Our minds, like our bodies, are in continual flux; something is hourly lost, and something acquired. To lose much at once is inconvenient to either, but while the vital power remains uninjured, nature will find the means of reparation. Distance has the same effect on the mind as on the eye; and while we glide along the stream of time, whatever we leave behind us is always lessening, and that which we approach increasing in magnitude. Do not suffer life to stagnate: it will grow muddy for want of motion; commit yourself again to the current of the world; Pekuah will vanish by degrees; you will meet in your way some other favourite, or learn to diffuse yourself in general conversation.”

“At least,” said the prince, “do not despair before all remedies have been tried. The inquiry after the unfortunate lady is still continued, and shall be carried on with yet greater diligence, on condition that you will promise to wait a year for the event, without any unalterable resolution.”

Nekayah thought this a reasonable demand, and made the promise to her brother, who had been obliged by Imlac to require it. Imlac had, indeed, no great hope of regaining Pekuah; but he supposed that if he could secure the interval of a year, the princess would be then in no danger of a cloister.

## Chapter XXXVI

### *Pekuah is still remembered. The progress of sorrow*

Nekayah, seeing that nothing was omitted for the recovery of her favourite, and having by her promise set her intention of retirement at a distance, began imperceptibly to return to common cares and common pleasures. She rejoiced without her own consent at the suspension of her sorrows, and sometimes caught herself with indignation in the act of turning away her mind from the remembrance of her whom yet she resolved never to forget.

She then appointed a certain hour of the day for meditation on the merits and fondness of Pekuah, and for some weeks retired constantly at the time fixed, and returned with her eyes swollen and her countenance clouded. By degrees she grew less scrupulous, and suffered any important and pressing avocation to delay the tribute of daily tears. She then yielded to less occasions, and sometimes forgot what she was indeed afraid to remember, and at last wholly released herself from the duty of periodical affliction.

hitték, a nap sosem jön vissza többé. Mikor a bánat felhői gyülekeznek felettünk, nem látunk túl rajtuk, és azt sem tudjuk elképzelni, hogyan úzhetnénk el őket; ám új nap követte az első éjszakát, és a bánat sosem olyan hosszú, hogy a könnyebbség hajnala el ne jönne. De azok, akik távol tartják magukat a boldogságtól, úgy tesznek, mint a vademberek, akik kiszúrják szemüket, amikor leszáll a sötét. Elménk, csakúgy mint testünk, folyamatos változásban van, minden órában elveszt valamit, de el is nyer valami mást. Egyszerre sokat veszteni senkinek sem kellemes, de míg az életadó erők sértetlenül megmaradnak, a természet megtalálja a javítás módját. A távolság ugyanúgy hat az elmére, mint a szemre, és míg repülünk az idő áramlatával, bármit hagyjunk is hátra, folyamatosan elhalványul, és amit megközelítettünk, növekvő erősséggel szemléljük. Ne hagyja életét a mozdulatlanságban szenvedni, zavarossá válik a mozgás hiánya miatt; bízza magát a világ áramlatára; Pekua emléke fokozatosan elhalványul majd, találkozik egy leendő kegyelttel, vagy képes lesz maradéktalanul feloldódni az általános érintkezésben.

– Legalább – mondta a herceg – ne essen kétségbe, mielőtt minden gyógymódot ki nem próbáltunk: a balszerencsés úrhölgy keresése még mindig folyik, és még nagyobb aprólékossággal fog folytatódni, ha kegyed megígéri, hogy vár még egy évet, mielőtt bármiféle megmásíthatatlan elhatározást hozna.

Nekaya ezt ésszerű kérésnek találta, és ígéretet tett testvéreinek, aki Imlak tanácsát követve cselekedett. Imlak sem volt nagy reménnyel Pekua visszaszerzését illetően, de feltételezte, hogy ha sikerül kicsikarnia az egyéves várakozási időt, a hercegnő nem fog többé a kolostorra gondolni.

## XXXVI. fejezet

### *A hercegnő még mindig nem feledi Pekuát. A bánat lefolyása*

Nekaya, látván, hogy minden követ megmozgattak kegyeltje felkutatásáért, s miután saját ígérete egy bizonyos távolságra helyezte a világtól való elvonulásának feltett szándékát, elkezdett észrevétlenül visszatérni a mindennapok gondjaihoz és élvezeteihez. Saját akarata ellenére örvendezett bánata felfüggesztésén, és sokszor megbotránkozva kapta magát azon, hogy elméjét elfordítja az arról való megemlékezésről, aki felől pedig megfogadta, hogy sohasem fogja elfelejteni.

Majd kijelölte a napnak egy bizonyos óráját, hogy Pekua érdemein és szeretetén elmélkedjen, és néhány hétig folyást elvonult a megszabott időben, és sírástól duzzadt szemmel, borús arc kifejezéssel tért vissza. Fokozatosan veszített aggályosságából, s hagyta, hogy akármilyen fontos vagy sürgető foglalatosság késleltesse a napi könnyek köteleességét. Aztán egyre kevesebb alkalomnak engedett, s néha elfeledkezett arról, amire igazából félt emlékezni, míg végül teljesen felmentette magát a rendszerszerű szenvedés alól.

Her real love of Pekuah was not yet diminished. A thousand occurrences brought her back to memory, and a thousand wants, which nothing but the confidence of friendship can supply, made her frequently regretted. She therefore solicited Imlac never to desist from inquiry, and to leave no art of intelligence untried, that at least she might have the comfort of knowing that she did not suffer by negligence or sluggishness.

“Yet what,” said she, “is to be expected from our pursuit of happiness, when we find the state of life to be such that happiness itself is the cause of misery? Why should we endeavour to attain that of which the possession cannot be secured? I shall henceforward fear to yield my heart to excellence, however bright, or to fondness, however tender, lest I should lose again what I have lost in Pekuah.”

## Chapter XXXVII

### *The princess hears news of Pekuah*

In seven mouths one of the messengers who had been sent away upon the day when the promise was drawn from the princess, returned, after many unsuccessful rambles, from the borders of Nubia, with an account that Pekuah was in the hands of an Arab chief, who possessed a castle or fortress on the extremity of Egypt. The Arab, whose revenue was plunder, was willing to restore her, with her two attendants, for two hundred ounces of gold.

The price was no subject of debate. The princess was in ecstasies when she heard that her favourite was alive, and might so cheaply be ransomed. She could not think of delaying for a moment Pekuah’s happiness or her own, but entreated her brother to send back the messenger with the sum required. Imlac, being consulted, was not very confident of the veracity of the relater, and was still more doubtful of the Arab’s faith, who might, if he were too liberally trusted, detain at once the money and the captives. He thought it dangerous to put themselves in the power of the Arab by going into his district; and could not expect that the rover would so much expose himself as to come into the lower country,\* where he might be seized by the forces of the bassa.

It is difficult to negotiate where neither will trust. But Imlac, after some deliberation, directed the messenger to propose that Pekuah should be conducted by ten horsemen to the monastery of St. Anthony,\* which is situated in the deserts of Upper Egypt, where she should be met by the same number, and her ransom should be paid.

That no time might be lost, as they expected that the proposal would not be refused, they immediately began their journey to the monastery; and when they arrived, Imlac went forward with the former messenger to the Arab’s fortress. Rasselas was desirous to go with them; but neither his sister nor Imlac would consent. The Arab, according to the custom of his nation, observed the laws of hospitality with great exactness to those

A Pekua iránt érzett valódi szeretete mégsem gyengült. Ezer történés idézte őt az emlékezetébe, s gyakran tette fájdalmassá a hiányát ezer olyan vágy, amelyet csak a barátság bizalma tud kielégíteni. Ennélfogva Imlakot kérlelte, hogy sohase hagyjanak fel a keresésével, és a felderítés egyetlen módját se hagyják kipróbálatlanul, és legalább az vigasztalhasssa, hogy Pekua nem szenved a mulasztás és tétlenség következtében.

– De mit is – kérdezte – várhatunk a mi boldogságra való törekvésüinktől, amikor azt találjuk, életállapotunkban maga a boldogság a nyomorúság oka? Miért törekedjünk olyasvalamit elérni, amelynek birtoklása nem biztosítható? Mostantól fogva félek átengedni szívemet a kiválóságnak, bármily ragyogó legyen is, vagy a szeretetnek, bármily gyengéd legyen is, nehogy újra elveszítssem azt, amit Pekuával elveszítettem.

## XXXVII. fejezet

### *A hercegnő híreket hall Pekuáról*

Hét hónappal később az egyik hírvivő, akit aznap küldtek útjára, hogy a hercegnőtől kicsikarták az ígéretet, sok sikertelen kalandozás után végre visszatért Núbia határaitól, és arról számolt be, hogy Pekua egy arab törzsfő kezében van, aki egy vár vagy erődítmény tulajdonosa Egyiptom legféltreosóbb vidékén. Az arab, akinek jövedelme fosztogatásból származott, hajlandónak mutatkozott visszaküldeni őt és két kísérőjét, kétszáz uncia aranyért.

Az összeg nem volt vita tárgya. A hercegnő magánkívül volt az örömtől, hallva, hogy kegyeltje életben van, és ilyen kevés váltságdíjért cserébe visszatérhet. Egy perccel sem akarta késleltetni Pekua és a saját boldogságát, és kérte bátyját, hogy a küldöncöt indítsa vissza a kért összeggel. Imlak, amikor megkérdezték, nem volt meggyőződve az elbeszélő szavahihetősége felől, és még inkább kételkedett az arab megbízhatóságában, hiszen ha túlzottan nagyvonalú bizalmat tanúsítanak iránta, talán a pénzt és egyúttal a foglyokat is visszatartja. Veszélyesnek tartotta, hogy az arab hatalmába kerüljenek azáltal, hogy a területére mennek, és azt sem várhatta, hogy a rabló kiszolgáltatassa magát, és az alsó országrészbe jöjjön,\* ahol a pasa erői viszont őt foghatják el.

Nehéz egyezkedni, ha egyik félnek sincs bizodalma. De Imlak némi megfontolás után utasította a hírvivőt, javasolja, hogy Pekuát tíz lovas vigye Szent Antal kolostorába,\* ami Felső-Egyiptom sivatagos területén van, és ott találkozzon egy szintúgy tíztagú csapattal, akik megfizetik a váltságdíjat.

Hogy ne veszítsenek időt, mivel nem gondolták, hogy a javaslatuk visszautasításra találna, azonnal megkezdtek útjukat a monostorba, és amikor megérkeztek, Imlak előrement a korábbi küldöncel az arab erődjéhez. Rasszelasz mindenáron velük akart tartani, de sem a húga, sem Imlak nem egyezett bele. Az arab, nemzetének szokása szerint, hűen követte a vendéglátás hagyományait azokkal szemben, akik a hatalmába helyezték ma-

who put themselves into his power, and in a few days brought Pekuah, with her maids, by easy journeys, to the place appointed, where, receiving the stipulated price, he restored her, with great respect, to liberty and her friends, and undertook to conduct them back towards Cairo beyond all danger of robbery or violence.

The princess and her favourite embraced each other with transport too violent to be expressed, and went out together to pour the tears of tenderness in secret, and exchange professions of kindness and gratitude. After a few hours they returned into the refectory of the convent, where, in the presence of the prior and his brethren, the prince required of Pekuah the history of her adventures.

## Chapter XXXVIII

### *The adventures of the lady Pekuah*

“At what time and in what manner I was forced away,” said Pekuah, “your servants have told you. The suddenness of the event struck me with surprise, and I was at first rather stupefied than agitated with any passion of either fear or sorrow. My confusion was increased by the speed and tumult of our flight, while we were followed by the Turks, who, as it seemed, soon despaired to overtake us, or were afraid of those whom they made a show of menacing.

“When the Arabs saw themselves out of danger, they slackened their course; and as I was less harassed by external violence, I began to feel more uneasiness in my mind. After some time we stopped near a spring shaded with trees, in a pleasant meadow, where we were set upon the ground, and offered such refreshments as our masters were partaking. I was suffered to sit with my maids apart from the rest, and none attempted to comfort or insult us. Here I first began to feel the full weight of my misery. The girls sat weeping in silence, and from time to time looked on me for succour. I knew not to what condition we were doomed, nor could conjecture where would be the place of our captivity, or whence to draw any hope of deliverance. I was in the hands of robbers and savages, and had no reason to suppose that their pity was more than their justice, or that they would forbear the gratification of any ardour of desire or caprice of cruelty. I, however, kissed my maids, and endeavoured to pacify them by remarking that we were yet treated with decency, and that since we were now carried beyond pursuit, there was no danger of violence to our lives.

“When we were to be set again on horseback, my maids clung round me, and refused to be parted; but I commanded them not to irritate those who had us in their power. We travelled the remaining part of the day through an unfrequented and pathless country, and came by moonlight to the side of a hill, where the rest of the troop was sta-

gukat, és néhány nap alatt, kellemesen utazva, elhozta Pekuát és szolgáló lányait a megbeszélthelyre, és megkapva a kért összeget tisztelettel visszaszolgáltatta őt a barátainak és a szabadságnak, és megígérte, hogy visszavezeti őket Kairóba úgy, hogy nem fogja őket rablás vagy erőszak veszélye fenyegetni.

A hercegnő és kegyeltje megölelték egymást, elragadtatásuk olyan heves volt, hogy alig tudták kifejezni, és elmentek, hogy titokban ontsanak együtt gyengéd könnyeket, és a kedvesség és hála fogadalmait váltsák egymással. Néhány órával később visszatértek a monostor refektóriumába, ahol a perjel és testvérei jelenlétében a herceg megkérte Pekuát, beszélje el a kalandjait.

## XXXVIII. fejezet

### *Pekua úrhölgy kalandjai*

– Hogy miként és mikor hurcoltak el – mondta Pekua – a szolgálók már elmondták. Az esemény hirtelensége a meglepetés erejével csapott le rám, és eleinte inkább elkábított, mintsem felkavart volna bárminemű érzellemmel, legyen az félelem vagy szomorúság. Zavartságom menekülésünk sebességével és a felfordulással fokozódott, amíg a törökök követtek bennünket, akik nemsokára elcsüggedtek, mielőtt elértek volna minket vagy megijedtek attól, akiket fenyegető színjátékkal szórakoztattak.

Mikor az arabok már nem érezték veszélyben magukat, lanyhábban folytatták útjukat; s minthogy én sem voltam már oly zaklatott a külső erőszaktól, egyre jobban aggodni kezdtem. Rövid idő múlva megálltunk egy forrás közelében, mely a fák árnyékában lapult, egy kellemes mezőn, s minket a földre tettek, majd frissítőkkel kínáltak, míg vezéreik lakomáztak. Szolgálóimmal a többi embertől külön kellett ülnöm, és senki sem próbált vigasztalni vagy bántani minket. Itt kezdtem el érezni balszerencsém valódi súlyát. A lányok némán zokogva ültek, és időről időre segélykérően rám pillantottak. Nem tudtam, milyen helyzetre vagyunk kárhozhatóak, sem kitalálni, hol tarthatnak majd minket fogságban, vagy merről remélhető egyáltalán szabadulás. Rablók és vademberek kezébe kerültem, és semmi okom nem volt rá, hogy szánmunkat erősebbnek gondoljam, mint igazságérzetüket, vagy tudnak tartózkodni bármily heves vágy vagy kegyetlen szeszély kínálta kielégüléstől. Én azonban megcsókoltam szolgálóimat, és megpróbáltam csillapítani őket, megjegyezvén, hogy eddig illendően bántak velünk, és most már nem is üldöztek minket, az erőszak veszélye nem fenyegette többet életünket.

Mikor újra lóhátra tettek minket, szolgálóim belém kapaszkodtak, és nem akartak tőlem elválni; de megparancsoltam nekik, ne bősziúsítsák fel azokat, akiknek a kezében voltunk. A nap hátralevő részét ritkán látogatott, úttalan országon keresztül utazva töltöttük, és holdfénynél érkeztünk meg a hegy lábához, ahol a sereg maradéka állomásozott.

tioned. Their tents were pitched and their fires kindled, and our chief was welcomed as a man much beloved by his dependents.

“We were received into a large tent, where we found women who had attended their husbands in the expedition. They set before us the supper which they had provided, and I ate it rather to encourage my maids than to comply with any appetite of my own. When the meat was taken away, they spread the carpets for repose. I was weary, and hoped to find in sleep that remission of distress which nature seldom denies. Ordering myself, therefore, to be undressed, I observed that the women looked very earnestly upon me, not expecting, I suppose, to see me so submissively attended. When my upper vest was taken off, they were apparently struck with the splendour of my clothes, and one of them timorously laid her hand upon the embroidery. She then went out, and in a short time came back with another woman, who seemed to be of higher rank and greater authority. She did, at her entrance, the usual act of reverence, and, taking me by the hand placed me in a smaller tent, spread with finer carpets, where I spent the night quietly with my maids.

“In the morning, as I was sitting on the grass, the chief of the troop came towards me. I rose up to receive him, and he bowed with great respect. ‘Illustrious lady,’ said he, ‘my fortune is better than I had presumed to hope: I am told by my women that I have a princess in my camp.’ ‘Sir,’ answered I, ‘your women have deceived themselves and you; I am not a princess, but an unhappy stranger who intended soon to have left this country, in which I am now to be imprisoned for ever.’ ‘Whoever or whencesoever you are,’ returned the Arab, ‘your dress and that of your servants show your rank to be high and your wealth to be great. Why should you, who can so easily procure your ransom, think yourself in danger of perpetual captivity? The purpose of my incursions is to increase my riches, or, more properly, to gather tribute. The sons of Ishmael\* are the natural and hereditary lords of this part of the continent, which is usurped by late invaders and low-born tyrants, from whom we are compelled to take by the sword what is denied to justice. The violence of war admits no distinction: the lance that is lifted at guilt and power will sometimes fall on innocence and gentleness.’

“‘How little,’ said I, ‘did I expect that yesterday it should have fallen upon me!’

“‘Misfortunes,’ answered the Arab, ‘should always be expected. If the eye of hostility could learn reverence or pity, excellence like yours had been exempt from injury. But the angels of affliction spread their toils alike for the virtuous and the wicked, for the mighty and the mean. Do not be disconsolate; I am not one of the lawless and cruel rovers of the desert; I know the rules of civil life; I will fix your ransom, give a passport to your messenger, and perform my stipulation with nice punctuality.’

“You will easily believe that I was pleased with his courtesy, and finding that his predominant passion was desire for money, I began now to think my danger less, for I knew that no sum would be thought too great for the release of Pekuah. I told him that he should have no reason to charge me with ingratitude if I was used with kindness, and

Sátraik felállítva, tüzeik meggyúlva, és csapatunk vezérét úgy fogadták, mint alattvalói által hön szeretett embert.

Tágas sátorba vezettek minket, és itt olyan nőkkel találkoztunk, akik elkísérték férjüket a felderítésre. Elénk rakták a vacsorát, melyet készítettek, s én inkább csak szolgálóim bátorítása végett, mintsem saját étvágyamnak eleget téve ettem meg azt. Miután a húst elvitték, szőnyegetek terítettek le a pihenéshez. Kimerültem, s reméltem álmomban megadatik a gyötrelmem enyhülése, melyet a természet ritkán tagad meg tőlünk. Elrendelve tehát, hogy levetköztessenek, észrevettem, hogy a sátorbeli nők igazán komolyan néztek rám, úgy gondolom, nem hitték, hogy ily engedelmesen ellátnak majd. Mikor a felső ingemet levették, látszólag meglepődtek ruháim pompájától, s egyikük félénken annak hímezésére tette kezét. Ezután kiment, és nem sokkal később egy másik hölgygel jött vissza, aki magasabb rendűnek és nagyobb hatalmúnak tűnt. Beléptekor a tisztelet általános jelével köszöntött, és engem kézen fogva egy kisebb sátorba vezetett minket, melyet szebb szőnyegek borítottak, s ahol nyugalomban tölthettük az éjszakát szolgálóimmal.

Reggel, ahogy a fűvön üldögéltem, a sereg vezére jött oda hozzám. Felálltam, hogy fogadjam őt, s ő mély tisztelettel meghajolt előttem. „Nagyfényességű hölgy – mondta ő –, nagyobb szerencsém van, mint ahogy vélni reméltem: asszonyaim azt mondják, hercegnő lakozik táboromban.” „Uram – válaszoltam én –, asszonyai önmagukat és kegyelmedet is megtevesztettek; nem hercegnő, csak boldogtalan idegen vagyok én, akinek hamarosan szándékában állt elhagyni ezt az országot, melyben most már örökké fogoly leszek.” „Akárki legyen, akárhonnán jött is légyen – így az arab –, kegyed ruhái és szolgálói úgy mutatják, rangja magas és vagyona nagy. Miért is kellene hát kegyednek, aki oly könnyedén kieszközölhetné váltságdíját, félnie attól, hogy örökös rabságba kerül? Betöréseim célja, hogy saját gazdagságomat, pontosabban sarcomat gyarapítsam. Izmael fiai\* a jogos örökösei és urai a kontinens e részének, melyet újabban behatolók és alantaszarnokok bitoroltak el, akiktől kötelesek vagyunk karddal visszaszerezni azt, ami jog szerint a miénk. A háború heve nem tesz kivételt: a vétkesre és hatalmasra ráemelt lándzsa néha ártatlanra és gyöngére talál.”

„Milyen kevésbé – mondtam én – sejtettem, hogy tegnap rám is lesújthat!”

„Szerencsétlenségekre – válaszolt az arab – mindig számítani kell. Ha az ellenségesség tiszteletet vagy szánalmat tanulhatna, a kegyedéhez fogható kiválóságok megmenekülnének a sérelemtől. De a csapás angyalai ugyanúgy törbe csalják az erényest és a bűnöst, a hatalmas és a hitványt. Ne legyen hát vigasztalan; nem tartozok a sivatag törvényen kívüli és kegyetlen zsványai közé; ismerem a közélet szabályait; megállapítom váltságdíját, útlevelet adok hírvivőjének, s feltételeihez méltóan pontosan járok el majd.”

Könnyen elhíhetik, hogy udvariassága elégedettséggel töltött el, s hogy érdeke leginkább a pénzszerzés felé hajtotta, s már kevésbé éreztem veszélyben magam, mert tudtam, hogy nem lesz oly ár, mi túl magas lenne Pekua szabadon engedéséért. Megmondtam neki, nincs oka hálátlansággal vádolni engem, ha kedvesen bánnak velem és olyan árat

that any ransom which could be expected for a maid of common rank would be paid, but that he must not persist to rate me as a princess. He said he would consider what he should demand, and then, smiling, bowed and retired.

“Soon after the women came about me, each contending to be more officious than the other, and my maids themselves were served with reverence. We travelled onward by short journeys. On the fourth day the chief told me that my ransom must be two hundred ounces of gold, which I not only promised him, but told him that I would add fifty more if I and my maids were honourably treated.

“I never knew the power of gold before. From that time I was the leader of the troop. The march of every day was longer or shorter as I commanded, and the tents were pitched where I chose to rest. We now had camels and other conveniences for travel; my own women were always at my side, and I amused myself with observing the manners of the vagrant nations, and with viewing remains of ancient edifices, with which these deserted countries appear to have been in some distant age lavishly embellished.

“The chief of the band was a man far from illiterate: he was able to travel by the stars or the compass, and had marked in his erratic expeditions such places as are most worthy the notice of a passenger. He observed to me that buildings are always best preserved in places little frequented and difficult of access; for when once a country declines from its primitive splendour, the more inhabitants are left, the quicker ruin will be made. Walls supply stones more easily than quarries; and palaces and temples will be demolished to make stables of granite and cottages of porphyry.”

## Chapter XXXIX

### *The adventures of Pekuah (continued)*

“We wandered about in this manner for some weeks, either, as our chief pretended, for my gratification, or, as I rather suspected, for some convenience of his own. I endeavoured to appear contented where sullenness and resentment would have been of no use, and that endeavour conduced much to the calmness of my mind; but my heart was always with Nekayah, and the troubles of the night much overbalanced the amusements of the day. My women, who threw all their cares upon their mistress, set their minds at ease from the time when they saw me treated with respect, and gave themselves up to the incidental alleviations of our fatigue without solicitude or sorrow. I was pleased with their pleasure, and animated with their confidence. My condition had lost much of its terror, since I found that the Arab ranged the country merely to get riches. Avarice is a uniform and tractable vice: other intellectual distempers are different in different constitutions of mind; that which soothes the pride of one will offend the pride of another;

kér értem, mint amilyet közrangú szolgálóért várhat az ember, s nem helyez többé engem a hercegnők rangjának magasába. Azt válaszolta, még meggondolja, mennyit fog kérni, majd mosolyogva meghajolt, s visszavonult.

Miután a nők megismertek, mind azon versengtek, ki a szolgálatkésebb, és szolgálóimmal magukkal is tisztelettel bántak. Rövid utazásokkal haladtunk tovább. A negyedik napon a vezért azt mondta, a váltságdíjammak kétszáz uncia aranyra kell lennie, melyet nem csak hogy megígértem neki, de hozzátettem, még ötvenet adok neki, ha szolgálóimat is becsületesen ellátják.

Sosem ismertem az arany hatalmát azelőtt. Ettől fogva én voltam a csapat vezetője. A menetelés hossza mindennap aszerint hosszabbodott vagy rövidült, hogy mit parancsoltam, s ott vertek sátrat, ahol én pihenni kívántam. Már tevé és más kényelem is adatott az utazáshoz; saját hölgyeim mindig mellettem voltak, időmet pedig a vándor nemzetek szokásainak megfigyelésével s régi építmények maradványainak nézegetésével múltattam, melyekkel e néptelen országokat valamely távoli korban pazarul felékesítették.

A had vezére távolról sem volt műveletlen: útját a csillagokhoz vagy iránytűhöz tudta igazítani, s szeszélyes expedíciói alatt oly területeket jelölt meg, melyek a leginkább érdemesek az utazó figyelmére. Közölte velem, hogy az épületek mindig ott őrződnek meg legjobban, ahová kevesen látogatnak és nehéz eljutni; hiszen amikor egy ország kezdetleges ragyogása hanyatlásnak indul, minél több lakója marad, annál gyorsabban dől romba. A falakból egyszerűbb követ nyerni, mint a kőfejtőből; a palotákat és templomokat lerombolják, hogy gránitistállókat, és porfirunkunyhókat építsenek belőle.

## XXXIX. fejezet

### *Pekua kalandjai folytatódnak*

– Ily módon vándoroltunk néhány hétig, akár, ahogy azt a vezetőnk állította, az én kedvemért, vagy, ahogy én gyanítottam, a saját érdeke szerint. Igyekeztem elégedettnék tűnni, mivel a mogorvaságnak és bosszankodásnak nem lett volna haszna és ez az igyekezet sokat segített elmém nyugalmanak megőrzésében, de a szívem állandóan Nekayánál időzött és az éjszaka gondjai messze meghaladták a nappal multságait. Szolgálólányaim, akik minden gondoskodásukat úrnőjükre fordították, megkönnyebbültek, mikor látták, hogy tisztelettel bánnak velem, és aggályoskodás vagy bánat nélkül átadták magukat a fáradságunkat enyhítő mellékes körülményeknek. Kedvemet leltem a gyönyörükben és fellelkesedtem a bizalmuktól. A helyzetem közel sem tűnt már olyan borzalmasnak, amióta rájöttem, hogy az arab csak azért járja az országot, hogy meggazdagodjon. A Kapzsiság általános és könnyen kezelhető bűn: más szellemi elváltozások másként jelenhetnek meg a különböző szerkezetű elmékben; ami legyezgeti az egyik

but to the favour of the covetous there is a ready way—bring money, and nothing is denied.

“At last we came to the dwelling of our chief; a strong and spacious house, built with stone in an island of the Nile, which lies, as I was told, under the tropic. ‘Lady,’ said the Arab, ‘you shall rest after your journey a few weeks in this place, where you are to consider yourself as Sovereign. My occupation is war: I have therefore chosen this obscure residence, from which I can issue unexpected, and to which I can retire unpursued. You may now repose in security: here are few pleasures, but here is no danger.’ He then led me into the inner apartments, and seating me on the richest couch, bowed to the ground.

“His women, who considered me as a rival, looked on me with malignity; but being soon informed that I was a great lady detained only for my ransom, they began to vie with each other in obsequiousness and reverence.

“Being again comforted with new assurances of speedy liberty, I was for some days diverted from impatience by the novelty of the place. The turrets overlooked the country to a great distance, and afforded a view of many windings of the stream. In the day I wandered from one place to another, as the course of the sun varied the splendour of the prospect, and saw many things which I had never seen before. The crocodiles and river-horses are common in this unpeopled region; and I often looked upon them with terror, though I knew they could not hurt me. For some time I expected to see mermaids and tritons, which, as Imlac has told me, the European travellers have stationed in the Nile; but no such beings ever appeared, and the Arab, when I inquired after them, laughed at my credulity.

“At night the Arab always attended me to a tower set apart for celestial observations, where he endeavoured to teach me the names and courses of the stars. I had no great inclination to this study, but an appearance of attention was necessary to please my instructor, who valued himself for his skill, and in a little while I found some employment requisite to beguile the tediousness of time, which was to be passed always amidst the same objects. I was weary of looking in the morning on things from which I had turned away weary in the evening: I therefore was at last willing to observe the stars rather than do nothing, but could not always compose my thoughts, and was very often thinking on Nekayah when others imagined me contemplating the sky. Soon after, the Arab went upon another expedition, and then my only pleasure was to talk with my maids about the accident by which we were carried away, and the happiness we should all enjoy at the end of our captivity.”

“There were women in your Arab’s fortress,” said the princess, “why did you not make them your companions, enjoy their conversation, and partake their diversions? In a place where they found business or amusement, why should you alone sit corroded with idle melancholy? or why could not you bear for a few months that condition to which they were condemned for life?”

büszkeségét, az bánthatja a másikét; de ha a kapzsi kedvében akarsz járni, egyszerű a dolgod – adj neki pénz és semmit sem fog megtagadni.

Végül megérkeztünk vezetőnk lakhelyére, egy erős és tágas, kőből épült házba a Nílus egyik szigetén, amely, mint mondták, a forró égöv alatt fekszik. „Úrnöm – mondta az arab –, pihenj az utazásod után néhány hetet ezen a helyen, ahol uralkodónak tekintheted magad. Az én foglalkozásom a háború: ezért választottam ezt a rejtett szállást, ahonnan váratlanul indulhatok útnak és ahová üldözők nélkül térhetek vissza. Itt biztonságban pihenhetsz: kevés élvezet van itt, de nincs semmi veszély.” Aztán elvezetett a belső lakosztályokba, és miután a leggazdagabban díszített díványra ültetett, földig hajolt előttem.

Asszonyai, akik vetélytársként tekintettek rám, rosszindulattal figyeltek, de mivel rövidesen értesültek róla, hogy jelentős úriasszony vagyok, akit csak a váltságdíj miatt tartanak fogva, versengeni kezdtek egymással alázatosságban és hódolatban.

Miután így újfent biztosítottak mielőbbi szabadulásom felől, néhány napig a hely újdonsága elterelte figyelmemet türelmetlenségemről. A tornyokból igen messzire el lehetett látni a vidéken, és kilátást nyílt a folyó számos kanyarulatára. Napközben egyik helyről a másikra vándoroltam, ahogy a nap előrehaladtával új meg új fényben tündöklött a táj, és sok olyat láttam, amit előtte soha. A krokodilok és vízilovak látványa megszokott ezen a néptelen vidéken; és én sokszor néztem rájuk rettenettel, holott tudtam, hogy nem bánthatnak. Egy ideig reménykedtem, hogy sellőket és tritonokat is láthatok, melyek, mint Imlak mondta, az európai utazók szerint a Nílusban élnek; de ilyesfajta lények sosem tűntek fel, és az arab, amikor érdeklődtem felőlük, nevetett hiszékenységgel.

Éjszakánként az arab mindig felkísért egy égi megfigyelések számára elkülönített toronyba, ahol igyekezett megtanítani nekem a csillagok nevét és útját. Nem éreztem nagy hajlandóságot e tanulmányok iránt, de a figyelem látszatát fenn kellett tartanom, hogy kedvében járjak oktatómnak, aki nagyra tartotta az ügyességét, és kis idő múlva magam is szükségét láttam valamely elfoglaltságnak, hogy megtörje az idő unalmát, amit mindig ugyanazon tárgyak között töltöttem. Belefáradtam, hogy ugyanazokat a dolgokat látom reggel, amiktől unottan fordultam el este: ezért szívesebben figyeltem meg a csillagokat, mint hogy ne csináljak semmit; de sokszor nem tudtam összeszedni a gondolataimat és gyakran gondoltam Nekayára, amikor a többiek azt hitték, az eget szemlélem. Hamarosan az arab újabb hadjáratra indult, és így az egyetlen kedvtelése az maradt, hogy szolgálóimmal a szerencsétlenségről beszélgettünk, amely során elraboltak bennünket, és a boldogságról, amelynek mindannyian részesei leszünk, ha fogságunk véget ér.

– Az arab erődjében is voltak nők – mondta a hercegnő. – Miért nem fogadtad társadul őket, élvezted beszélgetéseiket és vettél részt szórakozásaikban? Egy olyan helyen, ahol ők találnak maguknak munkát vagy multságot miért rozdsásodtál egyedül te tétlen búskomorságban? Vagy miért volt elviselhetetlen számodra néhány hónapig az, amire ők egész életükben ítéltettek?

“The diversions of the women,” answered Pekuah, “were only childish play, by which the mind accustomed to stronger operations could not be kept busy. I could do all which they delighted in doing by powers merely sensitive, while my intellectual faculties were flown to Cairo. They ran from room to room, as a bird hops from wire to wire in his cage. They danced for the sake of motion, as lambs frisk in a meadow. One sometimes pretended to be hurt that the rest might be alarmed, or hid herself that another might seek her. Part of their time passed in watching the progress of light bodies that floated on the river, and part in marking the various forms into which clouds broke in the sky.

“Their business was only needlework, in which I and my maids sometimes helped them; but you know that the mind will easily straggle from the fingers, nor will you suspect that captivity and absence from Nekayah could receive solace from silken flowers.

“Nor was much satisfaction to be hoped from their conversation: for of what could they be expected to talk? They had seen nothing, for they had lived from early youth in that narrow spot; of what they had not seen they could have no knowledge, for they could not read. They had no idea but of the few things that were within their view, and had hardly names for anything but their clothes and their food. As I bore a superior character, I was often called to terminate their quarrels, which I decided as equitably as I could. If it could have amused me to hear the complaints of each against the rest, I might have been often detained by long stories, but the motives of their animosity were so small that I could not listen without interrupting the tale.”

“How,” said Rasselas, “can the Arab, whom you represented as a man of more than common accomplishments, take any pleasure in his seraglio, when it is filled only with women like these? Are they exquisitely beautiful?”

“They do not,” said Pekuah, “want that unassuming and ignoble beauty which may subsist without sprightliness or sublimity, without energy of thought or dignity of virtue. But to a man like the Arab such beauty was only a flower casually plucked and carelessly thrown away. Whatever pleasures he might find among them, they were not those of friendship or society. When they were playing about him he looked on them with inattentive superiority; when they vied for his regard he sometimes turned away disgusted. As they had no knowledge, their talk could take nothing from the tediousness of life; as they had no choice, their fondness, or appearance of fondness, excited in him neither pride nor gratitude. He was not exalted in his own esteem by the smiles of a woman who saw no other man, nor was much obliged by that regard of which he could never know the sincerity, and which he might often perceive to be exerted not so much to delight him as to pain a rival. That which he gave, and they received, as love, was only a careless distribution of superfluous time, such love as man can bestow upon that which he despises, such as has neither hope nor fear, neither joy nor sorrow.”

“You have reason, lady, to think yourself happy,” said Imlac, “that you have been thus easily dismissed. How could a mind, hungry for knowledge, be willing, in an intellectual famine, to lose such a banquet as Pekuah’s conversation?”

– E nők szórakozása – válaszolta Pekua – gyerekes játék volt csupán, amely nem köti le a komolyabb kihívásokhoz szokott elmét. Mindabban, amiben ők örömet lelték, pusztán az érzéki erőimmel részt tudtam venni, mialatt szellemi képességem Kairóba szállt. Úgy szaladtak szobáról szobára, ahogyan a ketrecbe zárt madár ugrik rácsról rácsra. A mozgás kedvéért táncoltak, ahogy a bárányok ugrándoznak a mezőn. Olykor egyikük sebesülést tettetett, hogy a többiek megriadjanak, vagy elrejtőzött, hogy valaki megkeresse. Idejük egy része azzal telt, hogy a folyón úszó könnyű tárgyakat figyelték, máskor meg azt szemlélték, milyen különféle formába bomlanak a felhők az égen.

Egyetlen dolguk a kézimunka volt, amiben én és a szolgálóim olykor segítettünk nekik, de te is tudod, hogy az elme könnyen elcsatangol az ujjaktól, és nem gondolhatod, hogy a selyem virágok vigaszt nyújthatnának a fogságban és a Nekayától való távollétben.

A beszélgetéseiktől sem remélhettem meglepődést: ugyan mit várhattam, miről beszélgetessenek? Nem láttak semmit, hiszen kora ifjúságuk órá ezen a szűk helyen éltek; amit nem láttak, arról pedig nem lehetett tudomásuk, mivel nem tudtak olvasni. Nem volt más gondolatuk, mint ami azt a néhány dolgot érintette, ami látókörükben volt, és ruháikon és ételeiken kívül alig valaminek tudták a nevét. Mivel jellemem felsőbbrendű volt, gyakran hívtak, hogy vessek véget vitáiknak, és olyan igazságosan döntöttem, ahogy csak telt tőlem. Ha mulattattak volna a többiekkel szemben felhozott panaszaik, gyakran késleltethettek volna hosszú elbeszélésekkel, de viszályaik indítéka olyan kicsinyes volt, hogy a történeteiket nem tudtam közbeszólás nélkül végighallgatni.

– Hogyan tudta – szólt Raszelasz – az arab, akit több mint hétköznapi képességű embernek festettél le, bármi örömét lelni a háremében, ha az mind ehhez hasonló nőkkel volt tele? Talán pompázatosan gyönyörűek?

– Nem hiányzik belőlük – mondta Pekua – az a természetes és közönséges szépség, ami elevenség vagy fenségesség, a gondolat ereje vagy az erény méltósága nélkül létezhet. De egy olyan ember számára, mint az arab, az efféle szépség nem több mint egy virág, amit alkalmasint leszakít, aztán eldob. Akármiféle örömet is talált közöttük, nem a barátság vagy a társaság örömei voltak azok. Mikor körülötte játszottak, hanyag felsőbbrendűséggel tekintett rájuk, amikor figyelméért versengtek néha megcsömörlötten elfordult. Mivel nem volt tudásuk, beszédük nem enyhíthette az élet unalmát, mivel nem volt választásuk, szerelmük, vagy szerelmük látszata, nem ébresztett benne sem büszkeséget, sem hálát. Nem tüzelték fel önbecsülését a nők mosolyai, akik nem láttak más férfit, s nem volt lekötelezve attól a figyelemtől, melynek őszinte voltáról nem győződhetett meg, és amely, mint gyakorta észrevette, nem annyira az ő örömét szolgálta, mint inkább egy versenytársnak akart fájdalmat okozni. Amit ő szerelemként adott és ők szerelemként fogadtak el, csak a fölös idő nemtörődöm elosztogatása volt, olyan szerelem, amelyet annak ad a férfi, akit lenéz, és nem remél és nem fél se örömet, se bánatot.

– Okkal gondolhatod magad, úrnőm, boldognak – mondta Imlak – hogy ilyen könnyen elbocsátottak. Hogy lehet egy tudásra éhes elme kész arra az intellektuális éhínség közepette, hogy elszalasszon egy olyan lakomát, mint Pekua társasága?

“I am inclined to believe,” answered Pekuah, “that he was for some time in suspense; for, notwithstanding his promise, whenever I proposed to despatch a messenger to Cairo he found some excuse for delay. While I was detained in his house he made many incursions into the neighbouring countries, and perhaps he would have refused to discharge me had his plunder been equal to his wishes. He returned always courteous, related his adventures, delighted to hear my observations, and endeavoured to advance my acquaintance with the stars. When I importuned him to send away my letters, he soothed me with professions of honour and sincerity; and when I could be no longer decently denied, put his troop again in motion, and left me to govern in his absence. I was much afflicted by this studied procrastination, and was sometimes afraid that I should be forgotten; that you would leave Cairo, and I must end my days in an island of the Nile.

“I grew at last hopeless and dejected, and cared so little to entertain him that he for a while more frequently talked with my maids. That he should fall in love with them or with me, might have been equally fatal, and I was not much pleased with the growing friendship. My anxiety was not long, for, as I recovered some degree of cheerfulness, he returned to me, and I could not forbear to despise my former uneasiness.

“He still delayed to send for my ransom, and would perhaps never have determined had not your agent found his way to him. The gold, which he would not fetch, he could not reject when it was offered. He hastened to prepare for our journey hither, like a man delivered from the pain of an intestine conflict. I took leave of my companions in the house, who dismissed me with cold indifference.”

Nekayah having heard her favourite’s relation, rose and embraced her, and Rasselas gave her a hundred ounces of gold, which she presented to the Arab for the fifty that were promised.

## Chapter XL

### *The history of a man of learning*

They returned to Cairo, and were so well pleased at finding themselves together that none of them went much abroad. The prince began to love learning, and one day declared to Imlac that he intended to devote himself to science and pass the rest of his days in literary solitude.

“Before you make your final choice,” answered Imlac, “you ought to examine its hazards, and converse with some of those who are grown old in the company of themselves. I have just left the observatory of one of the most learned astronomers in the world, who has spent forty years in unwearied attention to the motion and appearances of the

– Hajlok azt hinni – felelte Pekua –, hogy egy időre az arab is elbizonytalanodott, mivel, ígérete ellenére, valahányszor azt javasoltam, hogy hírvívót küldjünk Kairóba, talált valami kifogást a késlekedésre. Míg a házában őriztek, sokszor portyázott a szomszédos országokban, és talán nem is bocsátott volna el, ha a zsákmánya felért volna vágyaival. Visszatérvén mindig udvarias volt, elmesélte kalandjait, örömét lelta a megfigyeléseimben és igyekezett még jobban megismertetni a csillagokkal. Mikor sürgettem, hogy küldje el a leveleimet, megbecsülésének és őszinteségének kinyilatkoztatásával csillapított; amikor pedig az illendőség szerint már nem tagadhatta meg többé kérésem, újra útnak indította csapatát, és távollétében rám hagyta a kormányzás feladatát. Nagyon elkésérített ez a kitervelt halogatás, és néha már attól féltem, elnyel a feledés; elhagyják Kairót, nekem pedig a Nílus egyik szigetén kell bevégezni napjaimat.

Végül elvesztettem a reményt és elcsüggedtem, az arabot pedig olyan kelleetlenül szórakoztattam, hogy egy ideig sűrűbben beszélt a szolgálóimmal. Ha beleszeret valamelyikükbe, éppoly végzetes lett volna, mint ha belém szeret, így nem nagyon gyönyörködtem a növekvő barátságban. De nem szorongtam sokáig, mivel némi vidámságot magamra erőltetvén visszatért hozzám, és kénytelen voltam megbánni korábbi aggódásom.

Még mindig késlekedett a váltságdíjamért küldetni és talán sosem határozza el magát, ha a megbízottatok nem találja meg a hozzá vezető utat. Az aranyat, ami után nem törekedett, nem tudta visszautasítani, amikor felajánlották. Olyan sietősen készítette elő az utazásunkat, mint az az ember, aki belső viszályok fájdalmától szabadult. Elbúcsúztam házbéli társaságomtól, akik hideg közönnyel bocsátottak el.

Nekaya, miután meghallgatta kegyeltje elbeszélését, felállt és átölelte, Rasszelasz pedig adott neki száz uncia aranyat, amit Pekua az arabnak ajándékozott a megígért ötven helyett.

## XL. fejezet

### *Egy tudós ember története*

Visszatértek Kairóba, ahol olyannyira kedvüket lelték az együttlétben, hogy egyikük sem távozott már messzire. A herceg igen megszerette a tanulást, és egy nap közölte Imlakkal, hogy a tudománynak kívánja szentelni magát, napjai hátralevő részét pedig a könyvek magányában óhajtja tölteni.

– Mielőtt meghozza végső döntését – felelt Imlak –, meg kell fontolnia, milyen veszélyekkel járhat, és beszélnie kell néhány magányban megöszült emberrel. Magam nemrég jártam a világ egyik legnagyobb tudású csillagászának csillagvizsgálójában. Ez a tudós negyven évig szakadatlanul figyelte az égitestek mozgását és állásait, lelkét pedig végtelen

celestial bodies, and has drawn out his soul in endless calculations. He admits a few friends once a month to hear his deductions and enjoy his discoveries. I was introduced as a man of knowledge worthy of his notice. Men of various ideas and fluent conversation are commonly welcome to those whose thoughts have been long fixed upon a single point, and who find the images of other things stealing away. I delighted him with my remarks. He smiled at the narrative of my travels, and was glad to forget the constellations and descend for a moment into the lower world.

“On the next day of vacation I renewed my visit, and was so fortunate as to please him again. He relaxed from that time the severity of his rule, and permitted me to enter at my own choice. I found him always busy, and always glad to be relieved. As each knew much which the other was desirous of learning, we exchanged our notions with great delight. I perceived that I had every day more of his confidence, and always found new cause of admiration in the profundity of his mind. His comprehension is vast, his memory capacious and retentive, his discourse is methodical, and his expression clear.

“His integrity and benevolence are equal to his learning. His deepest researches and most favourite studies are willingly interrupted for any opportunity of doing good by his counsel or his riches. To his closest retreat, at his most busy moments, all are admitted that want his assistance; ‘For though I exclude idleness and pleasure, I will never,’ says he, ‘bar my doors against charity. To man is permitted the contemplation of the skies, but the practice of virtue is commanded.’ ”

“Surely,” said the princess, “this man is happy.”

“I visited him,” said Imlac, “with more and more frequency, and was every time more enamoured of his conversation; he was sublime without haughtiness, courteous without formality, and communicative without ostentation. I was at first, great princess, of your opinion, thought him the happiest of mankind, and often congratulated him on the blessing that he enjoyed. He seemed to hear nothing with indifference but the praises of his condition, to which he always returned a general answer, and diverted the conversation to some other topic.

“Amidst this willingness to be pleased and labour to please, I had quickly reason to imagine that some painful sentiment pressed upon his mind. He often looked up earnestly towards the sun, and let his voice fall in the midst of his discourse. He would sometimes, when we were alone, gaze upon me in silence with the air of a man who longed to speak what he was yet resolved to suppress. He would often send for me with vehement injunction of haste, though when I came to him he had nothing extraordinary to say; and sometimes, when I was leaving him, would call me back, pause a few moments, and then dismiss me.”

számításokba öntötte. Egy hónapban egyszer vendégül látja néhány barátját, hogy meghallgathassák következtetéseit, és részesülhessenek felfedezési örömeiben. Engem tudós emberként mutattak be, aki méltó a figyelmére. Ha az ember gondolatai régóta egy körben összpontosulnak, minden mást pedig csak egyre távolabbról észlel, rendszerint szívesen fogadja mások szerteágazó ötleteit és gördülékeny beszédét. Örömet is leltem szavaimban. Utazásaim elbeszélése hallatán mosolygott, és boldog volt, hogy a csillagképeket elfelejtve egy pillanatra leszállhat a közönséges világba.

Otlétem másnapján újból látogatást tettem nála, és volt szerencsém ismét örömet okozni neki. Ettől fogva enyhített szabályainak szigorán, és engedélyezte, hogy tetszésem szerint benyissak hozzá. Mindig elfoglaltnak találtam, és mindig örömmel könnyített a terhén. Mivel mindketten sok olyat tudtunk, amit a másik is vágyott megtanulni, őszinte örömmel folytattuk eszmecseréinket. Úgy éreztem, napról napra jobban a bizalmába férközöm, és mindig újabb okokat találtam elméje mélységének csodálatára. Felfogása rendkívüli, emlékezete hatalmas és tartós, beszéde átgondolt, és szavai világosak.

Becsületessége és bőkezűsége vetekszenek műveltségével. Legmélyebb kutatásait és legkedvesebb tanulmányait is készséggel szakítja meg, ha útmutatásával vagy javaival jót tehet. Amikor legelfoglaltabb pillanataiban a legmesszebbre vonul vissza, akkor is belépést nyernek mindazok, akik segítségét kérik: „Mert bár elfordulok a tétlenségtől és az élvezettől – mondja –, a jótékonyosság előtt soha nem zárom be ajtóm. Az embernek az ég vizsgálata megengedett, az erény gyakorlása azonban parancsolt kötelessége.”

– Ez az ember bizonyosan boldog – mondta a hercegnő.

– Egyre gyakrabban látogattam hozzá – folytatta Imlak –, és társalgásunk minden alkalommal egyre erősebben magával ragadott; fenséges volt, de nem gőgös, udvarias, de formáságoztól mentes, közlékeny, de nem hivalkodó. Eleinte én is Fenséged véleményét osztottam, nagyságos hercegnő: meggyőződésem volt, hogy minden embernél boldogabb, és gyakran emlegettem elismerően, mennyi áldás élvezője lehet. Úgy tűnt, jellemének dicsérete az egyetlen dolog, amit közömbösen hallgat, hiszen mindig üres szavakkal válaszolt, és más vizekre terelte a beszélgetést.

Mivel mindig is készséggel fogadta az élvezeteket, és minden erejével azon volt, hogy élvezetet okozzon, gyorsan arra az elképzelésre jutottam, hogy elméjét valamilyen fájdalom gyötri. Gyakran nézett nagy komolyan a nap felé, és ilyenkor beszéd közben is elállt a szava. Mikor egyedül voltunk, időnként oly némán meredt rám, mint aki vágyik rá, hogy kimondhassa, amit ugyanakkor minden erejével titkolni akar. Sokszor heves sietéssel hívatott, ám mikor megjelentem, semmilyen különleges mondanivalója nem akadt; olykor pedig, amikor elmenőfélben voltam, visszahívott, egy pillanatra megállt, s csak azután bocsátott utamra.

## Chapter XLI

### *The astronomer discovers the cause of his uneasiness*

“At last the time came when the secret burst his reserve. We were sitting together last night in the turret of his house watching the immersion of a satellite of Jupiter. A sudden tempest clouded the sky and disappointed our observation. We sat awhile silent in the dark, and then he addressed himself to me in these words: ‘Imlac, I have long considered thy friendship as the greatest blessing of my life. Integrity without knowledge is weak and useless, and knowledge without integrity is dangerous and dreadful. I have found in thee all the qualities requisite for trust—benevolence, experience, and fortitude. I have long discharged an office which I must soon quit at the call of nature, and shall rejoice in the hour of imbecility and pain to devolve it upon thee.’

“I thought myself honoured by this testimony, and protested that whatever could conduce to his happiness would add likewise to mine.

“‘Hear, Imlac, what thou wilt not without difficulty credit. I have possessed for five years the regulation of the weather and the distribution of the seasons. The sun has listened to my dictates, and passed from tropic to tropic by my direction; the clouds at my call have poured their waters, and the Nile has overflowed at my command. I have restrained the rage of the dog-star, and mitigated the fervours of the crab. The winds alone, of all the elemental powers, have hitherto refused my authority, and multitudes have perished by equinoctial tempests which I found myself unable to prohibit or restrain. I have administered this great office with exact justice, and made to the different nations of the earth an impartial dividend of rain and sunshine. What must have been the misery of half the globe if I had limited the clouds to particular regions, or confined the sun to either side of the equator?’”

## Chapter XLII

### *The opinion of the astronomer is explained and justified*

“I suppose he discovered in me, through the obscurity of the room, some tokens of amazement and doubt, for after a short pause he proceeded thus:

“‘Not to be easily credited will neither surprise nor offend me, for I am probably the first of human beings to whom this trust has been imparted. Nor do I know whether to deem this distinction a reward or punishment. Since I have possessed it I have been far less happy than before, and nothing but the consciousness of good intention could have enabled me to support the weariness of unremitted vigilance.’

## XLI. fejezet

### *A csillagász feltárja nyugtalanságának okát*

– Végül elérkezett az idő, amikor a titok előtört rejtekéből. Tegnap este a háza tornyában ültünk, és a Jupiter egyik holdjának lementét néztük. Egy hirtelen vihar elfelhősítette az eget, és megghiúsította megfigyelésünket. Egy ideig csendben ültünk a sötétben, aztán a következő szavakat intézte hozzám: „Imlak, barátságodat már régóta életem legnagyobb áldásaként tartom számon. A becsületesség tudás nélkül gyenge és hiábavaló, míg a tudás becsületesség nélkül veszélyes és félelmetes. Benned minden tulajdonságot megtaláltam, amit a bizalom megkövetel: jóakaratot, tapasztalatot és állhatatosságot. Hosszú ideje látok el egy feladatot, amelyet a természet hívására hamarosan fel kell adnom, az elme elgyengülése és a fájdalom óráján pedig örömmel ruházom majd rád.”

Megtisztelve éreztem magam a vallomás hallatán, és erősködtem, hogy minden, ami hozzájárulhat boldogságához, az enyémhez is ugyanannyit tesz hozzá.

„Halld hát, Imlak, amit nem fogsz minden nehézség nélkül elhinni. Öt éve immár kezemben van az időjárás szabályozása és az évszakok eloszlása. A nap hallgat a rendelkezéseimre, és az én útmutatásom szerint halad égövről égövre; a felhők az én szavamra öntik ki vizüket, és a Nílus az én parancsomra árad ki. Visszafogtam a kutyacsillag dühöngését, és lecsillapítottam a rák hevességét. Minden elemi erő közül eddig egyedül a szelek álltak ellen hatalmamnak, és tömegek vesztek el azokban a napéjegylenlőségi viharokban, amelyeket képtelen voltam megakadályozni vagy visszafogni. E hatalmas hivatalt szigorú igazsággal láttam el, és a föld különféle nemzeteinek részrehajlás nélkül osztottam esőt és napsütést. Micsoda nyomorúság érte volna a fél bolygót, ha a felhőket egy-egy terület fölé szorítom, vagy a napot az egyenlítő egyik vagy másik oldalára száműzöm?”

## XLII. fejezet

### *A csillagász véleményének magyarázata és igazolása*

– Azt hiszem, a szoba homályán át felfedezhette rajtam az ámulat és a kétkedés egyes jeleit, mert rövid szünet után így folytatta:

„Nem lep meg és meg sem sért, hogy nem hiszel nekem könnyen, hiszen minden biznnyal az első olyan ember vagyok, akinek megszavazzák e bizalmat. Azt sem tudom, vajon e megkülönböztetést jutalomnak vagy büntetésnek tekintsem. Mióta ebben részesülök, jóval kevésbé vagyok boldog, mint azelőtt, és csakis a jó szándék tudatának köszönhető, hogy eltűröm a lankadatlan éberség fáradságát.”

“ ‘How long, sir,’ said I, ‘has this great office been in your hands?’

“ ‘About ten years ago,’ said he, ‘my daily observations of the changes of the sky led me to consider whether, if I had the power of the seasons, I could confer greater plenty upon the inhabitants of the earth. This contemplation fastened on my mind, and I sat days and nights in imaginary dominion, pouring upon this country and that the showers of fertility, and seconding every fall of rain with a due proportion of sunshine. I had yet only the will to do good, and did not imagine that I should ever have the power.

“ ‘One day as I was looking on the fields withering with heat, I felt in my mind a sudden wish that I could send rain on the southern mountains, and raise the Nile to an inundation. In the hurry of my imagination I commanded rain to fall; and by comparing the time of my command with that of the inundation, I found that the clouds had listened to my lips.’

“ ‘Might not some other cause,’ said I, ‘produce this concurrence? The Nile does not always rise on the same day.’

“ ‘Do not believe,’ said he, with impatience, ‘that such objections could escape me. I reasoned long against my own conviction, and laboured against truth with the utmost obstinacy. I sometimes suspected myself of madness, and should not have dared to impart this secret but to a man like you, capable of distinguishing the wonderful from the impossible, and the incredible from the false.’

“ ‘Why, sir,’ said I, ‘do you call that incredible which you know, or think you know, to be true?’

“ ‘Because,’ said he, ‘I cannot prove it by any external evidence; and I know too well the laws of demonstration to think that my conviction ought to influence another, who cannot, like me, be conscious of its force. I therefore shall not attempt to gain credit by disputation. It is sufficient that I feel this power that I have long possessed, and every day exerted it. But the life of man is short; the infirmities of age increase upon me, and the time will soon come when the regulator of the year must mingle with the dust. The care of appointing a successor has long disturbed me; the night and the day have been spent in comparisons of all the characters which have come to my knowledge, and I have yet found none so worthy as thyself.’ ”

## Chapter XLIII

### *The astronomer leaves Imlac his discretions*

“ ‘Hear, therefore, what I shall impart with attention, such as the welfare of a world requires. If the task of a king be considered as difficult, who has the care only of a few millions, to whom he cannot do much good or harm, what must be the anxiety of him

„Uram – kérdeztem –, mióta van kegyelmed kezében ez a magas hivatal?”

„Úgy tíz évvel ezelőtt – felelte –, ahogy naponta vizsgáltam az égbolt változásait, azon kezdtem elmélkedni, hogy ha kezemben tarthatnám az évszakokat, vajon nagyobb jólétben részesíthetném-e a föld lakosait. E gondolat befészkelte magát a fejembe, és napokon, éjszakákon át ültem képzelte birodalmamban, hol erre, hol arra az országra árasztva termékeny záport, majd minden esőzésre arányos napsütést küldtem. Még csak az akarat volt meg bennem a jóra, és nem képzeltem, hogy a hatalmat is megkapom egyszer.

Egy nap, ahogy a hőségben száradó mezőket néztem, az elmémben hirtelen vágyat éreztem, hogy bárcsak esőt küldhetnék a déli hegyek felé és túláradásig emelhetném a Nílus szintjét. A képzelet lendületével megparancsoltam, hogy legyen eső; és miután összevettem rendeletem idejét az áradásával, arra jutottam, hogy a felhők hallgattak ajkaim szavára.”

„Nem vezethetett valamely más ok – kérdeztem – ehhez az egybeeséshez? A Nílus nem mindig árad ki ugyanazon a napon.”

„Ne hidd – mondta türelmetlenül –, hogy engem nem környékeztek meg hasonló kétségek. Sokáig és végtelen makacssággal érveltem saját meggyőződésemmel szemben, és törekedtem az igazság ellen. Olykor csaknem örültem gondoltam magamat, és ezt a titkot nem is oszthattam volna meg mással, csak egy olyan férfival, mint te vagy: aki képes szétválasztani a gyönyörűt és a lehetetlent, a hihetetlent és a hamisat.”

„Uram – válaszoltam –, miért hívja lehetetlennek, amiről tudja, vagy tudni véli, hogy igaz?”

„Azért – mondta ő –, mert semmilyen külső bizonyítékkal nem tudom igazolni; a személtetés törvényeit pedig túl jól ismerem ahhoz, hogy úgy gondoljam, az én meggyőződésem bárkit is befolyásolhatna, aki nem ismeri erejét úgy, mint én. Így hát nem próbálok vita útján növelni a hitelemet. Elegendő, hogy érzem ezt az erőt, amely régóta birtokomban van, és minden nap használom. Az emberélet viszont rövid; a korral járó gyengeség egyre jobban hatalmába kerít, és hamarosan eljön az idő, amikor az év szabályozójának porrá kell lennie. Régóta nyomja a szívem az örökös kijelölésének gondja; az éjjel és a nappal az összes tudomásomra jutott személyiség összevetésével telt, és senkit nem találtam még, aki olyan méltó volna, mint te.”

## XLIII. fejezet

### *A csillagász Imlakra bízta az útmutatását*

– „Halld tehát, amit körültekintően adok át neked, amint azt egy egész világ jóléte követeli meg. Ha nehéznek tekintjük egy király feladatát, akinek csupán milliókra van gondja, akiknek sem sok jót, sem nagy kárt nem okozhat, micsoda aggodalmi lehetnek

on whom depends the action of the elements and the great gifts of light and heat? Hear me, therefore, with attention.

“I have diligently considered the position of the earth and sun, and formed innumerable schemes, in which I changed their situation. I have sometimes turned aside the axis of the earth, and sometimes varied the ecliptic of the sun, but I have found it impossible to make a disposition by which the world may be advantaged; what one region gains another loses by an imaginable alteration, even without considering the distant parts of the solar system with which we are acquainted. Do not, therefore, in thy administration of the year, indulge thy pride by innovation; do not please thyself with thinking that thou canst make thyself renowned to all future ages by disordering the seasons. The memory of mischief is no desirable fame. Much less will it become thee to let kindness or interest prevail. Never rob other countries of rain to pour it on thine own. For us the Nile is sufficient.”

“I promised that when I possessed the power I would use it with inflexible integrity; and he dismissed me, pressing my hand. ‘My heart,’ said he, ‘will be now at rest, and my benevolence will no more destroy my quiet; I have found a man of wisdom and virtue, to whom I can cheerfully bequeath the inheritance of the sun.’”

The prince heard this narration with very serious regard; but the princess smiled, and Pekuah convulsed herself with laughter.

“Ladies,” said Imlac, “to mock the heaviest of human afflictions is neither charitable nor wise. Few can attain this man’s knowledge and few practise his virtues, but all may suffer his calamity. Of the uncertainties of our present state, the most dreadful and alarming is the uncertain continuance of reason.”

The princess was recollected, and the favourite was abashed. Rasselas, more deeply affected, inquired of Imlac whether he thought such maladies of the mind frequent, and how they were contracted.

## Chapter XLIV

### *The dangerous prevalence of imagination*

“Disorders of intellect,” answered Imlac, “happen much more often than superficial observers will easily believe. Perhaps if we speak with rigorous exactness, no human mind is in its right state. There is no man whose imagination does not sometimes predominate over his reason, who can regulate his attention wholly by his will, and whose ideas will come and go at his command. No man will be found in whose mind airy notions do not sometimes tyrannise, and force him to hope or fear beyond the limits of sober probability. All power of fancy over reason is a degree of insanity; but while this power is such as we can control and repress, it is not visible to others, nor considered as

annak, akitől az elemek viselkedése, illetve a fény és a hő nagy ajándékai függenek? Hallgass tehát figyelmesen.

Szorgalmasan megvizsgáltam a föld és a nap állását, és számtalan tervet készítettem, amelyben megváltoztattam helyzetüket. Időnként megbillentettem a föld tengelyét, máskor pedig a nappályán módosítottam, lehetetlennek találtam azonban, hogy olyan elrendezést hozzak létre, amely a világ előnyére válhatna; ami egy területnek nyereség, az a másiknak jól átgondolható változások nyomán veszteség, s így még figyelembe sem vesszük a naprendszer általunk ismert távoli részeit. Az év feletti felügyeleted során ne kényeztesd tehát büszkeségedet újításokkal; ne keresd a magad élvezetét abban, hogy úgy gondold, minden jövőbeli kor számára nevet szerezhetsz magadnak, ha összezavarod az évszakokat. A károkozás emlékezete nem kívánatos hírnév. Még kevésbé szolgál javadra, ha a jóságot vagy az érdeket hagyod uralkodni. Soha ne lopj esőt más országoktól, csak hogy a sajátodra áraszthasd. Számunkra elég a Nílus.”

Ígéretet tettem, hogy ha rendelkezem ezzel az erővel, rendíthetetlen becsülettel élek majd veled, ő pedig a kezemet megszorítva elbocsátott. „A szívem immár nyugalmat talált – mondta –, és jóindulatom többé nem teszi tönkre békességemet; bölcs és erényes embert találtam, akire örömmel ráhagyhatom a nap örökségét.”

A herceg igen komoly figyelemmel hallgatta az elbeszélést; a hercegnő azonban mosolygott, Pekuát pedig rázta a nevetés.

– Hölgyeim – mondta Imlak –, kigúnyolni a legsúlyosabb emberi csapást sem nem könnyörületes, sem nem bölcs. Kevesek tehetnek szert e férfi tudására, és kevesen gyakorolhatják az erényeit, ám balsorsában mindenki részesülhet. Jelen állapotunk bizonytalanságai közül a legremisztőbb és legriasztóbb az értelem bizonytalan folytonossága.

A hercegnő összeszedte magát, kegyeltje pedig szégyenkezett. Rasszelasz, akit mélyebben megérintettek a hallottak, azt kérdezte Imlaktól, vajon milyen gyakoriak az elme ilyesforma gondjai, és milyen módon lehet őket visszaszorítani.

## XLIV. fejezet

### *A képzelet túlburjánzásának veszélyei*

– Az értelem rendetlensége – mondta Imlak – sokkal gyakoribb, mint a felületes szemlélő könnyen elhíhetné. Ha szigorú pontossággal fogalmazunk, talán egyetlen emberi elme sincs megfelelő állapotában. Nincs ember, akinek képzelete ne kerekedne néha értelme fölébe, aki képes a figyelmét teljesen az akarásával irányítani, és a gondolatai a saját parancsára jönnek-mennek. Nem találni olyan embert, akinek az elméjén néhanapján nem zsarnokoskodnak légből kapott elképzelések, kényszerítve őt, hogy a józan valószínűség határain túl reméljen vagy féljen. A fantázia minden hatalma az értelem fölött néminemű elmebaj; de amíg e hatalom irányítható és háttérbe szorítható, mások nem

any deprivation of the mental faculties: it is not pronounced madness but when it becomes ungovernable, and apparently influences speech or action.

“To indulge the power of fiction and send imagination out upon the wing is often the sport of those who delight too much in silent speculation. When we are alone we are not always busy; the labour of excogitation is too violent to last long; the ardour of inquiry will sometimes give way to idleness or satiety. He who has nothing external that can divert him must find pleasure in his own thoughts, and must conceive himself what he is not; for who is pleased with what he is? He then expatiates in boundless futurity, and culls from all imaginable conditions that which for the present moment he should most desire, amuses his desires with impossible enjoyments, and confers upon his pride unattainable dominion. The mind dances from scene to scene, unites all pleasures in all combinations, and riots in delights which nature and fortune, with all their bounty, cannot bestow.

“In time some particular train of ideas fixes the attention; all other intellectual gratifications are rejected; the mind, in weariness or leisure, recurs constantly to the favourite conception, and feasts on the luscious falsehood whenever she is offended with the bitterness of truth. By degrees the reign of fancy is confirmed; she grows first imperious and in time despotic. Then fictions begin to operate as realities, false opinions fasten upon the mind, and life passes in dreams of rapture or of anguish.

“This, sir, is one of the dangers of solitude, which the hermit has confessed not always to promote goodness, and the astronomer’s misery has proved to be not always propitious to wisdom.”

“I will no more,” said the favourite, “imagine myself the Queen of Abyssinia. I have often spent the hours which the princess gave to my own disposal in adjusting ceremonies and regulating the Court; I have repressed the pride of the powerful and granted the petitions of the poor; I have built new palaces in more happy situations, planted groves upon the tops of mountains, and have exulted in the beneficence of royalty, till, when the princess entered, I had almost forgotten to bow down before her.”

“And I,” said the princess, “will not allow myself any more to play the shepherdess in my waking dreams. I have often soothed my thoughts with the quiet and innocence of pastoral employments, till I have in my chamber heard the winds whistle and the sheep bleat; sometimes freed the lamb entangled in the thicket, and sometimes with my crook encountered the wolf. I have a dress like that of the village maids, which I put on to help my imagination, and a pipe on which I play softly, and suppose myself followed by my flocks.”

“I will confess,” said the prince, “an indulgence of fantastic delight more dangerous than yours. I have frequently endeavoured to imagine the possibility of a perfect government, by which all wrong should be restrained, all vice reformed, and all the subjects preserved in tranquillity and innocence. This thought produced innumerable schemes of reformation, and dictated many useful regulations and salutary effects. This has been

látják, és nem tekintik az értelmi képességek elvesztésének: nem mondják örületnek, csak ha kormányozhatatlanná válik, és észlelhetően befolyásolja a beszédet és cselekvést.

A kitalációk ereje iránti elnézés és a képzelet szabad szárnyra engedése gyakori azok között, akik túlzott örömeiket lelik a csöndes töprengésben. Ha egyedül vagyunk, nem mindig van elfoglaltságunk; a töprenkedés túl heves munka, semhogy sokáig tartson; a lelkes kíváncsiság olykor enged a léhaságnak vagy csömörnek. Akit semmi külső dolog nem köt le, annak a saját gondolataiban kell kedvét lelnie, és másnak kell képzelnie magát, mint aki valójában; hiszen kinek telik kedve saját magában? Akkor aztán ömleng a határtalan jövőről, és minden elképzelhető körülmények közül kiválasztja azt, amelyikre a jelen pillanatban a legjobban vágyik, lehetetlen élvezetekkel elégti ki vágyait és elérhetetlen hatalommal ruházza fel büszkeségét. Az elme egyik jelenettől a másikig táncol, mindenféle kombinációban egyesítve minden gyönyört, és megvadul az örömtől, amit a természet és a szerencse minden nagylelkűségével sem adhat meg.

Idővel bizonyos gondolatok gúzsba kötik a figyelmet; minden más intellektuális kedvtelés elutasításra lel; az elme, kimerülten vagy léhán folyvást e kedvenc elgondoláshoz tér vissza, és e zamatos hamisságból lakmározik, valahányszor az igazság keserűsége bántja. Fokozatosan megerősödik a képzelet uralma; először parancsolgató lesz, majd idővel despota. Akkor az ábrándok valóságként kezdenek működni, hamis vélekedések rögzülnek az elmében, és az élet elragadtatás és gyötrem álmai között váltakozva telik.

Ez, uram, az egyik a magány veszélyei közül, ami, mint a remete is bevallotta, nem mindig támogatja a jóságot, és, mint az asztronómus szenvedései bizonyítják, nem mindig kegyes a bölcsességgel.

– Soha többé – mondta a kegyencnő – nem fogom magamat Abesszília királynőjének képzelni. Gyakran töltöttem az órákat, amiket a hercegnő a saját rendelkezésemre bocsátott, ünnepségek rendezésével és az udvar szabályozásával; visszaszorítottam a hatalmasok büszkeségét és teljesíttem a szegények kéréseit, vidámabb fekvésű palotákat építtettem, ligeteket ültettem a hegyek csúcsára és örvendeztem a királyság jótéteményeinek, mígnem, amikor a hercegnő belépett, kis híján elfelejtettem meghajolni előtte.

– Én pedig – mondta a hercegnő – nem fogom többé megengedni magamnak, hogy pásztorlánykát játsszak éber álmaimban. Gyakran csillapítottam gondolataimat szelíd és ártatlan pásztori elfoglaltságokkal, mígnem a szobámban hallottam a szelet füttyülni és a birkákat bégetni; olykor kiszabadítottam a bozótba gabalyodott bárányt és olykor pásztorbotommal elkergettem a farkast. Van egy ruhám, hasonló a falusi hajadonokéhoz, amit felvettem, hogy segítse képzeletemet és egy sípom, amelyen halkan játszottam és azt gondoltam, a nyájam követ engem.

– Nekem – mondta a herceg – a kegyelmetekénél veszélyesebb fantasztikus örömet kell bevallanom. Gyakran kíséreltem meg elképzelni a tökéletes kormányzás lehetőségét, ami minden rossznak gátat szabna, minden bűnt megjavítana, és minden alattvalót békében és ártatlanságban őrizne meg. Ez a gondolat a reformálás megszállhatatlan tervezetét idézte elő és sok hasznos szabályt és üdvös rendeletet diktált. Ez volt magá-

the sport and sometimes the labour of my solitude, and I start when I think with how little anguish I once supposed the death of my father and my brothers.”

“Such,” said Imlac, “are the effects of visionary schemes. When we first form them, we know them to be absurd, but familiarise them by degrees, and in time lose sight of their folly.”

## Chapter XLV

### *They discourse with an old man*

The evening was now far past, and they rose to return home. As they walked along the banks of the Nile, delighted with the beams of the moon quivering on the water, they saw at a small distance an old man whom the prince had often heard in the assembly of the sages.

“Yonder,” said he, “is one whose years have calmed his passions, but not clouded his reason. Let us close the disquisitions of the night by inquiring what are his sentiments of his own state, that we may know whether youth alone is to struggle with vexation, and whether any better hope remains for the latter part of life.”

Here the sage approached and saluted them. They invited him to join their walk, and prattled awhile as acquaintance that had unexpectedly met one another. The old man was cheerful and talkative, and the way seemed short in his company. He was pleased to find himself not disregarded, accompanied them to their house, and, at the prince’s request, entered with them. They placed him in the seat of honour, and set wine and conserves before him.

“Sir,” said the princess, “an evening walk must give to a man of learning like you pleasures which ignorance and youth can hardly conceive. You know the qualities and the causes of all that you behold—the laws by which the river flows, the periods in which the planets perform their revolutions. Everything must supply you with contemplation, and renew the consciousness of your own dignity.”

“Lady,” answered he, “let the gay and the vigorous expect pleasure in their excursions: it is enough that age can attain ease. To me the world has lost its novelty. I look round, and see what I remember to have seen in happier days. I rest against a tree, and consider that in the same shade I once disputed upon the annual overflow of the Nile with a friend who is now silent in the grave. I cast my eyes upwards, fix them on the changing moon, and think with pain on the vicissitudes of life. I have ceased to take much delight in physical truth; for what have I to do with those things which I am soon to leave?”

“You may at least recreate yourself,” said Imlac, “with the recollection of an honourable and useful life, and enjoy the praise which all agree to give you.”

nyom szórakozása és olykor munkája is, és megrettenek, ha visszaemlékszem, milyen kevés gyötrellemmel gondoltam egykor apám és bátyáim eljövendő halálára.

– Ez – mondta Imlak – a képzeletbeli rendszerek hatása: mikor először megalkotjuk őket, tudjuk, hogy képtelenségek, de fokról fokra jobban megbarátkozunk velük, és idővel szem elől tévesztjük bolondságukat.

## XLV. fejezet

### *Beszélgetés egy idős emberrel*

Ekkorra már rég beesteledett, felkerekedtek hát, hogy hazatérjenek. Ahogy a Nílus partja mentén sétáltak, s a víz tükrén játszadozó holdfényben gyönyörködtek, nem messze megpillantottak egy öregembert, akit a herceg többször hallott már a bölcsek gyűlésén.

– Amott – mondta – egy ember, akinek évei a vágyait már csillapították, de elméjét el nem homályosították. Zárjuk hát az este értekezését azzal, hogy megkérdezzük, miként érez saját állapota felől, így megtudhatjuk, vajon egyedül a fiatalság küzd a bosszúsággal, és marad-e még jobb remény az élet későbbi szakaszára.

Ekkor a bölcse melléjük ért, és köszöntötte őket. Meghívták, csatlakozzon hozzájuk a sétájukon, s eközben elbeszélgettek vele, mint olyan ismerősök, akik véletlenül találkoznak össze. Az öregember derűs és beszédes volt, a társaságában rövidnek tűnt az út. Kedvére vált, hogy nem veszik semmibe a személyét, hazáig kísérte őket, majd a herceg kérésére velük együtt be is lépett. Díszhelyre ültették, majd bort és befőtteket találtak elé.

– Uram – mondta a hercegnő –, az esti séta egészen biztosan olyan élvezeteket nyújt egy kegyelmedhez fogható tanult embernek, melyet tudatlanság és fiatalság aligha foghat fel. Ismeri a minőségeit és okait mindennek, amit csak lát – a folyó áramlásának törvényeit, a periódusokat, melyek szerint a bolygók körbefordulnak. Bizonyára minden gondolkodásra készíti, s megújítja önnön méltóságának tudatát.

– Hölgyem – válaszolta a bölcse –, hadd várjanak a vidám s életerős emberek élvezetet kirándulásaiktól: az öregkornak elég, ha megkönnyebbülhet. Számomra a világ elvesztette újdonságát. Körülnézek, s azt látom, amire boldogabb napjaimból emlékszem. Megpihenek egy fának támaszkodva, s eszembe jut, hogy ugyanazon árnyék alatt egyszer a Nílus éves áradásáról vitatkoztam egy barátommal, aki azóta már rég a sírban nyugszik. Feltekintek, s ahogy szememet a változó holdra szegezem, fájdalommal gondolok az élet viszontagságaira. Nem lelem már örömet az élet igazságaiban, mert ugyan minnek is foglalkoztatnának olyan dolgok, melyeket hamarosan úgyis itt hagyok?

– Azzal legalább felüdítheti magát – mondta Imlak –, hogy visszaemlékezik tiszteletreméltó, hasznos életére, s élvezi a dicséretet, melyben mindenki egyöntetűen részelteti.

“Praise,” said the sage with a sigh, “is to an old man an empty sound. I have neither mother to be delighted with the reputation of her son, nor wife to partake the honours of her husband. I have outlived my friends and my rivals. Nothing is now of much importance; for I cannot extend my interest beyond myself. Youth is delighted with applause, because it is considered as the earnest of some future good, and because the prospect of life is far extended; but to me, who am now declining to decrepitude, there is little to be feared from the malevolence of men, and yet less to be hoped from their affection or esteem. Something they may yet take away, but they can give me nothing. Riches would now be useless, and high employment would be pain. My retrospect of life recalls to my view many opportunities of good neglected, much time squandered upon trifles, and more lost in idleness and vacancy. I leave many great designs unattempted, and many great attempts unfinished. My mind is burdened with no heavy crime, and therefore I compose myself to tranquillity; endeavour to abstract my thoughts from hopes and cares which, though reason knows them to be vain, still try to keep their old possession of the heart; expect, with serene humility, that hour which nature cannot long delay, and hope to possess in a better state that happiness which here I could not find, and that virtue which here I have not attained.”

He arose and went away, leaving his audience not much elated with the hope of long life. The prince consoled himself with remarking that it was not reasonable to be disappointed by this account; for age had never been considered as the season of felicity, and if it was possible to be easy in decline and weakness, it was likely that the days of vigour and alacrity might be happy; that the noon of life might be bright, if the evening could be calm.

The princess suspected that age was querulous and malignant, and delighted to repress the expectations of those who had newly entered the world. She had seen the possessors of estates look with envy on their heirs, and known many who enjoyed pleasures no longer than they could confine it to themselves.

Pekuah conjectured that the man was older than he appeared, and was willing to impute his complaints to delirious dejection; or else supposed that he had been unfortunate, and was therefore discontented.

“For nothing,” said she, “is more common than to call our own condition the condition of life.”

Imlac, who had no desire to see them depressed, smiled at the comforts which they could so readily procure to themselves; and remembered that at the same age he was equally confident of unmingled prosperity, and equally fertile of consolatory expedients. He forbore to force upon them unwelcome knowledge, which time itself would too soon impress. The princess and her lady retired; the madness of the astronomer hung upon their minds; and they desired Imlac to enter upon his office, and delay next morning the rising of the sun.

– A dicséret – sóhajtott a bölc – üres kongás az öregembernek. Nincs anyám, hogy fia hírnevének örüljön, sem feleségem, hogy férje dicsőségében osztozzon. Túléltem barátaimat és vetélytársaimat. Semminek sincs már jelentősége, mivel érdeklődésem többé nem terjed a magam határain túl. A fiatalság örömét leli az elismerésben, mert valamely jövőbeni jó előjelének tekinti, és mert élete kilátásai messzire nyúlnak; de számomra, aki az elaggas felé tartok, kevés félni való van az emberek rosszindulatától s még annál is kevesebb remélni való szeretetüktől vagy megbecsülésüktől. Van még tán valamim, amit elvehetnek tőlem, de adni már aligha tudnak. A gazdagság immár haszontalan volna, a magas hivatal pedig kínszenvedés. Visszatekintve az életemre, sok elszalasztott alkalmat idézhetek szemem elé a jóra, sok semmiségekre vesztegetett s még több semmittevással és tétlenséggel elfecsérelt időt. Sok nagyszerű tervet nem kíséreltem meg, és sok kísérletet hagytam befejezetlenül. Elmémet nem terheli súlyos bűn, így tehát nyugalomban élek, s arra törekszem, hogy gondolataimat tisztán tartsam a vágyaktól és gondoktól, melyek, bár elmém hiúnak tudja őket, még mindig újra és újra megpróbálják uralmukat visszazerezni a szívem felett; nyugodt alázattal várom a napot, melyet a természet már nem sokáig halogathat, és remélem, hogy egy jobb helyen birtokába jutok majd annak a boldogságnak, melyet itt nem találtam meg, s az erénynek, melyet nem értem el.

Felállt és távozott, hátrahagyott hallgatóságát pedig nem túlságosan lelkesítette a hosszú élet reménye. A herceg azzal vigasztalta magát, hogy e beszámoló miatt nem ésszerű elkeseredniük, hiszen az öregkort sosem tekintette senki a boldogság korszakának, s ha lehetséges ily könnyen viselni a hanyatlást és gyengeséget, valószínű, hogy az életerő és vidámság napjai viszont boldogságban telnek; így az élet dele lehet még ragyogó attól, hogy az est elnyugodott.

A hercegnő azt gyanította, hogy az öregkor viszálykodó és rosszmájú, és örömét leli abban, ha letérheti a világba újonnan belépők várakozásait. Láta már nagy birtokok tulajdonosait irigységgel nézni utódjaikra, és sok embert ismert, akik addig lelték csak kedvüket a gyönyörben, míg azt egymaguk élvezhették.

Pekua úgy okoskodott, hogy a bölc öregebb lehetett, mint amilyennek tűnt, s panaszeit hajlott az eszelős csüggedtségnek betudni; máskor meg úgy gondolta, hogy szerencsétlen élete lehetett, s emiatt ilyen elégedetlen.

– Hiszen semmi – mondta – sem hétköznapi, mint saját állapotunkat az élet állapotának nevezni.

Imlak, aki nem kívánta őket rossz hangulatba hozni, csak mosolygott ezeken a vizsgálatásokon, melyekkel oly készségesen hitegették magukat; és visszaemlékezett, hogy ilyen idősen ő is éppoly bizonyos volt zavartalan jólétében és épp ilyen gazdag vigasztaló szavakban. Visszakozott attól, hogy nem szívesen látott tudást kényszerítsen rájuk, melyet az idő amúgy is túl hamar megtanít majd nekik. A hercegnő és udvarhölgye visszavonult; a csillagász örülete ránehezedett elméjükre; és azt kívánták, bárcsak Imlak átvenné a hivatalát, s másnap késleltetné a napfelkeltét.

## Chapter XLVI

### *The princess and Pekuah visit the astronomer*

The princess and Pekuah, having talked in private of Imlac's astronomer, thought his character at once so amiable and so strange that they could not be satisfied without a nearer knowledge, and Imlac was requested to find the means of bringing them together.

This was somewhat difficult. The philosopher had never received any visits from women, though he lived in a city that had in it many Europeans, who followed the manners of their own countries, and many from other parts of the world that lived there with European liberty. The ladies would not be refused, and several schemes were proposed for the accomplishment of their design. It was proposed to introduce them as strangers in distress, to whom the sage was always accessible; but after some deliberation it appeared that by this artifice no acquaintance could be formed, for their conversation would be short, and they could not decently importune him often.

"This," said Rasselas, "is true; but I have yet a stronger objection against the misrepresentation of your state. I have always considered it as treason against the great republic of human nature to make any man's virtues the means of deceiving him, whether on great or little occasions. All imposture weakens confidence and chills benevolence. When the sage finds that you are not what you seemed, he will feel the resentment natural to a man who, conscious of great abilities, discovers that he has been tricked by understandings meaner than his own, and perhaps the distrust which he can never afterwards wholly lay aside may stop the voice of counsel and close the hand of charity; and where will you find the power of restoring his benefactions to mankind, or his peace to himself?"

To this no reply was attempted, and Imlac began to hope that their curiosity would subside; but next day Pekuah told him she had now found an honest pretence for a visit to the astronomer, for she would solicit permission to continue under him the studies in which she had been initiated by the Arab, and the princess might go with her, either as a fellow-student, or because a woman could not decently come alone.

"I am afraid," said Imlac, "that he will soon be weary of your company. Men advanced far in knowledge do not love to repeat the elements of their art, and I am not certain that even of the elements, as he will deliver them, connected with inferences and mingled with reflections, you are a very capable auditress."

"That," said Pekuah, "must be my care. I ask of you only to take me thither. My knowledge is perhaps more than you imagine it, and by concurring always with his opinions I shall make him think it greater than it is."

The astronomer, in pursuance of this resolution, was told that a foreign lady, travelling in search of knowledge, had heard of his reputation, and was desirous to become

## XLVI. fejezet

### *A hercegnő és Pekua meglátogatják a csillagászt*

A hercegnő és Pekua, miután kettesben elbeszélgettek Imlak csillagászáról, oly kellemsenek s ugyanakkor különösnek találták jellemét, hogy nem nyugodhattak, míg közelebbről meg nem ismerték, így megkérték Imlakot, hogy találjon módot egy találkozásra.

Ez némi nehézségbe ütközött. A filozófust sosem keresték fel nők, bár olyan városban élt, ahol sok volt az európai, akik hazájuk hagyományait követték, s a világ más részeiből is sok olyan ember érkezett, aki szintén európai szabadsággal élt. A hölgyek azonban hajthatatlanok voltak, és számos tervet kieszeltek, hogy tervüket megvalósíthassák. Felvetették, hogy bajba jutott idegenekként mutassák be őket, akik számára a bölcs mindig rendelkezésre állt; de rövid megfontolás után úgy döntöttek, hogy ily csalárd módon nem lehetséges ismeretséget kötni, hiszen a társalgás rövid volna, sűrűn zavarniuk őt pedig nem volna ildomos.

– Ez – mondta Rasszelasz – igaz; de még inkább ellenzem azt, hogy elferdítsék a helyzetüket. Mindig is árulásnak tartottam az emberi természet nagy köztársasága ellen, hogy bárkinek az erényét használják fel a megtévesztésére, legyen bár szó nagy vagy kis ürügyről. Minden hamisság gyengíti a bizalmat és hűti a jóindulatot. Mikor a bölcs rájön, hogy nem azok vagytok, akiknek kiadtátok magatokat, az olyan ember természetes haragjával tekint majd rátok, aki tudatában van nagyszerű képességeinek, és úgy találja, hogy nálánál csekélyebb értelmű emberek jártak túl az eszén, s a bizalmatlanság, melyet sosem lesz képes félretenni, talán elnémítja a jó tanács hangját, és összecukja a jótékonyság kezét; és hol találtok majd olyan erőt, mely visszaadhatná az emberiségnek az ő jótéteményeit, vagy öneki a lelki békét?

Erre meg sem próbáltak válaszolni, és Imlak kezdett reménykedni, hogy kíváncsiságuk alábbhagy; de másnap Pekua elmondta, hogy őszinte ürügyet talált a csillagász meglátogatására, hiszen arra fog engedélyt kérni, hogy mellette folytathassa tanulmányait, melyekbe az arab avatta be, és a hercegnő elkísérné őt, vagy mint diáktársa, vagy mert egy nőnek aligha illene egyedül mennie.

– Félek – felelte erre Imlak –, hamar belefárad a kegyed társaságába. A tudásban messzire jutott férfiak nem szeretik művészetük alapelemeit ismételtetni, és nem vagyok benne biztos, hogy kegyed igen alkalmas hallgatóság lenne az elemi fogalmakra, ahogyan ő azokat a maga következtetéseivel összekötve és megfontolásaival elegyítve előadja.

– Ez – mondta Pekua – hadd legyen az én gondom. Egyedül azt kérem öntől, hogy vigyen el hozzám. Tudásom talán nagyobb, mint gondolná, és folytonos helyesléssel elhitemem majd velem is, hogy többet tudok, mint valójában.

A csillagásznak e döntés folyamánaképpen azt mondták, egy tudásvágytól hajtva úton lévő külföldi hölgy hallotta hírét, és a tanítványa kíván lenni. A kérés szokatlansága

his scholar. The uncommonness of the proposal raised at once his surprise and curiosity, and when after a short deliberation he consented to admit her, he could not stay without impatience till the next day.

The ladies dressed themselves magnificently, and were attended by Imlac to the astronomer, who was pleased to see himself approached with respect by persons of so splendid an appearance. In the exchange of the first civilities he was timorous and bashful, but when the talk became regular, he recollected his powers, and justified the character which Imlac had given. Inquiring of Pekuah what could have turned her inclination towards astronomy, he received from her a history of her adventure at the pyramid, and of the time passed in the Arab's island. She told her tale with ease and elegance, and her conversation took possession of his heart. The discourse was then turned to astronomy. Pekuah displayed what she knew. He looked upon her as a prodigy of genius, and entreated her not to desist from a study which she had so happily begun.

They came again and again, and were every time more welcome than before. The sage endeavoured to amuse them, that they might prolong their visits, for he found his thoughts grow brighter in their company; the clouds of solitude vanished by degrees as he forced himself to entertain them, and he grieved when he was left, at their departure, to his old employment of regulating the seasons.

The princess and her favourite had now watched his lips for several months, and could not catch a single word from which they could judge whether he continued or not in the opinion of his preternatural commission. They often contrived to bring him to an open declaration; but he easily eluded all their attacks, and, on which side soever they pressed him, escaped from them to some other topic.

As their familiarity increased, they invited him often to the house of Imlac, where they distinguished him by extraordinary respect. He began gradually to delight in sublunary\* pleasures. He came early and departed late; laboured to recommend himself by assiduity and compliance; excited their curiosity after new arts, that they might still want his assistance; and when they made any excursion of pleasure or inquiry, entreated to attend them.

By long experience of his integrity and wisdom, the prince and his sister were convinced that he might be trusted without danger; and lest he should draw any false hopes from the civilities which he received, discovered to him their condition, with the motives of their journey, and required his opinion on the choice of life.

“Of the various conditions which the world spreads before you which you shall prefer,” said the sage, “I am not able to instruct you. I can only tell that I have chosen wrong. I have passed my time in study without experience—in the attainment of sciences which can for the most part be but remotely useful to mankind. I have purchased knowledge at the expense of all the common comforts of life; I have missed the endearing elegance of female friendship, and the happy commerce of domestic tenderness. If I have obtained any prerogatives above other students, they have been accompanied with

meglepetést és egyszersmind kíváncsiságot ébresztett a csillagászban, s mikor rövid megfontolás után beleegyezett, hogy fogadja a hölgyet, alig tudta másnapig visszafojtani a türelmetlenségét.

A hölgyek pazarul kiöltöztek, és másnap Imlak kíséretével jelentek meg a csillagásznál, aki igencsak elégedett volt, hogy ilyen pompás megjelenésű emberek ekkora tisztelettel közelítenek felé. A kezdeti udvariaskodás alatt félnék és szégyenlős volt, de mikor a beszélgetés igazán folyni kezdett, visszanyerte erejét, s igazolta Imlak róla adott leírását. Pekuának feltett kérdésére, hogy mi hívta fel a figyelmét a csillagászra, válaszul megkapta Pekuának a piramisoknál és az arab fogságában átélt kalandjai elbeszélését. Pekua könnyed és elegáns hangneme megragadta a csillagász szívét. A beszélgetés ezután a csillagászra terelődött. Pekua bizonyította tudását. A csillagász csodálatos tehetségként tekintett rá, és könyörgött neki, hogy soha ne álljon el tanulmányaitól, melyeket ily lelkesen megkezdett.

Újra és újra eljöttek, és minden alkalommal melegebb fogadtatásban volt részük, mint előzőleg. A bölcs igyekezett szórakoztatni őket, hogy minél hosszabb ideig tartssanak látogatásaik, mivel azt tapasztalta, a társaságukban felderülnek gondolatai; a magány felhői fokozatosan eltűnedeztek, ahogy minden erejével mulattatta őket, és szomorkodott, amikor távozásuk után visszatért régi elfoglaltságához, az évszakok szabályozásához.

A hercegnő és kegyeltje akkor már hónapok óta figyelte a bölcs minden szavát de mégsem kaptak el egyetlen utalást sem amiből megítélhették volna, hogy azóta is kitart-e természetfeletti adottságaival kapcsolatos állításai mellett. Többször próbálták nyílt színvállásra készíteni, de könnyedén kikerülte minden támadásukat és bármely oldalról szorították, más témába menekült előlük.

Ahogy ismeretségük mélyült, egyre többször hívták meg a csillagászt Imlak házába, ahol kivételes tisztelettel tüntették ki. Lassanként a szublunáris\* gyönyöröket is elkezdte élvezni. Korán jött és késve távozott, azon dolgozott, hogy szorgalom és engedékenység által ajánlja magát, új tudományok iránt keltette fel kíváncsiságukat, hogy továbbra is kívánják segítségét, és mikor élvezet vagy érdeklődés céljából kirándulásokat tettek, könyörgött, hadd csatlakozzon hozzájuk.

Becsületességének és bölcsességének hosszú tapasztalata miatt a herceg és testvére meg voltak győződve, hogy fenntartás nélkül megbízhatnak a csillagászban, s hogy kedvességük okát félre ne értse, feltárták neki kilétüket és utazásuk célját, majd megkérdezték, mi a véleménye az életválasztásról.

– A különféle állapotok terén, melyeket a világ választásra kínál fel nektek – mondta a bölcs –, nem tudok utat mutatni. Csupán azt tudom mondani, hogy én rosszul választottam. Időmet tanulással töltöttem tapasztalás nélkül – oly tudományok tanulmányozásával, melyek többnyire igen keveset, ha annyit is használnak az emberiségnek. Tudásomat minden átlagos kényelem rovására szereztem; elmulasztottam a női barátságok megnyerő eleganciáját és a családi gyengédség boldog forgalmát. Hogyha bármilyen kiváltságot is nyertem diáktársaimmal szemben, azokat mindig félelem, nyugtalanság, s

fear, disquiet, and scrupulosity; but even of these prerogatives, whatever they were, I have, since my thoughts have been diversified by more intercourse with the world, begun to question the reality. When I have been for a few days lost in pleasing dissipation, I am always tempted to think that my inquiries have ended in error, and that I have suffered much, and suffered it in vain.”

Imlac was delighted to find that the sage’s understanding was breaking through its mists, and resolved to detain him from the planets till he should forget his task of ruling them, and reason should recover its original influence.

From this time the astronomer was received into familiar friendship, and partook of all their projects and pleasures; his respect kept him attentive, and the activity of Rasselas did not leave much time unengaged. Something was always to be done; the day was spent in making observations, which furnished talk for the evening, and the evening was closed with a scheme for the morrow.

The sage confessed to Imlac that since he had mingled in the gay tumults of life, and divided his hours by a succession of amusements, he found the conviction of his authority over the skies fade gradually from his mind, and began to trust less to an opinion which he never could prove to others, and which he now found subject to variation, from causes in which reason had no part.

“If I am accidentally left alone for a few hours,” said he, “my inveterate persuasion rushes upon my soul, and my thoughts are chained down by some irresistible violence; but they are soon disentangled by the prince’s conversation, and instantaneously released at the entrance of Pekuah. I am like a man habitually afraid of spectres, who is set at ease by a lamp, and wonders at the dread which harassed him in the dark; yet, if his lamp be extinguished, feels again the terrors which he knows that when it is light he shall feel no more. But I am sometimes afraid, lest I indulge my quiet by criminal negligence, and voluntarily forget the great charge with which I am entrusted. If I favour myself in a known error, or am determined by my own ease in a doubtful question of this importance, how dreadful is my crime!”

“No disease of the imagination,” answered Imlac, “is so difficult of cure as that which is complicated with the dread of guilt; fancy and conscience then act interchangeably upon us, and so often shift their places, that the illusions of one are not distinguished from the dictates of the other. If fancy presents images not moral or religious, the mind drives them away when they give it pain; but when melancholy notions take the form of duty, they lay hold on the faculties without opposition, because we are afraid to exclude or banish them. For this reason the superstitious are often melancholy, and the melancholy almost always superstitious.

“But do not let the suggestions of timidity overpower your better reason; the danger of neglect can be but as the probability of the obligation, which, when you consider it with freedom, you find very little, and that little growing every day less. Open your heart to the influence of the light, which from time to time breaks in upon you; when

lelkiismeretesség kísérte, de még ezen kiváltságokkal kapcsolatban is, bármelyek is voltak, elkezdtem a valóságot megkérdőjelezni, mert azóta gondolataimat megkeverték a világgal kapcsolatos, egyre számosabb tapasztalataim. Mikor már napok óta kellemes semmittevésben vesztegetem időmet, mindig megkísért a gondolat, hogy kutatásom hibába torkollott, és hogy sokat szenvedtem, és szenvedéseim hiábavalóak voltak.

Imlak örömmel látta, hogy a bölcs gondolatai kiemelkedni látszanak a ködből, és elhatározta, hogy addig vonja el őt bolygóitól, míg el nem felejtí, hogy az ő feladata irányítani őket, és míg az értelem vissza nem nyeri felette eredeti befolyását.

Attól az időtől a csillagászt közeli barátságukba fogadták, és ő részt vett minden tervekben és élvezetükben. Tisztelete megtartotta figyelmességében, és Rasszelasz elfoglaltságai nem engedtek túl sok időt elkötelezetlenül. Mindig volt mit csinálniuk, napközben megfigyeléseket végeztek, melyek témát szolgáltatnak esti beszélgetéseiknek, és az est mindig a másnap terveivel záródott.

A bölcs bevallotta Imlaknak, hogy mióta részt vesz az élet vidám kavalkádjában, és óráit élvezetek egymásutániságával osztja fel, a bolygók feletti hatalmáról való meggyőződése lassanként elhalványul elméjében, és kezd kevésbé hinni a véleményben, melyet másoknak soha nem bizonyíthat be, s amely, most már úgy találta, változékony, olyan okokból, amelyekben az észnek nem volt része.

– Ha netalán egyedül találom magam néhány órára – mondta –, idült meggyőződésem megrohamozza lelkemet, és elmémet ellenállhatatlan erőszak béklyózza meg; de ezek hamar kibogozódnak, ha a herceggel beszélgetek, és Pekua jelenlétére azonnal semmivé foszlanak. Olyan vagyok, mint az az ember, aki babonásan fél a szellemektől, a lámpafénynél nyugodt, és nem is érti, mitől szörnyed a sötétben; ám ha lámpása kialszik, újra érzi a rettegést, melyről tudja, hogy amint megint világos lesz, nem érzi majd többé. Néha azonban attól félek, nehogy bűnös gondatlansággal élvezzem csendességemet, s szándékosan elfeledkezzem a hatalmas feladatról, melyet rám bízta. Ha ismert tévedésben ringatom magam, vagy saját könnyebbségem miatt eltökélten kitartok egy ilyen jelentőségteljes, ám kétséges kérdésben, milyen szörnyű is a bűnöm!

– A képzelet semmilyen betegségét – válaszolt Imlak – nem olyan nehéz gyógyítani, mint a bűntől való rettegést; a fantázia és a lelkiismeret ilyenkor felváltva munkál bennünk, és oly gyakran mozdul el, hogy az egyik káprázata megkülönböztethetetlen a másik diktátumaitól. Ha a fantázia nem erkölcsös vagy vallásos képeket idéz fel, az elme kiüldözi őket, ha bolygatják; de mikor a mélabús képzelgések a kötelesség alakját öltik, ellenállás nélkül uralkodnak el a készségeken, mert túlságosan félünk kirekeszteni vagy száműzni őket. Ez okból a babonás ember gyakran mélabús, és a mélabús majdnem mindig babonás.

De ne engedje, hogy a félnékre utaló felvetések legyőzzék jobb meggyőződését; a hanyagság veszélye csak akkora lehet, mint a kötelezettség valószínűsége, melyet ha szabadon vizsgál, igencsak csekélynek talál, s az a kicsi is minden nappal tovább kisebbedik. Nyissa meg szívét a fény hatása előtt, mely időről időre betör elméjébe; ha olyan aggá-

scruples importune you, which you in your lucid moments know to be vain, do not stand to parley, but fly to business or to Pekuah; and keep this thought always prevalent, that you are only one atom of the mass of humanity, and have neither such virtue nor vice as that you should be singled out for supernatural favours or afflictions.”

## Chapter XLVII

### *The prince enters, and brings a new topic*

“All this,” said the astronomer, “I have often thought; but my reason has been so long subjugated by an uncontrollable and overwhelming idea, that it durst not confide in its own decisions. I now see how fatally I betrayed my quiet, by suffering chimeras to prey upon me in secret; but melancholy shrinks from communication, and I never found a man before to whom I could impart my troubles, though I had been certain of relief. I rejoice to find my own sentiments confirmed by yours, who are not easily deceived, and can have no motive or purpose to deceive. I hope that time and variety will dissipate the gloom that has so long surrounded me, and the latter part of my days will be spent in peace.”

“Your learning and virtue,” said Imlac, “may justly give you hopes.”

Rasselas then entered, with the princess and Pekuah, and inquired whether they had contrived any new diversion for the next day.

“Such,” said Nekayah, “is the state of life that none are happy but by the anticipation of change; the change itself is nothing; when we have made it the next wish is to change again. The world is not yet exhausted: let me see something to-morrow which I never saw before.”

“Variety,” said Rasselas, “is so necessary to content, that even the Happy Valley disgusted me by the recurrence of its luxuries; yet I could not forbear to reproach myself with impatience when I saw the monks of St. Anthony support, without complaint, a life, not of uniform delight, but uniform hardship.”

“Those men,” answered Imlac, “are less wretched in their silent convent than the Abyssinian princes in their prison of pleasure. Whatever is done by the monks is incited by an adequate and reasonable motive. Their labour supplies them with necessaries; it therefore cannot be omitted, and is certainly rewarded. Their devotion prepares them for another state, and reminds them of its approach while it fits them for it. Their time is regularly distributed; one duty succeeds another, so that they are not left open to the distraction of unguided choice, nor lost in the shades of listless inactivity. There is a certain task to be performed at an appropriated hour, and their toils are cheerful, because they consider them as acts of piety by which they are always advancing towards endless felicity.”

lyok zaklatják, melyekről világos pillanataiban tudja, hogy megcsalják, ne szálljon vitába, hanem rohanjon elfoglaltságba vagy Pekuához; és mindig tartsa meg azt az uralkodó gondolatot, hogy egy atom csupán az emberiség tömegében, és sem olyan erénye, sem gyarlósága nincs, mely miatt természetfeletti gyekre vagy csapásokra lenne kiválasztva.

## XLVII. fejezet

### *A herceg megérkezik, és új témát vet fel*

– Minderről – mondta a csillagász – már magam is sokszor gondolkodtam; de értelmem olyan sokáig volt aláverte egy irányíthatatlan és ellenállhatatlan képzetnek, hogy nem mert bízni a saját döntéseiben. Most látom, milyen végzetesen elárultam a nyugalmamat, midőn eltértem, hogy titokban kimérák marcangoljanak, de a mélabú kerüli a társalgást, és én nem találtam senkit, akivel megoszthattam volna bajaimat, holott tudtam, megkönnyebbülnék. Ujjongok, hogy saját érzésemet kegyelmedé is megerősíti, akit pedig nem egykönnyen lehet megtéveszteni, és akinek sem indítéka, sem célja nincs megtéveszteni engem. Remélem, az idő és a sokféleség eloszlatja a homályt, mely oly sokáig ölelt körbe, és napjaim hátralevő részét békében tölthetem.

– Tudománya és erényessége – mondta Imlak – méltán adhat reményt kegyelmednek.

Ekkor a hercegnő és Pekua társaságában belépett Rasszelasz, és arról érdeklődött, ki-gondoltak-e már valami időtöltést másnapra.

– Ilyen hát – mondta Nekaya – az élet állapota, senki sem boldog, csak ha várhatja a változást; a változás önmagában semmi; mikor elértük, a következő kívánságunk az újabb változás. A világ még nem merült ki: hadd lássak holnap olyasmit, amit eddig még sosem láttam.

– A változatosság – vélte Rasszelasz – oly szükséges a megelégedéshez, hogy még a Boldog-völgy is taszított mindmegújuló fényűzésével; mégis óhatatlanul meg kellett magam rónom türelmetlenségemért, amikor láttam, hogy Szent Antal szerzetesei panasz nélkül viselik nem az egyöntetű öröm, hanem az egyöntetű nehézség életét.

– Azok az emberek – felelte Imlak – kevésbé szerencsétlenek csendes kolostorukban, mint az abesszin hercegek gyönyörük börtönében. Bármit is tesznek a szerzetesek, annak kielégítő és érthető oka van. Munkájuk ellátja őket a szükséges dolgokkal, így hát nem mulaszthatják el, és bizonyosan megvan érte a jutalmuk. Hitük felkészíti őket egy másik állapotra, és emlékezteti is őket annak közeledtére, miközben alkalmassá teszi őket rá. Az idejük rendszeresen be van osztva, egyik kötelesség követi a másikat, így nem maradnak magukra, hogy megzavarja őket az irányíthatatlan döntés, és nem vesznek el a közömbös tétlenség homályában sem. Egy adott feladatot kell elvégezni egy előre elrendelt órában, s fáradozásuk vidám, mert a kegyesség tevékenységének tartják, miáltal mindig a végtelen boldogság felé haladnak.

“Do you think,” said Nekayah, “that the monastic rule is a more holy and less imperfect state than any other? May not he equally hope for future happiness who converses openly with mankind, who succours the distressed by his charity, instructs the ignorant by his learning, and contributes by his industry to the general system of life, even though he should omit some of the mortifications which are practised in the cloister, and allow himself such harmless delights as his condition may place within his reach?”

“This,” said Imlac, “is a question which has long divided the wise and perplexed the good. I am afraid to decide on either part. He that lives well in the world is better than he that lives well in a monastery. But perhaps everyone is not able to stem the temptations of public life, and if he cannot conquer he may properly retreat. Some have little power to do good, and have likewise little strength to resist evil. Many are weary of the conflicts with adversity, and are willing to eject those passions which have long busied them in vain. And many are dismissed by age and diseases from the more laborious duties of society. In monasteries the weak and timorous may be happily sheltered, the weary may repose, and the penitent may meditate. Those retreats of prayer and contemplation have something so congenial to the mind of man, that perhaps there is scarcely one that does not purpose to close his life in pious abstraction, with a few associates serious as himself.”

“Such,” said Pekuah, “has often been my wish, and I have heard the princess declare that she should not willingly die in a crowd.”

“The liberty of using harmless pleasures,” proceeded Imlac, “will not be disputed, but it is still to be examined what pleasures are harmless. The evil of any pleasure that Nekayah can image is not in the act itself but in its consequences. Pleasure in itself harmless may become mischievous by endearing to us a state which we know to be transient and probatory, and withdrawing our thoughts from that of which every hour brings us nearer to the beginning, and of which no length of time will bring us to the end. Mortification is not virtuous in itself, nor has any other use but that it disengages us from the allurements of sense. In the state of future perfection to which we all aspire there will be pleasure without danger and security without restraint.”

The princess was silent, and Rasselas, turning to the astronomer, asked him whether he could not delay her retreat by showing her something which she had not seen before.

“Your curiosity,” said the sage, “has been so general, and your pursuit of knowledge so vigorous, that novelties are not now very easily to be found; but what you can no longer procure from the living may be given by the dead. Among the wonders of this country are the catacombs, or the ancient repositories in which the bodies of the earliest generations were lodged, and where, by the virtue of the gums which embalmed them, they yet remain without corruption.”

“I know not,” said Rasselas, “what pleasure the sight of the catacombs can afford; but, since nothing else is offered, I am resolved to view them, and shall place this with my other things which I have done because I would do something.”

– Gondolja – kérdezte Nekaya –, hogy a szerzetesi regula szentebb és kevésbé tökéletlen, mint bármi más? Nem reménykedhet-e éppígy a jövő boldogságban az, aki nyíltan érintkezik az emberiséggel, aki jótevékenységével enyhíti a nélkülözöt, tudományára tanítja a tudatlant, és igyekezetével hozzájárul az élet általános rendszeréhez, még ha részben elmulasztja is a kolostorban gyakorolt önsanyargást, és megengedi magának az ártatlan örömeket, melyeket helyzete elérhetővé tesz a számára?

– E kérdés – mondta Imlak – régóta megosztja a bölcseket, és zavarba hozza a jókat. Félek az egyik vagy a másik irányba igazságot tenni. Aki jó életet él a világban, jobb, mint aki a monostorban él jó életet. De talán nem mindenki tud ellenállni a közélet kísértéseinek, és ha nem tudja legyőzni, talán jobb visszavonulnia. Van, akinek kevés lehetősége van jót cselekedni, és hasonlóképpen kevés ereje ellenállni a gonosznak. Sokan belefáradtak a hányattatásokba, és inkább elűznék a szenvedélyeket, melyek sokáig hiába foglalták le őket. Sokan koruk vagy betegségük miatt mentesülnek a társadalom fáradtságosabb kötelességei alól. A monostorokban megoltalmazzák a gyengéket és bátoratlanokat, a fáradt pihenhet, a bűnbánó pedig elmélkedhet. A visszavonulás az imádságba és az elmélkedésbe olyannyira rokon szellemű az emberi elmével, hogy talán alig van, aki ne szeretné az életét vallásos visszavonultságban befejezni néhány hozzá hasonlóan komoly társal.

– Ez – szolt Pekua – volt gyakran az én kívánságom is; és hallottam, ahogy a hercegnő kijelenti, ő sem szeretne tömegben meghalni.

– Az ártatlan gyönyörök szabadságát – folytatta Imlak – nem vitatjuk, de még meg kell vizsgálnunk, mely gyönyörök ártatlanok. A Nekaya számára elképzelhető gyönyörök rosszasága nem a tevékenységben, hanem annak következményeiben rejlik. Az önmagában ártatlan gyönyör kártékonyá válhat, ha megkedveltet velünk egy olyan állapotot, melyről tudjuk, hogy mulandó és kikezdzhető, és eltéríti gondolatainkat attól, amelynek kezdetéhez minden óra közelebb visz minket, és melynek végét semennyi idő alatt nem érjük el. Az önsanyargatás önmagában nem erényes, és nincs is más haszna, mint hogy kiszabadít minket az érzékek csábításából. A jövőbeli tökéletesség állapotában, amelyre mindannyian törekszünk, lesz majd veszély nélküli gyönyör és korlát nélküli biztonság.

A hercegnő hallgatott, Rasszelasz pedig a csillagász felé fordulva megkérdezte, nem tudná-e elhalasztani visszavonulását, és mutatni valamit, amit húga korábban még nem látott.

– Fenséged kíváncsisága – mondta a bölc – olyan általános, és a tudást olyan hévvel hajszolja, hogy most már nem könnyű valami újdonságot találnom; de amit az élőtől már nem szerezhet meg, a halott talán megadhatja még. Ennek az országnak a csodái között vannak a katakombák vagy ősi nyughelyek, ahová a legelső nemzedékek tetemeit helyezték, és hála a kenőcsöknek, melyekkel bebalzsamozták őket, még romlás nélkül megvannak.

– Nem tudom – szolt Rasszelasz –, a katakombák látványa milyen élvezetet okozhat, de mivel nincs más ajánlat, kész vagyok megtekinteni őket, és a többi dolog mellé helyezem, melyeket azért tettem, mert tenni akartam valamit.

They hired a guard of horsemen, and the next day visited the catacombs. When they were about to descend into the sepulchral caves, "Pekuah," said the princess, "we are now again invading the habitations of the dead; I know that you will stay behind. Let me find you safe when I return."

"No, I will not be left," answered Pekuah, "I will go down between you and the prince."

They then all descended, and roved with wonder through the labyrinth of subterraneous passages, where the bodies were laid in rows on either side.

## Chapter XLVIII

### *Imlac discourses on the nature of the soul*

"What reason," said the prince, "can be given why the Egyptians should thus expensively preserve those carcasses which some nations consume with fire, others lay to mingle with the earth, and all agree to remove from their sight as soon as decent rites can be performed?"

"The original of ancient customs," said Imlac, "is commonly unknown, for the practice often continues when the cause has ceased; and concerning superstitious ceremonies it is vain to conjecture; for what reason did not dictate, reason cannot explain. I have long believed that the practice of embalming arose only from tenderness to the remains of relations or friends; and to this opinion I am more inclined because it seems impossible that this care should have been general; had all the dead been embalmed, their repositories must in time have been more spacious than the dwellings of the living. I suppose only the rich or honourable were secured from corruption, and the rest left to the course of nature.

"But it is commonly supposed that the Egyptians believed the soul to live as long as the body continued undissolved, and therefore tried this method of eluding death."

"Could the wise Egyptians," said Nekayah, "think so grossly of the soul? If the soul could once survive its separation, what could it afterwards receive or suffer from the body?"

"The Egyptians would doubtless think erroneously," said the astronomer, "in the darkness of heathenism and the first dawn of philosophy. The nature of the soul is still disputed amidst all our opportunities of clearer knowledge; some yet say that it may be material, who, nevertheless, believe it to be immortal."

"Some," answered Imlac, "have indeed said that the soul is material, but I can scarcely believe that any man has thought it who knew how to think; for all the conclusions of reason enforce the immateriality of mind, and all the notices of sense and investigations of science concur to prove the unconsciousness of matter.

Felbéreltek egy lovas őr, és másnap meglátogatták a katakombákat. Mikor le akartak ereszkedni a sírkamrába, – Pekua! – szolt a hercegnő. – Most, hogy ismét betörünk a halottak szálláshelyére, tudom, hogy hátra fogsz maradni. Hadd találjalak biztonságban, amikor visszatérek!

– Nem, nem maradok hátra – felelte Pekua. – Fenséged és a herceg között fogok lemenni.

Akkor mind leereszkedtek, és ámulva bejárták a földalatti folyosók labirintusát, ahol a holttestek mindkét oldalt sorban feküdtek.

## XLVIII. fejezet

### *Imlak a lélek természetéről értekezik*

– Vajon mi okból – tűnődött a herceg – őrizték meg az egyiptomiak ilyen drágán a holttesteket, melyeket más nemzetek tűzben emésztenek el, megint mások a jótékony földre fektetnek, s mind megegyeznek, hogy eltüntessék szemük elől, amint az illendő szertartások lezajlottak?

– Az ősi szokások eredete – felelte Imlak – általában ismeretlen, hiszen a gyakorlat sokszor akkor is folytatódik, ha oka már megszűnt; a pogány szertartásokat illetőleg pedig hiúság lenne okoskodni; hiszen amit nem az ész diktált, azt az ész nem magyarázhatja. Már régóta úgy hiszem, a balsamozás szokása csak a rokonok vagy barátok maradványai iránti gyöngédségből fakadt; e vélekedésre annál is inkább hajlok, mivel szinte lehetetlen, hogy ez a törődés általános lett legyen; ha minden halottat bebalzsamoztak volna, sírboltjaik idővel tágasabbak lettek volna, mint az élők lakóhelyei. Felteszem, csak gazdagok és megbecsültek menekülhettek az enyészet elől, a többieket a természet gondjaira bízták.

De általában azt feltételezik, hogy az egyiptomiak úgy hitték, a lélek csak addig él, míg a test sértetlen marad, ezért próbálták a halál kijátszásának eme módszerét.

– Lehetséges-e, hogy a bölcs egyiptomiak – kérdezte Nekaya – ilyen földhözragadtan gondolkozzanak a lélekről? Ha egyszer a lélek képes túlélni az elszakadást, utólag mit kaphatna vagy szenvedhetne el a testtől?

– Az egyiptomiak kétségtelenül tévesen gondolkoztak – mondta a csillagász –, a pogányság sötétjében, a filozófia hasadó hajnalán. A lélek természete máig vitatott, miközben megvan minden lehetőségünk az áhított tudás megszerzésére; egyesek vallják, hogy a lélek anyag lehet, ám ezzel együtt halhatatlannak hiszik.

– Egyesek – válaszolta Imlak – valóban azt mondták, a lélek anyagi természetű, de aligha tudom elképzelni, hogy bárki is így gondolná, akinek esze van gondolkodni; minden fejtegetés végkimenetele az elme anyagtalanságára vezet, és minden tudományos megfigyelés és vizsgálat eredménye az anyag öntudatlanságát bizonyítja.

“It was never supposed that cogitation is inherent in matter, or that every particle is a thinking being. Yet if any part of matter be devoid of thought, what part can we suppose to think? Matter can differ from matter only in form, density, bulk, motion, and direction of motion. To which of these, however varied or combined, can consciousness be annexed? To be round or square, to be solid or fluid, to be great or little, to be moved slowly or swiftly, one way or another, are modes of material existence all equally alien from the nature of cogitation. If matter be once without thought, it can only be made to think by some new modification; but all the modifications which it can admit are equally unconnected with cogitative powers.”

“But the materialists,” said the astronomer, “urge that matter may have qualities with which we are unacquainted.”

“He who will determine,” returned Imlac, “against that which he knows because there may be something which he knows not; he that can set hypothetical possibility against acknowledged certainty, is not to be admitted among reasonable beings. All that we know of matter is, that matter is inert, senseless, and lifeless; and if this conviction cannot be opposed but by referring us to something that we know not, we have all the evidence that human intellect can admit. If that which is known may be overruled by that which is unknown, no being, not omniscient, can arrive at certainty.”

“Yet let us not,” said the astronomer, “too arrogantly limit the Creator’s power.”

“It is no limitation of Omnipotence,” replied the poet, “to suppose that one thing is not consistent with another, that the same proposition cannot be at once true and false, that the same number cannot be even and odd, that cogitation cannot be conferred on that which is created incapable of cogitation.”

“I know not,” said Nekayah, “any great use of this question. Does that immateriality, which in my opinion you have sufficiently proved, necessarily include eternal duration?”

“Of immateriality,” said Imlac, “our ideas are negative, and therefore obscure. Immateriality seems to imply a natural power of perpetual duration as a consequence of exemption from all causes of decay: whatever perishes is destroyed by the solution of its texture and separation of its parts; nor can we conceive how that which has no parts, and therefore admits no solution, can be naturally corrupted or impaired.”

“I know not,” said Rasselas, “how to conceive anything without extension: what is extended must have parts, and you allow that whatever has parts may be destroyed.”

“Consider your own conceptions,” replied Imlac, “and the difficulty will be less. You will find substance without extension. An ideal form is no less real than material bulk; yet an ideal form has no extension. It is no less certain, when you think on a pyramid, that your mind possesses the idea of a pyramid, than that the pyramid itself is standing. What space does the idea of a pyramid occupy more than the idea of a grain of corn? Or how can either idea suffer laceration? As is the effect, such is the cause; as thought, such is the power that thinks, a power impassive and indiscernible.”

Sosem állítottam, hogy a gondolkodás az anyag velejárója lenne, vagy, hogy minden porszem gondolkodó lény. De mégis, ha az anyag minden része mentes a gondolatoktól, melyik részünkkel tudunk elmélni? Az anyag az anyagtól csak formájában, tömörségében, szerkezetében és mozgásának milyenségében tér el. Ezeket pedig bárhogy párosítjuk, vagy keverjük, tudatot eredményeznek-e? Legyen bár kerek vagy szögletes, szilárd vagy folyékony, kicsiny vagy óriás, mozogjon lassan vagy fürgén, így vagy úgy, de az anyag léte teljesen idegen a gondolkodás természetétől. Ám ha létezhet anyag gondolatok nélkül, az csakis egy új mesterkedés végeredménye lehet, de minden ilyen elképzelhető mesterkedés ugyanannyira távol áll az elgondolás erejétől.

– De a materialisták – mondta a csillagász – azt is felvetik, hogy az anyagnak talán vannak olyan tulajdonságai, ami még felfedezetlen számunkra.

– Aki annak ellenében dönt – felelte Imlak –, amit tud, mert feltételezi, hogy valamit nem tud; aki hipotetikus lehetőségeket állít szembe a megerősített bizonyossággal, azt nem ismerhetjük el ésszerű lénynek. Minden, amit az anyagról tudunk, az a tehetetlensége, élettelenisége és értelemnélkülisége; és ha ezt a következtetést nem tudja cáfolni, csak azzal, hogy talán valamit még nem tudunk, akkor már megvan minden bizonyítékunk, amit emberi elmével beláthatunk. Ha a már ismertet a nem ismert alá helyezzük, úgy sem a teremtés, sem a teremtő nem lenne képes elérni a bizonyosságot.

– Ám – vetette közbe a csillagász – ne korlátozzuk ilyen arrogánsan a Teremtő erejét!

– A Mindenhatóságot nem korlátozza – válaszolta a költő –, ha feltesszük, hogy egy dolog nem férhet össze egy másikkal, hogy egyazon állítás nem lehet egyszerre igaz és hamis, hogy egyazon szám nem lehet egyszerre páros és páratlan, hogy az ész nem értekezhet arról, ami az értelem számára felfoghatatlanul van megteremtve.

– Nem látom be – mondta Nekaya –, hogy e kérdésnek nagy haszna lenne. Az anyagtalanság, melyet számomra kielégítően bizonyítottál, szükségképpen magában foglalja az örök időtartamot?

– Az anyagtalanságról – felelte Imlak – minden eszménk negatív, ezáltal homályos. Az anyagtalanság a jelek szerint magában foglalja az örökkévaló időtartam természetes erejét, mivel mentesül a romlás minden okától: ami pusztul, azt szövetének lebomlása és részecskéinek szétválasztása semmisíti meg; s még csak fel sem foghatjuk, hogy aminek nincsenek alkotórészei, s így nem bomolhat le, az természetszerűen romolhatna vagy sérülhetne.

– Nem értem – mondta Rasszelasz –, hogy gondolhatunk valamire kiterjedés nélkül: ami kiterjed, az részekből áll, s kegyelmed mondta, hogy ami részekből áll, az elpusztítható.

– Fontolja meg a saját alapfogalmait – felelte Imlak –, és csökkenni fog a nehézség. Talál lényegyet kiterjedés nélkül. Egy ideális forma nem kevésbe valóságos, mint az anyagi tömeg; az ideális formának még sincs teste. Nem kevésbe bizonyos, hogy ha egy piramist képzel maga elé, akkor az elméje a piramis ideáját birtokolja, mint hogy a piramis ott áll. Mennyivel foglal el több helyet a piramis ideája, mint egy kukoricaszemé? És vajon hogy lehet bármelyik ideát elpusztítani? Amilyen a hatás, olyan az ok is; ugyanilyen a gondolat, a gondolkodni képes erő, ez a közömbös és oszthatatlan erő.

“But the Being,” said Nekayah, “whom I fear to name, the Being which made the soul, can destroy it.”

“He surely can destroy it,” answered Imlac, “since, however imperishable, it receives from a superior nature its power of duration. That it will not perish by any inherent cause of decay or principle of corruption, may be shown by philosophy; but philosophy can tell no more. That it will not be annihilated by Him that made it, we must humbly learn from higher authority.”

The whole assembly stood awhile silent and collected.

“Let us return,” said Rasselas, “from this scene of mortality. How gloomy would be these mansions of the dead to him who did not know that he should never die; that what now acts shall continue its agency, and what now thinks shall think on for ever. Those that lie here stretched before us, the wise and the powerful of ancient times, warn us to remember the shortness of our present state; they were perhaps snatched away while they were busy, like us, in the *choice of life*.”

“To me,” said the princess, “the choice of life is become less important; I hope hereafter to think only on the choice of eternity.”

They then hastened out of the caverns, and under the protection of their guard returned to Cairo.

## Chapter XLIX

### *The conclusion, in which nothing is concluded*

It was now the time of the inundation of the Nile. A few days after their visit to the catacombs the river began to rise.

They were confined to their house. The whole region being under water, gave them no invitation to any excursions; and being well supplied with materials for talk, they diverted themselves with comparisons of the different forms of life which they had observed, and with various schemes of happiness which each of them had formed.

Pekuah was never so much charmed with any place as the Convent of St. Anthony, where the Arab restored her to the princess, and wished only to fill it with pious maidens and to be made prioress of the order. She was weary of expectation and disgust, and would gladly be fixed in some unvariable state.

The princess thought that, of all sublunary things, knowledge was the best. She desired first to learn all sciences, and then proposed to found a college of learned women, in which she would preside, that, by conversing with the old and educating the young, she might divide her time between the acquisition and communication of wisdom, and raise up for the next age models of prudence and patterns of piety.

– De a Lény – szólt Nekaya –, akinek a nevét félek kimondani, a Lény, aki a lelket megalkotta, el is pusztíthatja azt.

– Bizonyosan elpusztíthatja – válaszolta Imlak –, mivel, bár a lélek időtlen, az elmúlás feletti hatalmát egy felsőbb erőtől kapja. Nem lehet megsemmisíteni bomlásból eredő okkal vagy az enyészet törvényszerűségével, ami filozófiával talán felmutatható, de többet az sem tud róla mondani. Hogy Őáltala, aki megteremtette, nem semmisül meg, azt alázatosan, egy magasabb tekintélytől kell megtanulnunk.

Ezután a társaság egy darabig csendben, gondolataiba temetkezve állt.

– Térjünk most vissza – mondta Rasszelasz – a halandóság mezejéről! Milyen komorak lehetnek a halál e palotái annak, aki nem tudja, hogy soha nem hal meg; hogy ami most cselekszik, cselekvését folytatja majd, és ami most gondolkodik, az örökké gondolkodni fog. Azok, akik itt fekszenek kiterítve előttünk, az ókori idők bölcsei és hatalmasai, figyelmeztetnek, hogy emlékezzünk meg jelen állapotunk rövidegéről; talán épp aközben ragadták el őket, hogy hozzánk hasonlóan az *életválasztásukkal* foglalatoskodtak.

– Számomra – mondta a hercegnő – az életválasztás már nem olyan fontos; a jövőben csak az örökkévalóság megválasztásán remélek gondolkodni.

Ezután sietve kimásztak a barlangokból, és vezetőjük oltalma alatt visszatértek Kairóba.

## XLIX. fejezet

### *A lezárás, amelyben nem zárul le semmi*

Elérkezett a Nílus áradásának ideje. Néhány nappal a katakombákban tett látogatásuk után a víz szintje emelkedni kezdett.

A társaság tető alá szorult. Mivel az egész térséget víz borította, nemigen akaródzott kirándulniuk; és mert bőségesen el voltak látva beszédtemával, elfoglalták magukat azzal, hogy összehasonlították a különböző életformákat, melyeket megismerhettek, és a boldogság legváltozatosabb terveit, amelyeket magukban megformáltak.

Pekuát semmi sem bővölte el annyira, mint Szent Antal zárdája, ahol az arab visszaadta őt a hercegnőnek, s egyetlen kívánsága az volt, hogy jámbor szüzekkel tölthesse meg a kolostort, és a rend főnöknője lehessen. Belefáradt a várakozásba és a csömörbe, és szíve szerint megállapodott volna már egy változhatatlan tisztségben.

A hercegnő úgy vélte, minden szublanáris dolog közül a tudás a legbecsesebb. Arra vágyott, hogy előbb az összes tudományt kitanulja, majd collegiumot alapítson tudós nők számára, a maga elnökletével, ahol az idősebbekkel értekezve és a fiatalokat bátorítva oszthatná meg idejét a bölcsesség megszerzése és továbbadása között, és felnevelhetné a megfontoltság példaképeit és a kegyesség másait a következő korszak számára.

The prince desired a little kingdom in which he might administer justice in his own person and see all the parts of government with his own eyes; but he could never fix the limits of his dominion, and was always adding to the number of his subjects.

Imlac and the astronomer were contented to be driven along the stream of life without directing their course to any particular port.

Of those wishes that they had formed they well knew that none could be obtained. They deliberated awhile what was to be done, and resolved, when the inundation should cease, to return to Abyssinia.

A herceg egy kicsiny királyságot kívánt magának, ahol egy személyben szolgáltathat igazságot, és a kormányzás minden egyes részét saját szemével láthatja át; de sosem tudott megnyugodni uralmának határaiban, és minduntalan növelte alattvalóinak számát.

Imlak és a csillagász megelégedtek azzal, hogy végigsodródjanak az élet folyamán, anélkül, hogy bármely konkrét kikötő felé vennék az irányt.

Kívánságaikról, amelyeket megformáltak, jól tudták, hogy egytől egyig elérhetetlenek. Megtanácskozták hát, mitévők legyenek, és úgy határoztak, hogy ha az áradásnak vége, visszatérnek Abesszíniába.

# Study Guide

## Notes & References

- \*(12) The Nile “waters the kingdoms of Amhara, Ollaça, Chooa, and Damot, which lie on the left side, and the kingdom of Goiama, which it bounds on the right; forming by its windings a kind of peninsula” (Lobo 114). Lobo’s account, which Johnson translated from French himself, is one of the main sources for the description of Abyssinia.
- \*(47) The Great Pyramid is also known today as the Pyramid of Khufu and is located near the Egyptian town of Giza. It was commissioned by Pharaoh Khufu (Cheops in Greek), who died around 2550 BCE. The Great Pyramid is the only mostly undamaged architectural wonder of the ancient world.
- \*(55) It may seem geographically confusing that Lower Egypt denotes the northern, while Upper Egypt the southern part of the country. This is due to the fact that the source of the Nile is in the south, its delta at the Mediterranean Sea in the north.
- \*(55) The monastery of Saint Anthony was established by the followers of the saint hailed as the first Christian hermit. It is located in an oasis in the Suez Governorate, some 300 km from Cairo.
- \*(57) The sons of Ishmael were, in the biblical tradition, the ancestors of Muslims. Ishmael, the illegitimate son of Abraham by his concubine Hagar, is credited as the forefather of Saracens; cf. Genesis 16.
- \*(70) earthly, terrestrial pleasures (literally: “under the moon”)

## A Note on the Text

This edition is based on the 1889 version of the text edited and introduced by Henry Morley, collated with the 1790 printing of the work. This edition, in which the spelling and punctuation, with particular regard to the use of capital initials, have been tacitly modernized and made more consistent, we hope will serve as a reader-friendly yet reliable source text for young readers of 18th-century prose.

## Biographical Background

**Samuel Johnson’s** (1709–1784) life was far less predictable and organized than one of his main works, a comprehensive dictionary of English. His years were filled with constant insecurity and failure, but, at the same time, they were marked by sudden turns and, ultimately, wide popularity.

Johnson was born in the English town of Lichfield in 1709. Some of his defining early experiences include his struggle with scrofula, and his education from his mother and from his father’s book collection (Bate 21, Lynch 4). Both of these motifs—health struggles and books—accompanied him throughout his life.

At the age of 19, in 1728, a family inheritance allowed him to start his studies at Pembroke College, Oxford. However, he was forced to return home after a year due to the

## Kalauz

### *Jegyzetek & hivatkozások*

- \***(12)** A Nílus „öntözi Amhara, Olaça, Choa és Damot királyságait, amelyek a bal partján fekszenek, és Gojama királyságát, amelyet jobb felé szegélyez; kanyargásaival pedig egyfajta félszigetet képez” (Lobo 114). Lobo beszámolója, melyet maga Johnson fordított le franciából, Abesszínia tájleírásának egyik legfőbb forrásául szolgál.
- \***(47)** A Nagy Piramis nem más, mint a Kheopsz-piramisként ismert építmény, amely az egyiptomi Gíza közelében látható. Építtetője, Hufu fáraó (görögösen Kheopsz) i.e. 2550 táján halt meg. A Kheopsz-piramis az egyetlen az ókori világ hét építészeti csodája közül, amely jórészt sértetlen állapotban maradt.
- \***(55)** Földrajzilag megtévesztő lehet, hogy Alsó-Egyiptom jelöli az ország északi, míg Felső-Egyiptom a déli részét. Ez abból adódik, hogy délen található a Nílus felső folyása, míg északon annak földközi-tengeri torkolata.
- \***(55)** Szent Antal monostorát az első keresztény remeteként tisztelt szent követői alapították. A Szezei kormányzóságban található, Kairótól mintegy 300 kilométer távolságra.
- \***(57)** Izmael fiai a biblikus hagyomány szerint a muszlim népek ősei. Izmael, Ábrahámnak az ágyasától, Hágártól született fia a tradíció szerint a szaracénok ősatya; vö. Teremtés 16.
- \***(70)** földi, világias (a latin „sublunaris”, *hold alatti* szóból)

### *A forrásszöveg*

A jelen kiadás angol verziója a *Rasszelasz* 1889-es, Henry Morley által szerkesztett szövegén alapul, amelyet összevetettünk az 1790-es szövegváltozattal. Az angol központozást és helyesírást külön jelzés nélkül modernizáltuk és egységesítettük, különös tekintettel a nagy kezdőbetűkre, amely változtatás a magyar szövegben is tükröződik. Reméljük, kötetünk olvasóbarát, ám megbízható forrásként szolgál olvasóink számára.

### *Életrajzi háttér*

**Samuel Johnson** (1709–1784) élete lényegesen kevésbé volt kiszámítható és rendezett, mint egyik fő műve, az angol nyelv átfogó szótára. Évei folytonos bizonytalanság és kudarcok közepette teltek, váratlan fordulatokkal, s végül széleskörű népszerűséggel övezve.

Johnson az angliai Lichfieldben született 1709-ben. Gyermekkorá meghatározó élménye volt egyrészt a görvélykórral vívott küzdelme, másrészt az oktatása, amelyben édesanyja és édesapja könyvgyűjteménye segítettek (Bate 21, Lynch 4). Mind az egészségügyi problémák, mind a könyvek végigkísérték egész életét.

1728-ban, 19 évesen, némi családi örökség segítségével megkezdhette tanulmányait az oxfordi Pembroke College-ban. Egy év elteltével azonban haza kellett térnie, mivel ki-

funds running out. He then proceeded to become a schoolmaster but had to resign. His failure may well have been connected to his physical weaknesses (DeMaria 5–6). He had peculiar ticks that included “muttering to himself” and “rolling his body side to side”. These struggles were aggravated by mental difficulties, including hypochondria and waves of depression (Lynch 8).

In 1735, he found some stability when he married Elizabeth “Tetty” Porter, a widow 20 years older than him. Nevertheless, after having failed at securing a living, he was in the same situation that he later assigned to Richard Savage in his biography, being “obliged [...] to seek some other means of support; and, having no profession, became by necessity an author” (Johnson, *The Lives of the Most Eminent English Poets* 183). He started writing for *The Gentleman’s Magazine* and other publishers in an innumerable variety of genres and themes (Bate 14).

The breakthrough in Johnson’s career came with the idea of an authoritative dictionary of English. He completed the work in 1755, and his *Dictionary of the English Language* achieved such great popularity that he soon became known as “Dictionary Johnson” (Lynch 18). In 1749, he also published his best-known poem, *The Vanity of Human Wishes*, and from 1750, he began writing weekly moral essays as “Mr. Rambler”, with considerable success (Lynch 18).

In 1752, Tetty died, and four years later, Johnson’s mother passed away. It was at this time that he began to work on *Rasselas*, which he wrote in order to be able to pay for the expenses of his mother’s funeral. According to his own account, he “composed it in the evenings of one week, sent it to the press in portions as it was written, and had never since read it over” (Boswell 79). He received 125 pounds for it altogether, which still has not solved his financial struggles.

The first time Johnson did not have to write for a living arrived in 1762, when he received a £300 pension from George III. His name had already been established by then: in 1756, the *Plays of William Shakespeare* were published in his edition, reinforcing him as a renowned literary critic. He received honorary doctorates from Trinity College Dublin in 1765 and Oxford University in 1775 (Bate 36). Later, in 1781, he published his monumental, 10-volume work, *Lives of the Most Eminent English Poets*.

Sickness finally overcame him in 1784, and he received the honour of being buried in Westminster Abbey: a fact he foreknew and was satisfied by (Boswell 463). His immense literary production and genius are ever so relevant over 200 years later.

### *Historical References*

Enumerating the virtues of *The Adventures of Rasselas, Prince of Abyssinia*, historical accuracy might not be the first thing to come to mind, which is quite understandable if one takes into account that Samuel Johnson was more an essayist and a moralist than a novelist. The purpose of the book is not to give the reader a realistic picture of 18th-century Ethiopia or its inhabitants, the plot and characters are simply a tool through

apadtak az anyagi források. Ezt követően tanítónak állt, de ezzel is kénytelen volt felhagyni. Könnyen lehet, hogy kudarcának köze volt testi gyengélkedéseinek is (DeMaria 5–6). Furcsa vonásai közé tartozott például, hogy „magában motyogott” és hogy „jobbra-balra forgott”. Mindezt elméjének gondjai, többek között hipochondria és depresszióhullámok is súlyosbították (Lynch 8).

Johnson helyzete 1735-ben némileg stabilizálódott, miután feleségül vette a nála 20 évvel idősebb özvegyet, Elizabeth „Tetty” Portert. Mivel azonban nem sikerült biztos megélhetéshez jutnia, ugyanolyan helyzetben találta magát, mint amit később Richard Savage életrajzában leírt: „kénytelen volt [...] más módot keresni önmaga eltartására; és mivel szakmája nem volt, szükségszerűen író lett” (Johnson, *The Lives* 183). Beláthatatlanul sokféle műfajban és témában kezdett el írni a *The Gentleman's Magazine*-nak, majd más kiadóknak is (Bate 14).

Pályáján az áttörést egy irányadó angol nyelvi szótár ötlete hozta meg. 1755-ben készült el a munkával, és a szerkesztésében megjelent *Angol nyelvi szótár (Dictionary of the English Language)* széleskörű elismertségének köszönhetően hamarosan már „Szótáros Johnsonként” emlegették (Lynch 18). 1749-ben jelent meg legismertebb verse, *Az emberi kívánságok hiúsága (The Vanity of Human Wishes)*, 1750-től kezdve pedig heti rendszerességgel írt erkölcsi értekezéseket „Mr. Ramblerként”, számottevő sikerrel (Lynch 18).

1752-ben meghalt Tetty, négy évvel később pedig elhunyt Johnson édesanyja. Johnson ekkoriban kezdett el a *Rasszelasz*on dolgozni, amit azért írt meg, hogy kifizethesse anyja temetésének költségeit. Személyes beszámolója szerint „egy héten át írta esténként, részleteiben és még készülöbben küldte nyomdába, azóta pedig egyszer sem olvasta újra” (Boswell 79). Összesen 125 fontot keresett vele, azonban még ez sem oldotta meg pénzügyi gondjait.

1762-ben érkezett el az első alkalom, hogy Johnsonnak nem a megélhetésért kellett írnia, III. Györgytől ugyanis 300 fontos írói juttatást kapott. Ekkorra már általános hírnévnek örvendett: 1756-ban az ő szerkesztésében adták ki William Shakespeare drámáit, ami megerősítette irodalomkritikusi elismertségét. 1765-ben a dublini Trinity College-tól, 1775-ben pedig az Oxfordi Egyetemtől kapott díszdoktori címet (Bate 36). 1781-ben közzétette monumentális, tízkötetes művét, *A legkiválóbb angol költők életét*.

Betegsége 1784-ben győzte le. Különleges tisztességként a westminsteri apátságban temették el, amiről Johnson előre tudott, és nagyon örült neki (Boswell 463). Hatalmas irodalmi munkássága és zsenialitása 200 évvel később is ugyanolyan időszerű.

### *Történelmi hivatkozások*

Ha számba vesszük az értékeket, melyek *Rasszelasz abesszin herceg kalandjaiban* rejlenek, talán nem a történelmi hitelesség jut eszünkbe legelőször, ami érthető annak fényében, hogy Samuel Johnson sokkal inkább volt esszéista és erkölcsstanító, mint regényíró. A könyvnek nem célja, hogy az olvasó számára élethű képet adjon a 18. századi Etiópiáról vagy annak lakosairól, a cselekmény és a karakterek pusztán eszközök a szerző

which the author communicates his philosophical deductions. Therefore, it only adds to the praise of the author and helps one appreciate the amount of research put into the work to note that quite a number of historical references can be discerned in the story of the Abyssinian prince. Below I intend to provide a collection of some of the possible sources Johnson had of Ethiopia based on Donald M. Lockhart's "The Fourth Son of the Mighty Emperor': The Ethiopian Background of Johnson's *Rasselas*" (1963) and point out all the features he adopted in the story of *Rasselas*.

Though not the only one, one of the most prominent historical references in *Rasselas* is the Happy Valley. This tradition is addressed by almost all historians, explorers, and missionaries travelling through the area from as early as the 16th century. Although the exact location of the seclusion of the princes and princesses, and therefore the proof of its existence, is yet to be found, these records, far too many and written by various authors of several different centuries to leave any room for doubt, provide sufficient cause for the student of Johnson to assume the existence of such a place and tradition.

Johnson depicts this tradition in the form of the Happy Valley, where all the heirs of the Abyssinian emperor are locked away until the day they come into rule. The first person Lockhart (527) reports to take note of the strange tradition of the confinement of the Ethiopian princes is Valentim Fernandes, who, in *Ho liuro de Marco Paulo* (1502), mentioned that the imprisonment of the princes was a means of the Ethiopian emperors to ensure the safety of their succession, without the risk of dividing their country:

Estes morto ho rey enlegem huu dos filhos ou do linhagem real. e os outros encarram em huu monte. porque nom facam diuisam neste regno.

*The king elected one of his children or one from the royal line, and then enclosed the others on a hill, in order not to divide the kingdom.* (Pereira A4v)

But besides securing the knowledge that such a place existed, the text of Fernandes provides no details concerning the whereabouts or the conditions of their seclusion to prove whether the Happy Valley is authentically depicted. However, not much later Francisco Álvares published his own account (1540), in which Lockhart (519–520) identified a much more detailed description of the place:

Upon this Mountaine are other Mountaines which make certaine Vallies, wherein are very many Rivers and Fountaines, and Fields which are manured by the Inhabitants. There is also a Valley between two Mountaines, which is very strong, so that by no means a man can goe out of the same, because the passage is closed up with exceeding strong gates, and in this Valley which is very great, and hath many Townes and Dwellings in it, they keepe those which are of the Bloud-Royall. (Purchas VII: 80)

This account agrees almost exactly with the description of the Happy Valley of Johnson complete with the exceedingly strong gates guarding the entrance of valley, the rich waters

filozófiai levezetéseinek közlésére. Így még inkább becsületére válik, és segít értékelni a mű mögött álló kutatómunkát, ha megjegyezzük, hogy a történelmi hivatkozások közül sok beazonosítható az abesszin herceg történetében. Alább Donald M. Lockhart „»The Fourth Son of the Mighty Emperor«: The Ethiopian Background of Johnson's *Rasselas*” (1963) című tanulmányának alapján felsorakoztatok egy gyűjteményt azokból az Etiópiáról szóló lehetséges forrásokból, melyek elérhetőek voltak Johnson számára, és rámutatok mindazokra a jellegzetességekre, amelyeket Johnson áttemelt Rasszelasz történetébe.

A Boldog-völgy a *Rasszelasz* legszembeötlőbb történelmi hivatkozása, bár messze nem az egyetlen. E hagyományt minden történész, felfedező és misszionárius említette, aki átutazott a térségen, már egészen a 16. századtól kezdve. Jóllehet, a hercegek és hercegnők elkülönítésének pontos fekvése, s ennél fogva létezésének bizonyítéka még nem ismeretes, ezek a feljegyzések kellően számosak ahhoz, és annyi különböző évszázadból származnak, hogy Johnson olvasójának aligha marad kétsége afelől, hogy létezett ilyen hely és hagyomány.

Johnson e hagyományt a Boldog-völgy formájában ábrázolja, ahol az abesszin császár örökösei trónra lépésük napjáig elzártan élnek. Az első személy, akit Lockhart (527) megemlít az etióp hercegek fogságának különös hagyományával kapcsolatban, Valentim Fernandes, aki *Ho liuro de Marco Paulo* (1502) című könyvében szól arról, hogy az etióp császár a hercegek bebörtönzésével biztosította be utódainak biztonságát, az ország felosztásának kockázata nélkül:

Estes morto ho rey enlegem huu dos filhos ou do linhagem real. e os outros encarram em huu monte. porque nom facam diuisam neste regno.

*A király megválasztotta egyik gyermekét, vagy valaki mást a királyi vérvonalból, s a többieket egy hegyen elzárta, hogy királyságát ne kelljen felosztania.* (Pereira A4v)

De amellet, hogy megerősíti az ismeretet, mely szerint létezik efféle hely, Fernandes szövege nem tartalmaz olyan részletet az elkülönítés körülményeivel vagy elhelyezkedésével kapcsolatban, mely eldönthetné, a Boldog-völgy ábrázolása hiteles-e. Mindazonáltal, nem sokkal később Francisco Álvares megjelentette saját beszámolóját (1540), melyben Lockhart jóval részletesebb leírást talált e helyről:

Túl e hegyen további hegyek állnak, melyek bizonyos völgyeket formálnak, ahol igen sok folyó és forrás van, és mezők, melyeket az ott lakók trágyáznak. Egy völgy is fekszik két hegy között, amely nagyon erős, úgyhogy ember onnan semmilyen eszközzel ki nem juthat, mert az átjárást rendkívül erős kapukkal zárták el, s ebben a völgyben, amely igen hatalmas, és ahol számos város és lakóház áll, itt tartják azokat, akik a királyi vérből származnak.

(Purchas VII: 8o)

Ez a beszámoló szinte teljesen egybevág azzal, ahogyan Johnson a Boldog-völgyet leírja, tartalmazza a bejáratokat védő roppant erős kapukat, a bő vizeket és buja növényzetet,

and lush vegetation, and the officers who successively inherit the upkeep of the palaces, and therefore it is likely that Álvares was the one who was the primary source of Johnson in creating his paradise. Lockhart speculates it is thus somewhat unfortunate that among all the scholars who described the royal seclusion, it was probably Álvares who made a mistake and misunderstood the depiction of the mountains. He stands alone in describing the royal palace as one in a valley, while all the other writers of Ethiopia depict it as a place on top of a mountain. It further weakens his credibility to know that he did not speak the local language but worked instead with translators (Lockhart 520).

From all the missionaries and merchants travelling through the area, Lockhart speaks in detail of the account of the Dominican monk Luis de Urreta, who describes the place as a plain on the top of an impenetrable mountain in his book *Historia ecclesiastica, politica, natural y moral de los grandes y remotos Reynos de la Etiopia* (1610):

La cumbre y campo que està encima de este monte es todo muy llano y ygual; hàzia el Medio dia se leuanta mansamente vn collado que hermosea todo aquel campo...

*The ground at the summit of this mountain is all very level and even; that whole area is embellished by a hill which gently rises toward the north...* (92)

In his description, the Happy Valley is a place of comfort and luxury (Lockhart 520–523):

sparkling streams [...] whose waters come to rest in many lakes [...] very abundant in a thousand varieties of fish, for the pleasure and entertainment of those illustrious Princes. A thousand kinds and varieties of beautiful little birds fly among those trees [...] where, with their sweet singing and melodious tongues, they provide amusement and pleasure.

The German orientalist Job Ludolf gives a similar account in *Historia Aethiopica* (1681):

Amongst those mountains [...] rise up rocks every way steep, yet varying their shape [...] and so even on the sides, as if the workman's hand had done it so, so that there is no way to get to the top but by the help of Ladders and Ropes, by which means they crane up their cattle and other necessities: and yet so spacious at the top that they contain Woods, Meadows, Fountains and which is more wonderful Fish-ponds and all other conveniences to provide Humane Support. (Pyke 550)

Due to their overwhelming likenesses it can be assumed that Johnson was inspired by the riches of Urreta's portrayal and based his mountains with their overhanging summits on his description. His account is supported by Álvares' topography, both of which seem to have had a considerable effect on Johnson's work. So did the book by Ludolf, who wrote extensively about the royal families of Ethiopia and their traditions (Lockhart 518). An interesting aspect of Ludolf's account is that he alone portrays the con-

valamint a hivatalnokokat, akik egymás után öröklik a paloták gondnokságát, következésképpen valószínű, hogy Álvares volt az, aki Johnson számára elsődleges forrásként szolgált e paradicsom megteremtésében. Lockhart meglátása szerint igencsak szerencsétlen véletlen, hogy azon tudósok közül, akik leírták a királyi menedéket, valószínűleg épp Álvares volt az, aki tévedésbe esett, és félreértette a hegyek leírását. Ő az egyetlen, aki azt írja, hogy a királyi palota egy völgyben áll, míg Etiópia minden más írója szerint egy hegy tetején található. Álvares hitelességét tovább gyengíti az a tény is, hogy a helyi nyelvet nem beszélte, hanem tolmácsok segítségével kommunikált (Lockhart 520).

A térségben utazó összes misszionárius és kereskedő közül Lockhart egy domonkos szerzetes, Luis de Urreta beszámolóját taglalja részletesen, aki megmászhatatlan hegy tetején elterülő fennsíkot ír le *Historia ecclesiastica, politica, natural y moral de los grandes y remotos Reynos de la Etiopia* (1610) című könyvében:

La cumbre y campo que està encima de este monte es todo muy llano y ygual; hàzia el Medio dia se leuanta mansamente vn collado que hermosea todo aquel campo...

*A terep e hegy tetején nagyon sík és egyenletes, az egész területet egy hegy ékesíti, amely szelíden emelkedik észak felé... (92)*

Az ő leírásában a Boldog-völgy a kényelem és fényűzés hona (Lockhart 520–523):

gyöngyöző patakok [...], melyek vizei számos tóban pihennek meg [...], igen bővelkednek a halak ezernyi válfajában, csak hogy az illusztris Hercegek gyönyörét és szórakozását szolgálják. Gyönyörű kis madárcák ezer fajtája és válfaja repked a fák között [...], ahol édes dalukkal és dallamos nyelvükkel biztosítanak szórakozást és gyönyört.

A német orientalista, Job Ludolf hasonló leírást ad a *Historia Aethiopicá*ban (1681):

A hegyek között [...] minden irányban meredeken, mégis változatos formákban emelkednek a sziklák [...] s oldalaik oly simák, mintha munkás kéz alkotta volna őket, így nincs más módja a feljutásnak, csak a létrák és kötelek segítsége, miáltal a jóságokat és egyéb szükséges cikkeket feldaruzzák, s mégis, az orom oly kiterjedt, hogy elférnek rajta erdők, mezők, források, és ami még csodálatosabb, halastavak és más egyebek, mik az embernek megélhetést nyújthatnak. (Pyke 550)

Szembetűnő hasonlóságai miatt feltételezhetjük, hogy Johnsont inspirálta Urreta gazdag tájfestése, és a maga hegyvonulatát, melynek csúcsai körülölelik a völgyet, e leírásra alapozta. Beszámolóját Álvares topográfiaja is alátámasztja, s mindkét forrás számottevő hatással lehetett Johnson írására. Ugyanezt mondhatjuk Ludolf könyvéről is, aki terjedelmesen írt Etiópia királyi családjairól és azok hagyományairól (Lockhart 518). Ludolf beszámolójának érdekes szempontja, hogy kizárólag ő ábrázolja a fogságot nyo-

finement as a miserable condition as opposed to all of the other authors, who describe it—much like Johnson himself—as a place of comfort and luxury: “Formerly those miserable Ethiopian princes were here caged up in wild places, in low cottages, among Shrubs and wild Cedders, starved of all thing but air and earth” (28–29).

Whether the location of the royal seclusion was in a valley or on the top of a mountain, whether it was full of luxuries and comfort or a place of misery, these factors play no real part in the unfolding of Johnson’s apologue. He does not aspire to provide in any way a credible representation of the contemporary Africa or its inhabitants, and yet, by incorporating historically correct details, he manages to arouse the interest of the reader, thus occupying not only the role of the philosopher but also that of the historian.

### *Social Considerations*

The 18th century was a particularly turbulent period in societal as well as in literary terms. Earl R. Wasserman points out that the literature of the time “question[ed], transform[ed] and undermine[d] the established norms” in order to explain and interpret the unsettled nature of a changed world (3). To understand the socially relevant content of *Rasselas* it is vital to take a look at the circumstances and norms of the period. At the time, the Age of Enlightenment brought about the increasing importance of scientific discourse and the publication of scientific journals, which resulted in the involvement of a larger audience in academic matters.

The so-far fixed situation of women was also about to transform: several essays were published in order to express demand for equal rights for women (Parke 71–80). Additionally, a more “gender-democratic” attitude concerning education was becoming popular in Johnson’s time (Parke 78). Catherine N. Parke describes Johnson as “a progressive observer of his culture” (73); clearly, as an author, he aimed to reflect on current societal phenomena, and this intent is particularly prominent in *Rasselas*.

It can be argued that Johnson subverts the accepted norms in a way that the result encourages readers to restructure their presuppositions about the way the world works; as Wasserman puts it, he “compare[s] experience with expectation” in order to “register [...] the difference between Idea and Reality” (1–2). He shatters traditional forms and deforms established structures—for example the moral commonplace of virtue and vice—by colliding these with reality; by applying this technique, he adopts the “subversive and transformative” strategy of 18th-century authors like Laurence Sterne or Alexander Pope (Wasserman 3).

When talking about the socially relevant elements in the tale, the gender-neutral discourse should be considered first. Not only was Johnson a literary patron of four noted women writers, he was also an advocate of equal rights for women (Parke 75). According to Marlene Hansen, the representation of men and women in *Rasselas* is “fundamentally egalitarian” (Parke 75). As Parke argues, “[t]he two principal women are nearly identical with the men in their language, thought and feelings” (78). Still, Johnson

morúságos állapotként, az összes többi szerzővel szemben, akik úgy írják le – Johnson-hoz hasonlóan – mint kényelmes és fényűző helyet: „Korábban a nyomorúságos etióp hercegeket vad helyeken zárták ketrecbe, szerény kunyhókban, bozót és vad cédrus között, levegőn és földön kívül mindenre éhesen” (28–29).

Hogy a királyi elkülönítés völgyben vagy hegytetőn történt-e, fényűző és kényelmes volt, vagy nyomorúságos hely, nem játszanak valós szerepet Johnson példabeszédének kibontakoztatásában. Johnson nem törekszik arra, hogy bármilyen módon hitelesen ábrázolja a korabeli Afrikát vagy annak lakóit, mégis, a történelmileg pontos részletek beolvasztásával sikerül felkeltenie az olvasó érdeklődését, így nem csak a filozófus, hanem a történész szerepét is betölti.

### *Társadalmi megfontolások*

A 18. század különösen zavaros időszak volt mind társadalmi, mind irodalmi vonatkozásait tekintve. Earl R. Wasserman rámutat, hogy a kor irodalma „megkérdőjelezte, átalakította és alapjaiban rengette meg a megszokott normákat” annak érdekében, hogy megmagyarázza és értelmezze a változó világ felbomlott rendjét (3). A *Rasszelsz*ban található, társadalmilag releváns tartalom megértéséhez fontos megvizsgálni a kor körülményeit és szabályait. A században a felvilágosodás eredményeképp a tudományos diskurzus egyre fontosabbá vált, ezen kívül számos tudományos folyóirat jelent meg, aminek következtében szélesebb közönség vehetett részt a tudományos életben.

A nők eddig behatárolt élettere szintén átalakulás előtt állt: számos, a nők egyenjogúságát követelő értekezés jelent meg (Parke 71–80). Ráadásul az oktatást tekintve egy a „nemeket tekintve demokratikusabb” szemlélet volt elterjedőben (Parke 78). Catherine N. Parke Johnsont az akkori „kultúra haladó gondolkodású megfigyelőjeként” jellemzi (73); szerzőként pedig valóban törekedett reflektálni az aktuális társadalmi jelenségekre, és e törekvése különösen szembetűnő *Rasszelsz* című művében.

Johnson olyan módon forgatja fel a megszokott normákat, amely az olvasót a világ működését illető előfeltételezéseinek átalakítására készíti; Wasserman szerint az író a „tapasztalatot az elvárással” azzal a céllal hasonlítja össze, hogy „rögzítse [...] az Idea és Realitás közti különbséget” (1–2). Szétzúzza a megszokott formákat és eltorzítja a rögzült rendszereket – így például az erény és bűn morális közhelyét is – azáltal, hogy ezeket a valósággal ütközteti; ennek a technikának az alkalmazásával olyan 18. századi írók „fel-forgató és átalakító” stratégiáját teszi magáévá, mint Laurence Sterne vagy Alexander Pope (Wasserman 3).

A szöveg társadalmilag jelentős elemei közül elsőként a nemileg semleges beszédmódot szükséges megemlíteni. Johnson nemcsak hogy négy elismert író irodalmi pártfogója volt, de a női egyenjogúság szószólójaként is számon tartották (Parke 75). Marlene Hansen szerint a *Rasszelsz*ban szereplő nők és a férfiak ábrázolása „alapvetően egyenlőségre törekvő” (Parke 75). Parke szavaival: „a két fontos női szereplő nyelvezetét, gondolkodását és érzéseit tekintve közel egyenlő a férfiakkal” (78). Mégis, a konklúziót ol-

seems to resort to gender stereotyping in the conclusion of the tale when his characters describe their “ideal wishes” about their future: Nekayah plans to “found a college for women”, Pekuah “wants to become a prioress”, and Rasselas intends to “govern his kingdom” (Parke 77). Nevertheless, Johnson’s discourse primarily argues for the importance of friendship and equality, independent of gender (Parke).

The main theme of *Rasselas* is “education and the getting of that greater wisdom that constitutes healthy relations and earthly happiness” (Parke 78). The prominent characters attempt to achieve this by going on a kind of “epic journey” centred on the four secularities known from great epic works; these are Wisdom, Wealth, Status and Parents (Wasserman 20). However, by the end of the tale all these elements turn out to be meaningless, unattainable or corrupted by one vice or another.

The expectation of virtues leading to wisdom and happiness automatically rises in the reader’s mind while recalling the adventures of iconic heroes like Ulysses or Aeneas, but examining this element in *Rasselas* reveals unconventional implications. Rasselas and Nekayah hope to find their “choice of life”, an ultimate way of living which is virtuous and happy at the same time. The aforementioned phrase serves as an “ironic refrain” and is probably a reference to the Choice of Hercules known from Prodicus’ parable in Xenophon’s *Memorabilia* (Wasserman 6-7). In this text, the hero has to decide between “Virtue’s arduous road” and “Pleasure’s easy path” (Wasserman 6). This dichotomy illustrates the accepted view of the time that “happiness is attainable if one makes the right choice between clearly defined alternatives” (Wasserman 8). Johnson ridicules this moral model and refutes its validity by denying a “Prodician choice” from his characters: it is finally concluded that “no one way of life can fulfil hopes of earthly happiness” (Wasserman 10). Consequently, this tale is more like a reverse epic, as Rasselas, in contrast to epic heroes who become wiser and happier, ends up being “wiser only in knowing that his quest was futile” (ibid.), and “learns [only] that the conventional formulas for happiness are delusions” (Wasserman 20).

When talking about the choices of life Rasselas and his companions examine, it is important to mention the paths of solitary life devoted to study and “life led according to nature” (Kolb S70). These can be illustrated by the character of the Astronomer who being secluded from human intercourse loses his mind and regains his sanity only when he reconnects with fellow humans (Wasserman). The latter phrase is connected to the idea that “man should satisfy the claims of the public”, then “bring his life to a close in meditative retreat” (Wasserman 11). This idea possibly refers to Cicero’s oration for Milo, and it is reflected in the stories and characters of the Philosopher and the Hermit (Kolb). Although the “law of nature”—an element extensively discussed in *Rasselas*—was considered to be directly influenced by Rousseau’s *Discourses*, Gwin J. Kolb argues that “in the absence of compelling evidence, [these] must be ruled out as the sources of any part of the Philosopher’s conversation” (S73). The aforementioned sections serve to substantiate the view that people “need to engage in human affairs” (Wasserman 24)

vasva úgy tűnik, Johnson nemi sztereotípiák alkalmazására vetemedik, amikor szereplői szájába adja azok eszményi vágyait: Nekaya „iskola alapítását tervezi nők számára”, Pekua „apáca-fejedelemasszonynak” állna, míg Rasszelasz „királyságának vezetését” tűzi ki célul. Mindemellett Johnson értekezésének célja elsősorban a barátság és az egyenlőség fontosságának és nemtől való függetlenségének hangsúlyozása (Parke 77).

A *Rasszelasz* fő témája a „nevelés, valamint annak a nagyobb bölcsességnek a megszerzése, amely az egészséges kapcsolatok és a földi boldogság alapját képezi” (Parke 78). A fontosabb szereplők egy olyan „epikus utazás” során próbálják ezt megszerezni, amely a nagy eposzokból ismerős négy világi értékre összpontosít; ezek a Bölcsesség, a Vagyon, a Státus és a Szülők (Wasserman 20). A mese végére ezek azonban mind értelmetlennek, elérhetetlennek vagy ilyen-olyan gyarlóságok által megrontottnak bizonyulnak.

Az olvasóban az Odüsszeuszhoz és Aeneashoz hasonló ikonikus eposzi hősök kalandjai mellett felmerülhet az erény és bölcsesség közti szoros kapcsolat, ám ennek vizsgálata a *Rasszelasz*ban szokatlan következtetésekhez vezet. Rasszelasz és Nekaya „életválasztását” keresi útja során, olyan életet, amely egyszerre erényes és boldog. Az említett szókapcsolat afféle „ironikus refréncént” funkcionál, és valószínűleg Héraklész választásához kapcsolódik, amelyet Pródikosz példázata ír le Xenophón *Memorabiliájában* (Wasserman 6–7). Itt a hősnek „az Erény rögzös útja” és „az Élvezetek sima ösvénye” között kell döntenie (Wasserman 6). E kettősség jól illusztrálja korban elterjedt nézetet, miszerint „a boldogság a világosan behatárolt alternatívák közti való helyes választás által érhető el” (Wasserman 8). Johnson kifigurázza ezt az erkölcsi modellt, és megkérdőjelezi igazságtartalmát azáltal, hogy szereplőitől megtagadja a pródikoszi választást: a végkövetkeztetés szerint „nincs olyan élet, amely a földi boldogság eléréséhez fűzött reményeket beválthatná” (Wasserman 10). Következésképpen a mese inkább nevezhető „fordított eposznak”, hiszen Rasszelasz, az útja végére bölcsebbé és boldogabbá váló eposzi hőstől eltérően, végül csupán annyival lesz „bölcsebb, hogy megérti, kutatása hiábavaló” (10) és arra jön rá, hogy „a boldogság receptjének létezése csupán tévképzet” (Wasserman 20).

A Rasszelasz és társai által vizsgált életválasztások elemzésekor fontos megemlíteni az elvonult és tudománynak szentelt, valamint „a természet szerint vezetett” életformákat (Kolb S70). Ezeket illusztrálja többek között a csillagász karaktere, aki az emberi értekezéstől való elzártságába beleőrül, és józan eszét csak a társaival való kapcsolat helyreállításakor nyeri vissza (Wasserman). Az utóbbi frázis szorosan kapcsolódik az elmülethez, miszerint „az embernek [elsőként] a köz igényeit kell kielégítenie”, s csak „ezután fejezheti be életét csöndes elvonultságban” (Wasserman 11). Ezt a valószínűleg Cicero Milóhoz intézett szónoklatára utaló elképzelést tükrözi a filozófus és a remete karaktere és története (Kolb). Bár „a természet törvénye” – egy a *Rasszelasz*ban hosszasan tárgyalt fogalom – egyes elképzelések szerint közvetlenül kapcsolódik Rousseau értekezéseivel, Gwin J. Kolb rámutat, hogy „meggyőző bizonyíték híján ezeket ki kell zárunk a filozófus értekezésének lehetséges forrásai közül” (S73). A mű említett részeinek célja annak a nézetnek az alátámasztása, hogy az egyénnek „szükséges részt vennie a köz-

and society has “the right to the work of the individual”. Kolb claims that the philosophical and societal discussion in these chapters is a “mosaic of hazy cant and philosophical gibberish” aimed to illustrate the futile nature of the quest “for a formula for lasting happiness” (S73).

After finding that wisdom is not a direct path to happiness, the main characters also conclude that status and wealth are not more than a means of survival: they feel suffocated by the rules and tethers of their life in the Happy Valley, and, after leaving their native land, they find that wealth is of no use against the vices of the world and against the viciousness of people. Additionally, their status protects them only from undisguised attacks, but not from treachery. As it was mentioned above, the last secularity of the four is Parents. The relationship of parents and children belongs under this label, which, as Nekayah’s inquiry reveals, is just as tormented as that of man and woman. Therefore, the question of celibacy also rises in the siblings’ mind, but they ultimately agree on that “marriage has many pains, but celibacy has no pleasures” (Wasserman 10).

Wasserman concludes that Johnson’s characters never make an absolute choice, because, just like in real life, “choice is sometimes impossible and always indifferent” (9-10). By these implications, Johnson highlights that no total happiness or indisputably right choice exists, and life is more of a linear, open-ended journey than a circular one with ultimate solutions (Wasserman 21). At the same time, he encourages readers to “subvert the comforting formal designs of alternatives [they] had been educated to anticipate and so to reorder the structure of [their] thought” (Wasserman 12).

### *Religious References*

Although there are references to other religions as well (e.g. Mecca, the pyramids in Egypt), the religious context of *Rasselas* mainly concerns Christianity due to religious references and rich connotations of Biblical themes and sources. Firstly, I aim to highlight some aspects of the presence of religion throughout the text. Secondly, I would like to list which Biblical books *Rasselas* have affinity with, based on the essay of Anne McDermott. In the third part, I cite Thomas R. Preston who argues that Johnson relied heavily on Bishop Simon Patrick’s *Paraphrase upon the Book of Ecclesiastes* when writing *Rasselas*. Then I present briefly his argumentation concerning Johnson’s interpretation of this biblical book. Finally, I summarize the findings of Charles E. Pierce pertaining to Johnson’s religious attitude. After studying various works from the author, Pierce discovers an intriguing dilemma of Johnson’s, and in the light of it he gives a different, maybe less optimistic interpretation of *Rasselas*.

On the one hand, it is clear that the text takes a Christian perspective. In many conversations, Christian concepts are in focus, such as pilgrimage (18), piety (18–19, 72, 77), monastic life (72), mortification (73), the immortality of soul (74), while the beliefs of Egyptians are called “the darkness of heathenism” (74). On the other hand, though, the

ügyekben” (Wasserman 27) és, hogy a társadalom „jogosult az egyén munkájára”. Kolb állítása szerint az említett fejezetek filozófiai és társadalmi eszmefuttatása „ködös zsolozsmázás és filozofikus halandzsa mozaikja” amellyel Johnson a „hosszantartó boldogság receptjéért” való kutatás hiábavalóságát kívánja illusztrálni (S73).

Miután rájönnek, hogy a bölcsesség nem egyenes út a boldogsághoz, Rasszelasz és Nekaya belátja, hogy társadalmi helyzetük és vagyonuk nem több, mint a túlélés záloga: boldog-völgybeli életük szabályaitól és kötöttségeitől fuldokolnak, majd szülőföldjüket elhagyva rádöbbennek, hogy a vagyon haszontalan a világ és az emberek ármányaival szemben. Társadalmi helyzetük csak az álcázatlan támadásoktól védi meg őket, az áru-lástól azonban nem. A fenti felsorolás negyedik világi értéke a család. Ebbe a kategóriába tartozik a szülők és gyermekek kapcsolata, amely – ahogy azt Nekaya vizsgálódása mutatja – éppolyan gyötrelmes, mint férfié és nőé. Következésképpen még a cölibátus választásának gondolata is megfogalmazódik a testvérek eszmecseréje közben, ám végül megegyeznek, hogy igaz, hogy a „házasságban sok a szenvedés, de a cölibátusban nincs élvezet” (Wasserman 10).

Wasserman megállapítja, hogy Johnson szereplői sohasem hoznak megkérdőjelezhetetlen döntést, mert akár a való életben, „a döntés olykor lehetetlen, ám minden esetben jelentéktelen” (9–10). Ezáltal Johnson rávilágít, hogy teljes boldogság vagy vitathatatlanul helyes döntés nem létezik, és az élet inkább lineáris és lezáratlan, sem mint körkörös, végső megoldásokból álló utazás (Wasserman 21). Ugyanakkor arra is biztatja olvasóit, hogy „forgassák fel a kényelmes, alternatívákra épülő rendszereket, amelyeknek elvárására megtanították őket, és ezáltal alakítsák át gondolkodásmodjukat” (Wasserman 12).

### *Vallási utalások*

Bár más vallásokra is találunk utalásokat (például Mekka, az egyiptomi piramisok), a *Rasszelasz* vallási háttere főleg a kereszténységet foglalja magában, és a szöveg gazdag bibliai témákban, forrásokban. Elsőként néhány szempontot emelek ki a vallás műben való jelenléte kapcsán. Másodsor, Anne McDermott nyomán felvonultatom, milyen bibliai könyvekkel mutat rokonságot a *Rasszelasz*. A harmadik részben Thomas R. Prestonra hivatkozom, aki amellet érvel, hogy Johnson a *Rasszelasz* megírásakor nagymértékben hagyatkozott Simon Patrick parafrázisára Prédikátor könyve alapján. Ezután röviden bemutatom az érveit azzal kapcsolatban, hogy Johnson hogyan értelmezhetette ezt a bibliai könyvet. Végül Charles E. Pierce kutatási eredményeit foglalom össze Johnson vallásos világnézetével kapcsolatban. Pierce a szerző többféle művét megvizsgálva Johnson egyik igen érdekes dilemmáját tárja az olvasó elé, s ennek fényében a *Rasszelasz* egyik az előzőtől eltérő, talán kevésbé optimista interpretációja mellett foglal állást.

Egyfelől világosan kitűnik, hogy a szöveg keresztény szempontból íródott. Sok párbeszédben találkozunk keresztény fogalmakkal, mint például a zarándoklat (18–20), a kegyesség (18–19, 72, 77), a szerzetesi élet (72), az önsanyargatás (73), a lélek halhatatlansága (74), míg az egyiptomiak hitét a „a pogányság sötétjének” (74) nevezik. Másrészt

Christian viewpoint often is not made explicit, maybe in order to deepen the impression that the topics discussed and conclusions reached are universal, pertaining to humans in general, sprung from common wisdom. For example, it is interesting that God is referred to as “the Supreme Being” (18–19), “the Creator” (75), “Omnipotence” (75), “the Being [...] whom I fear to name” (76), which implies a more universal notion of God, not narrowed down by strictly Christian terms.

Furthermore, Imlac tries to give objective and logical answers to questions pertaining to religious practices. For example, the passage on pilgrimage is very telling: the prince has a desire “to hear the arguments on both sides” (19), presumably meaning the Protestant (“many learned sects in Europe,” 19) and Catholic arguments, but since he does not have time for it, he asks about Imlac’s opinion. The poet thinks pilgrimage to be justified as long as one does not think that the change of place itself makes him or her a better person. Then Rasselas changes the topic, because he is not interested in “European distinctions” (19) that much. I think this passage epitomizes the attitude of the whole work: it seeks answers with the help of practical everyday experiences, logic and wisdom, trying to be open-minded and impartial, while at the same time we can discover a Christian and sometimes more precisely a Protestant attitude underlying it.

Apart from referring to religious activities, *Rasselas* is embedded in a Christian context, because it seems to be inextricable from Biblical sources and allusions. For example, it can be regarded as a parable, a genre known mostly from the New Testament; Happy Valley in some respects bears a resemblance to the garden of Eden; and the choice of setting itself is telling since Abyssinia is a Christian country as opposed to many others in the area. However, *Rasselas* is most closely associated with three books of the so-called wisdom literature in the Bible, all of them being concerned with the big questions of human life like the pursuit of happiness and mortality: the Ecclesiastes, the Book of Proverbs, and the Book of Job.

Firstly, Imlac in *Rasselas* is similar to the preacher in Ecclesiastes and the wise man in the Book of Proverbs. Many of the aphoristic sentences, which are a common feature in these works, are given into the mouth of the poet, however, his elevated ideas are not always taken as gravely as intended (e.g. “Imlac now felt the enthusiastic fit,” 18). Secondly, *Rasselas* is similar to the Book of Job and Ecclesiastes because they are concerned with the question of injustice and suffering: why do righteous people suffer while evil ones are allowed to enjoy life? In the Book of Job, the protagonist is a blameless person, yet he has to go through serious afflictions: he loses his wealth, his children and his health. He tries to reconcile these tragedies with the notion of a loving and just God. At the end, his faith is rewarded and God compensates him for the loss. Apart from these similarities, *Rasselas* has the most in common with the other book, *Ecclesiastes*, in which the Preacher seeks to find meaning in life through various means, ranging from wealth to knowledge, yet finds again and again that nothing can

viszont a keresztény szemlélet nem mindig fejeződik ki nyíltan, talán azért, hogy megerősítse, a tárgyalt kérdések és következtetések egyetemes érvényűek, általában vonatkoznak az emberiségre, s közös bölcsességből fakadnak. Például érdekes, hogy Istent „Legfőbb Lény” (18–19), a „Teremtő” (75), a „Mindenhatóság” (75), „a Lény [...] akinek a nevét félek kimondani” (75) kifejezésekkel illeti a szöveg, ami egyetemesebb istenfogalmat sejtet, melyet nem szűkítenek le szorosan vett keresztény kifejezésekkel.

Továbbá Imlak objektív és logikus válaszokat keres a vallásos gyakorlattal kapcsolatban felmerülő kérdésekre. A zarándokltról szóló szövegrész például sokatmondó e tekintetben: a herceg szeretné „meghallgatni mindkét oldal érveit” (19), valószínűsíthetően a protestáns („Európában sok népes és művelt szekta”, 19) és katolikus érvekre utalva, de mivel nincs ideje erre, kikéri Imlak véleményét. A költő szerint a zarándolatnak addig van létjogosultsága, amíg az ember nem gondolja, hogy jobbá válik magától a helyváltoztatástól. Ezután Rasszelasz témát vált, mivel nem érdeklik annyira ezek az „európai különbségtételek” (19). Úgy gondolom, ez a részlet jól példázza az egész mű beállítottságát: hétköznapi tapasztalatok, a logika és bölcsesség segítségével keresi a válaszokat, miközben megpróbál nyitott szemléletű és pártatlan maradni, ugyanakkor mindeközben felfedezhetünk mögötte egy keresztény, pontosabban egy protestáns szemléletet.

A vallásos tevékenységekre történő utalásoktól eltekintve azért is keresztény kontextusba ágyazott műnek tarthatjuk a *Rasszelaszt*, mert elválaszthatatlannak tűnik a bibliai forrásoktól és allúzióktól. Például példázatnak tekinthető, amely műfajt főként az Újszövetségből ismerjük; a Boldog-völgy bizonyos szempontból az Édenkertre hasonlít, s maga a helyszín megválasztása is sokatmondó, mivel Abesszínia egy keresztény ország, sok más szomszédjával ellentétben. Azonban a *Rasszelasz* a legszorosabban három olyan könyvhöz kapcsolódik, amelyek a bölcsességirodalomhoz tartoznak a Biblián belül, mivel mindegyik az élet nagy kérdéseire keresi a választ, például a boldogságkeresésre és a mulandóságra: a Prédikátor könyve, a Példabeszédek könyve és Jób könyve.

Először is, Imlak a *Rasszelaszban* hasonlít a Prédikátor könyvében szereplő prédikátorhoz és a Példabeszédek könyvében szereplő bölcs emberhez. Johnson sok aforizmaszerű mondatot ad a költő szájába – amelyeknek a jelenléte egyébként közös jellemzője e könyveknek –, Imlak fennkölt eszméit azonban sokszor nem veszik olyan komolyan, mint ahogy szánja őket (például „Imlak lelkesedésében egyre inkább elragadtatta magát”, 18). Másodszor, a *Rasszelasz* hasonló Jób könyvéhez és a Prédikátor könyvéhez, mivel ezek az igazságtalanság és szenvedés kérdését taglalják: miért szenvednek az igaz emberek, míg a gonoszok élvezhetik az életet? Jób könyvében a főszereplő feddhetetlen ember, mégis komoly megpróbáltatásokon kell átesnie: elveszíti a vagyonát, a gyermekeit és az egészségét. Megpróbálja összeegyeztetni ezeket a tragédiákat a szerető és igazságos Isten fogalmával. Hite végül elnyeri jutalmát, és Isten kárpótolja őt a veszteségekért. E hasonlóságokon túl a *Rasszelasz* a Prédikátor könyvével mutatja a legtöbb közös vonást, ahol a beszélő különböző dolgokban keresi az élet értelmét, a vagyontól a tudásig, s újra meg

give him satisfaction. This idea of *vanitatum vanitas* is also present in *Rasselas*, but maybe in a less pessimistic form.

In his article “The Biblical Context of Johnson’s *Rasselas*,” Thomas R. Preston investigates the relationship between *Rasselas* and contemporary commentaries to the book of Ecclesiastes, mainly Bishop Simon Patrick’s *Paraphrase upon the Book of Ecclesiastes*. He presents passages from that *Paraphrase* that must have served as sources for Johnson in writing *Rasselas* due to manifold similarities “in content, imagery, and diction” (Preston 275). For example, the garden of the Preacher and the Happy Valley are described in very similar terms. There are topics in common in both works such as the inevitability of oppression, even under a good ruler, or the lack of recognition by others.

The attitude of *Rasselas* and of the Preacher in Bishop Patrick’s *Paraphrase* is very similar. Both of them are convinced that perfect happiness exists and they try to attain it. They go through similar experiences. For instance, when *Rasselas* is introduced to “normal” society, he finds himself to be still unsatisfied, like the Preacher who cannot find much delight in those shallow amusements that keep others busy and cheerful. *Rasselas* also tries to find happiness in solitary life, but the hermit informs him that it would not solve the problems; similarly, the Preacher thinks that it is not good to live alone. *Rasselas* regards political power as well as the source of happiness, but it turns out to be available only to a privileged few, like in the Preacher’s speech.

It is not only *Rasselas* who echoes ideas from Ecclesiastes and its paraphrase; for example, Nekayah is confused why there is no distinction between virtuous and wicked people when it comes to disasters - they perish the same way. The same question is raised by Bishop Patrick in the annotations to Book IX, and they find comfort in the same idea: God grants His children with the inner peace and patience to endure these calamities.

*Rasselas*, Nekayah and the Preacher all come to the conclusion that humans always wish for what is not present, and when they get what they want it turns out to give them no real satisfaction. Although true happiness would require permanence, life is full of change, thus it can be found only in eternity. Imlac argues when talking about the monastic life that the role of mortification is to make us conscious of death, to draw away our attention from earthly pleasures which gives us only an illusionary happiness in this life. Bishop Patrick also dwells on this topic in his Annotations: man should be reminded from time to time of death so that he would appreciate eternal things.

In the second part of his study, Preston shows *Rasselas* to have an affinity with what he calls the “Reformed” interpretation of Ecclesiastes. He refers to two main traditions of interpreting this book; the first one, proposed by patristic writers, states that men should concentrate on eternal life, despising the pleasures of this world, while the second one, emerging with the Reformation, is quite different: although one should ac-

újra azt tapasztalja, hogy semmi sem képes megelégedést nyújtani. A *vanitatum vanitas* eszméje a *Rasszelasz*ban is megjelenik, de talán kevésbé pesszimista formában.

Thomas R. Preston cikkében („The Biblical Context of Johnson’s *Rasselas*”) azt kutatja, milyen kapcsolat fűzi a *Rasszelaszt* a Prédikátor könyvéhez írott korabeli kommentárokhoz, különösen Simon Patrick püspök parafrázisához. A szerző olyan szövegrészleteket vonultat fel ebből a parafrázisból, amelyek minden bizonnyal forrásként szolgáltak Johnsonnak a *Rasszelasz* megírásakor, sokrétű hasonlóságnak köszönhetően „tartalmában, képiségében és nyelvezetében” (Preston 275). Hasonló például a Prédikátor kertje és a Boldog-völgy leírása. Közös témák is fellelhetők, így az elnyomás elkerülhetetlensége, még egy jó uralkodó esetében is, vagy a másoktól kapott elismerés hiánya.

Rasszelasz és a Patrick püspök *Parafrázisában* szereplő Prédikátor igencsak hasonlítanak. Mindketten meg vannak győződve, hogy létezik tökéletes boldogság, és próbálják elérni azt. Hasonló élményeken mennek keresztül. Amikor például Rasszelaszt először vezetik be a „normális” társadalomba, úgy érzi, még mindig nem elégedett, csakúgy, mint a Prédikátor, aki nem lel sok örömet azokban a sekélyes szórakozásokban, amelyek a többieket lefoglalják és mulattatják. A boldogságot a visszavonult életben is keresi, de a remete felvilágosítja, hogy ez nem oldaná meg a problémákat; ugyanígy a Prédikátor is úgy gondolja, hogy nem jó egyedül élni. Rasszelasz a politikai hatalmat is a boldogság forrásának tartja, de kiderül, hogy ez csak néhány kiváltságos számára érhető el, csakúgy, mint a Prédikátor beszédében.

Nem csak Rasszelasz visszhangozza a Prédikátor könyvének és parafrázisának egyes eszméit; például Nekaya sem érti, miért nincs különbségtétel az erényes és gonosz emberek között, amikor katasztrófákról van szó – hisz ugyanúgy hálnak meg. Ugyanezt a kérdést veti fel Patrick püspök a kilencedik fejezethez írott szövegmagyarázatában, s ugyanabban a gondolatban találnak megnyugvást: Isten belső békét és türelmet ad gyermekeinek a csapások elviseléséhez.

Rasszelasz, Nekaya és a Prédikátor mind arra a következtetésre jutnak, hogy az emberek mindig arra vágnak, ami nincs jelen, és amikor megkapják, amit akarnak, kiderül, hogy az mégsem tud nekik valódi megelégedést nyújtani. Noha az igazi boldogság feltétele az állandóság lenne, az élet tele van változással, ezért ez csak az örökkévalóságban lelhető fel. Amikor a szerzetesi életformáról beszélgetnek, Imlak amellettt érvel, hogy az önsanyargatás szerepe a halál tudatát elmélyíteni bennünk, elvonva a figyelmünket a földi gyönyörökről, amelyek csak látszólagos boldogságot nyújtanak ebben az életben. Patrick püspök is elidőzik e gondolat fölött a kommentárjában: jó, ha az embert időről időre figyelmeztetik a halálra, hogy értékelni tudja az örökkévaló dolgokat.

Preston tanulmányának második részében kimutatja, hogy a *Rasszelasz* szoros rokonságot mutat a Prédikátor könyvének azzal az értelmezésével, amelyet ő „a Protestáns” interpretációnak nevez. Két értelmezési hagyományt nevez meg a szerző; az első, az egyházatyák által képviselt szerint az embernek az örökéletre kell koncentrálnia, megvetve az evilági élvezeteket, míg a másik értelmezés, amely a reformációval kapott szárnyra,

knowledge that true happiness can be found only in eternity, and therefore, we should live our lives virtuously, preparing to everlasting life, it does not mean that men should reject the pleasures of this world; in fact, they should profit from these “limited joys” (Preston 279), provided that they keep one eye on eternity. The author quotes James Boswell’s *Life of Johnson*: “Johnson meant, by shewing the unsatisfactory nature of things temporal, to direct the hopes of man to things eternal.” (I, 342. , qtd in Preston 280). He also argues that “the entire ideational movement of *Rasselas* is directed away from this life toward the next life” (Preston 280).

According to Preston, this is shown for example by the term *choice of life*, repeated many times across the work. *Rasselas* is at first convinced that perfect happiness can be found, thus he tries to find out which is the best *choice of life*. He thinks Imlac’s account of the wretchedness of life to be too pessimistic, but later his confidence is shaken by his own negative experiences. Similarly to *Ecclesiastes*, *Rasselas* shows almost every condition of life—and that in none of them lies perfect happiness. “Man cannot make a ‘choice of life’ in the sense of choosing a particular state or condition of life that is perfectly happy. He can, however, find relative happiness in the goods of this world by making a ‘choice of life’ in the sense of choosing life itself” (Preston 280). According to Preston, the climax of the story is the conversation on the immortality of the soul in the catacombs where Nekayah announces, “To me [...] the choice of life is become less important; I hope hereafter to think only on the choice of eternity” (76).

When thinking about the religious context of *Rasselas*, it is also important to investigate its author’s religious attitude. In his article entitled *The Conflict of Faith and Fear in Johnson’s Moral Writing*, Charles E. Pierce explores Johnson’s religious views through his different works across his lifespan, and he presents a different interpretation of *Rasselas* in terms of propagating hope in eternal life and meaningfulness of this life. Although Johnson was a devout Anglican and expressed his faith many times in his poems, he struggled throughout his life with fears that the human mind is deceitful, which might hinder him from getting salvation, that there might be no meaning of life at all, that hope of happiness might be fallacious, even in terms of everlasting life.

Pierce detects a shift in Johnson’s religious views based on works ranging from *The Vanity of Human Wishes* through the periodical essays till *Rasselas*. While in his earlier works Johnson regarded religion as the ultimate answer for the questions of life, when writing *Rasselas*, according to Pierce, he did not seize the opportunities that lend themselves to elaborate on religious teachings (e.g. in chapters XLVII and XLVIII). Furthermore, the Deity is only vaguely described, and references to it as a supervising power disappear in the last third of the work. Pierce infers the following: “The religious approach to life has been considered and rejected by the travelers as one more choice of life that ultimately provides no more happiness than any other pursuit” (Pierce 333).

egészen eltérő: noha el kellene ismerni, hogy az igaz boldogság csak az örökéletben lelhető fel, ez mégsem jelenti azt, hogy az evilági élvezeteket el kell utasítani; igazából az ember élvezheti ezeket a „korlátozott örömeket” (Preston 279), feltéve, hogy az örökkévalóságot nem téveszti szem elől. A szerző idéz James Boswell Johnson életéről írott művéből: „Johnson azt akarta elérni a mulandó dolgok meglegedést nem nyújtó természetének megmutatásával, hogy az emberi reménységet az örökkévaló dolgok felé irányítsa” (Preston 280). Amellett is érvel, hogy „a *Rasszelasz* egész ideológiai íve ez élet felől a következőre irányul” (Preston 280).

Ezt mutatja meg például Preston szerint az *életválasztás* mint kifejezés is, amely sokszor ismétlődik a mű folyamán. *Rasszelasz* először meg van arról győződve, hogy a tökéletes boldogság elérhető, ezért megpróbál rájönni, melyik *életválasztás* a legjobb. Úgy gondolja, hogy Imlak elbeszélése az élet nyomorúságos voltáról túl borúlátó, de később megingatják magabiztosságát a saját negatív tapasztalatai. Csakúgy, mint a Prédikátor könyve, a *Rasszelasz* megmutat majdnem minden életkörülményt – és azt, hogy egyikben sem lelhető fel a tökéletes boldogság. „Az ember nem teheti meg az »életválasztását« abban az értelemben, hogy nem választhat egyetlen olyan életállapotot vagy -körülményt, amely tökéletesen boldog. De mindamelltt találhat viszonylagos boldogságot az evilági javakban azáltal, hogy megteszi az életválasztást, magát az életet választva” (Preston 280). Preston szerint a történet csúcspontja a lélek halhatatlanságáról szóló párbeszéd a katakombákban, ahol Nekaya így szól: „Számomra [...] az életválasztás már nem olyan fontos; a jövőben csak az örökkévalóság megválasztásán remélek gondolkodni” (76).

Amikor a *Rasszelasz* vallási háttéréről gondolkodunk, nagyon fontos a szerző vallási beállítottságát is megvizsgálni. Charles E. Pierce „The Conflict of Faith and Fear in Johnson’s Moral Writing” című cikkében feltérképezi Johnson vallásos nézeteit életének különböző szakaszaiban írt művei alapján, és a *Rasszelasz* egy más értelmezési lehetőségét mutatja be az örökélet reményének hirdetésének és az élet értelmes voltának tekintetében. Noha Johnson mélyen hívő anglikán volt és verseiben sokszor kifejezte hitét, egész életében félelmekkel küzdött, amelyek szerint lehetséges, hogy az emberi elme csalárd és ez megakadályozhatja őt az üdvösség elnyerésében; hogy az életnek nincs is semmi értelme; hogy a boldogság reménye csalóka, még az örök élettel kapcsolatban is.

Pierce végigköveti Johnson vallási nézeteinek változását, *Az emberi kívánságok biúsága* című művétől kezdve a folyóiratokban megjelent esszéin át egészen a *Rasszelasz*ig. Míg korábbi műveiben Johnson a vallást az élet kérdéseire való végső válasznak tekintette, amikor a *Rasszelaszt* írta, Pierce szerint nem ragadott meg minden alkalmat a vallásos tanítások kifejtésére (pl. a XLVII. és XLVIII. fejezetekben). Továbbá az istenséget csak homályosan írja le a szöveg, és azok az utalások, amelyek egy szemmel tartó hatalomként mutatják be, eltűnnek a mű utolsó harmadából. Pierce erre a következtetésre jut: „Az élet vallásos szemléletét az utazók mérlegelték, majd elvetették, mint egy újabb olyan életválasztást, amely nem ad több boldogságot, mint a többi törekvés” (Pierce 333).

Pierce refuses two interpretative traditions of *Rasselas*. According to him, *Rasselas* does not suggest that men should accept perfect happiness to be achieved only in eternal life as Gwin Kolb proposes, nor does it offer a comedy or satire of the ways people try to be happy as Alvin Whitley stated. Instead, he finds in it what he calls “an absurdist view of life” (Pierce 334): although the characters state their choices of life in the last chapter, they decide to return to Abyssinia instead, thus the choice is in vain. However, Pierce adds that Johnson expresses a more hopeful view in other works written at the same time or later. Pierce concludes that this kind of struggle between faith and doubt seems to have haunted Johnson till the end of his life.

It seems to be clear that *Rasselas* cannot really be fully understood and appreciated if its religious and biblical context is not taken into account. That it yielded various interpretations shows how deep and controversial themes are touched upon by Johnson, and I am sure that it also excites readers to find their own answers to the questions raised.

### *Scientific & Technological Aspects*

Samuel Johnson approached science and technology sceptically. However, his scepticism was nothing like the “mystical rejection of science” (Philip 10) of Keats or Goethe but a “conscientious attempt at objective and rational thought” (Philip 10). This attitude is evident in *Rasselas*, too, as seen from the following three examples.

The first instance that science and technology are mentioned in the work is when *Rasselas* meets one of the artists of the Valley, who “was a man eminent for his knowledge of the mechanic powers” (8) and who believes that they can escape the valley flying. He uses the wings of a bat as the basics of his plan but fails at the first attempt as he cannot sustain himself in the air and falls into the water. Leonardo da Vinci in the 15th century also used the anatomy of the bat to build his ornithopter, a flying machine. Unfortunately, this invention was again unsuccessful as he could not lift himself off the ground. Johnson even gives da Vinci’s thoughts about flying to the artist, which say that the wings must be fluttered more and more often in accordance with the resistance and density of the air if one wishes to take off from the ground and ascend (Richter 2:279). This is originally not a bad idea but Johnson managed to make it look ridiculous. Then in 1784, the year of Johnson’s death, in London, Vincenzo Lunardi, an Italian aeronaut took off in a balloon powered by hydrogen, travelled 24 miles and landed safely. Even after this impressive development and near his death (caused by many health problems, including asthma), Johnson remained sceptical and ironically said: “We now know a method of mounting into the air, and, I think, are not likely to know more [...] I had rather now find a medicine that can ease an asthma” (Halliday 127).

The second example is the actual way of escape, piercing through the mountain to the other side. This technique again is learnt from animals, namely rabbits, which dig tunnels in the mountain “upwards in an oblique line” (23). This method of breakout is not only extremely tiring for two men, but very difficult to imagine. Digging upwards

Pierce két értelmezési hagyományt is elvet a *Rasszelasszal* kapcsolatban. Szerinte a *Rasszelasz* szerint az embernek nem okvetlenül kell elfogadnia, hogy a tökéletes boldogság csak az örök életben nyerhető el, ahogy Gwin Kolb állítja, és nem is komédiát vagy szatírárt írt az emberek boldogságkereséséről, ahogy Alvin Whitley állította. Inkább „egy abszurd életszemléletet” (Pierce 334) tételez benne: noha a szereplők az utolsó fejezetben megteszik életváltásukat, mégis úgy döntenek, hogy inkább visszamennek Abesszíniába, tehát a választás hiábavaló. Pierce hozzáteszi, hogy Johnson reménytelibb hangot üt meg más műveiben, amelyek ekkor, illetve később keletkeztek. Ebből arra következtet, hogy feltehetően Johnsont a hit és félelem ilyesfajta küzdelme élete végéig kísértette.

Világosnak látszik, hogy a *Rasszelaszt* nem lehet teljes mértékben megismerni és értékelni annak vallási és bibliai összefüggései nélkül. A sokféle interpretáció azt mutatja, hogy Johnson mély és ellentmondásos témákat érintett a művében, és ez remélhetőleg az olvasókat is arra ösztönzi, hogy megtalálják a saját válaszaikat a felmerülő kérdésekre.

### *Tudományos & technikai szempontok*

Samuel Johnson szkeptikusan közelítette meg a tudományt és technikát. De kételkedés nem volt a „tudomány misztikus visszautasítása” (Philip 10), mint Keatsé vagy Goethéé, inkább „lelkiismeretes kísérlet az objektív és ésszerű gondolkodásra” (Philip 10). Ez *Rasszelasz* című regényében is jól látható, ahogy azt a következő három példa mutatja.

A tudomány és a technológia akkor jelenik meg először a műben, amikor Raszszelasz találkozik a Völgy egyik mesterével, aki „kitűnt a műszaki ismereteivel” (Johnson 36) és aki hitte, hogy repülve kijuthatnak a völgyből. A denevérszárny szolgál terve alapjául, de első repülési próbálkozásánál kudarcot vall, hiszen nem tudja magát a levegőben tartani és a vízbe esik. A 15. században Leonardo da Vinci is a denevér felépítését vette alapul ornitopterének, egy repülő szerkezetének megépítéséhez. Sajnos az ő találmánya sem volt sikeres, hiszen nem tudott felemelkedni a talajról. Johnson mestere még el is ismétli da Vinci gondolatait a repülésről, miszerint a szárnyakat a levegő sűrűségének és ellenállásának megfelelően gyakran kell csapkodni, amennyiben a talajtól elrugaskodva emelkedni szeretnénk (Richter 279). Ez alapvetően nem bizonyult rossz ötletnek, de Johnson képes volt nevetségessé tenni. 1784-ben, Johnson halálának évében Londonban Vincenzo Lunardi, egy olasz pilóta hidrogénnel reptetett léggömbjével felemelkedett, és 24 mérföld megtétele után biztonságosan földet ért. Mégis, Johnson e lenyűgöző fejlődés láttán is (egészségügyi gondjai, többek között asztmája által okozott) haláláig szkeptikus maradt, s ironikusan csak ennyit fűzött az eseményhez: „Már ismerjük a levegőbe emelkedés módját, de nem hiszem, hogy valaha is többet fogunk ennél tudni [...]. Most inkább olyan gyógyszer után kutatnék, amely enyhíti az asztmát” (Halliday 127).

Második példánk a szökés valódi módja: a hegy átfúrásával érnek át a másik oldalra. Ezt a technikát is az állatoktól lesték el, mégpedig a nyulaktól, akik „felfelé tartó ferde vonalban” vájnak járatokat a hegyekbe (23). E szökési módszer nemcsak roppant fárasztó két ember számára, hanem még elképzelni is nagyon nehéz. Felfelé ásni ilyesfajta egysze-

with those simple tools brought by Imlac and just simply going through a thick and hard mountain is impossible. Even today, the maximum inclination in tunnelling is 45°, which means ascending 100 m in 100 m and this is done with professional machines. And when there is need for a vertical or oblique tunnel, workers start digging from the opposite side because doing it downwards is easier. Yet in the novel they start from the bottom and yet succeed.

Furthermore, though we are not informed of the material of the mountain but since they serve as a barricade for important people, they must be very difficult to get through, so we may be sure that they are massive and hard. But even if the prince and the poet managed to do it, there is no way that only one person noticed what they were doing because tunnelling leaves a great amount of earth behind which needs to be disposed of. What is more, if *Rasselas* and Imlac were the ones digging with very primitive tools, it must have taken at least ten years to get through the mountain. Since there is no information about the width of the mountain or the type of rock that constitutes it, one cannot be sure about this, but it is certain that Johnson could not have meant this way of escape without a hint of irony.

The last instance is the astronomer. For a long time, astronomy and astrology were intertwined; the science that was used for predictions and divination by the studying of celestial bodies. But since the 17th and 18th centuries, with Kepler, Galilei and Newton, they separated, and astronomy, which is the study of celestial objects and phenomena, has been treated as science, while astrology still deals with divination in the belief that astronomical events have influence on human lives. In *Rasselas* the old man is said to be an astronomer, a person “who has spent forty years in unwearied attention to the motion and appearances of the celestial bodies” (62). He is treated as a respectable scientist, one of the “men advanced far in knowledge” (69), yet he believes that he has power over the weather and the seasons and this way the lives of people. But this power belongs to God, so the astronomer lives in the belief that he has the power of God (Wasserman 24). His rational and down-to-earth thinking, which is supposedly required of a scientist, has turned into madness purely because of his obsession with his work. He has spent the majority of his time alone, studying the sky, not talking to anyone and this is what caused his mental illness. He only regains his sanity when he returns to society (Wasserman 24). Maybe this is what Johnson thinks of scientists in general: they may be people who are so obsessed with unnecessary experimentation that they forget to live and become mad.

rű szerszámokkal, amelyeket Imlak hozott, és zökkenőmentesen végighaladni a vastag és kemény hegybelsőn lehetetlen. Még napjainkban is  $45^\circ$  az emelkedés maximális mértéke alagútúrás esetén, ami azt jelenti, hogy 100 méterenként 100 métert sülyedhet a járat, s ez is csupán speciális célszerszámokkal érhető el. Amikor függőleges vagy harántalagútra van szükség, felülről kezdenek ásni a munkások, hiszen lefelé sokkal könnyebb haladni. Ugyanakkor a regényben letről felfelé ásnak, és sikerrel járnak.

Továbbá, bár nincs információnk arról, hogy milyen anyagból áll a hegy, mivel fontos emberek bekerítésére használják, minden bizonnyal nehéz rajta átjutni, tehát biztosra vehetjük, hogy masszív és kemény anyagról van szó. Habár a herceg és a költő át tudott jutni, elképzelhetetlen, hogy csupán egyetlen ember vette észre munkálkodásukat, hiszen az alagútásás nagy mennyiségű földet hagy maga után, melytől később meg kell szabadulni. Ezen kívül, ha valóban csak Rasszelasz és Imlak ástak primitív eszközeikkel, akkor legalább tíz évükbe került volna, hogy keresztüljussanak a hegyen. Mivel nincs adatunk a hegy szélességéről vagy a közettípusról, ami felépíti, nem lehetünk biztosak ebben; egy valamihez azonban nem fér kétség: Johnson nem írhatta ezt a menekülési módszert egy csipetnyi ironia nélkül.

Utolsó példánk az asztronómus. Az asztrológia és asztronómia hosszú ideig szorosan összefűződtek; e tudományt előrejelzésre és jövendölésre használták az égitestek vizsgálatával. Ám a 17–18. század óta Kepler, Galilei és Newton segítségével szétválasztották a két ágat, és az asztronómiát, ami az égitestek és jelenségek vizsgálatát jelenti, a későbbiekben tudományként kezelték, míg az asztrológia azóta is a jövendőmondással foglalkozik, s hiszi, hogy a csillagászati események befolyásolják az emberi életet. A *Rasszelaszban* az idős embert asztronómusnak mondják, egy olyan személynek, aki „negyven évig szakadatlanul figyelte az égitestek mozgását és állásait” (Johnson 106). Tiszteletreméltó szakemberként tartják számon, „a tudásban messzire jutott férfinak” (Johnson, 146), mégis azt hiszi, hogy hatalma van az időjárás és az évszakok felett, s így az emberek élete felett is. Ám ez a hatalom Istenhez tartozik, s az asztronómus abban a tudatban él, hogy Isten hatalmát birtokolja (Wasserman 24). Racionális és földhözragadt gondolkodásmódja, ami elvárható egy tudóstól, örületbe fordult pusztán azért, mert munkája megszálottjává vált. Ideje nagy részét egyedül töltötte, az eget tanulmányozva, és nem beszélt senkivel; ez okozta elméjének megbetegedését. Csak akkor nyeri vissza józan eszét, amikor visszatér a társadalomba (Wasserman 24). Meglehet, hogy ez Johnson véleménye a tudósokról általában: olyan emberek ők, akik a szükségtelen kísérletezés rabjai, olyannyira, hogy közben még élni is elfelejtene, s ebbe beleőrülnek.

## *Credits*

### **Translated by**

Sára Csanádi, Balázs Dezsényi, Mónika Gaál, Gyöngyi Kassai, Viktória Kondi, Györgyi Kovács, Janka Králl, Zsófia Magyarkuti, András Pádár, Kata Hermina Radács, Júlia Ribiczey, Nóra Solymosi, Bianka Soponyai, Mátyás Zoltán Szabó, Tímea Zalasch, Eszter Erzsébet Zsin

### **Edited by**

Katalin Mikó & Bianka Soponyai

*Biographical Background / Életrajzi háttér* • Balázs Dezsényi

*Historical References / Történelmi hivatkozások* • Zsófia Magyarkuti & Katalin Mikó

*Social Considerations / Társadalmi megfontolások* • Bianka Soponyai

*Religious References / Vallási utalások* • Gyöngyi Kassai

*Scientific & Technological Aspects / Tudományos & technikai szempontok*

Sára Csanádi & Júlia Ribiczey

### **Map by**

Edward Weller, *Cassell's Weekly Dispatch Atlas* (1858)

*Oliver Goldsmith*

**Edmund Burke  
on the Sublime and Beautiful**

**Edmund Burke  
a fenségesről és a szépről**

There are limits prescribed to all human researches, beyond which if we attempt to explore, nothing but obscurity and conjecture lie before us, and doubts instead of knowledge must terminate the enquiry. The genius, not the judgment, of an author may appear in the too abstracted speculation; it may contribute to the amusement, but seldom to the instruction of the reader. His illustrations may perplex, but not enlighten the mind; and, like a microscope, the more he magnifies the object, he will represent it the more obscurely.

There is, perhaps, no investigation more difficult than that of the passions, and other affections resulting from them. The difference of opinion among all who have treated on this subject, serves to convince us of its uncertainty. Even the most eminent philosophers have sometimes taken novelty, not truth, for their conductor; and have destroyed the hypothesis of their predecessors without being able to establish their own. It often happens, indeed, that while we read the productions of such a philosopher, though we condemn the reasoner, we admire the writer. Yet still learning, taste, and perspicuity, can lay claim but to a subordinate degree of esteem, when they are employed in contradicting truth, or in the investigation of inextricable difficulties.

Our author thus, with all the sagacity so abstruse a subject requires; with all the learning necessary to the illustration of his system; and with all the genius that can render disquisition pleasing; by proceeding on principles not sufficiently established, has been only agreeable when he might have been instructive. He rejects all former systems, and founds his philosophy on his own particular feelings. He has divided the whole into sections, with the contents of each prefixed; a method peculiarly necessary in works of a philosophical nature; as such divisions serve for resting places to the reader, and give him time to recollect the force of the author's reasoning.

The *sublime* and the *beautiful* have, through inadvertency, or ignorance, been frequently confounded, and mistaken one for the other. What in its own nature is sublime, has the appellation of beauty; and what is beautiful, is often called sublime. This, as the author remarks, must necessarily cause many mistakes in those whose business it is to influence the passions; since, by being unacquainted with the difference between the sublime and the beautiful, they cannot happily succeed, unless by chance, in either. The design of the work then is to lay down such principles as may tend to ascertain and distinguish the sublime and the beautiful in any art, and to form a sort of standard for each.

The author first enquires into the affections of the sublime and beautiful, in their own nature; he then proceeds to investigate the properties of such things in nature as give rise to these affections; and lastly, he considers in what manner these properties act to produce those affections, and each correspondent emotion.

All our passions have their origin in self-preservation and in society; and the ends of one or the other of these they are all calculated to answer. The passions which concern self-preservation, and which are the most powerful of all the passions, turn mostly on

Minden emberi kutatásra bizonyos korlátok vannak előírva, melyeken ha túllépünk a kutatás útja során, csakis homály és találgatás tárul elénk, semmi más, és tudás helyett kétségekbe torkollik a vizsgálódásunk. A szerző géniusza, nem pedig ítélőképessége jelenhet meg a túl elvont spekulációban; a mulattatáshoz talán hozzájárulhat, de csak ritkán válik az olvasó okulására. Szemléltetései zavarba ejthetnek, de nem világosítják meg az elmét; s egy mikroszkóphoz hasonlóan, minél inkább felnagyítja a tárgyat, annál homályosabban fogja megjeleníteni azt.

Nincs is talán nehezebb kutatási terület, mint a szenvedélyeké és a belőlük következő lelkiállapotoké. Az e tárgykörben értekezők véleményeltérése is meggyőzhet minket bizonytalanságuk jogosságáról. Néha még a legeminensebb filozófusok is az újdonságot, nem pedig az igazságot választották vezetőjüknek; és úgy rombolták le elődeik hipotéziseit, hogy a magukét nem tudták megalapozni. Valóban gyakran megesik, hogy miközben egy ilyen filozófus alkotásait olvassuk, noha elítéljük az érvelőt, az írónak csodálattal adózunk. Ám ugyanakkor a tanultság, az ízlés és az átláthatóság csak alacsonyabb fokú megbecsülésre tarthat igényt, ha az igazságnak való ellentmondásra vagy kibogozhatatlan nehézségek vizsgálatára használják fel őket.

Szerzőnk tehát, bár megvan benne az obskúrus témához kellő élelemjűség; rendszere megvilágításához szükséges tanultság; és mindaz a géniusz, amely az értekezést élvezetessé teheti; a kellőképpen meg nem alapozott elvekből kiindulva csak annyiban alkot tetszetős művet, amennyiben tudásunkat is gyarapítani tudja. Elutasít minden korábbi rendszert, filozófiáját pedig önnön sajátlagos érzéseire alapozza. Az egészet szakaszokra bontotta, s ezek elé külön tartalomjegyzéket illesztett; ez az eljárás kivált fontos a filozófiai természetű művekben; az effajta felosztás ugyanis pihenőhelyként szolgál az olvasónak, s időt ad neki befogadni a szerző okfejtésének erejét.

A *fenségest* és a *szépet*, figyelmetlenségből vagy hanyagságból kifolyólag, gyakran összezagváltják, és összekeverik egymással. Ami a maga természetében fenséges, azt a szépség jelzőivel illetik; ami pedig szép, azt gyakran fenségesnek hívják. Ez, ahogy a szerző megjegyzi, szükségképpen számos tévedéshez vezet azok között, akiknek feladata hatni a szenvedélyekre; de mivel nincsenek tisztában a fenséges és a szép közötti különbséggel, egyikben sem érhetnek sikerrel célba, hacsak nem a vak véletlen által. A mű célja szerint tehát le akarja fektetni azokat az alapelveket, melyek segítségével bármely művészetben megállapítható és elkülöníthető a fenséges és a szép, és mindkettő számára egyfajta szabványt kíván kialakítani.

A szerző először a fenséges és a szép hatásait kutatja a maguk természetében; ezután rátér az olyan természeti dolgok tulajdonságainak vizsgálatára, amelyek kiváltják a hozzáillő lelkiállapotokat; végül pedig megfontolja, hogy e tulajdonságok mi módon hozzák létre a fenti hatásokat és az egyes nekik megfelelő érzelmeket.

Minden szenvedélyünk eredete az önfenntartásra és a társadalomra vezethető vissza; és vagy az egyik, vagy a másik céljainak hivatottak megfelelni. Az önfenntartást érintő szenvedélyek, amelyek mind közül a legerősebbek, leginkább a fájdalom vagy a veszély-

pain or danger. For instance, the idea of pain, sickness, and death, fill the mind with strong emotions of horror; but life and health, though they put us in a capacity of being affected with pleasure, make no such impression by the single enjoyment.

When danger or pain immediately affect us, they are simply terrible, and incapable of giving any delight; but when the idea of pain or danger is excited, without our being actually in such circumstances as to be injured by it, it may be delightful, as every one's experience demonstrates. This pleasing sensation, arising from the diminution of pain, and which may be called hereafter delight, is very different from that satisfaction which we feel without any pain preceding it, which may be, in the sequel, termed positive pleasure, or simply pleasure. Delight acts by no means so strongly as positive pleasure, since no lessening, even of the severest pain, can rise to pleasure† but the mind still continues impressed with awe; a sort of tranquillity shadowed with horror. When we have suffered from any violent emotion, the mind naturally continues in something like the same condition, even after the cause which first produced it has ceased to operate; as the fashion of the countenance and the gesture of the body, in those who have just escaped some imminent degree of danger, sufficiently indicate.

Whatever excites this delight, whatever is fitted in any sort to excite the ideas of pain and danger, without their actual existence, whatever is in any sort terrible, or is conversant about terrible objects, or operates in a manner analogous to terror, is the source of the sublime; that is, it is productive of the strongest emotion the mind is capable of feeling.‡

The second head to which the passions are referred, in relation to their final cause, is society. There are two kinds of society; the first is the society of the sex, the passion belonging to which is called love; it contains a mixture of lust, and its object is the beauty of women. The other is the great society with man, and all other animals; but this has no mixture of lust, though its object be beauty.‡ The passions belonging to the preservation of the individual, which are capable of affecting us with the strong emotions of the sublime, turn wholly on pain and danger, but those of society, of our desire of enjoyment; hence, as the sublime had its rise in pain, so beauty has its source in positive pleasure.

The passion caused by the great and the sublime in nature, when these causes operate most powerfully, is astonishment; by which all the motions of the soul are suspended, with some degree of horror. Whatever also is terrible with regard to sight, is sublime, whether this cause of terror be endued with greatness of dimensions or not; for it is impossible to look to any thing as trifling, or contemptible, that may be dangerous. To heighten this terror, obscurity, in general, seems necessary. When we know the full extent of any danger, when we accustom our eyes to it, a great deal of the apprehension vanishes. Thus, in Pagan worship, the idol is generally placed in the most obscure part of the temple; which is done with a view of heightening the awe of its adorers. Wherefore it is one thing to make an idea clear, and another to make it

érzetten fordulnak meg. A szenvedés, a betegség és a halál ideája például a borzalom erős érzelmeivel tölti el az elmét; de az élet és az egészség, habár megengedik, hogy befogadjuk a gyönyör hatásait, nem tesznek ránk ilyen benyomást az önálló élvezet által.

Amikor közvetlen vész vagy gyötrelem ér bennünket, az egyszerűen rettenetes, és képtelen bárminő örömet adni; de amikor a gyötrelem vagy a veszély képzelete anélkül gerjed fel, hogy valóban hasonló körülmény bántana bennünket, az lehet örömteljes, mint mindnyájunk tapasztalata bizonyítja. Ez az enyhülő gyötrelem okozta kellemes benyomás, amelyet ettől kezdve örömmek hívhatunk, nagyban különbözik attól a minden megelőző gyötrelemtől mentes kielégültségtől, amelyet utóbb pozitív gyönyörnek, vagy egyszerűen gyönyörnek nevezhetünk. Az öröm semmi esetre sem hat olyan erővel, mint a pozitív gyönyör, mivelhogy semminő enyhülés, még a legmélyebb gyötrelémé sem tud gyönyörre emelkedni,† hiszen az elmét továbbra is lenyűgözi a félelem; egyfajta nyugalom, amelyet borzadás árnyékol be. Amikor valamely erőszakos érzülettől szenvedünk, az elme természetéből adódóan a szokásos állapotban szolgál, még a kiváltódásért felelős ok megszűnte után is; azok arckifejezése vagy a testbeszéde, akik épp megszabadultak egy fenyegető mértékű veszélytől, meglehetősen árulkodó.

Bármi, ami képes ilyen örömet előidézni, bármi, ami egy kevésbé is alkalmas tényleges létezése nélkül gyötrelem vagy veszély képzetét kelteni, bármi, ami egy kevésbé is rettenetes vagy rettenet tárgyát képezi, netán a rettenettel megegyező módon működik, a fenséges forrása; más szóval, olyan erőteljes érzéseket terem, amelyeket az elme csak érezni képes.†

A második kiindulópont, amire a szenvedélyek visszavezethetőek végső okozatukat tekintve, a társadalom. Kétféle társadalom létezik; az első a nemiség társadalma, a szenvedélyé, amely a szerelemhez tartozik; ez tartalmazza a nemi vágyak egyvelegét, s tárgya a női szépség. A másik az ember nagyszerű társadalma, és egyéb állatoké; ebből azonban hiányzik a nemi vágyak egyvelege, bár tárgya lehet a szépség.† A szenvedélyek, melyek az önfenntartáshoz tartoznak, s képesek hatással lenni ránk a fenséges erős érzelmeivel, teljes egészében a fájdalomtól és veszélytől függenek, a társadalométól, és élvezetre való vágyakozásunktól; így tehát, ahogy a fenséges forrása a fájdalom volt, úgy a szép eredete a pozitív gyönyörben van.

A természet nagy és fenséges dolgai által okozott szenvedély, amikor ezek az okok leg-erőteljesebben működnek, a döbbenet; amely által a lélek minden mozzanata felfüggesztődik, bizonyos fokú borzadással. Mindaz tehát, ami látványát tekintve rettenetes, fenséges, akár rendelkezik a rettenet a méretbeli nagysággal, akár nem; hiszen lehetetlen bármit is csekélynek vagy megvetendőnek tekinteni bármit, ami veszélyes lehet. Ahhoz, hogy fokozzuk ezt az iszonyatot, a sötétség, általánosságban szükségesnek tűnik. Amikor ismerjük bármely veszély teljes mértékét, amikor szemünket hozzászoktatjuk, a félelem nagy része kiveszik. Így, a pogány istentiszteletnél a bálvány általában a templom legsötétebb részén van elhelyezve, abból a megfontolásból, hogy fokozza az imádók áhítatát. Így tehát egy dolog világossá tenni egy gondolatot, és egy másik engedni, hogy az hasson

affecting to the imagination. Nay, so far is clearness of imagery from being absolutely necessary to influence the passions, that they may be considerably operated upon, as in music, without presenting any image at all. Painting never makes such strong impressions on the mind as description, yet painting must be allowed to represent objects more distinctly than any description can do; and even in painting, a judicious obscurity, in some things, contributes to the proper effect of the picture. Thus, in reality, clearness helps but little towards affecting the passions; as it is, in some measure, an enemy to all enthusiasm whatsoever.†

All general privations are great, because they are terrible; as vacuity, darkness, solitude, silence. Greatness of dimension is a powerful cause of the sublime. Infinity is another source; though perhaps it may be resolved into magnitude. In all objects where no boundary can be fixed to the eye, as in the inside of a rotund, there must necessarily arise the idea of greatness. Another source of greatness is difficulty. When any work seems to have required immense force and labour to effect it, as in Stonehenge, the idea is grand. Magnificence, too, or a great profusion of any things which are splendid or valuable in themselves, is sublime.

With respect to colours, such as are soft or cheerful (except, perhaps, a strong red, which is cheerful), are unfit to produce great images. An immense mountain, covered with a shining green turf, as the author expresses it, is nothing in this respect to one dark and gloomy. The cloudy sky is more grand than the blue; and night more sublime and solemn than day; therefore, in historical painting, a gay or gaudy drapery can never have a happy effect: and in buildings, where an uniform degree of the most striking sublimity is intended, the materials should consist of sad and fuscous colours; and as darkness is productive of more sublime ideas than light, the inside should have all that gloom which may be consistent, at the same time, with showing the particular beauties of the architecture. Sounds also have a great power in producing the sublime: the noise of cataracts, raging storms, thunder; these overpower the soul, suspend its action, and fill all with terror. A sudden beginning also, or ceasing of sound, puts all our faculties on their guard. Low, tremulous, intermitting sounds, and the yelling of animals, all, as they inspire some degree of horror, conduce to exalt us into the sublime. Smells and tastes, particularly the ideas of excessive bitters or intolerable stench, have some, though but a small, share in our ideas of greatness.

With respect to feeling, the idea of bodily pain in all the modes and degrees of labour, anguish, torment, is productive of the sublime; and nothing else in this sense can produce it. Hence, every cause of the sublime, with reference to the senses, evinces that the sublime is an idea belonging to self-preservation: that is therefore one of the most affecting we have; that its strongest emotion is an emotion of distress, and that no positive or absolute pleasure belongs to it.

Beauty is that quality, or those qualities, of bodies, by which they cause love, or some passion similar to it. This idea cannot arise from proportion, since in vegetables and

a képzelőerőre. Sőt, az ábrázolás tisztasága oly messze van attól, hogy teljesen nélkülözhetetlen legyen a szenvedélyek befolyásolásához, hogy azok akár nagymértékben irányíthatóak, akár csak a zenében, bármely kép bemutatása nélkül is. A festmény sohasem tesz akkora benyomást az elmére, mint a leírás, így a festményeknél engedményt kell tennünk, hogy a tárgyakat világosabban ábrázolják, mint bármely leírás erre képes; de még a festményeknél is, a szakértő homályosság néhol hozzájárul a kép kívánt hatásának előidézéséhez. Így tehát a valóságban a világosság kevésbé van hatással a szenvedélyekre; mivel bizonyos mértékben mindennemű lelkesedésnek ellene hat.†

Minden általános nyomorúság nagyszerű, mert rettenetes; mint az úr, a sötétség, a magány, a csend. A kiterjedés nagysága a fenséges egyik erőteljes oka. A végtelenség egy másik forrás; habár ezt talán bele lehet olvasztani a nagyságba. Minden tárgyban, amely nem szab határt a szemnek, akár egy rotunda belsejében, szükségképpen fel kell merülnie a nagyság eszméjének. A nagyság másik forrása a nehézség. Amikor bármely feladat megvalósítása, úgy tűnik, roppant erőfeszítést és fáradságot követel, mint Stonehenge felépítése, az eszme nagyszerű. A pompa is, vagy bármely önmagában ragyogó vagy értékes dolog nagy bősége is fenséges.

A színek tekintetében azok, amelyek lágyak vagy vidámak (kivéve talán az élénkviórot, amely vidám), alkalmatlanok arra, hogy nagyszerű képeket hozzanak létre. Egy roppant hegy, amit fénylő zöld pázsit borít, ahogy a szerző kifejezi, semmi e tekintetben egy sötét és borús hegyhez képest. A felhős ég nagyszerűbb, mint a kék; és az éjjel fenségesebb, mint a nappal; ezért a történelmi festészetben egy élénk és tarka függöny sosem válthat ki vidám hatást: és az épületekben, ahol a legfeltűnőbb fenségesség egyforma mértéke a szándék, az anyagoknak szomorú és sötét színekből kellene állniuk; és miszerint a sötétség magasztosabb ötleteket szül, mint a fény, a belsejüknek mindazzal a komorsággal rendelkezniük kéne, ami állandó, ugyanakkor megmutatni az építészet különleges szépségeit. A hangoknak is nagy hatalmuk van a fennkölt megteremtésében: a vízesések zaja, tomboló viharok, mennydörgés; ezek legyőzik a lelket, felfüggesztik működését és mindenkit rémülettel töltenek el. A hang hirtelen felharsanása is, avagy épp a megszűnése, minden érzékünket készenlétbe helyezi. A halk, remegő, szakadozó hangok és az állatok üvöltése is, mivel bizonyos fokú borzadást váltanak ki, elvezetnek a fenségesből fakadó emelkedettséghez. A szagok és ízek, kivált a végletes keserűség vagy az elviselhetetlen bűz eszméje némileg, ha csekély mértékben is, részesül a nagyságról alkotott eszméinkből.

Az érzés tekintetében a testi fájdalom eszméje a fáradozás, a gyötrelem, a kín szenvedés minden módozatában és mértékében fenségest eredményez; és ebben az értelemben semmi más nem tudja előállítani. Ennek következtében a fennkölt minden kiváltó oka az érzékszervekkel kapcsolatban kimutatja, hogy a fennkölt az önfenntartáshoz kapcsolódó eszme, ennek megfelelően az egyik legmegindítóbb, amivel rendelkezünk; legerősebb érzelmé az aggodalom érzése, és nem tartozik hozzá pozitív vagy abszolút gyönyör.

A szépség a testek azon minősége vagy minőségei, melyek által szerelmet vagy ahhoz hasonló szenvedélyt okoznak. Ez az eszme nem adódhat az arányosságból, hiszen a zöld-

animals there is no standard by which we can measure our ideas of proportion; and in man, exact proportion is not always the criterion of beauty; neither can it arise from fitness, since then all animals would have beauty; for every one seems best adapted to its own way of living; and in man, strength would have the name of beauty, which, however, presents a very different idea. Nor is it the result of perfection, for we are often charmed with the imperfections of an agreeable object. Nor, lastly, of the qualities of the mind; since such rather conciliate our esteem than our love. Beauty, therefore, is no criterion of reason, but some merely sensible quality acting mechanically upon the human mind, by the intervention of the senses. I shall consider, therefore, says the author, in what manner these sensible qualities are disposed in such things as, by experience, we find beautiful, or which excite in us the passion of love, or some correspondent affection.

First, then, the qualities of beauty, as they are merely sensible qualities, are comparative smallness. Thus the diminutives of every language express affection. In the animal creation, exclusive of their own species, it is the small we are inclined to be fond of. Secondly, they must be smooth; a quality so essential, that few things are beautiful that are not smooth: in trees and flowers, smooth leaves are beautiful, smooth slopes in gardens, smooth streams in landscapes. Thirdly, to have a variety in the direction of parts. Fourthly, to have those parts not angular, but melted, as it were, into each other. Fifthly, to be of a delicate frame, without any remarkable appearance of strength. Sixthly, to have its colours clear and bright, but not very strong and glaring. Seventhly, or if it should have any gloomy colours, to have it diversified with others. In sounds, the most beautiful are the soft and delicate; not that strength of note required to raise other passions, nor notes which are shrill, or harsh, or deep. It agrees best with such as are clear, even, smooth, and weak. Thus there is a remarkable contrast between the beautiful and the sublime: sublime objects are vast in their dimensions; beautiful ones comparatively small. Beauty should be smooth and polished; the great, rugged and negligent. Beauty should not be obscure; the great ought to be dark and gloomy. Beauty should be light and delicate; the great ought to be solid, and even massive.

The author comes next to consider in what manner the sublime and beautiful are produced. As the sublime is founded on pain and terror, which are but different degrees of an unnatural tension of the nerves, whatever produces this tension must be productive also of the sublime; but how any species of delight can be derived from a cause so apparently contrary to it, deserves to be considered.

As the body, by inactivity, contracts disorders, so labour is necessary to prevent those evils. Labour is an exertion of the contracting power of the muscles, and as such resembles pain (which consists in tension or contraction) in every thing but degree. Thus, as common labour, which is a mode of pain, is the exercise of the grosser, a mode of terror is the exercise of the finer parts of the system. In this case, if the pain or terror be so modified as not to be actually noxious, they are capable of producing delight, since they

segekben és állatokban nincs olyan mérce, amelyen lemérhetjük az arányosságról alkotott eszméinket; és az emberben sem mindig a pontos arányosság a szépség kritériuma; de a rátermettségéből sem adódhat, mivel akkor minden állat szép lenne; hiszen úgy tűnik, mindegyik a legjobban alkalmazkodott saját életmódjához; és az emberben az erő illetnének a szépség nevével, pedig ez nagyon eltérő eszmét jelenít meg. De a tökéletesség eredménye sem lehet, hiszen gyakran a tökéletlenségek bővülnek el egy tetszetős tárgyban. Végül pedig az elme minőségét sem tekinthetjük annak; mivel ezek inkább a megbecsülésünket váltják ki, semmint szerelmünket. A szépség tehát nem az ész ismérve, hanem pusztán érzékelhető minőség, mely mechanikusan hat az emberi elmére, az érzékszervek által. Ezért, így a szerző, megfontolom, hogy ezek az érzéki minőségek miként rendeződnek el azokban a dolgokban, amelyeket tapasztalatból szépnek találunk, vagy amelyek a szerelem szenvedélyét vagy ennek megfelelő érzelmet gerjesztenek bennünk.

Először tehát a szépség minőségei, mivel ezek pusztán érzékelhető minőségek, viszonylagos kicsinységek. Így minden nyelvben a kicsinyítő képző szeretetet fejez ki. Az állatvilágban, nem számítva a fajtájukat, hajlamosak vagyunk a kicsiket kedvelni. Másodsor, simának kell lenniük; e tulajdonság olyan fontos, hogy kevés dolog szép, ami nem sima: a fáknál és virágoknál a sima levelek gyönyörűek, a kertekben a sima lejtők, a tájban a sima vízfolyások. Harmadszor, a tagok irányának változatosnak kell lennie. Negyedszer, ezek a tagok ne szögletesek legyenek, hanem mintha egymásba olvadnának. Ötödször, legyen finom keretük az erő figyelemreméltó megjelenése nélkül. Hatodszor, a színe legyen világos és ragyogó, de ne túl erős és vakító. Hetedszer, vagy ha lennie kell sötét színeknek, másokkal legyenek változatossá téve. A hangok között a leggyönyörűbbek a lágy és finomak; nem azok, amelyeknél a hangjegyek ereje szükséges, sem azok, amelyek kemények, élesek vagy mélyek. Azzal van a legnagyobb egyetértésben, ami világos, egyenletes és gyenge. Ezért egy figyelemreméltó ellentét van a gyönyörű és a fennkölt között: a fennkölt tárgyak óriásiak kiterjedésükben; a gyönyörűek viszonylagosan kicsik. A szépség sima és csiszolt kéne, hogy legyen, a nagyszerű rögös és nemtörődöm. A szépség nem kéne, hogy bizonytalan legyen; a nagyszerű viszont legyen sötét és szomorú. A szépség könnyű és finom kell, hogy legyen, a nagyszerűség szilárd, sőt súlyos.

A szerző ezután azt veszi fontolóra, hogy a fenséges és a szép miként jön létre. Mivel a fenséges fájdalomra és retteneten alapszik, amelyek csak az idegek természetellenes feszültségének különböző fokai, bármi hozza is létre e feszültséget, az képezi a fenséges alapját is; de hogy az öröm bármely válfaja hogyan származhatna egy olyan okból, amely láthatólag ellentétes vele, külön figyelmet érdemel.

Mivel a testen a tétlenség által rendellenességek lehetnek úrrá, a munka szükséges, megelőzendő e bajokat. A munka az izom összehúzó erejének megfeszítése, és mint ilyen, hasonlít a fájdalomra (melynek lényege a megfeszülés vagy összehúzódás) mindenben, kivéve annak fokát. Így amint a közönséges munka a fájdalom módozataként a rendszer durvább, addig a rettenet módozata a rendszer finomabb részeinek dolgoztatása. Ez esetben, ha a fájdalom vagy a rettenet úgy módosul, hogy voltaképpen nem ártalmas,

serve to put the machine into motion. In visual objects, the eye labours to take in their great dimensions; and by a parity of reasoning, we may extend this to every sense in its reception of sublimity. Darkness has, by general consent of mankind and perhaps by its own painful operation on the sensory, been accounted terrible; too great a dilatation of the pupil of the eye, caused by darkness, may be offensive to the mind, as being primarily so to the organs of the body: and hence this sensation is so well fitted to produce sublimity.†

Beauty, as we may gather from the attitude of any person beholding a beautiful object, arises from a quite contrary cause to the sublime, namely, from an universal relaxation of the nervous system. Hence smoothness, which has no asperities to vellicate the parts, nor cause a sensation of pain, is beautiful. Sweets also, which, when reduced to their proper salts, assume a globular figure, and may be called the smooth in taste, must consequently relax, that is, be beautiful to the sense which they respectively affect. Smallness and colour may be accounted for on the same principles.

Thus have we given an abstract of the more material parts of a performance, which seems to have cost the author much study and attention; and which, with all the charms of style, is branched out more extensively on the subject than any modern work of this kind within our recollection. A writer who endeavours to penetrate beyond the surface of things, though he may be sometimes too minute, and at others even erroneous, will, however, clear the way for succeeding adventurers; and perhaps make even his errors subservient to the investigation of truth. If we have, in a very few instances, attempted to point out any mistake or oversight in this very agreeable author's principles, not a captious spirit of controversy, but a concern for truth, was the motive: and the ingenious enquirer,\* we are persuaded, is too much a philosopher to resent our sometimes taking a different course in pursuit of the game he has started.

alkalmas arra, hogy örömet okozzon, hiszen arra szolgál, hogy a gépet mozgásba hozza. A látható tárgyaknál a szem fáradozik, hogy befogadja azok nagy méreteit; az ész megfeleltetési által pedig ezt minden érzékre kiterjeszthetjük a fenségesség befogadásával kapcsolatban. A sötétséget az emberiség közmegegyezése és talán saját, az érzékszervekre fájdalmasan ható működése okán rettenetesnek kiáltották ki; a sötétség a pupilla túlzott mértékű tágulását okozza, ami bántó lehet az elme számára, amint előbb a test szervei számára is: ezért ilyen alkalmas ez az érzület arra, hogy fenségességet teremtsen.†

A szépség, ahogy azt bármely, szép tárgyat szemlélő ember hozzáállásából leszűrhetjük, a fenségessel teljesen ellentétes okból adódik, nevezetesen, az idegrendszer általános ellazulásából. Így a simaság, melyből hiányzik a részek ingerléséhez és a fájdalomérzet kiváltásához szükséges érdesség, igazán gyönyörű. Miként az édesség is, ha sóira bontjuk, gömb alakot vesz fel, és talán sima ízűnek érződik, következtetésképpen lazítania kell, vagyis szépnek lennie azon érzékek számára, melyekre hatással van. Az apró méret és a színek ugyanezen elvekre szolgálhatnak magyarázatul.

Így kivonatoltuk hát egy olyan előadás megfoghatóbb részeit, amely a szerzőtől láthatólag sok vizsgálódást és figyelmet követelt; és amely stílusának minden bűverejével szélesebben ágazik szertesztét, mint bármely másik, az emlékezetünkben fellelhető modern tanulmány. Az író, aki arra törekszik, hogy áthatoljon a dolgok felszínén, még ha néha túlságosan aprólékos, máskor pedig akár téved is, mégis megtisztítja az utat az eljövendő kalandorok számára; és talán még hibái is az igazság vizsgálatának szolgálatába állnak. Ha néhány igen ritka alkalommal megkíséreltünk rámutatni bármely hibára vagy figyelmetlenségre e nagyon kellemes szerző elveiben, nem a viszálykodás gáncsoskodó szelleme, hanem az igazság iránti aggodás volt az indíték: a leleményes vizsgálódó\* pedig, erről meg vagyunk győződve, túlságosan is jó filozófus ahhoz, semhogy megnehezteljen ránk, amiért néha más ösvényen cserkésszük be a vadat, melyet ő felhajtott.

## Study Guide

### Notes and References

† marks Goldsmith's own notes to the text, while editorial and one explanatory note is indicated by an asterisk (\*). The notes are identified by their respective page numbers.

†(92) To prevent my interruption of the author's chain of reasoning, whatever remark may happen to occur to us in the course of our epitome of his performance, we shall subjoin it as a note. Thus with regard to his distinction between delight and pleasure, we may here observe that most of the real pleasures we possess proceed from a diminution of pain. Our author imagines that positive pleasure operates upon us by relaxing the nervous system, but that delight acts in a quite contrary manner. Yet it is evident that a reprieve to a criminal often affects him with such pleasure that his whole frame is relaxed, and he faints away: here, then, a diminution of pain operates just as pleasure would have done, and we can see no reason why it may not be called pleasure. To put our objections in another light—all wants that immediately affect us are in some degree painful. If upon offering any enjoyment to the mind, it feels no consciousness of the want, no uneasiness for the fruition of the pleasure proffered, we may safely conclude it will find no great degree of pleasure in its possession. How vainly do delicacies solicit the appetite of him who feels not a want from hunger! What various methods are tried to create this pain, only that the voluptuous may enjoy a greater pleasure by its diminution! Hence, if what the author himself allows to be pleasures are increased by preceding pain, why may they not be produced from it? In fact, pleasure and pain may be found positively subsisting without relation to each other; but then they may also be found mutually to produce each other.

†(92) Our Author, by assigning terror for the only source of the sublime, excludes love, admiration, &c. But to make the sublime an idea incompatible with these affections is what the general sense of mankind will be apt to contradict. It is certain, we can have the most sublime ideas of the Deity without imagining him a God of terror. Whatever raises our esteem of an object described must be a powerful source of sublimity; and esteem is a passion nearly allied to love: our astonishment at the sublime as often proceeds from an increased love as from an increased fear. When, after the horror of a tempestuous night, the poet hails us with a description of the beauties of the morning, we feel double enjoyment from the contrast. Our pleasure here must arise from the beautiful or the sublime. If from the beautiful, then we have a positive pleasure, which has had its origin, contrary to what the author advances, in a diminution of pain. If from the sublime, it is all we contend for; since here is a description which, though destitute of terror, has the same effect that any increase of terror could have produced.

## Kalauz

### Jegyzetek és hivatkozások

† jelzi Goldsmith saját, a szöveghez fűzött megjegyzéseit, míg a szerkesztői és magyarázó jegyzetet csillaggal (\*) tüntettük fel. A jegyzetek a vonatkozó oldalszám alapján azonosíthatók.

†(92) A szerző okfejtésének megszakítását elkerülendő, munkásságának összefoglalása közben felmerülő bármely észrevételt jegyzetként vagyunk kötelesek hozzáadni a szöveghez. Tehát az öröm és a gyönyör általa tett megkülönböztetését tekintve észrevehetjük, hogy a birtokunkban levő valós gyönyörök többsége a gyötrellem enyhüléséből ered. Szerzőnk elképzelése szerint a pozitív gyönyör úgy hat ránk, hogy ellazítja idegrendszerünket, az öröm azonban épp ellenkezőleg működik. Ugyanakkor magától értetődő, hogy a bűnözőnek büntetése felfüggesztése gyakran akkora gyönyört okoz, amely teljesen ellazítja, így eszméletét veszti: ebben az esetben a gyötrellem enyhülése a gyönyöréhez hasonló működéshez vezet, így nem látjuk okát, miért ne határozhatnánk meg ezt is ugyanúgy gyönyörként. Hogy ellenvetéseinket más megvilágításba helyezzük – minden azonnal ható szükség bizonyos fokig fájdalmasan érint bennünket. Ha az bárminemű élvezettel szolgál az elme számára, s az nincs tudatában a szükség meglétéről, nem zavarja a felkínált gyönyör beteljesülése, úgy bátran kijelenthetjük, nem vezet nagymértékű gyönyörhöz annak birtoklása. Milyen hiábavalóan ingerlik az ingyencségek annak éhséget, aki egyáltalán nem éhezik! Hányféle különböző módszer próbálja felszínre hívni ezt a gyötrelmet, melynek enyhülésékor egyedül a kéjsóvár élvezhet magasabb gyönyört! Tehát, amennyiben a szerző megengedi a megelőző gyötrellem hatására fokozódó gyönyör létjogosultságát, miért is ne lehetne előállítható abból? Gyönyör és gyötrellem valójában egymástól függetlenül is biztosan fennmaradnak, ugyanakkor egymás kölcsönhatásában is megtalálhatók, elősegítve a másik létrejöttét.

†(92) Szerzőnk, amikor a rettenetet jelöli meg a fenséges egyedüli forrásaként, kizárja a szeretet, csodálatot stb. Ám a fenséges eszméjének ezen állapotokkal való összeegyeztethetlensége ellentmondásra készíti az ember általános értelmét. Annyi bizonyos, a Mindenhatót nem kell a rettenet uraként elgondolnunk ahhoz, hogy fenségesnek képzeljük el. Bármi is emelje megbecsülésünket egy felvázolt tárgy iránt, óhatatlanul erőteljes forrása a fenségességnek; a megbecsülés pedig olyan fajta szenvedély, amely aligha egyesíthető a szeretettel: a fenségesen való megütközésünk éppoly gyakran ered felfokozott szeretetből, mint felfokozott félelemből. Amikor egy viharos éjszaka borzalmi után a költő a reggel szépségeinek leírásával köszönt minket, az ellentét kettőzött élvezetet vált ki bennünk. Gyönyörünk ez esetben csakis a szépségesből vagy a fenségesebből eredhet. Ha a szépségesből, akkor pozitív gyönyört élünk át, amely, a szerző haladási irányával ellentétben, a gyötrellem enyhüléséből ered. Ha a fenségesebből, akkor ez mind, amiért versengünk; íme egy leírás amely, a rettenet elhagyásával ugyan, de épp akkora hatással bír, mint bármelyik, amelyik a rettenet fokozásából terem.

†(92) Self-interest, and not beauty, may be the object of this passion: it is not from beauty in the man we cement friendships; it is not from beauty in animals that we value and maintain them; nor from the beauty of vegetables that we improve them by culture: were this the case, there would be no society betwixt the deformed of mankind; we should entertain an abhorrence of every ill-looking, though useful and inoffensive animal; receive the painted snake to our bosom, and the spotted panther into our dwelling. Even in vegetables, we prefer use to beauty: “*alba ligustra cadunt, vaccinia nigra leguntur*” [“The white privets fall, the dark hyacinths are culled!” Vergil, *Second Eclogue*, translated by H. R. Fairclough]. Reason, not sensation, certainly suggests our ideas of this species of beauty, and from the dictates of reason it is we admit of new connections. The infant, new to the world, finds all beauty in colour: as he grows older, shape, smoothness, and several other adventitious ideas are super-added, which his reason, not his senses, have suggested. Some, even among the adult, have no idea of what is called beauty in animals with which they are not conversant, as the beauty of horses, dogs, &c.; but an acquaintance with these animals, and a knowledge of their fitness, by particular symmetries &c. to answer their own or our purposes, soon discover to us beauties of which we could otherwise have had no conception. Hence a great part of our perceptions of beauty arises not from any mechanical operation on the senses, capable of producing positive pleasure, but from a rational inference drawn with an eye to self-interest, and which may, in many instances, be deduced from self-preservation. Therefore, some ideas of beauty have their origin in self-preservation.

†(93) Distinctness of imagery has ever been held productive of the sublime. The more strongly the poet or orator impresses the picture he would describe upon his own mind, the more apt will he be to paint it on the imagination of his reader. Not that, like Ovid, he should be minute in description; which, instead of impressing our imagination with a grand whole, divides our idea into several littlenesses. We only think the bold yet distinct strokes of a Virgil far surpass the equally bold but confused ones of Lucan. The term *painting*, in poetry, perhaps implies more than the mere assemblage of such pictures as affect the sight; sounds, tastes, feelings, all conspire to complete a poetical picture: hence, this art takes the imagination by every inlet, and while it paints the picture, can give it motion and succession too. What wonder, then, it should strike us so powerfully! Therefore, not from the confusion or obscurity of the description, but from being able to place the object to be described in a greater variety of views, is poetry superior to all other descriptive arts.

†(95) The muscles of the uvea act in the contraction, but are relaxed in the dilatation of the ciliary circle. Therefore, when the pupil dilates, they are in a state of relaxation, and the relaxed state of a muscle is its state of rest. In an amaurosis, where these muscles are never employed, the pupil is always dilated. Hence darkness is a state of rest to the visual organ, and consequently the obscurity which the author justly remarks to be of-

†(92) Meglehet, önérdek, és nem szépség a tárgya ennek a szenvedélynek: nem az emberben lévő szépség miatt erősítjük meg a barátságokat; nem az állatokban lévő szépség miatt becsüljük és tartjuk fent őket; és nem is a növényekben lévő szépség miatt nemesítjük őket kultúrákon át. Ha ez volna a helyzet, nem létezne társadalom a deformált emberiség között; utálattal viseltetnénk minden nem kívánatos külsővel rendelkező, de hasznos és ártalmatlan állattal szemben; keblünkre fogadnánk a díszes kígyót, és otthunkba a foltos párducot. Még a növények esetében is többre tartjuk a hasznosságot, mint a szépséget: „alba ligustra cadunt, vaccinia nigra leguntur” [„A sötét ivóját leszedik, de a hó fagyal elhull”; Vergilius, *II. ecloga*, Lakatos István fordítása]. Minden bizonnal az ész és nem az érzékelés sugallják gondolatainkat ezen fajok szépségéről, és az értelem parancsára engedjük meg az új kapcsolatokat. A csecsemő, ki új még a világban, minden szépséget a színekben talál: ahogy idősödik, forma, simaság, és számos egyéb járulékos gondolat hozzátevődik ehhez, amit esze és nem az érzékei sugalltak. Némelyüknek, még a felnőttek közül is, fogalmuk sincs arról, mit neveznek az olyan állatok szépségének, amiket nem ismernek olyan jól, mint a lovak, kuttyák stb. szépségét; de az ismeretség ezekkel az állatokkal, a tudás alkalmasságukról, és az, hogy bizonyos arányosságuk miatt stb. megfelelnek a saját vagy a mi céljainknak, hamar felfedik nekünk a szépségeket, amiket másképp nem fogtunk volna fel. Így nagy része annak, ahogy a szépséget érzékeljük nem az érzékek mechanikus működéséből származik, amely képes pozitív gyönyöröket létrehozni, hanem a racionális, szem által levont következtetésből, önérdek által, és amit sok esetben, meglehet, az önfenntartáshoz lehet visszavezetni. Ezért a szépségről alkotott néhány gondolat az önfenntartásból gyökerezethető.

†(93) Az ábrázolás élességéről mindig is azt tartották, hogy fenségest eredményez. Minél erősebben vési be a képet a költő vagy a szónok elméjébe, annál inkább alkalmasabb lesz arra, hogy megfesse azt az olvasója képzeletében. Nem kell oly pontosnak lennie, mint Ovidius leírásaiban; ami ahelyett, hogy képzelőerőnkre, mint egészre lenne hatással, gondolatunkat számos apró darabra osztja. Ezt úgy kell értenünk, hogy egy Vergilius merész, de határozott vonásai magasan felülmúlják a nem kevésbé merész, de zavaros Lucanusét. A festészet fogalma a költészetben talán többre utal, mint csupán a látásra hatással levő képek összegyűjtése; hangok, ízek, érzések mind hozzájárulnak a költői kép kiegészítéséhez: így, ez a művészet a képzelőerő minden ihletéből merít, és míg megfesti a képet, hozzáteszi a mozgást és örökösséget egyaránt. Nem csoda hát, hogy ilyen erőteljesen hat ránk! Ezért a költészet nem a leírás zavarossága és sötétsége miatt magasabb rendű más leíró művészeteknél, hanem mert képes a leírandó tárgyakat többféle nézőpontba helyezni.

†(95) Az uvea izmai mozgásban vannak az írisz összehúzódáskor, ám annak kitágulásakor ellazulnak. Amikor tehát a pupilla kitágul, az izmok ellazult állapotban vannak, és ellazultságuk pihenő állapotot jelez. Fekete hályogos vakságnál, mikor ezek az izmok soha sincsenek használatban, a pupilla mindig ki van tágulva. Így a sötétség a látószerv számára a pihenés állapota, következésképpen pedig a homály, melyet a szerző

ten the cause of the sublime, can affect the sensory by no painful impression; so that the sublime is often caused by a relaxation of the muscles, as well as by a tension.

\*(95) The “ingenious enquirer” is none other than Edmund Burke himself.

#### *A Note on the Text*

Goldsmith’s review first appeared in the May 1757 issue of the *Monthly Review*. This edition is based on the 1837 reprinting of the text, edited by James Prior (*The Miscellaneous Works of Oliver Goldsmith*, 4:345–355). The spelling and punctuation have been tacitly modernized and made more consistent.

#### *Biographical Background*

If we call **Oliver Goldsmith** (1730/31–1774) a comic author, we both do and do not do justice to him. On the one hand, for the best part of his life, he was appreciated in learned circles mostly for his comic abilities and he himself was a comic phenomenon as well, having a rather disadvantageous appearance “marked by a protruding brow, large upper lip, and receding chin” (Duckworth 225). In addition, he usually dressed in a style of inappropriate flamboyance (rather like a Restoration fop or coxcomb) and made all effort to impress others with his wit.

On the other hand, in his writings he aimed at a more artistic type of appreciation. He excelled in many comic as well as non-comic genres, composing three most influential works in diverse tones and styles: a pastoral elegy (*The Deserted Village*, 1770), a highly controversial sentimental novel (*The Vicar of Wakefield*, 1766), which is often read rather as a satire *on* the sentimental novel genre, and *She Stoops to Conquer* (1773), an immensely successful play that attacks the genre of the sentimental comedy at its softest spot: laughter.

No wonder that these achievements earned Samuel Johnson’s half-mocking, half-approving aphorism: “No man was more foolish when he had not a pen in his hand, or more wise when he had” (Boswell 28). In his own defence, Goldsmith argued that wit was an essential part of polite culture, and one should not mind “if it is the only property a man sometimes has”: “We must not underrate him who uses it for subsistence, and flies from the ingratitude of the age, even to a bookseller for redress” (*Enquiry* 104–105). And none else than Johnson remarked, on a more serious note, that the above review of Burke’s treatise was “an example of true criticism” (Prior 4:345).

Oliver Goldsmith, sharing the Anglo-Irish background of his great satirical precursor Jonathan Swift, among others, received both informal and formal education from a very early age. At the school of the Irish village Lissoy, where he spent most of his childhood, he was tutored by Thomas Byrne, who was a great enthusiast for Vergil, inspiring Goldsmith to compose witty verses, which were highly praised (Duckworth 225). Between 1737 and 1745, Goldsmith attended the diocesan school at Elphin; his father intended him to become a businessman. His mother, in contrast, wanted him to go to university, and in 1745 he began his studies at Trinity College, Dublin as a sizar (Duckworth 225),

jogosan a fenséges okaként észlel, nem tehet fájdalmas benyomást az érzékelésre; így a fenségest gyakran okozhatja az izmok ellazulása is, nemcsak a feszülésük.

\*(95) A „leleményes vizsgáldó” nem más, mint maga Edmund Burke.

#### *A forrásszövegről*

Goldsmith recenziója először a *Monthly Review* 1757. májusi számában jelent meg. A jelen közlés a szöveg 1837-es utánnomolásán alapul, amelyet James Prior szerkesztett (*The Miscellaneous Works of Oliver Goldsmith*, 4:345–355). A helyesírást és a központosítást külön jelzés nélkül modernizáltuk és egységesítettük.

#### *Életrajzi háttér*

Ha **Oliver Goldsmith** (1730/31–1774) komikus szerzőnek nevezzük, egyaránt szólunk igazságot és annak ellenkezőjét. Egyfelől a tanult rétegek élete javarésztében komikus képességeit értékelték legnagyobbra, és ő maga is mulatságos jelenség volt meglehetősen előnytelen megjelenésével, amit „előreugró szemöldök, nagy felsőajak és beesett áll jellemzett” (Duckworth 225). Ráadásul rendszerint kirívó pompával öltözködött (csakúgy, mint a restaurációkorabeli uracsok és piperkőcök), és mindent megtett, hogy szellemességével lenyűgözzön másokat.

Másfelől, írásaiban az értékelés művészből nemére törekedett. Számos komikus és nem komikus műfajban jeleskedett, és három legnagyobb jelentőségű művét sokféle hangnem és stílus határozza meg: pástorelégia (*Elhagyatott falu*, 1770); egy rendkívül ellentmondásos szentimentális regény (*A wakefieldi lelkész*, 1776), amelynek gyakori olvasata a szentimentális regény műfajáról írt szatíra; és a *She Stoops to Conquer* (1773), egy roppant sikeres színdarab, amely a szentimentális vígjátékot legérzékenyebb pontján, a nevetésnél támadja.

Nem csoda, hogy ezen eredmények kiérdemelték Samuel Johnson részben gúnyos, részben elismerő aforizmáját: „Amikor nem volt toll a kezében, senki sem volt bolondabb; amikor volt, nem volt nála bölcsőbb” (Boswell 28). Goldsmith saját védelmében úgy érvelt, hogy a szellemesség a civil kultúra alapvető része, és nem baj, „ha olykor ez az egy tulajdonsága van valakinek”: „Nem szabad leértékelnünk azt, aki a fennmaradás céljából használja, és a kor hálátlansága elől akár könyvkereskedőhöz fut jótételért” (*Enquiry* 104–5). Továbbá nem más, mint Johnson jegyezte meg – komolyabb hangvételben –, hogy Burke tanulmányának fenti bírálata „az igaz kritika példája” (Prior 4:345).

Oliver Goldsmith többek között nagy satirikus elődje, Jonathan Swift angol-ír gyökereiben osztozva igen zsenge korától részesült oktatásban, az iskolában és környezetétől egyaránt. Az ír Lissos falu iskolájában, ahol gyermekkorát töltötte, Thomas Byrne tanította, aki Vergilius nagy kedvelője volt, s ezáltal ösztönözte Goldsmitht a szellemes költemények írására, melyek komoly elismerésnek örvendtek (Duckworth 225). 1737 és 1745 között az elphini egyházkerületi iskolába járt; apja üzletembert akart faragni belőle. Anyja viszont azt szerette volna, ha egyetemre megy, és Goldsmith 1745-ben a dublini Trinity College ösztöndíjasaként meg is kezdte tanulmányait, *sizar* volt (Duckworth

“an undergraduate member [...] receiving an allowance from the college to enable him to study” (*OED* XV:578). His lower social rank was publicly shown, enhancing his inherent self-consciousness. In Dublin, he also started to develop an addiction to gambling, which would later have a detrimental effect on his fortunes. He only graduated as a Bachelor of Arts in theology and legal studies in February 1750, due to various problems and clashes with his tutor and others at the college (Duckworth 225).

His subsequent career was also marked by controversy and scandal. At his family’s instigation, he studied medicine at Edinburgh, but he also carried on with his social activities. His medical studies are also reflected in his critical remarks concerning the operations of the pupil and the iris. Clearly, his penetrating insight into the manners and fashions of the time is a result of these experiences of his. He gained the acquaintance of many high-ranking personages, but his position as a “court jester” disheartened him (Duckworth 226).

1754 saw the beginning of Goldsmith’s years of European pilgrimage: he visited Switzerland, the Dutch township of Leyden, as well as Paris and Padua, intermittently attending universities. In the winter of 1756/7, he returned to England and settled in London. Soon enough, his author’s career gained decisive impetus. He began to work as a regular reviewer for Ralph Griffiths’s *Monthly Review*; his positive, though critical opinion about Burke’s epoch-making *Philosophical Enquiry into the Origin of Our Ideas of the Sublime and Beautiful* (May 1757) proved an effective encouragement for a new, more systematic aesthetic approach than those known before, which would later have great influence on Romantic attitudes as well. From 1759, he wrote for Smollett’s *Critical Review*, and in the meantime he also translated from French (Duckworth 227).

His major breakthrough as an author came with the publication of *An Enquiry into the Present State of Polite Learning in Europe*, in which he complains precisely about the devastating effect “[c]ritics, sophists, grammarians, rhetoricians, and commentators” have on “the literary commonwealth” of all times (14). He even makes a poignant remark about those who, in his views, perpetuate the destitution of poets:

The poet’s poverty is a standing topic of contempt. His writing for bread is an unpardonable offence [...]. We keep him poor, and yet revile his poverty. Like angry parents, who correct their children till they cry, and then correct them for crying, we reproach him for living by his wit, and yet allow him no other means to live. (103–104)

The polarity, in Goldsmith’s view, is “less between wit and pedant than between man of the world and scholar or philosopher” (Jarvis 28). Or, in Frank Donoghue’s words: “Goldsmith, as a reviewer turned author [...] argues that critics have no authority to make [...] important determinations: he confers that authority [...] on the man of taste” (93–94). As we have already seen, Goldsmith was desperately striving to prove both a wit, a man of taste, and a man of the world (as the title of his *Citizen of the World* also suggests)—with rather variable success.

225), „olyan hallgató [...] aki tanulmányai lehetővé tette céljából juttatást kap az egyetemtől” (OED XV:578). Alacsonyabb társadalmi rangja nyilvános bemutatásra került, ami erősítette a benne rejlő feszélyezettséget. Dublinban kezdett kialakulni szerencsejáték-függősége is, amely később vagyonának rovására ment. Csak 1750 februárjában végzett a teológia és a jogtudomány baccalaureusaként, köszönhetően különféle problémáinak és összetűzéseinek oktatójával, illetve az egyetem más tagjaival (Duckworth 225).

Pályája további részét szintén sok ellentmondás és botrány övezte. Családja unszolására Edinburghban tanult orvostudományt, de folytatta társasági tevékenységét is. Orvosi tanulmányai tükröződnek a pupilla és az írisz kapcsán fejtegetett kritikai észrevételeiben. Kora szokásaival és divatjaival kapcsolatos, mélyreható éleslátása nyilvánvalóan e tapasztalatainak eredménye. Számos előkelő személyiséggel ismerkedett meg, „udvari bolond” pozíciója azonban elcsüggesztette (Duckworth 226).

Az 1754-es esztendővel kezdődtek Goldsmith európai zarándokévei: ellátogatott Svájcba, a hollandiai Leiden városába, illetve Párizsba és Padovába, emellett időszakosan különböző egyetemekre járt. 1756/7 telén visszatért Angliába, és Londonban telepedett le. Írói pályája nem sokkal ezután döntő lendületet vett. Elkezdett rendszeres bírálatokat írni Ralph Griffith *Monthly Review*-jába; pozitív, bár kritikus véleménye Burke korszakalkotó *Filozófiai vizsgálódás a fenségesről és a szépről való ideáink eredetét illetően* című műről (1757. május) hatékony biztatás volt egy, az addigiaknál rendszeresebb esztétikai megközelítés számára, amely később a romantikus szemléletre is nagy hatást gyakorolt. 1759-től Smollett *Critical Review*-jába írt, mindeközben pedig franciából is fordított (Duckworth 227).

Nagy áttörését szerzőként a *Vizsgálódás az európai kultúra és művelődés jelen állapotáról* kiadása hozta meg, amiben pont arról panaszkodik, milyen pusztító a „kritikusok, szofisták, grammatikusok, retorikusok és magyarázók” hatása a mindenkori „irodalmi nemzetközösségre” (14). Azokra is tesz egy csípős megjegyzést, akik – véleménye szerint – állandósítják a költők nyomorát:

A költő szegénysége folytonos megvetés tárgya. Ha kenyérért ír, az megbocsáthatatlan vétek. [...] Mi tartjuk szegényen, mégis becsmételjük nélkülözését. Mint a mérges szülők, akik addig fegyelmezik gyermeküket, amíg sírva nem fakad, majd a sírást vetik szemére, megvetjük, hogy szellemességéből él, mégsem engedjük, hogy másképp tegyen. (103–104)

Goldsmith nézetei szerint az ellentét „nem annyira a szellemesség és a komoly tudomány között áll fenn, sokkal inkább a világfi és a tudós vagy filozófus között” (Jarvis 28). Avagy Frank Donoghue szavaival: „Goldsmith, bírálóból lett szerzőként [...] amellel érvel, hogy a kritikusoknak nincs jogosultságuk [...] fontos elhatározásokat hozni: ezt a jogosultságot ő [...] az ízlés emberének tulajdonítja” (93–94). Ahogy már láthattuk, Goldsmith kétségbeesetten küzdött azért, hogy egyaránt bizonyulhasson szellemesnek és világfinak (mint az *Egy világpolgár leveleiből* is sejthető) – igencsak változó sikerrel.

Ironically, it was the publication of the highly vitriolic *Enquiry* that first brought acclaim for him as a full-fledged author. In 1764, this greatly contributed to his eventual participation in founding Samuel Johnson's literary Club, together with Edmund Burke and Joshua Reynolds (Oliver-Morden 636). Here he would remain "the butt of jokes," but he did strike back by composing humorous epitaphs for his fellow members (Oliver-Morden 637). It was also in this period that he famously retorted to Johnson's aforementioned aphorism, claiming that "[t]here is no arguing with Johnson; for if his pistol misses fire, he knocks you down with the butt end of it" (Boswell 221).

In the 1760s, Goldsmith continued writing for periodicals, and in effect helped prolong the golden age of literary journalism, which had started in the first decades of the century. His Chinese letters, published in John Newbery's daily *Public Ledger* from 24 January 1760, were later compiled and printed as *The Citizen of the World* (1762) (Duckworth 228). In a mock-documentary form, this work summarizes all those experiences that Goldsmith had accumulated during his early years, and which also pervade his literary works, lending them a sense of intense credibility.

At the same time, Goldsmith's funds began seriously to dwindle. He was regularly in debt and not even the critical success of *The Vicar of Wakefield* and *The Deserted Village* could redeem the situation. Although the performances of *The Good Natur'd Man* (1768) and *She Stoops to Conquer* (1773) also meant a significant income for him, he remained in a precarious financial situation, due, according to Duckworth, to "his gambling, his generosity, and his extravagance in dress and hospitality" (235).

Down to the last year of his life, he was working on large-scale books of antique and universal historiography which, though "standard works until well into the Victorian period, are hardly read now" (Duckworth 238). He died most probably in a kidney infection which, according to some, he misdiagnosed and maltreated. His reputation as an author would remain quite high in the decades following his death, and although it has diminished since, his great works of comedy, poetry, and prose are still widely read and, even more importantly, staged in our time.

**Edmund Burke** (1729–1797), native of Ireland, was one of the major political and aesthetic thinkers in 18th-century Britain. *A Philosophical Enquiry into the Origin of Our Ideas of the Sublime and Beautiful*, first published in 1757, continues to be one of the definitive texts of Neo-Classical and sentimental speculations concerning human perception and experience, with particular regard to the cultural aspects of humanity. In response to the criticism from several reviewers—including Goldsmith's essay reprinted here—Burke revised his treatise and added a separate chapter in which he very ambitiously offers a working definition and objective characterization of *taste* (Fogarasi 219). The second edition of his essay was published in 1759. In terms of political science, Burke's *Reflections on the Revolution in France* (1790) is worth mentioning, providing a far more mature point of view in contrast with the *Enquiry*.

Különös módon a maró gúnnyal megírt *Vizsgálódás* hozott számára először elismerést önálló szerzőként. Ez nagyban hozzájárult ahhoz, hogy 1764-ben Edmund Burke-vel és Joshua Reynoldsszal együtt részt vett Samuel Johnson irodalmi Clubjának megalapításában (Oliver-Morden 636). Itt továbbra is neveltség tárgya maradt, de társai számára alkotott sírfelirataival vissza is vágott (Oliver-Morden 637). Szintén ebből az időből származik Johnson fentebb említett aforizmájára adott híres felelete, melyben kijelentette: „Johnsonnal nem lehet vitatkozni; mert ha pisztolya csütörtököt mondana, a markolatával leüt” (Boswell 221).

Az 1760-as években Goldsmith továbbra is rendszeresen írt folyóiratokba, és érdemben hozzájárult az irodalmi újságírás aranykorának kiterjesztéséhez, amely még a század első évtizedeiben kezdődött. Kínai leveleit – amelyek 1760. január 24-től kezdve John Newbery napilapjában, a *Public Ledger*ben jelentek meg – később *Egy világpolgár levelei* (1762) címmel gyűjtötték össze és adták ki (Duckworth 228). A mű áldokumentarista összegzés Goldsmith korai évei során gyűjtött élményeiről, amelyek irodalmi alkotásait is átjárják, így módon erős hitelességet kölcsönözve nekik.

Goldsmith vagyona ezzel egyidejűleg jelentősen apadni kezdett. Rendszeresen adósságban volt, és még *A wakefieldi lelkész*, illetve *Az elhagyott falu* kritikai sikere sem tudott változtatni a helyzetén. Ugyan a *The Good Natur'd Man* (1768) és a *She Stoops to Conquer* (1773) sikere szintén jelentős bevételt hozott neki, anyagi helyzete „a szerencsejátéknak, nagylelkűségének, illetve öltözködésben és a vendéglátásban mutatott kicsapongásának” köszönhetően ingatag maradt, ahogy Duckworth írja (235).

Élete utolsó évében az ókori és egyetemes történetírás nagyszabású könyvein dolgozott, amelyek, bár „egészen a viktoriánus kor derekáig alapművek voltak, ma már nemigen olvassák őket” (Duckworth 238). Minden valószínűség szerint vesefertőzésbe halt bele, amelyet egyesek szerint helytelenül diagnosztizált és félrekezelt. Szerzői hírneve a halála utáni évtizedekben is jelentős maradt, és noha azóta csökkent, egyszerű vígjátékait, költeményeit és prózai műalkotásait még most is széles körben olvassák, illetve, ami még fontosabb, állítják színpadra.

**Edmund Burke** (1729–1797), Írország szülötte, a 18. századi politikai és esztétikai filozófia egyik fő képviselője volt. Műve, a *Filozófiai vizsgálódás a fenségesről és a szépről való ideáink eredetét illetően*, melyet először 1757-ben adtak ki, mindmáig az emberi érzékelés és tapasztalás neoklasszikus és szentimentális spekulációinak meghatározó szövege, különös tekintettel az emberiség kulturális aspektusaira. Több recenzió – köztük Goldsmith jelen kötetben először magyarul – kritikájára reagálva Burke átdolgozta értekezését, és külön fejezetet függesztett elé, amelyben azt a nagyratörő célt tűzi maga elé, hogy használható definíciót és objektív leírást adjon az *izlésről* (Fogarasi 219). Az esszé második kiadása 1759-ben jelent meg. A politikatudomány területén a *Töprengések a francia forradalomról* (1790) című műve érdemel külön említést, amely a *Vizsgálódásoknál* jóval érettebb szempontokat vesz sorra.

## *Credits*

### **Translated by**

Mónika Gaál, Kata Hermina Radács, Nóra Solymosi,  
Tímea Zalasch, Eszter Erzsébet Zsin

### **Edited by**

Katalin Mikó & Bianka Soponyai

*Biographical Background / Életrajzi háttér* • Boldizsár Fejérvári & Balázs Dezsényi

*Thomas Love Peacock*

# **The Four Ages of Poetry**

## **A költészet négy korszaka**

*Qui inter haec nutriuntur non magis sapere possunt,  
quam bene olere qui in culina habitant.\* (Petronius)*

Poetry, like the world, may be said to have four ages, but in a different order: the first age of poetry being the age of iron; the second, of gold; the third, of silver; and the fourth, of brass.

The first, or iron age of poetry, is that in which rude bards celebrate in rough numbers the exploits of ruder chiefs, in days when every man is a warrior, and when the great practical maxim of every form of society, “to keep what we have and to catch what we can,” is not yet disguised under names of justice and forms of law, but is the naked motto of the naked sword, which is the only judge and jury in every question of *meum* and *tuum*.\* In these days, the only three trades flourishing (besides that of priest which flourishes always) are those of king, thief, and beggar:† the beggar being for the most part a king deject, and the thief a king expectant. The first question asked of a stranger is, whether he is a beggar or a thief: the stranger, in reply, usually assumes the first, and awaits a convenient opportunity to prove his claim to the second appellation.

The natural desire of every man to engross to himself as much power and property as he can acquire by any of the means which might makes right, is accompanied by the no less natural desire of making known to as many people as possible the extent to which he has been a winner in this universal game. The successful warrior becomes a chief; the successful chief becomes a king; his next want is an organ to disseminate the fame of his achievements and the extent of his possessions; and this organ he finds in a bard, who is always ready to celebrate the strength of his arm, being first duly inspired by that of his liquor. This is the origin of poetry, which, like all other trades, takes its rise in the demand for the commodity, and flourishes in proportion to the extent of the market.

Poetry is thus in its origin panegyrical.\* The first rude songs of all nations appear to be a sort of brief historical notices, in a strain of tumid hyperbole, of the exploits and possessions of a few pre-eminent individuals. They tell us how many battles such an one has fought, how many helmets he has cleft, how many breastplates he has pierced, how many widows he has made, how much land he has appropriated, how many houses he has demolished for other people, what a large one he has built for himself, how much gold he has stowed away in it, and how liberally and plentifully he pays, feeds, and intoxicates the divine and immortal bards, the sons of Jupiter, but for whose everlasting songs the names of heroes would perish.

This is the first stage of poetry before the invention of written letters. The numerical modulation\* is at once useful as a help to memory, and pleasant to the ears of uncultured men, who are easily caught by sound: and from the exceeding flexibility of the yet unformed language, the poet does no violence to his ideas in subjecting them to the fetters of number. The savage indeed lisps in numbers, and all rude and uncivilized people express themselves in the manner which we call poetical.

The scenery by which he is surrounded, and the superstitions which are the creed of his age, form the poet’s mind. Rocks, mountains, seas, unsubdued forests, unnavigable rivers, surround him with forms of power and mystery, which ignorance and fear have

A költészetnek, akárcsak a világtörténelemnek, azt mondhatjuk, négy korszaka van, ám a sorrendjük eltérő: a költészet első korszaka a vaskor; a második az arany; a harmadik az ezüst; a negyedik pedig a rézkor.

Az első a költészet vaskora, mikor is faragatlan bárdok vaskos versekben ünneplik még faragatlanabb vezéreiket, midőn minden ember harcos, s mely korban a valamennyi társadalmi forma alapját képező gyakorlati maximát, hogy „tartsd meg, amid van, és szerezd meg, amit csak tudsz”, nem álcázzák még igazság és törvény neveivel és alakzataival, a csupaszkard csupaszk vezérelve valamennyi *meum* és *tuum*\* kérdés egyedüli bírása és eldöntője. Ez időben csupán három mesterség virágzik (a papságon kívül, mely mindig virágzik), a királyi, a tolvaj, és a koldus:† a koldus többnyire bukott király, míg a tolvaj a trón várományosa. Idegennel való találkozáskor először is azt kérdezik meg, hogy koldus-e, vagy tolvaj: az idegen válaszul rendszerint az előbbinek mondja magát, majd várja az alkalmas pillanatot, hogy jogosulttá váljon az utóbbi elnevezésre.

Minden ember természetes vágya, hogy akkora hatalmat és tulajdont halmozzon fel, amekkorát csak bír, bármely eszközzel, amelyet a hatalom jogossá tesz, s ehhez járul a nem kevésbé természetes kíváncsi, hogy a lehető legtöbb emberrel tudassa, milyen nagy mértékű a diadal, melyet az egyetemes játékban aratott. A sikeres harcos vezérré válik; a sikeres vezérből király lesz: ennek következő vágya pedig egy orgánus, amely hírét viheti tettei dicsőségének és birtokai hatalmasságának; ezt az orgánusot pedig egy bárdban találja meg, aki bármikor kész karjának erejét ünnepelni, ha előtte kellő ihletet kap némi ital formájában. Ez a költészet eredete, melyet, mint minden más mesterséget, az áru iránti kereslet emel fel, és virágzása a piac kiterjedésének arányát követi.

A költészet tehát eredetét tekintve panegirikus.\* Úgy tűnik, valamennyi nép első, faragatlan dala egyfajta rövid történelmi jegyzetet képeznek, túlzásoktól duzzadozó ömlengések néhány kiemelkedően fontos személy cselekedeteiről és birtokairól. Elmondják, hogy e nevezetesség hány csatát vívott meg, hány sisakot zúzott össze, hány mellvédet dőft át, hány asszony özvegyült meg általa, mennyi földet szerzett, hány más ember házáat döntötte romba, milyen nagyot épített saját magának, abban mennyi aranyat halmozott fel, és milyen nagylelkűen és bőkezűen pénzeli, táplálja és részegíti meg az isteni és halhatatlan bárdokat, Jupiter fiait, kiknek örökkévaló költeményei nélkül e hősök nevei feledésbe merülnének.

Ez a költészet kezdeti szakasza, az írott betű feltalálása előtt. A numerikus moduláció\* egyszerűen hasznosan segíti az emlékezetet és kellemes a műveletlenek füle számára, akiket könnyen elragad a hangzás: a még kialakulatlan nyelv végtelen rugalmassága miatt pedig a költő nem tesz kárt eszméiben, amikor a metrum láncának veti alá őket. A barbár valóban metrumban selypít, míg a faragatlan és civilizálatlan emberek mind abban a modorban fejezik ki magukat, melyet mi költőinek nevezünk.

Az őt körülvevő tájkép és a maga korában hittel vallott babonák alakítják a költő elméjét. A sziklák, hegyek, tengerek, a még meghódítatlan erdők, a hajózhatatlan folyók a hatalom és misztérium alakzataival veszik körbe őt, melyeket a tudatlanság és a félelem

peopled with spirits, under multifarious names of gods, goddesses, nymphs, genii, and daemons. Of all these personages marvellous tales are in existence: the nymphs are not indifferent to handsome young men, and the gentlemen-genii are much troubled and very troublesome with a propensity to be rude to pretty maidens: the bard therefore finds no difficulty in tracing the genealogy of his chief to any of the deities in his neighbourhood with whom the said chief may be most desirous of claiming relationship.

In this pursuit, as in all others, some of course will attain a very marked pre-eminence; and these will be held in high honour, like Demodocus in the *Odyssey*, and will be consequently inflated with boundless vanity, like Thamyris in the *Iliad*.<sup>\*</sup> Poets are as yet the only historians and chroniclers of their time, and the sole depositories of all the knowledge of their age; and though this knowledge is rather a crude congeries of traditional phantasies than a collection of useful truths, yet, such as it is, they have it to themselves. They are observing and thinking, while others are robbing and fighting: and though their object be nothing more than to secure a share of the spoil, yet they accomplish this end by intellectual, not by physical, power: their success excites emulation to the attainment of intellectual eminence: thus they sharpen their own wits and awaken those of others, at the same time that they gratify vanity and amuse curiosity. A skilful display of the little knowledge they have gains them credit for the possession of much more which they have not. Their familiarity with the secret history of gods and genii obtains for them, without much difficulty, the reputation of inspiration; thus they are not only historians but theologians, moralists, and legislators: delivering their oracles *ex cathedra*,<sup>\*</sup> and being indeed often themselves (as Orpheus and Amphion<sup>\*</sup>) regarded as portions and emanations of divinity: building cities with a song, and leading brutes with a symphony; which are only metaphors for the faculty of leading multitudes by the nose.

The golden age of poetry finds its materials in the age of iron. This age begins when poetry begins to be retrospective; when something like a more extended system of civil polity is established; when personal strength and courage avail less to the aggrandizing of their possessor and to the making and marring of kings and kingdoms, and are checked by organized bodies, social institutions, and hereditary successions. Men also live more in the light of truth and within the interchange of observation; and thus perceive that the agency of gods and genii is not so frequent among themselves as, to judge from the songs and legends of the past time, it was among their ancestors. From these two circumstances, really diminished personal power, and apparently diminished familiarity with gods and genii, they very easily and naturally deduce two conclusions: 1st, That men are degenerated, and 2nd, That they are less in favour with the gods. The people of the petty states and colonies, which have now acquired stability and form, which owed their origin and first prosperity to the talents and courage of a single chief, magnify their founder through the mists of distance and tradition, and perceive him achieving wonders with a god or goddess always at his elbow. They find his name and

szellemekkel népesített be különféle istenek, istennők, nimfák, szellemek és démonok neve alatt. Ezekről a személyiségekről csodás történetek szólnak: a nimfák nem közömbösek a csinos fiatal férfiak iránt, az úriember-szellemeknek pedig sok gondot okoz, és másoknak is gondot okoznak azzal, hogy hajlamosak durván bánni a csinos leányzókkal: a bárdnak így nem jelent nehézséget, hogy felfejtse főnöke valamely istenséghez fűződő családtörténetét, akivel az említett főnök nagyon szeretne kapcsolatba kerülni.

Ebben a hajszában, ahogy bármely másokban is, egyesek természetesen felülkerekednek, őket nagy becsben tartják, mint ahogyan Démodokoszt az *Odüsszeiából*, s akik ennek következtében mérhetetlenül hívalkodóvá válnak, akárcsak Thamürisz az *Iliász-ból*.<sup>\*</sup> A költők ez idők egyedüli történészei és krónikásai, s a kor ismereteinek kizárólagos őrzői is, noha ezek az ismeretek sokkal inkább kezdetleges, hagyományos fantazmákra emlékeztetnek, mint használható igazságok gyűjteményére, így hát ilyen formában öncélúan íródnak. Ők megfigyelnek és gondolkodnak, míg mások rabolnak és harcolnak: a céljuk ugyan nem más, mint részesülni a megszerzett zsákmányból, de ők ezt szellemi, nem pedig fizikai fölényvel érik el: a sikerük versengésre sarkallja őket, melynek eredménye a szellemi diadal: ilyenformán élesítik elméjüket és csiszolják másokét, áldozva ezáltal a hiúságuknak, és mulattatva vele a kíváncsiságot. Ha ügyesen tálalják azt a csekély tudást, amivel rendelkeznek, akkor hitelesen tudnak nagyobb tulajdonra szert tenni, melynek alapvetően szűkében vannak. A titokzatos istenek és szellemek múltjának ismerete bármiféle nehézség nélkül az ihletettség hírnevével ruházza fel őket; így nemcsak történészek, hanem teológusok, moralisták, törvényhozók is, akik *ex cathedra*<sup>\*</sup> nyilvánítják ki jóslataikat, és gyakran őket magukat (ahogy Orpheuszt és Amphiónt<sup>\*</sup>) is az istenség alkotórészeinek és kiadásainak tekintik: akik dalaikkal városokat építenek, és harmóniájukkal igazgatják a vadakat; ám ezek csak annak metaforái, hogy képesek a sokaságot az orránál fogva vezetni.

A költészet aranykora anyagát a vaskorból meríti. Ez a korszak akkor kezdődik, amikor a költészet kezd vissza-visszatekinteni; amikor megalakul egy kiterjedtebb rendszer, a polgári állam. Mikor a személyes erő és bátorság kevésbé alkalmas már birtoklójának felmagasztalására vagy királyok és királyságok felépítésére vagy megdöntésére, és szervezett testületek, társadalmi intézményektől és az örökletes utódlás tartják kordában. Az emberek is sokkal inkább az igazság világoosságában kezdenek élni, és az észlelésük is mindinkább átalakul, ily módon ráeszmélnek arra, hogy az istenek és szellemek közbeavatkozása nem olyan gyakori, mint elődeik régi költeményeiben és legendáiban. Az említett két körülmény, a csökkenő személyes hatalom és a gyengülni látszó kapcsolat az istennel és szellemekkel könnyűszerrel és magától értetődően két következtetést enged: 1. hogy az emberek elkorcsosultak, 2. hogy az istenek kevésbé kegyelik őket. A kisszerű államok és kolóniák népei, amelyek immáron stabilitásra és formára tettek szert, és amelyek létrejöttüket és kezdeti fellendülésüket egyetlen vezér tehetségének és bátorságának köszönhetik, a messzeség és a hagyomány fátylába burkolózva úgy magasztalják alapítójukat, mintha csodatettei mögött minden esetben egy isten vagy istennő állna. Nevét és

his exploits thus magnified and accompanied in their traditional songs, which are their only memorials. All that is said of him is in this character. There is nothing to contradict it. The man and his exploits and his tutelary deities are mixed and blended in one invariable association. The marvellous too is very much like a snowball: it grows as it rolls downward, till the little nucleus of truth which began its descent from the summit is hidden in the accumulation of superinduced hyperbole.

When tradition, thus adorned and exaggerated, has surrounded the founders of families and states with so much adventitious power and magnificence, there is no praise which a living poet can, without fear of being kicked for clumsy flattery, address to a living chief, that will not still leave the impression that the latter is not so great a man as his ancestors. The man must in this case be praised through his ancestors. Their greatness must be established, and he must be shown to be their worthy descendant. All the people of a state are interested in the founder of their state. All states that have harmonized into a common form of society are interested in their respective founders. All men are interested in their ancestors. All men love to look back into the days that are past. In these circumstances traditional national poetry is reconstructed and brought like chaos into order and form. The interest is more universal; understanding is enlarged; passion still has scope and play; character is still various and strong; nature is still unsubdued and existing in all her beauty and magnificence, and men are not yet excluded from her observation by the magnitude of cities or the daily confinement of civic life; poetry is more an art; it requires greater skill in numbers, greater command of language, more extensive and various knowledge, and greater comprehensiveness of mind. It still exists without rivals in any other department of literature; and even the arts, painting and sculpture certainly, and music probably, are comparatively rude and imperfect. The whole field of intellect is its own. It has no rivals in history, nor in philosophy, nor in science. It is cultivated by the greatest intellects of the age, and listened to by all the rest. This is the age of Homer, the golden age of poetry. Poetry has now attained its perfection: it has attained the point which it cannot pass: genius therefore seeks new forms for the treatment of the same subjects: hence the lyric poetry of Pindar and Alcaeus, and the tragic poetry of Aeschylus and Sophocles. The favour of kings, the honour of the Olympic crown, the applause of present multitudes, all that can feed vanity and stimulate rivalry, await the successful cultivator of this art, till its forms become exhausted, and new rivals arise around it in new fields of literature, which gradually acquire more influence as, with the progress of reason and civilization, facts become more interesting than fiction: indeed the maturity of poetry may be considered the infancy of history. The transition from Homer to Herodotus is scarcely more remarkable than that from Herodotus to Thucydides: in the gradual dereliction of fabulous incident and ornamented language, Herodotus is as much a poet in relation to Thucydides as Homer is in relation to Herodotus. The history of Herodotus is half a poem: it was written while the whole field of literature yet belonged to the Muses, and the nine books of which it

hőstetteit így hagyományozó énekek sora nagyítja fel, melyek egyedüli emlékiratok. Minden, ami róla szól, ilyen jellegű. Semmi sem cáfolja meg ezt. Az ember és hőstettei, és az őt oltalmazó istenségek mind elvegyülnek egymással, és egyetlen változhatatlan társításként fonódnak össze. A csoda is olyan, mint a hógolyó: lefelé gurulva növekszik, míg az elemi igazság kicsiny magját, mely a csúcsról indult, teljesen el nem borítják a ráarakódó, nagy kupacba gyűlő túlzások.

Mivel az ily módon kicicimázott és eltűzött hagyomány oly sok járulékos hatalommal és pompával ruházta fel családok és államok alapítóit, nincs olyan dicséret, mellyel a költő élő vezérét illethetné anélkül, hogy attól kellene félnie, esetlen hízelgéssel vádolják, és melytől ne tűnne úgy, hogy e vezér az őseinél kevésbé nagyszerű személy. Ebben az esetben a vezért ősei által kell dicsérni. Előbb az ősök nagyságát kell megállapítani, majd azt, hogy a vezér az ő méltó leszármazottjuk. Az állam minden polgárát érdekli az állam alapítója. Minden olyan államot, mely már általános társadalmi formává rendeződött, érdeklik saját alapítói. Mindenkit érdekelnek az ősei. Mindenki szeret visszanézni a már elmúlt napokra. Ilyen körülmények közepette élesztik újjá a hagyományos nemzeti költészetet; s az káoszként érkezik a szabályos rendbe. Az érdeklődés most általánosabb; a megértés kibővül; a szenvedélynek kiterjedése és mozgástere van; a karakter még változatos és erős; a természet még nem csügged és teljes gyönyörűségében pompázik, az emberek figyelmét pedig még nem vonja el a természet megfigyelésétől a városok nagysága vagy a polgári élet mindennapos fogsága; a költészet sokkal inkább művészet; műveléséhez nagyobb ügyesség kell a metrumban, jobb nyelvtudásra, bővebb és változatosabb tudásanyagra, valamint nyitottabb elmére van szükség. Nincsenek még kihívói az irodalom egyéb ágazatiban; s az egyéb művészetek is nyeresek és tökéletlenek hozzá képest; a festészet és szobrászat biztosan, a zene vélhetően. Az értelem teljes területét birtokolja. Nincsenek riválisai sem a történelemben, sem a filozófiában, sem a tudományban. A kor legnagyobb elméi művelik, és mindenki más őket hallgatja. Ez a homéroszi kor, a költészet aranykora. A költészet elérte teljességét: elérte azt a pontot, melyet nem szárnyalhat túl: a génusz így újabb formákban próbálja tárgyalni a korábbi kérdéseket: ennek eredménye Pindarosz és Alkaiosz lírai költészete, illetve Aiszkhülosz és Szophoklész tragikus költészete. Királyok pártfogása, a megtisztelő olümposzi korona, a jelenlévő sokaság ünneplése, mi a hiúságot táplálja és vetélkedésre ösztönöz. Ez vár a mesterség sikeres művelőjére, míg a művészet formái ki nem merülnek, és az irodalomnak újabb területein újabb versenytársak bukkannak fel, akik pedig fokozatosan egyre több befolyást szereznek: az értelem és civilizáció fejlődésének köszönhetően, a tények a kitalációnál érdekesebbé válnak: csakugyan, a költészet érett korát a történelem gyerekkorának tekinthetjük. A Homérosz és Hérodotosz közti átmenet alig jelentősebb, mint a váltás Hérodotosz és Thuküdidész között: a legendás események és a díszes nyelvhasználat fokozatos elhagyásával, Hérodotosz legalább akkora költő Thuküdidészhez képest, mint Homérosz Hérodotoszhoz viszonyítva. Hérodotosz történelme félig költemény:

was composed were therefore of right, as well as of courtesy, superinscribed with their nine names.

Speculations, too, and disputes, on the nature of man and of mind; on moral duties and on good and evil; on the animate and inanimate components of the visible world; begin to share attention with the eggs of Leda and the horns of Io, and to draw off from poetry a portion of its once undivided audience.

Then comes the silver age, or the poetry of civilized life. This poetry is of two kinds, imitative and original. The imitative consists in recasting, and giving an exquisite polish to, the poetry of the age of gold: of this Virgil is the most obvious and striking example. The original is chiefly comic, didactic, or satiric: as in Menander, Aristophanes, Horace, and Juvenal. The poetry of this age is characterized by an exquisite and fastidious selection of words, and a laboured and somewhat monotonous harmony of expression: but its monotony consists in this, that experience having exhausted all the varieties of modulation, the civilized poetry selects the most beautiful, and prefers the repetition of these to ranging through the variety of all. But the best expression being that into which the idea naturally falls, it requires the utmost labour and care so to reconcile the inflexibility of civilized language and the laboured polish of versification with the idea intended to be expressed, that sense may not appear to be sacrificed to sound. Hence numerous efforts and rare success.

This state of poetry is however a step towards its extinction. Feeling and passion are best painted in, and roused by, ornamental and figurative language; but the reason and the understanding are best addressed in the simplest and most unvarnished phrase. Pure reason and dispassionate truth would be perfectly ridiculous in verse, as we may judge by versifying one of Euclid's demonstrations. This will be found true of all dispassionate reasoning whatever, and all reasoning that requires comprehensive views and enlarged combinations. It is only the more tangible points of morality, those which command assent at once, those which have a mirror in every mind, and in which the severity of reason is warmed and rendered palatable by being mixed up with feeling and imagination, that are applicable even to what is called moral poetry: and as the sciences of morals and of mind advance towards perfection, as they become more enlarged and comprehensive in their views, as reason gains the ascendancy in them over imagination and feeling, poetry can no longer accompany them in their progress, but drops into the background, and leaves them to advance alone.

Thus the empire of thought is withdrawn from poetry, as the empire of facts had been before. In respect of the latter, the poet of the age of iron celebrates the achievements of his contemporaries; the poet of the age of gold celebrates the heroes of the age of iron; the poet of the age of silver re-casts the poems of the age of gold: we may here see how very slight a ray of historical truth is sufficient to dissipate all the illusions of poetry. We know no more of the men than of the gods of the *Iliad*; no more of Achilles than we do of Thetis; no more of Hector and Andromache than we do of Vulcan and

akkor íródott, amikor az irodalom teljes területe a Múzsákhoz tartozott, és a kilenc könyv, melyből felépül, jogosan és illendően kilencük nevét viseli.

A találgatások és viták az emberi természetről és elméről, morális elvárásokról, jóról és rosszról, a látható világ élő és élettelen komponenseiről elkezdtek elvonni a figyelmet Lédá tojásairól és Io szarvairól, elcsábítva ezzel a költészet valaha egységes közönségének egy részét.

Ezután következik az ezüstkor, vagyis a civilizált élet költészete. Ennek a költészetnek két fajtája van, utánzó és eredeti. Az utánzó abban áll, hogy újraönti és tökéletesre csiszolja az aranykor költészetét: ennek Vergilius a legnyilvánvalóbb és leghatásosabb példája. Az eredeti főként komikus, didaktikus, vagy szatirikus jellegű: mint Menandrosz, Arisztophanész, Horatius és Iuvenalis művei. E korszak költészetét a szavak tökéletes és finnyás megválogatása jellemzi, illetve a kifejezés fáradtságos és valamelyest monoton harmóniája: de a monotonia abban rejlik, hogy a tapasztalat már kimerítette a modulációk minden változatát, így a civilizált költészet a leggyönyörűbbeket választja ki, és ezek ismétlését részesíti előnyben a teljes választék áttekintése helyett. De mivel az a legjobb kifejezés, melybe a gondolat természetesen illik bele, a legnagyobb fáradtsággal és gondal lehet csak összebékíteni a civilizált nyelv rugalmatlanságát és a verselés kimunkált csiszoltságát a kifejezni kívánt gondolattal, nehogy úgy tűnjön, az értelmet feláldoztuk a hangzás kedvéért. Ezért oly sok a törekvés, s oly ritka a siker.

A költészet ezen állapota viszont a kihalásához vezető egyik lépés. Az érzelem és szenvedély ábrázolására és felébresztésére a díszes és képszerű nyelv a legjobb; ám az értelmet és felfogást a legegyszerűbb és legsallangtalanabb frázis szólítja meg legjobban. A tiszta értelem és szenvedélymentes igazság teljesen nevetséges lenne versbe szedve, ahogyan láthatjuk is, ha egy euklideszi bizonyítást versbe foglalunk. Ugyanezt igaznak találjuk minden szenvedélymentes okfejtésre nézve, és minden olyan érvelésben, melyhez átfogó nézetekre és aprólékos műveletekre van szükség. Csak az erkölcs kézzelfoghatóbb pontjai jelenhetnek meg az úgynevezett morális költészetben, amelyek azonnali elfogadást követelnek, a tükrük minden elmében jelen van, és bennük az értelem szigorát megmelengeti és emészthetővé teszi az érzellemmel és képzelettel való vegyülés, melyeket az úgynevezett morális költészetben is alkalmazhatunk: s amint az erkölcs és az elme tudománya a tökéleteshez közelít, amint egyre kimunkáltabbá és átfogóbbá válnak nézeteik, amint az értelem befolyást nyer bennük a képzelet és érzés fölött, a költészet már nem kísérheti őket haladásuk útján, hanem háttérbe szorul, és hagyja, hogy maguk fejlődjenek.

Így a gondolat birodalma visszatorol a költészetben, ahogyan a tények birodalmával is történt korábban. Az utóbbit tekintve, a vaskor költője kortársainak sikereit ünnepli, az aranykoré a vaskor hőseit, az ezüstkori költő újraformálja az aranykor verseit: láthatjuk, a történelmi igazságnak mily keskeny sugara is elég ahhoz, hogy a költészet illúzióit eloszlassa. Nem tudunk többet az *Iliász* emberi szereplőiről, mint isteneiről; Akhilleuszról nem többet, mint Thetiszről, Hektórról és Andromakhéről sem többet, mint Héphaisztoszról és Aphroditéról.\* ezek teljes mértékben a költészethez tartoznak, a történe-

Venus:\* these belong altogether to poetry; history has no share in them: but Virgil knew better than to write an epic about Caesar; he left him to Livy; and travelled out of the confines of truth and history into the old regions of poetry and fiction.

Good sense and elegant learning, conveyed in polished and somewhat monotonous verse, are the perfection of the original and imitative poetry of civilized life. Its range is limited, and when exhausted, nothing remains but the *crambe repetita*\* of commonplace, which at length becomes thoroughly wearisome, even to the most indefatigable readers of the newest new nothings.

It is now evident that poetry must either cease to be cultivated, or strike into a new path. The poets of the age of gold have been imitated and repeated till no new imitation will attract notice: the limited range of ethical and didactic poetry is exhausted: the associations of daily life in an advanced state of society are of very dry, methodical, unpoetical matters-of-fact: but there is always a multitude of listless idlers, yawning for amusement, and gaping for novelty: and the poet makes it his glory to be foremost among their purveyors.

Then comes the age of brass, which, by rejecting the polish and the learning of the age of silver, and taking a retrograde stride to the barbarisms and crude traditions of the age of iron, professes to return to nature and revive the age of gold. This is the second childhood of poetry. To the comprehensive energy of the Homeric Muse, which, by giving at once the grand outline of things, presented to the mind a vivid picture in one or two verses, inimitable alike in simplicity and magnificence, is substituted a verbose and minutely-detailed description of thoughts, passions, actions, persons, and things, in that loose rambling style of verse, which any one may write, *stans pede in uno*,\* at the rate of two hundred lines in an hour. To this age may be referred all the poets who flourished in the decline of the Roman Empire. The best specimen of it, though not the most generally known, is the *Dionysiaca* of Nonnus, which contains many passages of exceeding beauty in the midst of masses of amplification and repetition.

The iron age of classical poetry may be called the bardic; the golden, the Homeric; the silver, the Virgilian; and the brass, the Nonnic.

Modern poetry has also its four ages: but “it wears its rue with a difference.”

To the age of brass in the ancient world succeeded the dark ages, in which the light of the Gospel began to spread over Europe, and in which, by a mysterious and inscrutable dispensation, the darkness thickened with the progress of the light. The tribes that overran the Roman Empire brought back the days of barbarism, but with this difference, that there were many books in the world, many places in which they were preserved, and occasionally some one by whom they were read, who indeed (if he escaped being burned *pour l'amour de Dieu*\*) generally lived an object of mysterious fear, with the reputation of magician, alchemist, and astrologer. The emerging of the nations of Europe from this super-induced barbarism, and their settling into new forms of polity, was accompanied, as the first ages of Greece had been, with a wild spirit of adventure, which, co-operating with

lemnek nincs köze hozzájuk: de Vergilius tudott jobbat annál, mint hogy Caesarról írjon eposzt; azt meghagyta Titus Liviusnak; az igazság és történelem által határolt területek helyett pedig a költészet és próza régióit járta be.

A józan ész és az elegáns műveltség, ha lecsiszolt és valamelyest monoton versben közlik, maga a civilizált élet eredeti és utánzó költészetének tökéletessége. Tartománya csekély, s ha kimerül, nem marad más, mint az elcsépelet közhelyek *crambe repetitája*,\* amely hosszú távon igencsak unalmassá válik még a legújabb új semmik legfáradhatatlanabb olvasói számára is.

Világos hát, hogy a költészetet vagy nem szabad tovább művelni, vagy új utat kell találni számára. Az aranykor költőit addig utánozták és ismételték, míg már semmilyen utánzás nem vonz figyelmet: a korlátozott etikus és didaktikus költészet kimerült: egy fejlett társadalom mindennapi életéhez kapcsolódó gondolatok nagyon szárazak, mód-szeresek, költőietlenek és gyakorlatiasak: de a kedvetlen naplopók tömegei mindig ásitva követelik a szórakozást, s szájátva fogadják az újítást: a költő pedig dicsőségét abban leli, hogy élükre állhat.

Ezután következik a rézkor, amely elutasítja az ezüstkori csiszolatást, műveltséget, és visszafordul a vaskor barbarizmusai és durva hagyományai felé, miközben kijelenti, hogy visszatér a természethez, és feléleszti a költészet aranykorát. Ez a költészet második gyermekkora. A homéroszi Múza elsőprő energiáját, mely nemcsak hogy nagyszabású dolgokat vázolt fel, de egy-két verssorban is eleven képet tudott festeni az elme számára, melynek egyszerűsége és nagysága egyaránt utánozhatatlan, a gondolatok, szenvedélyek, cselekedetek, személyek és dolgok szószátyár és aprólékos részletességű leírása helyettesíti, a verselés azon lazán csapongó stílusában, melyben bárki *stans pede in uno* írhat óránként kétszáz sort.\* E korszakhoz köthető minden olyan költő, aki a Római Birodalom hanyatlásakor élte fénykorát. A kor legjelesebb műve, ha nem is a legismertebb, Nonnosz *Dionüszia*kája, melyben számos rendkívül gyönyörű részlet található az ömlengés és ismétlés tömegeinek közepében.

A klasszikus költészet vaskorát nevezhetjük a bárdok korának, az aranykort Homérosz korának, az ezüstkort Vergiliusénak, a rézkort pedig Nonnoszénak.

A modern költészetnek is megvan a négy korszaka: de „rutjátát kis különbséggel viseli”.

Az ókori világ rézkorát a sötét középkor követte, amelyben az evangélium fénye terjedni kezdett Európa-szerte, és rejtélyes és megfejthetetlen módon a sötétség csak sűrűsödött, ahogy a fény előrehaladt. A törzsek, amelyek lerohanták a Római Birodalmat, visszahozták a barbarizmus sötét napjait, ám azzal a különbséggel, hogy már sok könyv volt a világon, s volt számos hely, ahol ezek megőrződtek, és elvétve akadt, aki olvasta is őket, s az ilyen ember (ha csak meg nem égették *pour l'amour de Dieu*\*) általában a misztikus félelem tárgyát képezte, s mágus, alkimista, asztrológus hírében állott. Az európai nemzetek a barbarizmusnak ebből a haladóbb változatából való kiemelkedéséhez és az újfajta társadalmi rendben való megállapodásához, akárcsak Hellasz első korszakában, vad kalandvágy társult, amely az új módszerekkel és új babonákkal együttműködve

new manners and new superstitions, raised up a fresh crop of chimaeras, not less fruitful, though far less beautiful, than those of Greece. The semi- deification of women by the maxims of the age of chivalry, combining with these new fables, produced the romance of the middle ages. The founders of the new line of heroes took the place of the demi-gods of Grecian poetry. Charlemagne and his Paladins, Arthur and his knights of the round table, the heroes of the iron age of chivalrous poetry, were seen through the same magnifying mist of distance, and their exploits were celebrated with even more extravagant hyperbole. These legends, combined with the exaggerated love that pervades the songs of the troubadours, the reputation of magic that attached to learned men, the infant wonders of natural philosophy, the crazy fanaticism of the crusades, the power and privileges of the great feudal chiefs, and the holy mysteries of monks and nuns, formed a state of society in which no two laymen could meet without fighting, and in which the three staple ingredients of lover, prize-fighter, and fanatic, that composed the basis of the character of every true man, were mixed up and diversified, in different individuals and classes, with so many distinctive excellencies, and under such an infinite motley variety of costume, as gave the range of a most extensive and picturesque field to the two great constituents of poetry, love and battle.

From these ingredients of the iron age of modern poetry, dispersed in the rhymes of minstrels and the songs of the troubadours, arose the golden age, in which the scattered materials were harmonized and blended about the time of the revival of learning; but with this peculiar difference, that Greek and Roman literature pervaded all the poetry of the golden age of modern poetry, and hence resulted a heterogeneous compound of all ages and nations in one picture; an infinite licence, which gave to the poet the free range of the whole field of imagination and memory. This was carried very far by Ariosto, but farthest of all by Shakespeare and his contemporaries, who used time and locality merely because they could not do without them, because every action must have its when and where: but they made no scruple of deposing a Roman Emperor by an Italian Count, and sending him off in the disguise of a French pilgrim to be shot with a blunderbuss by an English archer. This makes the old English drama very picturesque, at any rate, in the variety of costume, and very diversified in action and character; though it is a picture of nothing that ever was seen on earth except a Venetian carnival.

The greatest of English poets, Milton, may be said to stand alone between the ages of gold and silver, combining the excellencies of both; for with all the energy, and power, and freshness of the first, he united all the studied and elaborate magnificence of the second.

The silver age succeeded; beginning with Dryden, coming to perfection with Pope, and ending with Goldsmith, Collins, and Gray.

Cowper divested verse of its exquisite polish; he thought in metre, but paid more attention to his thoughts than his verse. It would be difficult to draw the boundary of prose and blank verse between his letters and his poetry.

kimérák újabb nemzedékét teremtette, amelyek nem kevésbé szaporák, ámbár sokkal kevésbé gyönyörűek, mint a görögökéi. A nők a lovagkor maximái szerinti félistenítésének elegyítése ezekkel az új fabulákkal megalkotta a középkori románcot. Az új hősök sorának alapítói átvették a görög költészet félistenek helyét. Nagy Károlyt és paladinjait, Artúrt és a kerekasztal lovagjait, a lovagi költészet vaskorának hőseit felnagytotta a távolság köde, és hőstetteiket még túlzóbb lelkesedéssel ünnepelték. Ezek a legendák, egyesülve a trubadúrok dalait átítató eltúlzott szerelemmel, a tanult embereknek tulajdonított mágikus képességekkel, a természeti filozófia gyermeki csodáival, a keresztes lovagok őrült fanatizmusával, a nagy hűbérurak hatalmával és kiváltságaival és a szerzetesek és apácák csodatételeivel, olyan társadalmi állapotot alakítottak ki, amelyben nem fordulhatott elő, hogy két világi ember harc nélkül találkozzon össze, és amelyben a legjellegzetesebb tulajdonságok: a szerető, a bajvívó és a fanatikus vonásainak hármasa, minden igaz ember legfőbb jellemének alapja, összekeveredik és egyedivé alakul egyénenként és osztályonként különbözve, annyi párját ritkító kiváltsággal, és olyan végtelen, sokszínű köntösben, hogy a költészet két nagy alappillérenek, a szerelemnek és a csatának igen kimerítő és festői palettát kínáló teret nyújtottak.

A modern költészet vaskorának eme összetevőiből, a vándorénekesek rímjeiben és a trubadúrok dalaiban feloldva alakult ki az aranykor, amelyben a szétszórt anyagok összhangba olvadtak, és elegyedtek mintegy a műveltség újjászületésével egyidejűleg; de azzal a sajtósággal különbséggel, hogy a görög és a római irodalom átította a modern költészet aranykori versírásának egészét, s ezáltal minden korok és nációk heterogén vegyületét formálta egyetlen képpé; végtelen szabadságot adott, amely megajándékozta a költőt a képzelet és az emlékezet egész tartományának szabad bejárásával. Ezt Ariosto igen megszire vitte, ám legmesszebb Shakespeare és kortársai jutottak, akik az idő és a tér kötöttségeit pusztán azért alkalmazták, mert megkerülni nem tudták, hiszen minden cselekvésnek megvan a maga helye és ideje: de nem rettentek el attól, hogy egy itáliai gróf által váltassanak le hivatalából egy római császárt, majd francia zarándoknak öltöztetve küldjék egy angol íjász megtévedt mordálya elé. Ez a régi angol drámát igen szemléletes teszi, az öltözetek sokféleségét tekintve legalábbis, s cselekménye és szereplői is nagyon változatosak; ámbár az összkép olyasmi, amit egy velencei karneválon kívül soha senki sem látott sehol.

Az angol költők legnagyobbikáról, Miltonról mondható el talán egyedülként, hogy az arany és az ezüstkor között élt, s mindkettő előnyeit ötvözte: hiszen az előbbi összes energiájával, erejével és újszerűségével elegyítette az utóbbi szándékolt és kidolgozott nagyszerűségét.

Beköszöntött az ezüstkor; Drydennel kezdődött, Pope-pal érte el a tökéletességet, és Goldsmithszel, Collinsszal és Grayjel végződött.

Cowper megfosztotta a verset művészi fénytől; metrumban gondolkodott, de több figyelmet szentelt gondolatainak, mint versének. Nehéz lenne meghúzni a próza és a rímtelen vers határát a levelei és a költészete között.

The silver age was the reign of authority; but authority now began to be shaken, not only in poetry but in the whole sphere of its dominion. The contemporaries of Gray and Cowper were deep and elaborate thinkers. The subtle scepticism of Hume, the solemn irony of Gibbon, the daring paradoxes of Rousseau, and the biting ridicule of Voltaire, directed the energies of four extraordinary minds to shake every portion of the reign of authority. Enquiry was roused, the activity of intellect was excited, and poetry came in for its share of the general result. The changes had been rung on lovely maid and sylvan shade, summer heat and green retreat, waving trees and sighing breeze, gentle swains and amorous pains, by versifiers who took them on trust, as meaning something very soft and tender, without much caring what: but with this general activity of intellect came a necessity for even poets to appear to know something of what they professed to talk of. Thomson and Cowper looked at the trees and hills which so many ingenious gentlemen had rhymed about so long without looking at them at all, and the effect of the operation on poetry was like the discovery of a new world. Painting shared the influence, and the principles of picturesque beauty were explored by adventurous essayists with indefatigable pertinacity. The success which attended these experiments, and the pleasure which resulted from them, had the usual effect of all new enthusiasms, that of turning the heads of a few unfortunate persons, the patriarchs of the age of brass, who, mistaking the prominent novelty for the all-important totality, seem to have ratiocinated much in the following manner: "Poetical genius is the finest of all things, and we feel that we have more of it than any one ever had. The way to bring it to perfection is to cultivate poetical impressions exclusively. Poetical impressions can be received only among natural scenes: for all that is artificial is anti-poetical. Society is artificial, therefore we will live out of society. The mountains are natural, therefore we will live in the mountains. There we shall be shining models of purity and virtue, passing the whole day in the innocent and amiable occupation of going up and down hill, receiving poetical impressions, and communicating them in immortal verse to admiring generations."\* To some such perversion of intellect we owe that egregious confraternity of rhymesters, known by the name of the Lake Poets; who certainly did receive and communicate to the world some of the most extraordinary poetical impressions that ever were heard of, and ripened into models of public virtue, too splendid to need illustration. They wrote verses on a new principle; saw rocks and rivers in a new light; and remaining studiously ignorant of history, society, and human nature, cultivated the phantasy only at the expense of the memory and the reason; and contrived, though they had retreated from the world for the express purpose of seeing nature as she was, to see her only as she was not, converting the land they lived in into a sort of fairy-land, which they peopled with mysticisms and chimaeras. This gave what is called a new tone to poetry, and conjured up a herd of desperate imitators, who have brought the age of brass prematurely to its dotage.

Az ezüstkor a tekintély uralma volt; de ekkor a tekintély megrendült – nemcsak a költészetben, hanem uralma egészében is. Gray és Cowper kortársai elmélyült és minden részletre kiterjedő gondolkodók voltak. Hume finom szkepticizmusa, Gibbon ünnepélyes iróniája, Rousseau merész paradoxonjai és Voltaire maró gúnya négy rendkívüli elme energiáit irányították afelé, hogy a tekintély uralmának minden zugát felrázzák. Felébredt a kíváncsiság, az intellektus cselekvő izgalomba jött, és a költészet is igényt formált az általános eredményből ráeső részre. A változásokat a versfaragók már bájos lánnyal és erdős árnnal, nyári hővel és üde zölddel, lengedező lombbal és szélfuvallommal, gyöngéd szeretővel és bús temetővel jelezték, megőrizvén ezeket mint nagyon lágy és törekeny dolgokat, s a többire fittyet hánytak: de az intellektus általános tevékenysége még a költőktől is megkövetelte, hogy értsenek némileg ahhoz, amiről hivatásukból fakadóan áradoztak. Thomson és Cowper megnézték a fákat ésombokat, amelyekről annyi sok szellemes úriember rímelt már, és olyan régóta, anélkül, hogy egyáltalán rájuk néztek volna; és a művelet hatása a költészetre olyan volt, akár egy új világ felfedezése. A festészetben is megjelent ez a hatás, és a festői szépség elvét kalandvagyó esszéisták kutatták fáradszematlan kítartással. A siker, amely ezeket a kísérleteket koronázta, és az élvezet, amelyet okoztak, a minden újfajta lelkesedés által eredményezett hatást váltotta ki: elcsavarta fejét egynéhány szerencsétlen embernek, a rézkor pátriárkáinak, akik összetévesztve a szembetűnő újdonságot a létfontosságú teljességgel, sokat okoskodtak a következőféleképpen: „A költői génusz a legnemesebb dolog mindenek közül, és úgy érezzük, nekünk több van belőle, mint eddig bárki másnak. Tökéletessé tenni kizárólag a költői benyomások művelésével lehet. Költői benyomásokat csakis természetes környezetben lehet szerezni: hiszen minden, ami mesterséges, antipoeitikus. A társadalom mesterséges, tehát a társadalmon kívül fogunk élni. A hegyek természetesek, ezért a hegyekben fogunk élni. Mi leszünk ott a tisztaság és erény ragyogó példaképei, s az egész napot a hegyek közötti sétálgatás ártatlan és bájos elfoglaltságával töltjük majd, hogy költői benyomásokat szerezzünk, és ezeket halhatatlan versben osszuk meg a minket csodáló nemzedékekkel.”\* Az intellektusnak néhány ilyesféle eltévelyedésénél nem feledkezhetünk meg a rímfaragók egyedülálló testvériségéről, amely Tavi Költők néven ismert; akik kétségkívül a valaha hallott legszokatlanabb poétikai behatásokat fogadták be és közvetítették a világnak, s közérdek példaképeivé értek, olyan nagyszerűvé, hogy szemléltetésre nincs is szükség. Új vezérelv alapján írtak verseket; új fényben látták a sziklákat és folyókat, szorgalmasan műveletlenek maradtak a történelem, társadalom és az emberi természet területén, a képzeletet csak az emlékezet és az értelem rovására művelték; és, bár azzal a kifejezett céllal vonultak el a világtól, hogy olyannak lássák a természetet, amilyen, igyekeztek mégis olyannak látni, amilyen nem: átalakítva a tájat, amelyen éltek, egyfajta tündérországgá, benépesítve azt titkokkal és kimérákkal. Ez megadta a költészetnek azt, amit úgy neveznek, új vezérelv, és kétségbeesett utánzók hadát vonzotta, akik idejekorán sodorták a rézkort a végelgyengülésbe.

The descriptive poetry of the present day has been called by its cultivators a return to nature. Nothing is more impertinent than this pretension. Poetry cannot travel out of the regions of its birth, the uncultivated lands of semi-civilized men. Mr. Wordsworth, the great leader of the returners to nature, cannot describe a scene under his own eyes without putting into it the shadow of a Danish boy or the living ghost of Lucy Gray, or some similar phantastical parturition of the moods of his own mind.

In the origin and perfection of poetry, all the associations of life were composed of poetical materials. With us it is decidedly the reverse. We know too that there are no Dryads in Hyde Park nor Naiads in the Regent's Canal.\* But barbaric manners and supernatural interventions are essential to poetry. Either in the scene, or in the time, or in both, it must be remote from our ordinary perceptions. While the historian and the philosopher are advancing in, and accelerating, the progress of knowledge, the poet is wallowing in the rubbish of departed ignorance, and raking up the ashes of dead savages to find gewgaws and rattles for the grown babies of the age. Mr. Scott digs up the poachers and cattle-stealers of the ancient border. Lord Byron cruises for thieves and pirates on the shores of the Morea\* and among the Greek Islands. Mr. Southey wades through ponderous volumes of travels and old chronicles, from which he carefully selects all that is false, useless, and absurd, as being essentially poetical; and when he has a commonplace book full of monstrosities, strings them into an epic. Mr. Wordsworth picks up village legends from old women and sextons; and Mr. Coleridge, to the valuable information acquired from similar sources, superadds the dreams of crazy theologians and the mysticisms of German metaphysics, and favours the world with visions in verse, in which the quadruple elements of sexton, old woman, Jeremy Taylor, and Emanuel Kant, are harmonized into a delicious poetical compound. Mr. Moore presents us with a Persian, and Mr. Campbell with a Pennsylvanian tale, both formed on the same principle as Mr. Southey's epics, by extracting from a perfunctory and desultory perusal of a collection of voyages and travels, all that useful investigation would not seek for and that common sense would reject.\*

These disjointed relics of tradition and fragments of second-hand observation, being woven into a tissue of verse, constructed on what Mr. Coleridge calls a new principle (that is, no principle at all), compose a modern-antique compound of frippery and barbarism, in which the puling sentimentality of the present time is grafted on the misrepresented ruggedness of the past into a heterogeneous congeries of unamalgamating manners, sufficient to impose on the common readers of poetry, over whose understandings the poet of this class possesses that commanding advantage, which, in all circumstances and conditions of life, a man who knows something, however little, always possesses over one who knows nothing.

A poet in our times is a semi-barbarian in a civilized community. He lives in the days that are past. His ideas, thoughts, feelings, associations, are all with barbarous manners, obsolete customs, and exploded superstitions. The march of his intellect is like that of a

A mai leíró költészetet a művelői a természetbe való visszatérésnek nevezik. Nincs nagyobb arcátlanság ennél az álságosságnál. A költészet nem tud bölcsőjétől, a félcivilizált emberek műveletlen földjeitől elszakadni. Wordsworth úr, a természethez visszatérők nagy vezetője nem tud megörökíteni egy a szeme előtt álló képet anélkül, hogy egy dán fiú vagy Lucy Gray élő szelleme, vagy saját hangulatának más hasonló fantasztikus agyszüleménye be ne árnyékolná azt.

A költészet eredetében és tökéletességében az élethez társított minden képzet költői eszközökből épül fel. Velünk határozottan ellenkező a helyzet. Mi is tudjuk, hogy nincsenek driádok a Hyde Parkban, sem najádok a Regent-csatornában.\* De a barbár szokások és a természetfölötti közbeavatkozás elengedhetetlenek a költészethez. Vagy térben, vagy időben, vagy mindkettőben el kell távolodnunk az egyszerű észleléstől. Amíg a történész és a filozófus előrehalad a műveltség fejlődésében és felgyorsítja azt, addig a költő a kimúlt tudatlanság homályának hulladékában dagonyázik, és a halott vadembelek hamvait gereblyézi fel, hogy limlomokat és játéksörgöket kajtasson fel kora felnőtt csecsemőinek számára. Scott úr az ősi határvidék vadorzóit és marhatolvajait veszi elő. Lord Byron rablókra és kalózkokra les Morea\* partjainál és a görög szigetek között. Southey úr útleírások és régi krónikák súlyos kötetein gázol át, amelyek közül gondosan kiválogatja mindazt, ami hamis, haszontalan és abszurd, hiszen ez lényegében költői; és amikor elkészült a szörnyszülemények közhelygyűjteményével, eposszá fűzi őket össze. Wordsworth úr idős asszonyoktól és sírásóktól gyűjt falusi legendákat; Coleridge úr pedig, a hasonló forrásokból szerzett értékes tudáshoz még hozzáteszi az örült teológusok álmait és a német metafizikusok miszticizmusát, és megajándékozta a világot verses formába öntött vízióival, amelyekben a sírásó, az idős asszony, Jeremy Taylor és Immanuel Kant négy eleme finom költői egésszé hangolódik össze. Moore úr egy perzsa, Campbell úr pedig egy pennsylvaniai mesét mutat be nekünk, mindkettő ugyanazon elvekre épül, mint Southey úr eposzai, egy útleírás-gyűjtemény felületes és kapkodó átolvasásából választva ki mindazt, amelyet a hasznos kutatás nem keresne, s amelyet a józan ész elutasítana.\*

A hagyománynak ezen ízekre szedett ereklyéi és a másodkézből szerzett tapasztalatok töredékei Coleridge úr úgymond új alapelve szerint (azaz, hogy egyáltalán nincsen alapelv) a vers szövetébe szöve létrehozzák a sallangnak és a barbarizmusnak azt a modernantik elegyét, amelyben a jelen kor nyafka szentimentalizmusát a múlt elferdített kidolgozatlanságával gyúrnák össze, ötvözhetetlen modorok olyan heterogén keverékévé, amely elégséges a költészet hétköznapi olvasóinak lebilincseléséhez, akiknek felfogása fölött ezen osztály költője azt a döntő előnyt birtokolja, amelyet az élet minden területén és állapotában óhatatlanul birtokolhat bárki, ha mégoly keveset is tud, azzal szemben, aki nem tud semmit.

Napjainkban a költő félbarbár fő egy civilizált közösségben. Elmúlt napok világában él. Esméi, gondolatai, érzései, társításai mind barbár modorúak, elavult hagyományokon és szétrobbantott babonákon alapulnak. Intellektusa úgy masíroz, akár egy rák,

crab, backward. The brighter the light diffused around him by the progress of reason, the thicket is the darkness of antiquated barbarism, in which he buries himself like a mole, to throw up the barren hillocks of his Cimmerian labours.\* The philosophic mental tranquillity which looks round with an equal eye on all external things, collects a store of ideas, discriminates their relative value, assigns to all their proper place, and from the materials of useful knowledge thus collected, appreciated, and arranged, forms new combinations that impress the stamp of their power and utility on the real business of life, is diametrically the reverse of that frame of mind which poetry inspires, or from which poetry can emanate. The highest inspirations of poetry are resolvable into three ingredients: the rant of unregulated passion, the whining of exaggerated feeling, and the cant of factitious sentiment: and can therefore serve only to ripen a splendid lunatic like Alexander, a puling driveller like Werther,\* or a morbid dreamer like Wordsworth. It can never make a philosopher, nor a statesman, nor in any class of life an useful or rational man. It cannot claim the slightest share in any one of the comforts and utilities of life of which we have witnessed so many and so rapid advances. But though not useful, it may be said it is highly ornamental, and deserves to be cultivated for the pleasure it yields. Even if this be granted, it does not follow that a writer of poetry in the present state of society is not a waster of his own time, and a robber of that of others. Poetry is not one of those arts which, like painting, require repetition and multiplication, in order to be diffused among society. There are more good poems already existing than are sufficient to employ that portion of life which any mere reader and recipient of poetical impressions should devote to them, and these having been produced in poetical times, are far superior in all the characteristics of poetry to the artificial reconstructions of a few morbid ascetics in unpoetical times. To read the promiscuous rubbish of the present time to the exclusion of the select treasures of the past, is to substitute the worse for the better variety of the same mode of enjoyment.

But in whatever degree poetry is cultivated, it must necessarily be to the neglect of some branch of useful study: and it is a lamentable spectacle to see minds, capable of better things, running to seed in the specious indolence of these empty aimless mockeries of intellectual exertion. Poetry was the mental rattle that awakened the attention of intellect in the infancy of civil society: but for the maturity of mind to make a serious business of the playthings of its childhood, is as absurd as for a full-grown man to rub his gums with coral, and cry to be charmed to sleep by the jingle of silver bells.

As to that small portion of our contemporary poetry, which is neither descriptive, nor narrative, nor dramatic, and which, for want of a better name, may be called ethical, the most distinguished portion of it, consisting merely of querulous, egotistical rhapsodies, to express the writer's high dissatisfaction with the world and every thing in it, serves only to confirm what has been said of the semibarbarous character of poets, who from

visszafelé. Minél ragyogóbban oszlik szét körülötte a fény az értelem haladása által, a sűrű bozót az elavult barbarizmus sötétsége, amelybe vakondokként temeti bele magát, hogy kimmériai fáradtsággal túrja fel meddő buckáit.\* A filozofikus szellemi nyugalom, amely részrehajlás nélkül néz végig minden külső dolgon, ötleteket raktároz el, kirekeszti a viszonylagos értéküket, mindegyiknek meghatározza a helyét, és az így gyűjtött, értékelt és elrendezett hasznos tudás anyagából új kombinációkat hoz létre, amelyek erejük és hasznosságuk bélyegét hagyják az élet valódi ügyein, s ez szöges ellentéte a szellem azon keretének, amelyet a költészet inspirál, vagy amelyből a költészet kisugározhat. A költészet legmagasabb inspirációi három összetevőre bonthatók: a szabályozatlan szenvedély szóáradatára, az eltúlzott érzelmek sopánkodására és a mesterkelt érzelmesség szenteskedő frázisaira: ezért tehát csak arra szolgálhatnak, hogy Nagy Sándorhoz hasonló örült nagyságokat, Wertherhez hasonló nyafogó bolondokat,\* vagy Wordsworth-féle beteges álmodozókat neveljenek. Ez nem szülhet filozófust, sem államférfit, sem az élet bármely osztályában hasznos vagy értelmes embert. A legkevésbé sincs az élet kényelmére vagy hasznára, ahol pedig annyi és oly sebes fejlődésének voltunk tanúi. Ám ha nem is hasznos, ékesnek még mondható, és megérdemli, hogy műveljék azért az élvezetért, amelyet nyújt. De még ha ezt elfogadjuk is, nem következik belőle, hogy a költészet művelője a társadalom jelen állapotában nem a saját idejének pazarlója és másának rablója. A költészet nem olyan művészeti ág, amelyik, akárcsak a festészet, ismétlést és sokszorosítást igényel a társadalomban való elterjedéshez. Már most több jó vers létezik, mint amennyi elegendő ahhoz, hogy lefoglalja az életnek azon részét, amelyet a költői benyomások egyszerű befogadójának és olvasójának ráfordítania kellene, és mivel ezek poétikus időkben jöttek létre, sokkal különbek a költészet minden tulajdonságában a nem-poétikus korok néhány morbid aszkétájának mesterséges rekonstrukcióinál. Kizárólag a jelen kor ömlesztett szemetét olvasni a múlt válogatott kincsei kárára tulajdonképpen azt jelenti: lecserélni ugyanannak a kedvtelésnek jobb fajtáját rosszabbra.

De bármilyen mértékben művelik is a költészetet, feltétlenül szükséges a hasznos tudomány némely ágának mellőzése: szálanomra méltó látványt nyújtanak az elmék, amelyeket, bár jobb dolgokra lennének képesek, mégis a szellemi tevékenység eme üres és céltalan megcsúfolásának tetszetős nemtörődömségének szentelnek. A költészet az a mentális csörgő volt, amely az intellektus figyelmét felkeltette a polgári társadalom kisedkorában: de az, hogy az elme érettsége komolyan vegye gyermekkorának játékait, az éppoly abszurd, mint a felnőtt férfi, aki ínyével csörgőket rágicsál, majd azért sír, hogy ezüstcsengettyűk csilingelése ringassa álomba.

Ami a velünk kortárs költészetet illeti, amely se nem leíró, se nem elbeszélő, se nem drámai, és amelyet jobb megnevezés híján hívhatunk etikusnak, a legkitünőbb része, amely kizárólag panaszkodó, egoista rapszodiákból áll, kifejezve a költő magas fokú elégedetlenségét a világgal és annak minden részével, egyedül arra szolgál, hogy megerősítse, ami már elhangzott a költők félbarbár jellegeről, akik a ditirambusok és az „Io

singing dithyrambics and “Io Triumphe,”\* while society was savage, grow rabid, and out of their element, as it becomes polished and enlightened.

Now when we consider that it is not the thinking and studious, and scientific and philosophical part of the community, not to those whose minds are bent on the pursuit and promotion of permanently useful ends and aims, that poets must address their minstrelry, but to that much larger portion of the reading public, whose minds are not awakened to the desire of valuable knowledge, and who are indifferent to any thing beyond being charmed, moved, excited, affected, and exalted: charmed by harmony, moved by sentiment, excited by passion, affected by pathos, and exalted by sublimity: harmony, which is language on the rack of Procrustes; sentiment, which is canting egotism in the mask of refined feeling; passion, which is the commotion of a weak and selfish mind; pathos, which is the whining of an unmanly spirit; and sublimity, which is the inflation of an empty head: when we consider that the great and permanent interests of human society become more and more the main spring of intellectual pursuit; that in proportion as they become so, the subordinacy of the ornamental to the useful will be more and more seen and acknowledged; and that therefore the progress of useful art and science, and of moral and political knowledge, will continue more and more to withdraw attention from frivolous and uncondusive, to solid and conducive studies: that therefore the poetical audience will not only continually diminish in the proportion of its number to that of the rest of the reading public, but will also sink lower and lower in the comparison of intellectual acquirement: when we consider that the poet must still please his audience, and must therefore continue to sink to their level, while the rest of the community is rising above it: we may easily conceive that the day is not distant, when the degraded state of every species of poetry will be as generally recognized as that of dramatic poetry has long been: and this not from any decrease either of intellectual power, or intellectual acquisition, but because intellectual power and intellectual acquisition have turned themselves into other and better channels, and have abandoned the cultivation and the fate of poetry to the degenerate fry of modern rhymesters, and their Olympic judges, the magazine critics, who continue to debate and promulgate oracles about poetry, as if it were still what it was in the Homeric age, the all-in-all of intellectual progression, and as if there were no such things in existence as mathematicians, astronomers, chemists, moralists, metaphysicians, historians, politicians, and political economists, who have built into the upper air of intelligence a pyramid, from the summit of which they see the modern Parnassus far beneath them, and, knowing how small a place it occupies in the comprehensiveness of their prospect, smile at the little ambition and the circumscribed perceptions with which the drivellers and mountebanks upon it are contending for the poetical palm and the critical chair. †

Triumphe”\* éneklésétől, amíg a társadalom barbár volt, szertelenné váltak; és nem találják benne helyüket, amint csiszoltta és felvilágosultta válik.

Na mármost, ha megfontoljuk, hogy a költők a társadalomnak nem a gondolkodó és tanulékony vagy tudós és filozófus részét, nem azokat szólítják meg költészetükkel, akiknek elméje eltökélten hajszolja és terjeszti a végérvényesen hasznos célokat és eredményeket, hanem az olvasóközönség azon, sokkalta nagyobb részét, akiknek az elméjében nem ébredt fel az értékes tudás vágya, és akik csak az olyan dolgok iránt nem közönyösek, amelyek elbűvölik, megrendítik, izgatják, meghatják vagy felemelik őket: az elbűvölő harmónia, a megrendítő érzékenység, az izgató szenvedély, a megható pátosz és a felemelő fenségesség iránt: mely harmónia a Prokrusztész kínpadjára kényszerített nyelv; mely érzékenység a kifinomult érzelmek álcája mögé rejtett sanda egoizmus; mely szenvedély a gyenge és önző elme háborgása; mely pátosz a férfiatlan lélek nyavalygása; mely fenségesség pedig az üres fej felfuvalkodása: ha megfontoljuk, hogy mindinkább az emberi társadalom nagy és végérvényes érdekei válnak az intellektuális tudásszomj forrásává; hogy ezzel arányban mindinkább látni és nyugtázni fogják, hogy az ékesség alábbvaló a hasznosságnál; és hogy ezért a hasznos művészet és tudomány, illetve az erkölcsi és politikai tudás előrehaladása mindinkább elvonja majd a figyelmet a haszontalan és nem előremutató dolgokról a komoly és előremutató tanulmányok javára: hogy tehát a költői közönség számbeli aránya nemcsak hogy folyamatosan csökkenni fog az olvasóközönség többi részéhez képest, hanem az elsajátított intellektuális képességek összevetésében is egyre alacsonyabbra fog süllyedni: ha megfontoljuk, hogy a költőnek továbbra is hallgatósága kedvében kell járnia, és ezért kénytelen folyvást annak szintjére süllyedni, miközben a közönség többi tagja egyre fölébe emelkedik: könnyen beláthatjuk, hogy nincs messze a nap, amikor a költészet minden fajtájának alávaló állapotát általában is olyanok fogják elismerni, mint teszik a drámai költészettel igen régóta: és nem is az intellektuális képességek vagy az intellektuális ismeretszerzés csökkenése miatt, hanem mert az intellektuális képességek és az intellektuális ismeretszerzés más, méghozzá különb medrekbe terelődnek, és a költészet művelését és sorsát ráhagyják a modern fűzfapoéták elkorcsosodott ivadékaira, valamint azok olümposzi bíraira, a magazinkritikusokra, akik tovább vitakozhatnak és orákulumként profétálhatnak a költészetről, mintha az még mindig ugyanaz volna, mint volt a homéroszi korban, az intellektuális haladás alfája és ómegája, és mintha nem is léteznének a matematikusok, csillagászok, vegyészek, moralisták, metafizikusok, történészek, politikusok és gazdaságpolitikusok, akik az intellektus felsőbb légkörébe emeltek piramist, hogy annak csúcásáról lent, a messzeségben lássák a modern Parnasszust, és tudván, milyen kis helyet foglal el amaz távlataik átfogó egészében, csak mosolyogjanak a parányi törekvés és korlátolt észlelés felett, amellyel eszelősök és szélhámosok versengenek a költői palmaáért és a kritikusai székért.†

# Study Guide

## Notes & References

† marks Peacock's own notes to the text, while editorial and explanatory notes are indicated by an asterisk (\*). The notes are identified by their respective page numbers.

- \*(101) T. Petronius Arbiter, *Satyricon*, 1.2: "Under such a training it is no more possible to acquire good taste than it is not to stink, if you live in a kitchen" (translated by Alfred R. Allinson).
- \*(102) *meum* and *tuum*, Latin for "mine" and "thine"
- †(102) See the *Odyssey*, passim; and Thucydides, 1.5.
- \*(102) *Panegyric* poetry is dedicated to the praise and glorification of a human, supernatural, or divine entity.
- \*(102) *Numerical modulation*, since Early Modern times, refers to metrical poetry, that is, verse that is governed by intricate patterns of rhythm, depending on the stress relations or the length of consecutive syllables.
- \*(103) Demodocus was a Phaeacian poet, blinded by his Muse and compensated with the talent to sing beautifully sweet poetry (Homer, *Odyssey*, 8.62–67). Thamyris, on the other hand, was a Thracian singer, who was so arrogant that he challenged the Muses to a poetic contest, which he lost. He was therefore blinded, and his musical talents were taken from him, too (Homer, *The Iliad*, 2.594–600).
- \*(103) *ex cathedra*, Latin: "infallibly, with full authority coming from one's position"
- \*(103) Orpheus and Amphion were legendary poets and musicians in Greek antiquity; Orpheus was credited with such power of music that he could make inanimate entities move with it.
- \*(106) Achilles, Hector, and Andromache are human characters in the *Iliad*, while Thetis, Vulcan, and Venus are divinities. The latter two, respectively, are called Hephaestus and Aphrodite in Greek mythology.
- \*(106) "cabbage warmed up again" (Horace, *Odes*, 1.1, 28)
- \*(106) "standing on one foot" (Horace, *Satires*, 1.4, 10)
- \*(106) "for the sake of God" (French)
- \*(108) This is not an actual quotation, only a parody of how the "Lake Poets" might have thought.
- \*(109) Dryads and Naiads are two varieties of nymphs (female mythological beings), differentiated by their respective dwelling places, among other things.
- \*(109) The medieval name of the Peloponnesian Peninsula.
- \*(109) The references in this paragraph are as follows: Walter Scott (1772–1831), notable author of Scottish historical novels; George Gordon, Lord Byron (1788–1824), author of the epic poem *Don Juan*; Robert Southey (1774–1843), already poet laureate at the time of the writing of Peacock's essay, the third great representative of the "Lake Poets" besides Wordsworth and Coleridge; William Wordsworth (1770–1850), co-author, with

## Kalauz

### Jegyzetek & hivatkozások

† jelzi Peacock saját, a szöveghez fűzött megjegyzéseit, míg a szerkesztői és magyarázó jegyzeteket csillaggal (\*) tüntettük fel. A jegyzetek a vonatkozó oldalszám alapján azonosíthatók.

- \***(101)** T. Petronius Arbiter, *Satyricon*, 1.2: „Akik ilyen anyatejen nőnek fel, csak olyan jó ízlésre tesznek szert, amilyen jó illatra azok, akik konyhaszagban élnek” (Horváth István Károly fordítása).
- \***(102)** *meum* és *tuum* latinul annyit tesz: „enyém” és „tied”
- †**(102)** Lásd az *Odüsszeiát*, passim: illetve Thuküdidészt, 1.5.
- \***(102)** A *panegirikus* költészet lényege, hogy valamely emberi, természetfeletti vagy isteni lényt dicsőít és magasztal.
- \***(102)** A *numerikus moduláció* a kora újkori angol irodalmi nyelvben a metrikus költészetet jelöli, vagyis az olyan verselést, amelyet bonyolult ritmusképletek vezérelnek, az egymást követő szótagok hangsúlyviszonyainak vagy hosszának megfelelően.
- \***(103)** Démodokosz phaiák költő volt, akit a múzsa megvakított, de cserébe megadta neki a gyönyörűen édes költészet énekének tehetségét (Homérosz, *Odüsszeia*, 8.62–67). Thamürisz viszont trák énekes volt, aki pökhendiségében költői versenyre hívta a múzsákat, és rajtavesztett. Ezért megvakították, és zenei tehetségét is megvonták tőle (Homérosz, *Iliász*, 2.594–600).
- \***(103)** *ex cathedra* (latin): „tévedhetetlenül, az illető pozíciójából fakadó tekintéllyel”
- \***(103)** Orpheusz és Amphión a görög ókor legendás költői és zenészei voltak; Orpheuszt olyan hatalmas zenei erővel ruházták fel, hogy akár élettelen dolgokat is képes volt általa mozgásra bírni.
- \***(106)** Akhilleusz, Hektór és Andromakhé az *Iliász* emberi szereplői, míg Thetisz, Héphaisztosz és Aphrodité istenségek. Az utóbbi kettőt a római mitológiában Vulcanusnak, illetve Venusnak nevezik.
- \***(106)** „újramelegített káposzta” (Horatius, *Ódák*, 1.1, 28)
- \***(106)** „fél lábon állva” (Horatius, *Szatírák*, 1.4, 10)
- \***(106)** „az Isten kedvéért” (francia)
- \***(108)** Ez nem konkrét idézet, hanem pusztá paródiája annak, ahogy a „Tavi Költők” gondolkodhattak e kérdésről.
- \***(109)** A driádok és a najádok a nimfák (nőnemű mitológiai lények) két válfaját jelentik, amelyek élőhelyük tekintetében is eltérnek egymástól.
- \***(109)** A Peloponnészoszi-félsziget középkori neve.
- \***(109)** A bekezdés hivatkozásai sorrendben: Walter Scott (1772–1831), skót tematikájú történelmi regények neves szerzője; George Gordon, Lord Byron (1788–1824), a *Don Juan* írója; Robert Southey (1774–1843) Peacock esszéjének születésekor már koszorús költő, a „Tavi Költők” harmadik nagy képviselője Wordsworth és Coleridge mellett; William Wordsworth (1770–1850) a *Lírai balladák* társszerzője Coleridge mellett,

Coleridge, of the *Lyrical Ballads*, succeeding Southey as poet laureate in 1843; Samuel Taylor Coleridge (1772–1834), whose “Rime of the Ancient Mariner” and “Kubla Khan” fit Peacock’s description; Jeremy Taylor (1613–1667), Anglican cleric and theologian-author during Cromwell’s Protectorate; Immanuel Kant (1724–1804), German idealist philosopher, a founder of modern philosophy; Thomas Moore (1779–1852), author of *Lalla Rookh*; Thomas Campbell (1777–1844), poet of *Gertrude of Wyoming*.

- \***(iio)** Cimmerians were an antique, barbarous people in the regions of the Caucasus; figuratively, their name refers rather unflatteringly to darkness, physical or intellectual.
- \***(iio)** Werther was Johann Wolfgang von Goethe’s (1749–1832) protagonist in the novella *The Sorrows of Young Werther*, whose doomed character launched the so-called “Werther Fever,” a specific manner of clothing and melancholy, in entire Europe.
- \***(iii)** A very common song of triumph.
- †**(iii)** The *Four Ages of Poetry* here alluded to was published in Ollier’s *Literary Miscellany*. Shelley wrote the *Defence of Poetry* as an answer to it; and as he wrote it, it contained many allusions to the article and its author, such as “If I know the knight by the device of his shield, I have only to inscribe Cassandra, Antigone, or Alcestis on mine to blunt the point of his spear”; taking one instance of a favourite character from each of the three great Greek tragedians. All these allusions were struck out by Mr. John Hunt when he prepared the paper for publication in the *Liberal*. The demise of that periodical prevented the publication, and Mrs. Shelley subsequently printed it from Mr. Hunt’s *rifacciamento*, as she received it. The paper as it now stands is a defence without an attack. Shelley intended this paper to be in three parts, but the other two were not written.

#### *A Note on the Text*

This edition is based on H. F. B. Brett-Smith’s 1923 version of the text. Our version, in which the spelling and punctuation have been tacitly modernized and made more consistent, we hope will serve as a reader-friendly yet reliable source text for readers interested in 19th-century criticism and satire.

#### *Biographical Background*

**Thomas Love Peacock** (1785–1866) was born in 1785, a year after the death of Samuel Johnson, the most characteristic figure of the transitory period between Neoclassicism and Romanticism, and an excellent essayist and literary critic. Peacock can be regarded as the follower of Johnson’s heritage. He left school at the age of thirteen and from that time on he was self-educated. He was interested in classical poetry and as this essay proves, he had an immense knowledge about the literature of the antiquity. Peacock worked in an age when Romanticism was the most influential movement; however, his essay “The Four Ages of Poetry” is not dominated by Romantic characteristics. The essay’s mocking and witty style resembles more the ideal of the

1843-tól pedig Southey utóda a koszorús költő tisztségében; Samuel Taylor Coleridge (1772–1834), akinek „Rege a vén tengerészlől”, illetve „Kubla kán” című műveire ráillik Peacock jellemzése; Jeremy Taylor (1613–1667) anglikán pap és a cromwelli Proktorátus jeles teológus-szerzője; Immanuel Kant (1724–1804) német idealista filozófus, a modern filozófia egyik megalapozója; Thomas Moore (1779–1852) a *Lalla Rookh* szerzője; Thomas Campbell (1777–1844) a *Wyomingi Gertrúd* költője.

- \***(II0)** A kimmériaiak egy ókori barbár nép volt a Kaukázus vidékén; átvitt értelemben a nevük, kevésbé hízelgő módon, a fizikai vagy szellemi sötétségre utal.
- \***(II0)** Werther Johann Wolfgang von Goethe (1749–1832) főhőse *Az ifjú Werther szenvedései* című kisregényben, akinek elátkozott sorsa Európa-szerzte „Werther-lázat” robbantott ki, ami az öltözködés és melankólia sajátos modorában öltött testet.
- \***(III)** Közönséges diadalének.
- †**(III)** *A költészet négy korszaka*, melyre hivatkoznak, Ollier *Irodalmi Egyvelegében* jelent meg. Shelley *A költészet védelmét* erre válaszul írta meg; és ahogy ő megírta, sok utalást tartalmazott a szóban forgó cikke és szerzőjére, mint például: „Amint ugyanis a lovagot pajzsa által ismerem meg, Kasszandrát, Antigonét vagy Alkésztiszt kell a magaméra vésnem, hogy kicsorbítsam az ő lándzsáját”; a három nagy görög tragédiaíró egy-egy kedves szereplőjét véve például. John Hunt úr mindezen allúziókat kihúzta, amikor az írást sajtó alá rendezte a *Liberal* számára. A nevezett folyóirat kimúlása azután elejét vette a szöveg megjelenésének, Shelley-né pedig utóbb Hunt úr *rifacciamentójából* nyomtatta ki, úgy, ahogy kézhez kapta. Az esszé jelen formájában támadás nélküli védelem. Shelley szándéka szerint az esszé három részre oszlott volna, de a második és a harmadik nem íródott meg.

### *A forrásszöveg*

A jelen kiadás H. F. B. Brett-Smith 1923-as szövegváltozatán alapul. A központozást és helyesírást külön jelölés nélkül modernizáltuk és egységesítettük, amely változtatásokat a magyar fordítás is tükrözi. Reméljük, kötetünk olvasóbarát, ám megbízható forrásként szolgál a 19. századi kritika és szatíra iránt érdeklődő olvasóink számára.

### *Életrajzi háttér*

**Thomas Love Peacock** (1785–1866) 1785-ben született, egy évvel a klasszicizmus és a romantika közti átmeneti korszak legmeghatározóbb alakjának, a kiváló esszéista és irodalomkritikus Dr. Samuel Johnsonnak a halála után. Joggal tekinthetjük Peacockot a johnsoni hagyomány továbbvivőjeként. Tizenhárom éves korában otthagyta az iskolát és ekkortól autodidakta módon tanult. Leginkább a klasszikus költészet érdekelte és amint azt a jelen esszé is bizonyítja, széleskörű tudással rendelkezett az antik kor irodalmáról. Abban az időben alkotott, amikor a romantika volt az uralkodó stílusirányzat, azonban „A költészet négy korszaka” című esszéjében korántsem a romantikus jegyek a meghatározóak. Az esszét gúnyos és szellemes stílusa inkább köti a 18. század elejére jellemző

age of Augustan literature when the most respected values were wit and the clarity of expression, ideas and thoughts; rather than the stylistic marks of the age Peacock lived in, Romanticism which adored exaggerated emotions and often looked for superhuman forces in the nature.

“The Four Ages of Poetry” is more a satire than a serious piece of criticism on literary history. Stewart even called it a “poker-face joke” (32) and Brett-Smith just a century later than the essay was composed formed the same opinion: “The whole article is written in a vein of mocking wit which makes it a joy to read, but to take it as a serious attack on poetry would be absurd” (x). The mere existence of the essay mocks himself as its writer, who seems to criticize poetry and poets as well as literary criticism and critics, is a poet and a critic as well. The very act of writing this essay can be seen as a witty paradox itself.

“The Four Ages of Poetry” was published in 1820, in the first (and only) print of *Ollier’s Literary Miscellany*. The publisher of the periodical, Charles Ollier, also printed several of Percy Bysshe Shelley’s works, who was Peacock’s intimate friend. The *Miscellany* did not live long enough to publish his response, “The Defence of Poetry” by Shelley. Stewart even suggests that if Peacock and Shelley had not been friends, the “Defence” might not have been written and “The Four Ages of Poetry” would have been forgotten (32). Truly, his contemporaries, who were in their own person attacked, did not write any reaction or reply to the essay, not even Wordsworth, whom Peacock addresses as a “morbid dreamer” (110), reflects in any of his writings to this particular essay.

Stewart argues that the real attack on poetry lies in contemporary society itself, in the age of industrialisation the changing values and the new way of life is what endangers poetry: “in an age of advancing science, the poetic activity must be progressively circumscribed and finally wither away” (33). He concludes that both Shelley and Peacock tried to defend poetry but in two totally different ways. Peacock uses the weapons of wit and mockery whereas Shelley tries to affect the emotions and his writing is poetry itself.

#### *Historical References*

Published in 1820, “The Four Ages of Poetry” denotes and concludes a transitory period in British history, as well as in Peacock’s literary career. Famous for having provoked Shelley’s essay, “A Defence of Poetry” (1821), the text in question shares its historical background, while interpreting it differently. It was a highly ambivalent period. Intellectuals experienced, on the one hand, the disillusionment that followed the failure of the French Revolution and later the protests and rallies for social equality and justice; on the other, the triumph of the expanding British Empire. In 1820, George, Prince of Wales ended his nine-year period as prince regent and ascended to the throne as George IV. The circumstances were given for a retrospective and summarizing work.

augustusi kor eszményeihez, amelyben a legfőbb értéket az elmeél és az ötlet, gondolat és kifejezés tisztasága képviselték, mint Peacock korának stílusjegyeihez, a romantikához, amely az eltúlzott érzelmekért rajongott és gyakran kutatott a természetben fellelhető emberfeletti erők után.

„A költészet négy korszaka” inkább szatíra, semmint komoly kritikai tanulmány az irodalomtörténetről. Stewart „pókerarcú tréfának” (32) nevezte és az esszé keletkezése után egy évszázaddal már Brett-Smith is hasonlóan vélekedett: „Az egész cikk olyan gunyoros szellemességgel íródott, hogy öröm olvasni, de a költészet elleni komoly támadásának venni abszurd volna” (x). Az esszé pusztán léte önmagát gúnyolja, mivel írója, aki látszólag a költészetet és a költőket éppúgy kritizálja, mint az irodalomkritikát és a kritikusokat, maga is költő és kritikus. Magát az esszé megírását is szellemes paradoxonnak tekinthetjük.

„A költészet négy korszaka” 1820-ban jelent meg az *Ollier's Literary Miscellany* című folyóirat első (és egyetlen) számában. A folyóirat kiadója, Charles Ollier nyomtatta ki Percy Bysshe Shelley több művét is. A *Miscellany* azonban nem érte meg, hogy a következő számban lehozhassa a költő válaszát, amelyet a jelen esszé provokált ki. Stewart megkockáztatja, hogy ha Peacock és Shelley nem lettek volna barátok, „A költészet védelme” sosem készül el, s így „A költészet négy korszaka” is feledésbe merült volna (32). Valóban, a kortársak, akiket akár személyükben is ért támadás, nem írtak semmiféle reakciót vagy választ az esszére, még Wordsworth sem utal egyetlen művében sem erre a bizonyos irományra, pedig Peacock „beteges álmodozónak” (110) nevezi.

Stewart szerint a költészet elleni igazi támadás maga a korabeli társadalom, az iparosodás korában a változó értékek és az új életvitel az, ami veszélyezteti a költészetet: „a haladó technika korában a költői tevékenységet a haladás jegyében korlátok közé kell szorítani, míg végül elsorvad” (33). Következtetésképpen azt állítja, hogy Shelley és Peacock egyaránt védelmezni próbálták a költészetet, csak két teljesen más módon. Peacock a szellemes gúnyolódás fegyverét választja, míg Shelley az érzelmekre próbál hatni és írása maga is költészet.

#### *Történelmi vonatkozások*

Az 1820-ban megjelenő „A költészet négy korszaka” egy átmeneti korszakot zár le és foglal össze a brit történelemben és Peacock irodalmi munkásságában egyaránt. A szóban forgó szöveg Shelley „A költészet védelme” (1820) című esszéjének kiprovokálásáról híresült el, ugyanazon történelmi háttérből táplálkozva, azonban máshogy interpretálva azt. Egy kétarcú korszakról lévén szó, az értelmiség egyszerre tapasztalta meg a kiábrándultságot, ami a Francia Forradalmat követte, majd később a tüntetéseket és felvonulásokat a társadalmi igazságosságért és egyenlőségért, és a terjeszkedő Brit Birodalom diadalát. 1820-ban György walesi herceg kilenc év régensi uralkodás után IV. György néven trónra lépett. A körülmények adottak voltak egy visszatekintő és összegző munkához.

From January 1819, Peacock worked as an assistant in the office of the East Indian Company. Among his colleagues were James Mill, the author of highly influential *History of British India* (1818), and his son, John Stuart Mill. Being employed at the Indian House not only gave him financial stability, but also a sense of self-awareness, which probably contributed to the creation of “The Four Ages of Poetry.” For achieving the basic goal of the essay, that is, to hold a uniquely satirical, but not intentionally offensive mirror up to contemporary Romantic poets, he gives a fresh and pertinent combination of classical views on cultural and poetical history. His model was the “view, common in Greek and Roman writers, that the history of humanity manifests a constant decline from the original age of gold through the silver and bronze ages to the present iron age” (Abrams 468).

In the refinement of that concept, Peacock’s method can be connected by several strings to Giambattista Vico’s influential *New Science* (1725, original title *Scienza Nuova*). Peacock embraced the idea of the “cyclical feature of historical development” (Costelloe) and also the steady but never succeeding progress of human society towards perfection, repeatedly “interrupted as it is by a break or return (*ricorso*) to a relatively more primitive condition” (Costelloe). Peacock changes the sequence of the antique writers, beginning his set with the iron age (thus making it equal to the heroic poetry) and continuing it with the golden. Their connection is clearly stated as the latter “finds its materials” (103) in the former. Then comes the age of refinement and civilization, which falls into rejection, the age of brass, “taking a retrograde stride to the barbarisms and crude traditions of the age of iron” (106) and pretending to lead back to nature and revive the golden age, while introducing decline.

The cycle starts again, but this time only in English literature, whose stages ends with the second age of brass, the reign of the Romantics. At this point Peacock openly accuses the men of letters of assisting no more the “useful study” (110) or “intellectual pursuit” (111) of the society, therefore they ought to stop the preoccupation of the “thinking and studious, and scientific and philosophical part of the community” with the subordinate ornamental poetry over the “permanently useful ends and aims” (111).

One can perceive the harshness of these words towards the close friend, Shelley. It is also easily conceivable that broad and personal history corresponds here, and Peacock not only relies on historical facts, but as the newly initiated representative of the Empire, symbolically takes a positivist stance in the name of science and progress. Garnett even states that the essay was “inspired by disappointment at his own failure to command attention as a poet” (14). A historically and philosophically more supportable explanation can be obtained by the comparison of the essay with *New Science*. What we read in Peacock’s as “useful study” (110) or “intellectual pursuit” (111), we find in Vico’s as *scienza*, which stands for the rendering of the facts of the human world to an intelligible whole (Costelloe). Peacock, a suit and tie satirist, uses his wit to provoke his contemporaries, although hardly able to disguise an optimistic belief in human society.

1819 januárjától Peacock alkalmazottként a Kelet-indiai Társaságnál dolgozott. Munkatársai között volt James Mill, aki leginkább a nagy hatást gyakorló *Brit-India Története* (1818) szerzőjeként ismert, és fia, John Stuart Mill. Állása a társaságnál nemcsak anyagi biztonságot nyújtott neki, hanem az öntudatosság érzetét is, ami hozzájárulhatott a „A költészet négy korszaka” megírásához. Az esszé alapvető céljának eléréséhez, hogy egyedülállóan szatirikus, de nem szándékosan bántó tükröt tartson a kortárs romantikus költőknek, klasszikus nézetek találó, friss vegyülékét használja fel a művelődés- és irodalomtörténet területéről. Modellként használta a „görög és római szerzők azon általános nézetét, hogy az emberiség történelme folyamatos hanyatlás az eredeti aranykorból az ezüst- és bronzkoron át a jelenlegi vaskorba” (Abrams 468).

Ennek a koncepciónak a finomításakor Peacock számos szálon keresztül kapcsolódik Giambattista Vico nagyhatású *Új tudományához* (1725, eredeti cím *Scienza Nuova*). Peacock felkarolta a „történeti fejlődés ciklikusságának” (Costelloe) gondolatát, és az emberi társadalom állandó, de soha be nem fejeződő haladását a tökéletesség felé, amit ismételten „megszakít egy törés vagy egy viszonylag primitívebb állapothoz való visszatérés (*ricorso*)” (Costelloe). Peacock megváltoztatja az antik írók által felállított sorrendet, saját rendszerét a vaskorral kezdve (melyet így a heroikus költészetnek feleltet meg), amit az aranykorral folytat. Kapcsolatukat tisztán jelzi is: utóbbi „anyagát a vaskorból meríti” (103). Ezután a csiszoltság kora jön, a civilizáltsága, amely ezek megtagadásába, a rézkorba torkoll, s ez utóbbi „visszafordul a vaskor barbarizmusai és durva hagyományai felé” (106), miközben a természethez való visszatéréstől és az aranykor felélesztéséről prédikál, jóllehet csak a hanyatlást vezeti be.

A ciklus újrakezdődik, de most már csak az angol irodalomban, melynek állomásai a második bronzkorral, a romantikusok uralmával érnek véget. Ezen a ponton Peacock nyíltan megvádolja az irodalmárokat, hogy nem segítik többé a társadalom „hasznos tudományát” (110) és „intellektuális tudásszomját” (111), ezért fel kell hagyniuk azzal, hogy elhanyagolják a „végérvényesen hasznos célokat és eredményeket” az alábbvaló költészet javára, amely károsan lefoglalja a társadalom „gondolkodó és tanulékony vagy tudós és filozófus részét” (111).

Kíméletlenséget érezhetünk e szavakból a közeli barát, Shelley felé. Könnyen elképzelhető, hogy a szélesebb körű és a személyes történelem itt összefügg, és Peacock már nemcsak történelmi tényekre támaszkodik, hanem, mint a Birodalom újonnan megválasztott képviselője, szimbolikusan pozitívista álláspontra helyezkedik a tudomány és a haladás nevében. Garnett egyenesen azt állítja, hogy az esszét „az a személyes kudarc sugallta, hogy nem tudott elég figyelmet kelteni saját költészetével.” Történetszemléleti és filozófiai szempontból jobban védhető az a magyarázat, amit az *Új tudomány* való összehasonlításakor kapunk. Ami Peacocknál „hasznos tudomány” (110) és „intellektuális tudásszomj”, az Vicónál a *scienza*, végső soron az emberi világ tényeinek érthető egésze rendezése (Costelloe). Peacock, a vérbeli szatirikus, minden szellemességét bevetve provokálja kortársait, de így is alig tudja elrejtetni optimista hitét az emberi társadalomban.

### *Social Considerations*

According to Peacock, poetry has been accompanying our civilization from its very beginning and its effect is quite negative on people, and on society in general. In the iron age of poetry, four trades flourished: priest, beggar, thief, and king. While most people claimed that they belonged to the beggar class, the most populated was always the thief class (which is in a sense the class of poets as well). Hunger for power was the main driving force among people at this time: men had to be great warriors, who were the greatest later became chieftains, who were the strongest chiefs finally acquired the title of king.

The poets of that time, the so-called bards, were inciting this spirit through singing songs about the greatest warriors, the cruellest brutes, and generally about the conquests of the current king. Peacock states that poetry originates from this crude, barbarian era, and it has got stuck on this intellectual level ever since. Furthermore, bards were the sole depositories of all the knowledge of their age; although, they only split mysterious tales, myths about supernatural, fictional creatures instead of facts and the truth. They even used these tales in order to further popularize their current leaders: anyone could be the son of a particular god, or the guardian spirit of the nearby natural wonders. Since they were the intellectuals of their time, they were aware of the rotten nature of their surroundings, but did not care: they profited from the ignorance and illiteracy of the people.

When in the golden age it became obvious that men are less than gods the core values of society changed. Instead of their divine origins leaders started to stress their relationship with the founder of the particular state or group: the bloodline of people, the nostalgia towards the heroes of the iron age became dominant. The single most important topic became the history of their ancestors. While many other arts appeared this time, poetry remained the most influential on society. With this age the poetry reach its maturity, but from this point it became less and less potent: history stepped over the limited use of poetry. People started to be interested in facts, philosophy, and various sciences besides the beauties of poetry.

While in the silver age poetry had developed besides morality, philosophy, and science, it ultimately failed to keep up with them in importance and was slowly forced into their shadow. Poetry was mere imitation of its previous self from the age of iron and gold: it did not provide anything new. Even in the era of brass it had to remount the barbarian traditions of the age of iron. During these four ages of classic poetry a reasonably well-organized civilization had flourished and operated; though, with the dawn of modern poetry, society flew back to a dark age through the invasions of the barbarian tribes. However, at this time books and previous knowledge was already available for a portion of mankind, and new kind of poets quickly emerged from the ashes. While they were as fruitful as the classics, these poets were much more plain and brutish. Legends and mysticism became popular once again and poetry further supported the fall of ancient knowledge. The classic four ages of poetry started to repeat themselves: in the dark

### *Társadalmi áttekintés*

Peacock szerint a költészet a kezdetek óta végigkísérte civilizációnkat, hatása pedig meglehetősen negatív az emberekre és a társadalmunkra úgy általában. A költészet vas-korában négy szakma virágzott: a pap, a koldus, a tolvaj, és a király. Bár a legtöbben a koldus osztályába sorolták volna magukat, mind közül a tolvaj volt a legnépesebb (mely bizonyos szempontból a költők osztálya is). Ekkoriban a legtöbb embert a hatalomvágy hajtotta: ehhez nagy harcosná kellett válni, a legnagyobb harcosokból végül törzsfőnök lett, a legerősebb főnök pedig végül felvehetette a királyi címet.

A kor költői, az úgynevezett bárdok, a nagy harcosokról, a legvadabb barbárokról, és úgy általánosságban az aktuális király legnagyobb hódításairól szóló dalaikkal ezt a szellemiséget éltették. Peacock állítása szerint a költészet ebből a durva, barbár korból származik, és ezen az értelmi szinten ragadt azóta is. Továbbá a bárdok voltak koruk minden tudásának egyedüli birtokosai; ennek ellenére tények és igazság helyett csak misztikus történeteket, természetfeletti lényekről szóló mítoszokat adtak a népnek. Arra használták ezeket a meséket, hogy a kor vezetőit tovább népszerűsítsék: bárkit megtettek az istenek vagy természeti csodákhoz kötődő védőszellemek leszármazottjának. Mivel ők voltak koruk értelmisége, tisztában voltak környezetük romlott természetével, de különösebben nem érdekelte őket: a tudatlanságon és tanulatlanságon húztak hasznot.

Mikor az aranykorban nyilvánvalóvá vált, hogy az ember kevesebb, mint az isten, a társadalom alapértékei megváltoztak. Az isteni származásuk helyett a vezetők az állam vagy csoport alapítójához fűződő rokonságukat hangsúlyozták: az emberek vérvonala, a vaskorszak hőseihez fűződő nosztalgia vezető szerepet kapott. Az elődök történelme a legfontosabb témává lépett elő. Bár több művészet is megjelent ekkoriban, a költészet maradt a legbefolyásosabb a társadalomra. Ebben a korban lépett felnőttkorába a költészet, majd ettől a ponttól fokozatosan elvesztette hatalmát: míg a történelem túl nem lépett rajta. Az embereket a szépség mellett a tények, a filozófia, és a különféle tudományok is érdekelni kezdték.

Míg az ezüstkorbán a költészet a moralitás, a filozófia, és a tudomány mellett fejlődött, végül nem tudott lépést tartani és felőni hozzájuk fontosságban, így lassan az árnyékukba szorult. A költészet pusztá utánzatává vált a vas- és aranykorból fennmaradt önmagának; képtelen volt a megújulásra. A bronzkorban már a vaskorszak barbár hagyományaihoz kényszerült visszanyúlni. A klasszikus költészet négy korszakában egy meglehetősen jól szervezett civilizáció virágzott és működött; míg a modern költészet hajnalával a társadalom a barbár törzsek támadása miatt egy sötét korba hanyatlott. Ekkoriban azonban a könyvek, és velük a korábbi tudás már elérhető volt az emberiség egy bizonyos hányada számára, és a hamvakból hamar új költők jöttek világra. Míg termékenységben rivalizáltak a klasszikusokkal, jóval durvábbak és egyszerűbbek voltak náluk. A legendák és a miszticizmus ismét teret nyert, és a költészet tovább támogatta az ősi tudás elvesztését. A költészet klasszikus négy kora megismételte önmagát: új civilizá-

ages whole new civilizations were built on the conquests of warriors (knight and paladins) and kings. At this time society was formed by Christianity and the mysticism of its priests, nuns, and monks, and poetry greatly aided this social degradation.

While the new gold and silver age regained some of the charm of the classic eras, it was inevitably destined to fall again. Poetry had no further effect on society after its fall since true poetry is closely related to nature. Society is an artificial organization, so it is not poetry's natural place of operation. According to Peacock, poetry should leave society alone; it is not as productive as other art forms, since its natural medium is the primitive barbarism. Since currently the poet's is itself a semi-barbarian trade, in modern society, Peacock argues, there is no place for poetry and its influence any more.

### *Religious References*

There are several religious references in Peacock's "The Four Ages of Poetry," both from classical Greco-Roman mythology and Christianity. The title, which the whole essay is centred on, is itself a religious reference: the different ages of poetry related to various metals is an ancient concept originated from Greek myths where the world was divided into various metals similarly.

According to Peacock, religion has always been a part of mankind, closely related to poetry as well. Priests held the only trade which constantly flourished during the four ages of poetry. Poets sometimes worked as priests as well since in the age of iron poets were theologians and moralists too. In their works, they were inspired by natural wonders and objects, such as stones, waterfalls, forests, which they thought were inhabited by spirits and deities. Gods and goddesses, nymphs, genii, and daemons lived everywhere and marvellous tales were part of mankind's belief. Gods and goddesses were also genuine explanations for the power of certain kings and chiefs since through the songs of bards, the iron age versions of poets, folk tend to believe that their leaders were sons of gods and divine beings.

In the age of gold, the tutelary gods and the ancestors of a civilization became one and the same. The founders, the heroes of the iron age became the new gods: current kings and leaders were praised after their predecessors and their aim was to be known as worthy descendants of their divine heritage. Various disputes and speculations also appeared at this age: people were curious about the nature of man, our mind, the creation of the world, and morality, like the fight between good and bad. These questions bit off a portion of poetry's undivided audience: people started to think about the world and this led to newer concepts of religion and philosophy.

While the classic ages of silver and brass were mostly an imitation of the golden and iron ages, ultimately a new dark age followed them and modern poetry started its own four ages, producing its own religion and heroes. Christianity became dominant, and new heroes like Charlemagne and his Paladins, Arthur and his holly knights emerged. This new religion led to crazy fanaticism and loss of ancient knowledge: illiteracy was

ciók épültek a sötét korok harcosainak (lovagoknak és királyoknak) a hódításaira. A társadalmat a kereszténység és papjainak, nővéreinek, szerzeteseinek misztikája formálta, a romlásban pedig a költészet is cinkosuk volt.

Bár az új arany- és ezüstkor visszaszerzett valamennyit a klasszikus korok csillogásából, elkerülhetetlen volt újbóli bukásuk. A költészet elvesztette befolyását a társadalom felett, hiszen a természettel közeli rokon. A társadalom pedig egy mesterséges szerveződés, így nem is tartozik a költészet természetes működési közegehez. Peacock szerint a költészetnek békén kellene hagynia a társadalmat, mivel természetes közege a primitív barbarizmus. Mivel a költőség jelenleg maga is félbarbár szakma, a modern társadalomban, véli Peacock, nincs többé helye: se a költészetnek, se bármilyen hatásának.

### *Vallási utalások*

Peacock „A költészet négy korszaka” című művében számos vallási utalás található, mind a klasszikus görög-római mitológiából, mind a kereszténységből. Már maga a cím, amely köré az esszé rendeződik, ilyen hivatkozás: a görög mítoszokban a világ története hasonlóképpen volt felosztva fémekről elnevezett korokra, ezt az ősi hagyományt követi a költészet különféle korainak fémekről való elnevezése.

Peacock szerint a vallás mindig is az emberiség részét képezte, és a költészettel is szoros kapcsolatban állt. A papi hivatás volt az egyetlen, amely a költészet mind a négy korszakában virágzott. A költők néha papokként is funkcionáltak, hiszen a vaskorszakban a teológiával és moralitással is foglalkoztak. A munkájukat természeti források és objektumok inspirálták, kövek, vízesések, erdők, melyekről úgy gondolták, szellemek és istenségek lakhelyeül szolgálnak. Istenek és istennők, nimfák, dzsinnek és démonok laktak mindenhol, a csodálatos mesék pedig a hitvilág részét képezték. Az istenek és istennők továbbá hiteles magyarázatként szolgáltak a királyok és főnökök hatalmára, hiszen a bárdok, a vaskorszak költői dalaikkal meggyőzték a népet, hogy a vezetőik isteni származásáról.

A költészet aranykorában a védelmező istenek és a civilizáció ősapái egygyé és ugyanazá váltak. Az alapítók, a vaskorszak hőszai lettek az új istenek: a mostani királyokat és vezetőket elődeiken keresztül dicsérték, és céljukká vált, hogy a nép úgy ismerje őket, mint isteni örökség méltó leszármazottait. A különféle viták és találgatások szintén ebben a korban tűntek fel: az emberek érdeklődni kezdtek az emberi természet, az elménk, a világ létrejötte, a moralitás, és a jó és rossz harca iránt. E kérdések megosztották a költészet eddig egységes hallgatóságát: az emberek elkezdtek a világon gondolkodni, s ennek kapcsán új vallási és filozófiai irányelvek jelentek meg.

Míg a klasszikus ezüst- és bronzkorszak főleg az arany- és vaskor utánzását jelentette, végül egy új, sötét korszak követte őket, mellyel a modern költészet saját négy korszakot indított, és megalkotta a maga vallását és hőseit. A kereszténység vezető szerepet kapott, és olyan új hősök emelkedtek fel, mint Nagy Károly, Artúr király és szent lovagjaik. Az új vallás örült fanatizmushoz és az ősi tudás széthullásához vezetett: az

very common; therefore, monks, priest, and nuns who were the intellectuals of this time became somewhat mystical for ordinary people, sometimes they were depicted as alchemists and wizards.

In the modern days, poetry which follows certain religious or mystical tendencies is the strangest, the most laughable according to Peacock: both Wordsworth's and Coleridge's poetry is based on either village legends (which once were religious acts and stories back in previous eras) or dreams and visions from crazy, continental theologians and metaphysical thinkers. Furthermore, poetry is revisiting these barbarian tradition as well, constantly using themes like spirits, nature, and illusions plainly, unintellectually to entertain the masses.

írástudatlanság mindennapossá vált; így a szerzetesek, papok és apácák, a kor értelmisége rejtélyessé vált a köznép számára, akik néha alkímistákként és varázslókként ábrázolták őket.

A saját korában az a költészet, amely különféle vallásos vagy misztikus irányzatokat követ, a legfurcsább, egyben a legnevetségesebb is Peacock szemében: mind Wordsworth, mind Coleridge költészete falusi legendákból származik (melyek a korábbi korokban vallásos rítusokként és történetekként szolgáltak), vagy örült, kontinentális teológusok és filozófusok vízióiból és álmaiból merít. Tehát a költészet folyton visszatér barbár gyökereihez, szellemekhez, a természethez, illúziókhöz, csak hogy egyszerűen, ostobán szórakoztassa a tömeget.

## *Credits*

### **Translated by**

Nanetta Lőrinc, Katalin Mikó, Nóra Tala

### **Edited by**

Katalin Mikó & Bianka Soponyai

*Biographical Background / Életrajzi háttér* • Viktória Kondi  
*Historical References / Történelmi hivatkozások* • Mátyás Zoltán Szabó  
*Social Considerations / Társadalmi megfontolások* • András Pádár  
*Religious References / Vallási utalások* • András Pádár

*Percy Bysshe Shelley*

# **A Defence of Poetry**

**A költészet védelme**

According to one mode of regarding those two classes of mental action which are called reason and imagination, the former may be considered as mind contemplating the relations borne by one thought to another, however produced; and the latter as mind acting upon those thoughts so as to colour them with its own light, and composing from them, as from elements, other thoughts, each containing within itself the principle of its own integrity. The one is the *τό ποιεῖν*, or the principle of synthesis, and has for its objects those forms which are common to universal nature and existence itself; the other is the *τό λογίζεσθαι*,\* or principle of analysis, and its action regards the relations of things, simply as relations; considering thoughts, not in their integral unity, but as the algebraical representations which conduct to certain general results. Reason is the enumeration of quantities already known; imagination is the perception of the value of those quantities, both separately and as a whole. Reason respects the differences, and imagination the similitudes of things. Reason is to imagination as the instrument to the agent, as the body to the spirit, as the shadow to the substance.

Poetry, in a general sense, may be defined to be “the expression of the imagination,” and poetry is connate with the origin of man. Man is an instrument over which a series of external and internal impressions are driven, like the alternations of an ever-changing wind over an Æolian lyre, which move it, by their motion, to ever-changing melody. But there is a principle within the human being, and perhaps within all sentient beings, which acts otherwise than in the lyre, and produces not melody alone, but harmony, by an internal adjustment of the sounds or motions thus excited to the impressions which excite them. It is as if the lyre could accommodate its chords to the motions of that which strikes them, in a determined proportion of sound; even as the musician can accommodate his voice to the sound of the lyre. A child at play by itself will express its delight by its voice and motions; and every inflexion of tone and every gesture will bear exact relation to a corresponding antitype in the pleasurable impressions which awakened it; it will be the reflected image of that impression; and as the lyre trembles and sounds after the wind has died away, so the child seeks, by prolonging in its voice and motions the duration of the effect, to prolong also a consciousness of the cause. In relation to the objects which delight a child, these expressions are what poetry is to higher objects. The savage (for the savage is to ages what the child is to years) expresses the emotions produced in him by surrounding objects in a similar manner; and language and gesture, together with plastic or pictorial imitation, become the image of the combined effect of those objects and of his apprehension of them. Man in society, with all his passions and his pleasures, next becomes the object of the passions and pleasures of man; an additional class of emotions produces an augmented treasure of expressions; and language, gesture, and the imitative arts, become at once the representation and the medium, the pencil and the picture, the chisel and the statue, the chord and the harmony. The social sympathies, or those laws from which as from its elements society results, begin

Egy lehetséges értelmezés szerint a szellemi tevékenység két fajtája közül, melyeket észnek és képzeletnek neveznek, az előbbinél az elme az egyik gondolatot a másikhoz fűző viszonyokat szemléli, bárhogyan jöjjenek is azok létre, az utóbbinál pedig az elme hatása alá vonja e gondolatokat, hogy saját fényével színezzék őket, s mint alkotóelemekből új gondolatokat hoz belőlük létre, melyek mindegyike önmagában hordozza benső osztatlanságának princípiumát. Az egyik a *τό ποιεων*, vagyis a szintézis elve, s tárgyai azok a formák, melyek az egyetemes természetet és magát a létet jellemzik, a másik a *τό λογιζεων*,\* vagyis az analízis elve, mely a dolgok viszonyait egyszerűen mint viszonyokat vizsgálja, a gondolatokat pedig nem inherens egységükben szemléli, hanem úgy, mint valami számtani képleteket, amelyek bizonyos általános eredményekhez vezetnek. Az ész a már ismert mennyiségek számba vétele; a képzelet ezen mennyiségek értékének észlelése, külön-külön és együttesen egyaránt. Az ész a dolgok különbségét tartja szem előtt, a képzelet hasonlóságait. Az ész a képzelethez képest olyan, mint az eszköz a cselekvőhöz képest, mint a test a szellemhez képest, az árnyék a valósághoz képest.

A költészetet általános értelemben úgy határozhatjuk meg, mint „a képzelet kifejeződését”, és a költészet egykorú az ember eredetével. Az ember hangszer, melyre külső és belső benyomások sora hat, s ezek, mint az örökké változó szél az colhárfából, örökkön változó dallamot váltanak ki belőle. Ám van az emberi lényben, és talán minden más érző lényben is egy olyan elv, amelytől az másként működik, mint a hárfa, s nem csupán dallam csendül fel benne, hanem harmónia is azáltal, hogy a kiváltott hangokat vagy az így keletkező mozgásokat bensejében az őket kiváltó benyomásokhoz alakítja. Mintha a hárfa képes lenne húrjait a hangok egymáshoz való meghatározott viszonya révén az őket megmozgató szélhez igazítani, épp ahogy az énekes hangját a hárfa hangjához igazítja. A magában játszadozó gyermek örömet hangjával és mozdulataival fejezi ki; s hangjának minden változása és minden gesztusa – mint élményének tükörképe – pontosan követi az annak megfelelő, az örömet felébresztő kellemes benyomásokból származó előképet; és amint a hárfa tovább rezeg és zeng azután is, hogy elhalt a szél, hangjával és mozdulataival a gyermek is megpróbálja meghosszabbítani a hatást, hogy meghosszabbodjék a kiváltó ok is, melyet megtapasztalt. A gyermeket örömmel eltöltő tárgyakhoz e kifejezési formák úgy viszonyulnak, mint a költészet a magasabb rendű tárgyakhoz. A vadember is (mert a történelmi korokhoz viszonyítva a vadember olyan, mint a gyermek az esztendőkkal mérve) hasonló módon fejezi ki az őt körülvevő tárgyaktól benne életre keltett érzéseket; a nyelv és a mozdulatok pedig a plasztikus és festői utánzással együtt képi megjelenítései lesznek annak, ahogy ezen tárgyak együttesen hatnak rá, illetve ahogy észleli őket. Később a társadalmi ember válik az ember szenvedélyeinek és örömeinek tárgyává, minden szenvedélyével és örömeivel együtt; az érzelmek ezen új osztálya megnagyobbítja a kifejezések kincsesládáját; a nyelv, a mozdulatok és az ábrázoló művészetek pedig megjelenítés és eszköz lesznek egyszerre, ceruza és kép, véső és szobor, húr és harmónia. A társadalmi érzület, avagy azon törvények köre, melyekből mint alkotóelemekből a

to develop themselves from the moment that two human beings coexist; the future is contained within the present as the plant within the seed; and equality, diversity, unity, contrast, mutual dependence become the principles alone capable of affording the motives according to which the will of a social being is determined to action, inasmuch as he is social; and constitute pleasure in sensation, virtue in sentiment, beauty in art, truth in reasoning, and love in the intercourse of kind. Hence men, even in the infancy of society, observe a certain order in their words and actions, distinct from that of the objects and the impressions represented by them, all expression being subject to the laws of that from which it proceeds. But let us dismiss those more general considerations which might involve an enquiry into the principles of society itself, and restrict our view to the manner in which the imagination is expressed upon its forms.

In the youth of the world, men dance and sing and imitate natural objects, observing in these actions, as in all others, a certain rhythm or order. And, although all men observe a similar, they observe not the same order in the motions of the dance, in the melody of the song, in the combinations of language, in the series of their imitations of natural objects. For there is a certain order or rhythm belonging to each of these classes of mimetic representation,\* from which the hearer and the spectator receive an intenser and purer pleasure than from any other: the sense of an approximation to this order has been called taste by modern writers. Every man, in the infancy of art, observes an order which approximates more or less closely to that from which this highest delight results: but the diversity is not sufficiently marked, as that its gradations should be sensible, except in those instances where the predominance of this faculty of approximation to the beautiful (for so we may be permitted to name the relation between this highest pleasure and its cause) is very great. Those in whom it exists in excess are poets, in the most universal sense of the word; and the pleasure resulting from the manner in which they express the influence of society or nature upon their own minds, communicates itself to others, and gathers a sort of reduplication from that community. Their language is vitally metaphorical; that is, it marks the before unapprehended relations of things, and perpetuates their apprehension, until the words which represent them become through time signs for portions and classes of thoughts instead of pictures of integral thoughts; and then if no new poets should arise to create afresh the associations which have been thus disorganized, language will be dead to all the nobler purposes of human intercourse. These similitudes or relations are finely said by Lord Bacon to be “the same footsteps of nature impressed upon the various subjects of the world”\* and he considers the faculty which perceives them as the storehouse of axioms common to all knowledge. In the infancy of society every author is necessarily a poet, because language itself is poetry; and to be a poet is to apprehend the true and the beautiful, in a word the good which exists in the relation, subsisting, first between existence and perception, and secondly between perception and expression. Every

társadalom létrejön, abban a percben kezd kialakulni, hogy két ember egymás mellett létezik; úgy tartalmazza a jelen a jövőt, mint a mag a növényt; s az egyenlőség, sokféleség, egység, ellentét, kölcsönös függés válik olyan elvvé, amely mint lelki ok egyedül képes egy társas lény akaratát tettekre sarkallni, amennyiben valóban társas természetű; és ezek képezik az élvezetet az érzékelésben, az erényt az érzelemben, a szépséget a művészetben, az igazságot az okfejtésben és a szeretetet a hasonlóak érintkezésében. Ezért az emberek már a társadalom gyermekkorában szavaikban és tetteikben bizonyos rendhez igazodnak, mely különbözik a tárgyak, illetve az általuk keltett benyomások rendjétől, mivel a kifejezés minden formája alá van vetve az eredetéből következő törvényeknek. Hagyjuk azonban azokat az általánosabb megfontolásokat, melyek maguknak a társadalom elveinek vizsgálatához vezetnének, és szenteljük figyelmünket annak, ahogyan különböző megjelenési formáiban a képzelet kifejezésre jut.

A világ ifjúkorában az emberek táncolnak és énekelnek és természeti tárgyakat utánognak, s e tettekben, mint minden egyben, bizonyos ritmushoz vagy rendhez igazodnak. És, noha minden ember hasonló rendhez igazodik, mégsem egyazon rendhez igazodnak a tánc mozdulataiban, az ének dallamában, a nyelv elrendeződéseiben, a természeti tárgyak utánzásának sorozatában. Merthogy a mimetikus megjelenítés\* eme osztályainak mindegyikéhez bizonyos rend vagy ritmus tartozik, melyből a hallgató és a néző mélyebb és tisztább élvezetet nyer, mintha abban bármilyen más rend érvényesülne: épp e rend megközelítésének érzékét nevezik a modern írók ízlésnek. A művészet gyermekkorában minden ember olyan rendhez igazodik, amely vagy jobban vagy kevésbé közelíti meg azt, amiből ez a legmagasabb öröm származik: de a sokféleség nem elég szembeszökő ahhoz, hogy árnyalatait érzékelni lehessen, kivéve azokat az eseteket, ahol kivételesen közel kerül a kifejezés a széphez (mert talán ezzel a szóval jelölhetjük a legnagyobb öröm és a kiváltó oka közötti viszonyt). Azok, akik a legnagyobb mértékben rendelkeznek a megközelítés képességével, költők a szó legegyetemesebb értelmében; s az abból fakadó élvezet, ahogyan kifejezik a társadalom vagy a természet rájuk gyakorolt hatását, mások iránt is megnyilatkozik, s így bizonyos értelemben megkétszereződik a közösségen belül. Nyelvük élő, minthogy metaforikus; vagyis felmutatja a dolgok között korábban fel nem ismert kapcsolatokat, s e felismerést fenntartja mindaddig, míg nem a kapcsolatokat megjelenítő szavak az idő múlásával osztatlan gondolatok képei helyett gondolatöredékek vagy gondolatosztályok jeleivé válnak; s ha ezután nem lépnek fel új költők, hogy újjáteremtsék az immár szétesett asszociációkat, a nyelv elveszíti vitalitását az emberi érintkezés minden nemesebb célja számára. E hasonlatosságok vagy viszonyok Lord Bacon találó szavaival „ugyanannak a természetnek a lábnyomai a világ különféle létezőiben”\* – s ő maga ezek észlelésének képességét olyan axiómák tárházának tekinti, amelyek minden tudás közös alapját képezik. A társadalom gyermekkorában mindenki, aki a nyelvet használja, szükségképpen költő, mivel a nyelv maga költészet; s költőnek lenni annyi, mint megérteni az igazat és a szépet, egyszóval a jót, amely először a létezés és az észlelés, másodsor pedig az észlelés és a kifejezés közötti viszonyban áll fenn. Min-

original language near to its source is in itself the chaos of a cyclic poem: the copiousness of lexicography and the distinctions of grammar are the works of a later age, and are merely the catalogue and the form of the creations of poetry.

But poets, or those who imagine and express this indestructible order, are not only the authors of language and of music, of the dance and architecture and statuary and painting; they are the institutors of laws and the founders of civil society and the inventors of the arts of life and the teachers, who draw into a certain propinquity with the beautiful and the true that partial apprehension of the agencies of the invisible world which is called religion. Hence all original religions are allegorical, or susceptible of allegory, and like Janus have a double face of false and true. Poets, according to the circumstances of the age and nation in which they appeared, were called in the earlier epochs of the world legislators or prophets: a poet essentially comprises and unites both these characters. For he not only beholds intensely the present as it is, and discovers those laws according to which present things ought to be ordered, but he beholds the future in the present, and his thoughts are the germs of the flower and the fruit of latest time. Not that I assert poets to be prophets in the gross sense of the word, or that they can foretell the form as surely as they foreknow the spirit of events: such is the pretence of superstition which would make poetry an attribute of prophecy, rather than prophecy an attribute of poetry. A poet participates in the eternal, the infinite, and the one; as far as relates to his conceptions, time and place and number are not. The grammatical forms which express the moods of time, and the difference of persons and the distinction of place are convertible with respect to the highest poetry without injuring it as poetry, and the choruses of Æschylus, and the book of Job, and Dante's *Paradiso* would afford, more than any other writings, examples of this fact, if the limits of this essay did not forbid citation. The creations of sculpture, painting, and music are illustrations still more decisive.

Language, colour, form, and religious and civil habits of action are all the instruments and materials of poetry; they may be called poetry by that figure of speech\* which considers the effect as a synonym of the cause. But poetry in a more restricted sense expresses those arrangements of language, and especially metrical language, which are created by that imperial faculty whose throne is curtained within the invisible nature of man. And this springs from the nature itself of language, which is a more direct representation of the actions and passions of our internal being and is susceptible of more various and delicate combinations than colour, form, or motion, and is more plastic and obedient to the control of that faculty of which it is the creation. For language is arbitrarily produced by the imagination and has relation to thoughts alone; but all other materials, instruments and conditions of art have relations among each other, which limit and interpose between conception and expression. The former is as a mirror which reflects, the latter as a cloud which enfeebles, the light of which both are mediums of communication. Hence the fame of sculptors, painters and musicians, although the

den ősnely, amely nem távolodott még el forrásától, kaotikusan áradó ciklikus költemény; a terebélyes szótárak és a nyelvtani megkülönböztetések későbbi kor művei, s csupán katalogizálják és formák köré rendezik a költészet műalkotásait.

De a költők, vagyis azok, akik e lerombolhatatlan rendet elképzelik és kifejezik, nem csupán a nyelvet hozzák létre és a zenét, a táncot, az építészetet, a szobrászatot és festészetet: ők a törvények szerzői is és a polgári társadalom megalapozói és az életmód megújítói és ők a tanítók, akik a láthatatlan világ hatóerőiről való részleges sejtelmek, valamint a szép és az igaz között valamiféle kapcsolatot állítanak fel, amit vallásnak nevezünk. Ennélfogva minden ősvallás allegorikus, vagy értelmezhető allegorikusan, s Janushoz hasonlóan két arca van, a hamis és az igaz. A költőket, azon kor és nemzet körülményeinek megfelelően, amelyben megjelentek, a világ megelőző korszakaiban törvényalkotóknak vagy prófétáknak nevezték: a költő lényegileg foglalja magában és egyesíti e két sajátosságot. Hiszen nemcsak hogy mélységében szemléli a jelent, amint az van, és felfedi azokat a törvényeket, melyek szerint a jelenvaló dolgoknak el kell rendeződniük, de a jövőt is látja a jelenben: gondolatai az utolsó idők virágainak és gyümölcszeinek csirái. Nem mintha azt állítanám, a költők próféták a szó közönséges értelmében, vagy hogy ugyanolyan biztonsággal képesek megjósolni az események formáját, mint ahogyan előre látják azok szellemét: ez afféle hivalkodó babonáság, amely a prófécia sajtóságává tenné a költészetet, nem pedig a költészet sajtóságává a prófétálást. A költő részesül az örökből, a végtelenből és az egyből; az ő fogalmainak viszonyában idő és hely és szám nem létezik. A nyelvtani formák, amelyek kifejezik az időviszonyokat és a szemlélek közti különbséget és a tér elkülönülését, anélkül cserélhetők fel a legmagasabb költészetben, hogy megsértenénk annak költőiségét, s Aiszkhülosz kórusai, Jób könyve és Dante *Paradicsoma* minden más írásnál több példát kínálna e tény alátámasztására, ha értekezésem korlátai nem vetnének gátat az idézésnek. A szobrászat, festészet és a zenei műalkotások még ennél is meggyőzőbb bizonyítékkal szolgálnának.

A nyelv, a szín, a forma s a vallási és polgári cselekvésmódok mind a költészet eszközei és anyagai; költészetnek nevezhetjük őket azzal a nyelvi alakzattal\* élve, amely a hatást az okkal egyértelműnek tekinti. De a költészet szűkebb értelemben a nyelv, és különösen a metrikus nyelv ama elrendeződéseit jelenti, amelyeket az a fenséges képesség teremt meg, melynek trónusa az ember láthatatlan természetében áll elfüggönyözve. Ez pedig magának a nyelvnek a természetéből fakad, mert a nyelv közvetlenebbül tudja megjeleníteni belső lényünk cselekedeteit és szenvedélyeit, és változatosabb és kifinomultabb összekapcsolódásra képes, mint a szín, a forma vagy a mozgás, s képlékenyebben engedelmeskedik azon képesség irányításának, amelynek teremtménye. Hiszen a nyelvet a képzelet hozza létre saját belátása szerint, s ő egyedül a gondolatokkal áll kapcsolatban; de a művészet minden egyéb anyaga, eszköze és feltétele egymáshoz is kötődik, ami korlátokat és akadályokat gördít az elgondolás és a kifejezés közé. Az előbbi tükör, mely visszaveri, az utóbbi felhő, mely elhomályosítja azt a fényt, melyet egyaránt közvetíteni hivatottak. Ezért van, hogy a szobrászok, festők és zenészek hírneve, jóllehet e művészetek nagy

intrinsic powers of the great masters of these arts, may yield in no degree to that of those who have employed language as the hieroglyphic of their thoughts, has never equalled that of poets in the restricted sense of the term; as two performers of equal skill will produce unequal effects from a guitar and a harp. The fame of legislators and founders of religions, so long as their institutions last, alone seems to exceed that of poets in the restricted sense; but it can scarcely be a question whether, if we deduct the celebrity which their flattery of the gross opinions of the vulgar usually conciliates, together with that which belonged to them in their higher character of poets any excess will remain.

We have thus circumscribed the word poetry within the limits of that art which is the most familiar and the most perfect expression of the faculty itself. It is necessary however to make the circle still narrower, and to determine the distinction between measured and unmeasured language; for the popular division into prose and verse is inadmissible in accurate philosophy.

Sounds as well as thoughts have relation both between each other and towards that which they represent, and a perception of the order of those relations has always been found connected with a perception of the order of the relations of thoughts. Hence the language of poets has ever affected a certain uniform and harmonious recurrence of sound, without which it were not poetry, and which is scarcely less indispensable to the communication of its influence than the words themselves, without reference to that peculiar order. Hence the vanity of translation; it were as wise to cast a violet into a crucible that you might discover the formal principle of its colour and odour, as seek to transfuse from one language into another the creations of a poet. The plant must spring again from its seed or it will bear no flower—and this is the burthen of the curse of Babel.

An observation of the regular mode of the recurrence of this harmony in the language of poetical minds, together with its relation to music, produced metre, or a certain system of traditional forms of harmony and language. Yet it is by no means essential that a poet should accommodate his language to this traditional form, so that the harmony which is its spirit be observed. The practice is indeed convenient and popular, and to be preferred, especially in such composition as includes much form and action: but every great poet must inevitably innovate upon the example of his predecessors in the exact structure of his peculiar versification. The distinction between poets and prose writers is a vulgar error. The distinction between philosophers and poets has been anticipated. Plato was essentially a poet—the truth and splendour of his imagery and the melody of his language are the most intense that it is possible to conceive. He rejected the measure of the epic, dramatic, and lyrical forms, because he sought to kindle a harmony in thoughts divested of shape and action, and he forbore to invent any regular plan of rhythm which would include, under determinate forms, the varied pauses of his style. Cicero sought to imitate the cadence of his periods but with little success. Lord Bacon was a poet.† His language has a sweet and majestic rhythm which satisfies the sense, no less than the almost superhuman wisdom of his philosophy satisfies the intellect; it is a

mestereinek belső alkotóereje talán egyáltalán nem csekélyebb azokénál, akik a nyelvet alkalmazzák gondolataik hieroglifáiként, soha nem érte el a szó szoros értelmében vett költőkét; amint két azonos tehetségű előadóművész eltérő értékű hatást ér el a gitárral és a hárfával. Úgy tűnik, egyedül a törvényalkotók és vallásalapítók hírneve előzheti meg a szoros értelemben vett költőkét, már ameddig intézményeik tartanak; de aligha lehet kérdéses, hogy ha eltekintünk attól az ünnepléstől, melyet rendszerint a tömeg durva nézeteinek való hízelgésükkel eszközölnék ki, illetve attól, ami magasabb rendű költői tulajdonságaiknak köszönhető, semmi sem marad előnyükből.

Ezzel azon művészet határain belül írtuk körül a költészet szót, amely magának a költői képességnek legismertebb és legtökéletesebb megnyilvánulása. Ugyanakkor még szűkebbre kell vonnunk a kört, s le kell írunk a mértékes és a mérték nélküli nyelv közötti különbséget; hiszen a próza és vers közötti közkeletű kettéválasztás alkalmatlan a szabatos filozófia céljaira.

A hangok és a gondolatok egyaránt viszonyulnak egymáshoz s mindahhoz, amit megjelenítenek, s e viszonyok rendjének észlelése mindig kapcsolatban állt a gondolatok közti viszonyok rendjének észlelésével. Ennélfogva a költők nyelve mindig is a hangoknak egy bizonyos, egységesen és harmonikusan visszatérő rendjét öltötte magára, mely nélkül nem is volna költészet, s amely aligha kevésbé elengedhetetlen a költői hatás közvetítéséhez, mint maguk a szavak, tekintet nélkül erre a sajátos rendre. Innen ered a fordítás hiábavalósága; az sem volna bolondabb dolog, ha az ibolyát tűzpróba alá vetnénk, hogy színének és illatának formális elvét felfedezzük, mint hogy a költő alkotásait megpróbáljuk egyik nyelvből átönteni a másikba. Ha a növény újonnan nem nő ki magvaiból, nem fog virágot hozni – ez pedig Bábel átkának terhe.

Azon rendszeresség megfigyelése, ahogyan a költői elmék nyelvében ez a harmónia megismétlődik, valamint ahogyan az a zenéhez viszonyul, létrehozta a versmértéket, vagyis a nyelvi harmónia hagyományos formáinak bizonyos rendszerét. Ám semmi esetre sem nélkülözhetetlen, hogy a költő e hagyományos formához igazítsa nyelvét ahhoz, hogy megfigyelhessük a költői nyelv szellemét hordozó harmóniát. E gyakorlat valóban kényelmes és népszerű, s előnyben részesítendő, különösen azokban a művekben, melyekben a formán és a történéseken nagy hangsúly van; de sajátos verselésének pontos szerkezetét tekintve minden nagy költőnek óhatatlanul meg kell újítania elődeinek példáját. A költők és prózáírók közti megkülönböztetés közkeletű tévedés. A filozófusok és költők közti megkülönböztetés problémáját már jeleztük. Platón lényegében költő volt – képeinek igazságánál és fenségénél, nyelvének dallamánál megrendítőbbet el sem lehet képzelni. Nem élt az epikus, a drámai és a lírai műfajok mértékével, mert a hagyományos formáktól és történésektől megfosztott gondolatok közötti harmóniát kívánta életre hívni, és tartózkodott attól, hogy olyan ritmust alkosson, melyben határozott rendszerint követnék egymást a stílusára jellemző változatos szünetek. Cicero megpróbálta utánozni körmondatainak lejtését, de csekély sikerrel. Lord Bacon költő volt.† Nyelvét édes és fenséges ritmus jellemzi, amely nem kevésbé elégti ki az érzékeket, mint amenny-

strain which distends, and then bursts the circumference of the hearer's mind and pours itself forth together with it into the universal element with which it has perpetual sympathy. All the authors of revolutions in opinion are not only necessarily poets as they are inventors, nor even as their words unveil the permanent analogy of things by images which participate in the life of truth; but as their periods are harmonious and rhythmical and contain in themselves the elements of verse; being the echo of the eternal music. Nor are those supreme poets who have employed traditional forms of rhythm on account of the form and action of their subjects less capable of perceiving and teaching the truth of things, than those who have omitted that form. Shakespeare, Dante and Milton (to confine ourselves to modern writers) are philosophers of the very loftiest power.

A poem is the very image of life expressed in its eternal truth. There is this difference between a story and a poem, that a story is a catalogue of detached facts, which have no other bond of connexion than time, place, circumstance, cause and effect; the other is the creation of actions according to the unchangeable forms of human nature, as existing in the mind of the creator, which is itself the image of all other minds. The one is partial, and applies only to a definite period of time, and a certain combination of events which can never again recur; the other is universal and contains within itself the germ of a relation to whatever motives or actions have place in the possible varieties of human nature. Time, which destroys the beauty and the use of the story of particular facts, stripped of the poetry which should invest them, augments that of poetry and for ever develops new and wonderful applications of the eternal truth which it contains. Hence epitomes have been called the moths of just history; they eat out the poetry of it. A story of particular facts is as a mirror which obscures and distorts that which should be beautiful: poetry is a mirror which makes beautiful that which is distorted.

The parts of a composition may be poetical, without the composition as a whole being a poem. A single sentence may be considered as a whole though it be found in the midst of a series of unassimilated portions; a single word even may be a spark of inextinguishable thought. And thus all the great historians, Herodotus, Plutarch, Livy, were poets; and although the plan of these writers, especially that of Livy, restrained them from developing this faculty in its highest degree, they make copious and ample amends for their subjection, by filling all the interstices of their subjects with living images.

Having determined what is poetry, and who are poets, let us proceed to estimate its effects upon society.

Poetry is ever accompanied with pleasure: all spirits on which it falls open themselves to receive the wisdom which is mingled with its delight. In the infancy of the world, neither poets themselves nor their auditors are fully aware of the excellence of poetry: for it acts in a divine and unapprehended manner, beyond and above consciousness; and it is reserved for future generations to contemplate and measure the mighty cause

nyire filozófiájának szinte emberfeletti bölcsessége kielégíti az értelmet; olyan dallam, amely kitágítja, majd szétfeszíti a hallgató tudatának határait, s vele együtt oldódik fel az egyetemesben, amellyel örök összhangban zeng. A vélemény forradalmainak összes vezéralakjai nem csak annyiban szükségképpen költők, amennyiben újítók, s nem is csak azért, mert szavaik olyan képek által leplezik le a dolgokban rejlő örök analógiákat, melyek az igazság életéből részesülnek; hanem mivel mondataik harmonikusak és ritmusosak, és magukban hordozzák a vers elemeit; az örök zenét visszhangozzák. S azok a legfenségesebb költők, akik, hogy tárgyak jellegéhez és hatásának természetéhez igazodjanak, a ritmus hagyományos formáit alkalmazzák, semmivel sem kevésbé képesek megragadni és tanítani a dolgok igazságát, mint azok, akik nem élnek e formákkal. Shakespeare, Dante és Milton (hogy a modern íróknál maradjunk) a lehető legmagasztosabb filozófusok.

Egy költemény az örök igazságában szemlélt élet való képe. Történet és költemény között a különbség éppen abban áll, hogy a történet különálló tények felsorolása, melyeket az időn, a helyen, a környezetben, az okon és az okozaton kívül nem köt össze semmi kapcsolat; a másik viszont olyan tettek megteremtése az emberi természet változhatatlan formáinak megfelelően, amelyek a teremtő elméjében léteznek, s ez maga az összes többi elme képe. Az egyik részleges, s csak az idő egy meghatározott szakaszát, illetve események olyan kombinációját érinti, mely nem ismétlődhet meg; a másik egyetemes, és magában foglalja mindama viszony csíráját, amely kapcsolatos az emberi természet lehetséges változatainak bármínemű indítékaival vagy tetteivel. Az Idő, amely lerombolja a sajátlagos tények történetének szépségét és hasznát, minthogy nincsenek a költészet köntösébe öltöztetve, ugyanakkor felnagyobbítja a költészet szépségét és hasznát, és szakadatlanul új és csodálatos szempontokat hoz létre a benne foglalt örök igazság érvényesítéséhez. Ezért nevezik a kivonatos műveket a való történelem molyainak: kieszik belőle a költészetet. A sajátlagos tények története olyan tükör, mely elhomályosítja és eltorzítja azt, aminek szépnek kellene lennie: a költészet tükre viszont megszépíti azt, ami torz.

Lehetnek egy írásmű részletei költőiek anélkül, hogy az írásmű egésze költemény lenne. Egy önálló mondatot is tekinthetünk egységes egésznek, még ha össze nem illő részletek sorának közepében találjuk is; akár egyetlen szó is lehet a kiolthatatlan gondolat szikrája. Így az összes nagy történetíró, Hérodotosz, Plutarkhosz, Livius költő volt, s bár céljuk visszatartotta őket (különösképpen Livius), hogy e tehetségüket legmagasabb fokára emeljék, a tényeknek való alávetettségükért számos és bőséges módon kárpótolnak bennünket, amennyiben tárgyak hézagait eleven képekkel töltik ki.

Miután meghatároztuk, mi a költészet és kik a költők, haladjunk tovább, és mérjük fel a társadalomra gyakorolt hatásait.

A költészetet mindig gyönyör kíséri: bármely szellemre hulljon is, az megnyílik, hogy befogadja a bölcsességet, mely gyönyörűségével keveredik. A világ gyermekkorában sem a költők, sem hallgatóik nincsenek teljes tudatában a költészet nagyszerűségének: hiszen emez isteni és felfoghatatlan módon munkálkodik, a tudatosság felett és azon túl; s a jövőbeli nemzedékekre marad, hogy megvizsgálják és felmérjék a hatalmas ok és okozat

and effect in all the strength and splendour of their union. Even in modern times, no living poet ever arrived at the fullness of his fame; the jury which sits in judgement upon a poet, belonging as he does to all time, must be composed of his peers: it must be empanelled by Time from the selectest of the wise of many generations. A poet is a nightingale who sits in darkness and sings to cheer its own solitude with sweet sounds; his auditors are as men entranced by the melody of an unseen musician, who feel that they are moved and softened, yet know not whence or why. The poems of Homer and his contemporaries were the delight of infant Greece; they were the elements of that social system which is the column upon which all succeeding civilization has reposed. Homer embodied the ideal perfection of his age in human character; nor can we doubt that those who read his verses were awakened to an ambition of becoming like to Achilles, Hector and Ulysses: the truth and beauty of friendship, patriotism and persevering devotion to an object, were unveiled to the depths in these immortal creations: the sentiments of the auditors must have been refined and enlarged by a sympathy with such great and lovely impersonations, until from admiring they imitated, and from imitation they identified themselves with the objects of their admiration. Nor let it be objected, that these characters are remote from moral perfection, and that they can by no means be considered as edifying patterns for general imitation. Every epoch under names more or less specious has deified its peculiar errors; Revenge is the naked Idol of the worship of a semi-barbarous age; and self-deceit is the veiled Image of unknown evil before which luxury and satiety lie prostrate. But a poet considers the vices of his contemporaries as the temporary dress in which his creations must be arrayed, and which cover without concealing the eternal proportions of their beauty. An epic or dramatic personage is understood to wear them around his soul, as he may the ancient armour or the modern uniform around his body; whilst it is easy to conceive a dress more graceful than either. The beauty of the internal nature cannot be so far concealed by its accidental vesture, but that the spirit of its form shall communicate itself to the very disguise and indicate the shape it hides from the manner in which it is worn. A majestic form and graceful motions will express themselves through the most barbarous and tasteless costume. Few poets of the highest class have chosen to exhibit the beauty of their conceptions in its naked truth and splendour; and it is doubtful whether the alloy of costume, habit, etc., be not necessary to temper this planetary music for mortal ears.

The whole objection however of the immorality of poetry rests upon a misconception of the manner in which poetry acts to produce the moral improvement of man. Ethical science arranges the elements which poetry has created, and propounds schemes and proposes examples of civil and domestic life: nor is it for want of admirable doctrines that men hate, and despise, and censure, and deceive, and subjugate one another. But poetry acts in another and diviner manner. It awakens and enlarges the mind itself by rendering it the receptacle of a thousand unapprehended combinations of thought. Poetry lifts the veil from the hidden beauty of the world and makes

közös összhangjának erejét és ragyogását. Még a modern korban sem jutott el egyetlen élő költő sem hírnevének betetőzéséhez; ő maga a korok teljességéhez tartozik, így az esküdtszéknek, mely ítéletet ül felette, egyenrangú társai közül kell kikerülnie: az Időnek kell felállítania, sok-sok nemzedék bölcseinek legjavából. A költő csalógan, aki a sötétben ül és dalol, hogy édes hangokkal vidítsa fel önnön magányát; hallgatóit mintha egy láthatatlan zenész dallama igézné meg, s érzik, hogy valami megindítja és meglágyítja őket, de nem tudják, hogyan és miért. Homérosznak és kortársainak költeményei gyönyörűséget szereztek a gyermek Hellásznak, s magukban foglalták azon társadalmi rend elemeit, melyekre mint oszlopokra támaszkodott az összes későbbi civilizáció. Homérosz emberi alakban testesítette meg korának eszményi tökéletességét, s biztosak lehetünk benne, hogy akik verseit olvasták, azokban felébredt a vágy, hogy olyanokká váljanak, akár Akhilleusz, Hektór vagy Odüsszeusz: a barátság, a hazaszeretet és az egy cél érdekében való kitartó buzgólkodás igazsága és szépsége teljes mélységében mutatkozott meg e halhatatlan alkotásokban. A hallgatók érzelmeit bizonyosan kifinomította és elmélyítette az ilyen hatalmas és szeretetreméltó megszemélyesülésekkel való együttérzés, mígnem csodálatuk utánzássá vált, majd utánozva azonosították önmagukat csodálatuk tárgyaival. És nem hozhatjuk fel ez ellen azt sem, hogy e szereplők távol állnak az erkölcsi tökélytől és semmi esetre sem tekinthetők általános követésre szánt építő példáknak. Minden korszak többé-kevésbé megtévesztő nevekké isteníti sajátos téveszméit; a bosszú egy félbarbár kor imádatának csupaszbá válnya; az öncsalás pedig az ismeretlen gonosz lepelle burkolt képe, melyhez leborulva imádkozik a fényűzés és a csömör. Kortársainak fogyatékoságait azonban a költő időleges köntösnek tekinti, melybe alkotásait öltöztetni kénytelen, s melyek befedik, de el nem takarják a szépség örök arányait. Érthető, hogy az epikus vagy drámai személy úgy viseli ezeket lelke körül, mint ahogy testét borítja be az ódon páncél vagy a modern egyenruha, jóllehet mindkettőnél könnyen elképzelhetnénk kecsesebb viseletet. Bármennyire elrejtse is a belső természet szépségét alkalmi öltözéke, formájának szelleme áthat az álruhán is, s a viselés módja által nyilvánítja ki alakját. A fenséges forma és a kecses mozdulatok a legbarbárabb és legcsúfabb jelmezen keresztül is érvényesülnek. A legmagasabb rendű költők közül kevesen döntöttek úgy, hogy elképzeléseik szépségét meztelen igazságában és ragyogásában mutassák meg, és kétséges, hogy vajon a jelmez, habitus stb. voltaképpen nem szükséges-e, hogy tompítsa a szférák e zenéjét a halandó fülek számára.

Azonban a költészet erkölcsstelenségét illető ellenvetés egészében abból ered, hogy sokan félreértik, miként hat a költészet, hogy előmozdítsa az ember erkölcsi felemelkedését. Az etika tudománya azokat az elemeket rendezi el, melyeket a költészet teremtett meg, és rendszereket terjeszt elénk, példákat ad a polgári és családi életre: nem is azért gyűlölik, vetik meg, bírálják, vezetnek félre és igazságot le egymást az emberek, mintha hiányt szenvednének csodálatra méltó tanokban. Ám a költészet más és istenibb módon működik. Magát az elmét ébreszti fel és tágtítja ki, amikor képessé teszi ezernyi még ismeretlen gondolat-összefüggés befogadására. A költészet fellebbenti a fátylat a világ rejtett szépsé-

familiar objects be as if they were not familiar; it reproduces all that it represents, and the impersonations clothed in its Elysian light stand thenceforward in the minds of those who have once contemplated them, as memorials of that gentle and exalted content which extends itself over all thoughts and actions with which it coexists. The great secret of morals is Love; or a going out of our own nature, and an identification of ourselves with the beautiful which exists in thought, action, or person, not our own. A man, to be greatly good, must imagine intensely and comprehensively; he must put himself in the place of another and of many others; the pains and pleasures of his species must become his own. The great instrument of moral good is the imagination; and poetry administers to the effect by acting upon the cause. Poetry enlarges the circumference of the imagination by replenishing it with thoughts of ever new delight, which have the power of attracting and assimilating to their own nature all other thoughts, and which form new intervals and interstices whose void for ever craves fresh food. Poetry strengthens that faculty which is the organ of the moral nature of man in the same manner as exercise strengthens a limb. A poet therefore would do ill to embody his own conceptions of right and wrong, which are usually those of his place and time, in his poetical creations, which participate in neither. By this assumption of the inferior office of interpreting the effect, in which perhaps after all he might acquit himself but imperfectly, he would resign the glory in a participation in the cause. There was little danger that Homer, or any of the eternal poets, should have so far misunderstood themselves as to have abdicated this throne of their widest dominion. Those in whom the poetical faculty, though great, is less intense, as Euripides, Lucan, Tasso, Spenser, have frequently affected a moral aim, and the effect of their poetry is diminished in exact proportion to the degree in which they compel us to advert to this purpose.

Homer and the cyclic poets were followed at a certain interval by the dramatic and lyrical poets of Athens, who flourished contemporaneously with all that is most perfect in the kindred expressions of the poetical faculty; architecture, painting, music, the dance, sculpture, philosophy, and we may add the forms of civil life. For although the scheme of Athenian society was deformed by many imperfections which the poetry existing in Chivalry and Christianity have erased from the habits and institutions of modern Europe; yet never at any other period has so much energy, beauty, and virtue been developed; never was blind strength and stubborn form so disciplined and rendered subject to the will of man, or that will less repugnant to the dictates of the beautiful and the true, as during the century which preceded the death of Socrates. Of no other epoch in the history of our species have we records and fragments stamped so visibly with the image of the divinity in man. But it is poetry alone, in form, in action, or in language, which has rendered this epoch memorable above all others, and the storehouse of examples to everlasting time. For written poetry existed at that epoch simultaneously with the other arts, and it is an idle enquiry to demand

géről, s az ismerős dolgokat úgy mutatja meg, mintha ismeretlenek volnának; újratemeti mindazt, amit megjelenít, s elíziumi fényébe öltözött megszemélyesülései mindörökké megmaradnak azoknak elméjében, akiknek szeme előtt egyszer is elvonultak mint emlékképei annak a nemes és emelkedett nyugalomnak, amely átjár minden gondolatot és tettet, mellyel együtt léteznek. Az erkölcsiség nagy titka a szeretet, avagy a saját természetünkől való kilépés és az azonosulás azzal a szépséggel, amelyet valamely rajtunk kívül lévő gondolatban, tettben vagy személyben lelünk fel. Az embernek, hogy igen jó lehessen, áthatóan és átfogóan kell képzeletét használnia; más, sőt mások helyébe kell képzelnie magát; magáévá kell tennie fájának fájdalmait és örömeit. Az erkölcsi jó nagy eszköze a képzelet, s a költészet a hatáshoz járul hozzá, amikor az okra hat. A költészet megnagyobbítja a képzelet határait, mert mind újabb gyönyörűséget nyújtó gondolatokkal tölti meg, melyek képesek saját természetükhöz vonzani és önmagukhoz hasonítani minden egyéb gondolatot, s amelyek újabb réseket és hézagokat teremtenek, s az új úr örökké friss táplálékot követel. A költészet azt a képességet erősíti, amely az ember erkölcsi természetének orgánuma, épp amiként a testedzés a tagokat erősíti. A költő tehát rosszul tenné, ha költői alkotásaiban megtestesítené a jóról és rosszról alkotott elképzeléseit, amelyeket általában saját helye és kora határoz meg, művei viszont függetlenek e körülményektől. Ezért a hatás tolmácsolásának alacsonyabb rendű hivatalát magára véve, bár mindent egybevetve annak is talán csak tökéletlenül tudna eleget tenni, lemondana az okból való részesedés dicsőségéről. Csekély volt annak veszélye, hogy Homérosz, vagy az örök költők bármelyike olyannyira félreismerje magát, hogy lemondjon arról a trónról, ahonnan roppant birodalmát uralhatta. Azok, akikben a költői tehetség, noha jelentős, kevésbé mélyről fakad, mint Euripidész, Lucanus, Tasso vagy Spenser, gyakorta törekedtek erkölcsi célok megfogalmazására, s költészetük hatása pontosan olyan arányban csökken, amilyen mértékben arra kényszerítenek bennünket, hogy e szándékukra fígyeljünk.

Homéroszt és az epikus költőket bizonyos idő múltán Athén drámai és lírai költői követték, akiknek virágkora egybeesett a költői képesség rokon kifejeződési formái, az építőművészet, a zene, a tánc, a szobrászat, a filozófia, s a szintén ide sorolható közéleti normák történetének csúcspontjával. Mert bár az athéni társadalom felépítését sok olyan tökéletlenség torzította, melyeket a lovagkor és a kereszténység költészete eltüntetett a modern Európa szokásai és intézményei közül, mégsem volt még egy korszak, amelyben ekkora energia és szépség, ilyen mérvű erény fejlődött volna ki; az emberi akarat ennyire soha nem fegyelmezte meg és rendezte el a vak erőt és a makacs formát, s maga az akarat sosem vonakodott kevésbé a szép és az igaz parancsait követni, mint a Szókratész halálát megelőző évszázadban. Fajunk történetének semmi más korszakából sem maradt ránk teljes egészében vagy töredékeiben olyan dokumentum, melyre ily szemmel láthatóan ráütötte volna bélyegét az emberben lévő isteni természet. Formájában, hatásában vagy nyelvében azonban a költészet egyedül is az összes többinél emlékezetesebbé teszi ezt a kort, és örök időkre érvényes példák egész tárházát nyújtja számunkra. S mivel e korban az írott költészet együtt létezett a többi művészettel, hiábavaló lenne azt kutatni, melyik adta és melyik

which gave and which received the light, which all as from a common focus have scattered over the darkest periods of succeeding time. We know no more of cause and effect than a constant conjunction of events: poetry is ever found to coexist with whatever other arts contribute to the happiness and perfection of man. I appeal to what has already been established to distinguish between the cause and the effect.

It was at the period here adverted to, that the drama had its birth; and however a succeeding writer may have equalled or surpassed those few great specimens of the Athenian drama which have been preserved to us, it is indisputable that the art itself never was understood or practised according to the true philosophy of it, as at Athens. For the Athenians employed language, action, music, painting, the dance, and religious institutions, to produce a common effect in the representation of the highest idealisms of passion and of power; each division in the art was made perfect in its kind by artists of the most consummate skill, and was disciplined into a beautiful proportion and unity one towards another. On the modern stage a few only of the elements capable of expressing the image of the poet's conception are employed at once. We have tragedy without music and dancing; and music and dancing without the highest impersonations of which they are the fit accompaniment, and both without religion and solemnity. Religious institution has indeed been usually banished from the stage. Our system of divesting the actor's face of a mask, on which the many expressions appropriated to his dramatic character might be moulded into one permanent and unchanging expression, is favourable only to a partial and inharmonious effect; it is fit for nothing but a monologue, where all the attention may be directed to some great master of ideal mimicry. The modern practice of blending comedy with tragedy, though liable to great abuse in point of practice, is undoubtedly an extension of the dramatic circle; but the comedy should be as in *King Lear*, universal, ideal, and sublime. It is perhaps the intervention of this principle which determines the balance in favour of *King Lear* against the *Cædipus Tyrannus* or the *Agamemnon*, or, if you will the trilogies with which they are connected; unless the intense power of the choral poetry, especially that of the latter, should be considered as restoring the equilibrium. *King Lear*, if it can sustain this comparison, may be judged to be the most perfect specimen of the dramatic art existing in the world; in spite of the narrow conditions to which the poet was subjected by the ignorance of the philosophy of the drama which has prevailed in modern Europe. Calderon in his religious *Autos*\* has attempted to fulfil some of the high conditions of dramatic representation neglected by Shakespeare, such as the establishing a relation between the drama and religion, and the accommodating them to music and dancing, but he omits the observation of conditions still more important, and more is lost than gained by a substitution of the rigidly defined and ever-repeated idealisms of a distorted superstition for the living impersonations of the truth of human passion.

fogadta be a fényt, amelyet mindannyian mint egyetlen gyújtópont sugároztak az elkövetkező idők legsötétebb korszakaiban. Nem tudunk egyebet az okról és a hatásról, mint az események eme állandó együttállását: mindig azt találjuk, hogy a költészet együtt létezik mindazzal, amivel a többi művészet hozzájárul az ember boldogságához és tökéletesedéséhez. Arra utalok itt, amit az ok és a hatás megkülönböztetéséről már megállapítottunk.

A most szemügyre vett időszakban született meg a dráma, s bár meglehet, egy-egy későbbi költő utolérte vagy akár túl is szárnyalta azt a néhány darabot, amely az athéni dráma korából fennmaradt, az vitathatatlan, hogy e művészet értelmezésében és művelésében soha nem érvényesült ilyen tisztán igaz filozófiájának szelleme, mint Athénban. Mert az athéniak a nyelvet, a cselekvést, a zenét, a festészetet, a táncot és a vallási intézményeket úgy alkalmazták, hogy együttes hatást érjenek el a szenvedély és a hatalom legmagasabb eszményeinek megjelenítésében; a maga nemében a műfaj minden összetevőjét a legteljesebb tehetséggel megáldott művészek tökéletesítették, majd pedig szépséges arányba és egységbe rendezték őket egymással. A modern színpadon a költő elképzelésének kifejezésére alkalmas elemek közül csupán néhányat alkalmaznak egyszerre. Van tragédiánk, de zene és tánc nélkül; van zenénk és táncunk, de azon legmagasabb megismerés nélkül, melyeknek hű kíséretei lehetnének, s mindegyikből hiányzik a vallásosság és az ünnepélyesség. A vallásos elemeket egyébként is rendre száműzték a színpadról. Azzal, hogy levettük a színész arcáról a maszkot, mely a drámai karakteréhez szabott számos arckifejezést egyetlen állandó és változhatatlan kifejezésben olvasztotta össze, csak részleteredményt értünk el, mely megbontja a harmóniát: a megoldás ugyanis csak a monológok szempontjából kedvező, amikor minden figyelmet az eszményi arcjáték valamely nagy mesterére irányíthatunk. A komédia és tragédia összekeverésének modern gyakorlata, bár a megvalósítás során nagy túlzásokhoz vezetett, kétségtelenül a dráma körének kiterjesztését eredményezte, de a komédiának, akár a *Lear királyban*, egyetemesnek, eszményinek és fenségesnek kell lennie. Talán ezen elv érvényesülése teszi, hogy az összevetés a *Lear királynak* kedvez az *Oidipusz királlyal* vagy az *Agamemnónnal*, illetve, ha úgy tetszik, a hozzájuk kapcsolódó trilógiákkal szemben; hacsak azt nem állítjuk, hogy a kardalok mélyesége ereje, különösen az utóbbi esetében, helyrebillenti az egyensúlyt. A *Lear király*, amennyiben ilyesfajta méricskélésnek egyáltalán alávethető, az egész világ dráma művészetében a legtökéletesebb darabnak tekinthető, holott a költő a dráma filozófiájának terén a modern Európára általában jellemző tudatlanság következtében igen mostoha körülmények között dolgozott. Calderón *auto sacramentaljaiban*\* megkísérelte érvényesíteni a drámai megjelenítésnek néhány olyan magas kívánalmát, melyeket Shakespeare figyelmen kívül hagyott, például a dráma és a vallás közötti kapcsolat megteremtését, vagy egybeillesztésüket a zenével és a táncsal; de elmulaszt tekintetbe venni ezeknél is fontosabb kívánalmakat, és nagyobb a veszteség, mint a nyereség, amikor az emberi szenvedélyek igazságának élő megtestesítése helyébe egy eltorzult babonáság mereven körülhatárolt és örökösen ismételt elvont eszméit helyezi.

But we digress.—The author of *The Four Ages of Poetry* has prudently omitted to dispute on the effect of the drama upon life and manners. For, if I know the knight by the device of his shield, I have only to inscribe Philoctetes or Agamemnon or Othello upon mine to put to flight the giant sophisms which have enchanted him, as the mirror of intolerable light, though on the arm of one of the weakest of the Paladins, could blind and scatter whole armies of necromancers and pagans. The connexion of scenic exhibitions with the improvement or corruption of the manners of men has been universally recognized: in other words, the presence or absence of poetry in its most perfect and universal form has been found to be connected with good and evil in conduct and habit. The corruption which has been imputed to the drama as an effect begins when the poetry employed in its constitution ends: I appeal to the history of manners whether the periods of the growth of the one and the decline of the other have not corresponded with an exactness equal to any other example of moral cause and effect.

The drama at Athens, or wheresoever else it may have approached to its perfection, ever coexisted with the moral and intellectual greatness of the age. The tragedies of the Athenian poets are as mirrors in which the spectator beholds himself, under a thin disguise of circumstance, stripped of all but that ideal perfection and energy which every one feels to be the internal type of all that he loves, admires, and would become. The imagination is enlarged by a sympathy with pains and passions so mighty that they distend in their conception the capacity of that by which they are conceived; the good affections are strengthened by pity, indignation, terror and sorrow; and an exalted calm is prolonged from the satiety of this high exercise of them into the tumult of familiar life; even crime is disarmed of half its horror and all its contagion by being represented as the fatal consequence of the unfathomable agencies of nature; error is thus divested of its wilfulness; men can no longer cherish it as the creation of their choice. In a drama of the highest order there is little food for censure or hatred; it teaches rather self-knowledge and self-respect. Neither the eye nor the mind can see itself unless reflected upon that which it resembles. The drama, so long as it continues to express poetry, is as a prismatic and many-sided mirror, which collects the brightest rays of human nature and divides and reproduces them from the simplicity of these elementary forms and touches them with majesty and beauty and multiplies all that it reflects and endows it with the power of propagating its like wherever it may fall.

But in periods of the decay of social life, the drama sympathizes with that decay. Tragedy becomes a cold imitation of the form of the great masterpieces of antiquity, divested of all harmonious accompaniment of the kindred arts; and often the very form misunderstood: or a weak attempt to teach certain doctrines, which the writer considers as moral truths; and which are usually no more than specious flatteries of some gross vice or weakness with which the author in common with his auditors are

De elkalandozunk. – *A költészet négy korszakának szerzője* gondosan kikerülte, hogy a drámának az életre és az erkölcsökre gyakorolt hatását vitassa. Amint ugyanis a lovatot pajzsa által ismerem meg, csak Philoktétészt vagy Agamemnónt vagy Othellót kell a magaméra vésnem, hogy a szerzőt rabul ejtő óriás szofizmákat megfutamítsam, hiszen akár a leggyöngébb paladin karjára kötött tükör által visszavert ellenállhatatlan fény is el tudja vakítani és széjjel tudja szórni a halottidézők és pogányok egész seregeit. A színpadi előadások összefüggését az emberi erkölcsök javulásával vagy romlásával egyetemesen elismerik: más szóval a költészet legtökéletesebb és legegységesebb formájának jelenléte vagy hiánya, mint ahogy általános megállapítást nyert, kapcsolatban áll a jónak illetve a rossznak az életvitelre és a szokásokra gyakorolt hatásával. Az erkölcsi romlás, melyet a dráma hatásának tulajdonítottak, ott kezdődik, ahol a drámát létrehozó elemekben a költészet végződik: hadd hivatkozzam arra, vajon az erkölcsök történetében az egyik növekedésének és a másik hanyatlásának korszakai nem estek-e egybe épp olyan pontosan, mint ahogy az erkölcsi ok és okozat bármely más vonatkozásában.

A dráma Athénban, vagy bárhol, ahol eszményi tökéletességét megközelítette, a kor erkölcsi és szellemi nagyságával együtt bontakozott ki. Az athéni költők tragédiái olyanok, akár a tükrök, melyekben a néző a körülmények halovány leple alatt megpillantja önmagát, mindentől megszabadítva, kivéve azt az eszményi tökéletességet és energiát, melyről érzi, hogy benső előképe mindannak, amit szeret, csodál, s amivé válni szeretne. A képzeletet elmélyíti az oly hatalmas szenvedésekkel és szenvedélyekkel való együttérzés képessége, melyek átélésük által kitágítják az őket átélő szellem befogadóképességét; a jó érzületeket erősíti a szájalom, a felindulás, a rémület és a bánat, s a mély érzelmek eme átélésétől elteltén emelkedett nyugalmat viszünk magunkkal a mindennapi élet zűrzavarába; még a büntetett is veszít irtóztató voltából és megszűnik megrontó hatása, amikor úgy jelenítődik meg, mint a természet mérhetetlenül mély hatóerőinek végzetes következménye; a tévedés így elveszíti akaratlagos jellegét, s az emberek nem vállalják többé önként választott nézőpontjukként. A legmagasabb rendű dráma nem annyira megbélyegzésre és a gyűlöletre ösztönöz, hanem inkább önismeretre és önbecsülésre tanít. Sem a szem, sem az elme nem láthatja meg saját magát, hacsak nem abban visszatükröződve, amihez hasonlatos. A dráma mindaddig, míg költészetből sarjad, olyan, mint egy prizmatikus, soklapú tükör, mely összegyűjti az emberi természet legragyogóbb sugarait, felbontja és az elemi formák egyszerűségéből újraalkotja, majd méltósággal és szépséggel érinti meg őket, és megsokszorozza mindazt, amit visszatükröz, olyan erővel ruházván fel e visszfényt, hogy az saját képmására formáljon mindent, amire csak rávetül.

A társadalmi élet hanyatlásának korszakaiban azonban a dráma a hanyatlást maga is megszennedi. A tragédia az ókor nagy remekműveire jellemző formák hideg utánzása lesz, megfosztva a kísérő művészetek harmonikusan illeszkedő kiegészítő jelenlététől. Gyakran magát a formát is félreértik, avagy gyöngye kísérlettel silányítják bizonyos tanok hirdetésére, melyeket a szerző erkölcsi igazságoknak tekint, holott rendszerint nem egyebek egy-egy durva fogyatékoság vagy gyengeség hamis felmagasztalásánál, mellyel egyképpen

infected. Hence what has been called the classical and domestic drama. Addison's *Cato* is a specimen of the one, and would it were not superfluous to cite examples of the other! To such purposes poetry cannot be made subservient. Poetry is a sword of lightning, ever unsheathed, which consumes the scabbard that would contain it. And thus we observe that all dramatic writings of this nature are unimaginative in a singular degree; they affect sentiment and passion: which, divested of imagination, are other names for caprice and appetite. The period in our own history of the grossest degradation of the drama is the reign of Charles II when all forms in which poetry had been accustomed to be expressed became hymns to the triumph of kingly power over liberty and virtue. Milton stood alone illuminating an age unworthy of him. At such periods the calculating principle pervades all the forms of dramatic exhibition, and poetry ceases to be expressed upon them. Comedy loses its ideal universality: wit succeeds to humour; we laugh from self-complacency and triumph instead of pleasure; malignity, sarcasm, and contempt succeed to sympathetic merriment; we hardly laugh, but we smile. Obscenity, which is ever blasphemy against the divine beauty in life, becomes, from the very veil which it assumes, more active if less disgusting: it is a monster for which the corruption of society for ever brings forth new food, which it devours in secret.

The drama being that form under which a greater number of modes of expression of poetry are susceptible of being combined than any other, the connexion of beauty and social good is more observable in the drama than in whatever other form: and it is indisputable that the highest perfection of human society has ever corresponded with the highest dramatic excellence; and that the corruption or the extinction of the drama in a nation where it has once flourished is a mark of a corruption of manners, and an extinction of the energies which sustain the soul of social life. But, as Machiavelli says of political institutions, that life may be preserved and renewed, if men should arise capable of bringing back the drama to its principles. And this is true with respect to poetry in its most extended sense: all language, institution, and form require not only to be produced but to be sustained: the office and character of a poet participates in the divine nature as regards providence, no less than as regards creation.

Civil war, the spoils of Asia, and the fatal predominance first of the Macedonian, and then of the Roman arms were so many symbols of the extinction or suspension of the creative faculty in Greece. The bucolic writers, who found patronage under the lettered tyrants of Sicily and Egypt, were the latest representatives of its most glorious reign. Their poetry is intensely melodious; like the odour of the tuberose, it overcomes and sickens the spirit with excess of sweetness; whilst the poetry of the preceding age was as a meadow-gale of June which mingles the fragrance of all the flowers of the field and adds a quickening and harmonizing spirit of its own which endows the sense with a power of sustaining its extreme delight. The bucolic and erotic delicacy in written poetry is correlative with that softness in statuary, music, and the kindred arts,

meg van fertőzve a szerző és közönsége. Innen való, amit klasszicista és családi drámának szokás nevezni. Addison *Catója* példa az egyikre; s bárcsak ne volna fölösleges példákat idézni a másokra! Ilyen céloknak nem lehet alárendelni a költészetet. A költészet örökké kivont, villámló kard, és elemészi a hüvelyt, mely magába nyelne. Vagyis azt mondhatjuk, az összes ilyen természetű drámai írás teljes mértékben nélkülözi a képzeletet; érzelmet és szenvedélyt tettet, képzelet híján azonban az érzelem és szenvedély pusztán egy-egy szó a szeszély és étvágy megjelölésére. Saját történelmünkben a dráma legdurvább lealacsonyodásának korszaka II. Károly uralkodása, amikor mindazok a szokásos formák, melyekben korábban a költészet megjelent, a szabadságot és az erényt elnyomó királyi hatalom diadalát ünneplő dicsőhimnusszá váltak. Milton egymagában állt és világította meg a kort, mely nem volt méltó hozzá. Az ilyen korokban a drámai előadások minden formáját átjárja a számítás elve, s a költészet nem fejeződik ki bennük többé. A komédia elveszíti eszményi egyetemességét: a humor örökebe a szellemesség lép; önelégültségünkben és felsőbbrendűségünk tudatában nevetünk, nem mert kedvünk telik benne; az együtt érző vidámság helyét rosszindulat, maró gúny és megvetés foglalja el: alig nevetünk, csak mosolygunk. A szemérmertlenség, amely örökké az élet isteni szépségét káromolja, magára öltött álruhája alatt ugyan kevésbé undorító, de élénkebb: e szörnyeteget a társadalom züllése látja el mind újabb táplálékkal, amelyet az titokban fal fel.

Mivel a dráma az a forma, melyben minden egyébnél nagyobb számban kapcsolhatók össze a költészet kifejezésmódjai, a szép és a társadalmi jó összefonódása a drámában bármi más formánál jobban megfigyelhető, és vitathatatlan, hogy az emberi társadalom legtökéletesebb korszakai mindig egybeestek a dráma életében a legnagyobb csúcspontokkal, a dráma lezüllése és elhalása pedig egy olyan nemzet körében, ahol korábban virágzott, az erkölcsök lezüllésének és a társadalmi élet lelkét fenntartó energiák elhalásának jele. De, amint Machiavelli a politikai intézményekről mondja, ez az élet megőrizhető és megújítható, ha olyan emberek születnek, akik képesek visszatéríteni a drámát alapelveihez. S ez igaz a legtágabb értelemben vett költészetre nézve is. Minden nyelvet, intézményt és formát nemcsak meg kell alkotni, hanem fenn is kell tartani: a költő hivatala és küldetése a gondviselés tekintetében is részesül az isteni természetből, nem csak a teremtetőerőben.

A polgárháború, Ázsia feldúlása, s előbb a makedón, majd a római hadak végzetes felülkerekedése megannyi szimbolikus jel volt, mely a görögség teremtető erejének elhalására vagy megszakadására utalt. A görögség legdicsőségesebb korszakának utolsó hírmondói a bukolikus költők voltak, akik Szicília vagy Egyiptom művelt zarnokainál találtak pártfogásra. Költészetük mélységesen dallamos; akár a tubarózsa illata, túlradó édességével hatalmába keríti és megrészesgíti a szellemet: míg a megelőző kor költészete júniusi mezőt meglegyintő fuvallat, mely a rét összes virágának illatát összevegyíti, majd hozzáadja saját lélekzetét, melytől megelevenedik és harmóniába olvad az illatár, s képessé teszi az érzéket, hogy fenntartsák kimondhatatlan gyönyörűségüket. Az írott költészet bukolikus és erotikus finomsága párhuzamos a szobrászat, a zene és a rokon művészetek, sőt az erköl-

and even in manners and institutions which distinguished the epoch to which we now refer. Nor is it the poetical faculty itself, or any misapplication of it, to which this want of harmony is to be imputed. An equal sensibility to the influence of the senses and the affections is to be found in the writings of Homer and Sophocles: the former especially has clothed sensual and pathetic images with irresistible attractions. Their superiority over these succeeding writers consists in the presence of those thoughts which belong to the inner faculties of our nature, not in the absence of those which are connected with the external; their incomparable perfection consists in a harmony of the union of all. It is not what the erotic poets have, but what they have not, in which their imperfection consists. It is not inasmuch as they were poets, but inasmuch as they were not poets, that they can be considered with any plausibility as connected with the corruption of their age. Had that corruption availed so as to extinguish in them the sensibility to pleasure, passion and natural scenery, which is imputed to them as an imperfection, the last triumph of evil would have been achieved. For the end of social corruption is to destroy all sensibility to pleasure; and therefore it is corruption. It begins at the imagination and the intellect as at the core, and distributes itself thence as a paralyzing venom, through the affections into the very appetites, until all become a torpid mass in which sense hardly survives. At the approach of such a period, poetry ever addresses itself to those faculties which are the last to be destroyed, and its voice is heard, like the footsteps of Astræa, departing from the world. Poetry ever communicates all the pleasure which men are capable of receiving: it is ever still the light of life; the source of whatever of beautiful, or generous, or true can have place in an evil time. It will readily be confessed that those among the luxurious citizens of Syracuse and Alexandria who were delighted with the poems of Theocritus were less cold, cruel and sensual than the remnant of their tribe. But corruption must have utterly destroyed the fabric of human society before poetry can ever cease. The sacred links of that chain have never been entirely disjoined, which descending through the minds of many men is attached to those great minds, whence as from a magnet the invisible effluence is sent forth, which at once connects, animates and sustains the life of all. It is the faculty which contains within itself the seeds at once of its own and of social renovation. And let us not circumscribe the effects of the bucolic and erotic poetry within the limits of the sensibility of those to whom it was addressed. They may have perceived the beauty of those immortal compositions, simply as fragments and isolated portions: those who are more finely organized, or born in a happier age, may recognize them as episodes to that great poem, which all poets, like the co-operating thoughts of one great mind, have built up since the beginning of the world.

The same revolutions within a narrower sphere had place in ancient Rome; but the actions and forms of its social life never seem to have been perfectly saturated with the poetical element. The Romans appear to have considered the Greeks as the selectest treasuries of the selectest forms of manners and of nature and to have abstained from

csök és az intézmények lágyságával is, amely megkülönbözteti a kort, melyről most szólnunk. A harmóniának ezt a hiányát nem lehet sem a költői képességeknek, sem e képességgel való visszaélésnek tulajdonítani. Ugyanilyen fogékonyságot találunk Homérosz és Szophoklész írásaiban az érzéki benyomások és az érzelmek hatása iránt: az előbbinél különösen ellenállhatatlan vonzerőt gyakorolnak a formák, melyekbe az érzéki és a megrendítő képeit öltöztette. E későbbi költőkhöz mérten felsőbbrendűségük azon gondolatok jelenlétéből ered, amelyek természetünk belső képességeihez tartoznak, nem pedig azok hiányából, amelyek a külső fogékonyságból erednek: hasonlíthatatlan tökéletességük a mindent felölelő egység összhangjában áll. Az erotikus költők tökéletlensége nem annak tulajdonítható, ami megvan bennük, hanem annak, ami hiányzik belőlük. S csak akkor állíthatjuk, hogy kapcsolatba hozhatóak a kor általános lezüllesztésével, ha hozzátesszük, a hanyatlással való kapcsolatukat csakis az indokolja, hogy nem voltak eléggé költők, nem pedig az, hogy költők voltak. Ha a romlásnak sikerült volna kioltania bennük az öröm, a szenvedély és a természeti képek iránti érzékenységet, amit tökéletlenségként tulajdonítanak nekik, végső diadalát ülte volna a gonosz. Mert a társadalmi romlás célja elpusztítani az öröm iránti minden érzékenységet; és épp ezért romlás. Legbelül, vagyis a képzeletben és az értelemben kezdődik, s onnét terjed szét, akár valami bénító mérge, az érzelmeken át egészen az étvágyig, míg végül minden egyetlen tétlen masszává válik, melyben a szellem már alig pislákol. Az ilyen korok közeledtével a költészet mindig azokhoz a képességekhez szól, melyeket a pusztulás utolsóként ér el, hangja pedig úgy hat, akár a világból eltávozó Astraea lépteinek nesze. A költészetből szüntelenül árad mindaz az öröm, amelyet az emberek csak képesek befogadni: a költészet mindig is az élet fénye, mindazon szépség, nagylelkűség és igazság forrása, aminek csak helye lehet egy hitvány korban. Könnyen beláthatjuk, hogy Szürakúza és Alexandria fényűző polgárai közül kevésbé voltak hidegek, kegyetlenek és érzékiek azok, akiknek kedvük telt Theokritosz költeményeiben, mint törzsük maradéka. A romlásnak azonban előbb kell az emberi társadalom egész épületét romba döntenie, mint hogy a költészet megszűnhetne. Soha nem szakadtak szét egészen annak a szent láncolatnak a szemei, amely sok ember elméjén át alászállva összeköti a nagy elméket, melyekből mint mágnesből sugárzik a láthatatlan kiáradás, amely az Egész életét egységbe rendezi, megeleveníti és fenntartja. A költészet az a képesség, amely magában foglalja önnön s ugyanakkor a társadalom megújulásának magvait. És ne korlátozzuk a bukolikus és erotikus költészet hatását azok érzékenységre, akiket annak idején megszólított. Lehet, hogy e halhatatlan művek szépségét ők csupán töredékesen, elszigetelt részleteiben fogták fel: azok viszont, akiknek kifinomultabb az érzékenysége, vagy szerencsésebb korba születtek, talán felismerik bennük ama nagy költemény részecskéit, amelyet az összes költők együttesen, mint egyetlen nagy elme egymásra felelgető gondolatai, hoztak létre a világ kezdete óta.

Az ókori Rómában ugyanezek a körforgások játszódtak le szűkebb körben; de társadalmi életének eseményei és formái, úgy tűnik, soha nem telítődtek tökéletesen a költői elemmel. A rómaiak valószínűleg úgy tekintettek a görögségre, mint az erkölcsök és a természet legkiválóbb formáinak legkiválóbb kincsestárára, és tartózkodtak attól, hogy

creating in measured language, sculpture, music, or architecture, anything which might bear a particular relation to their own condition, whilst it should bear a general one to the universal constitution of the world. But we judge from partial evidence, and we judge perhaps partially. Ennius, Varro, Pacuvius, and Accius, all great poets, have been lost. Lucretius is in the highest, and Virgil in a very high sense, a creator. The chosen delicacy of the expressions of the latter is as a mist of light which conceals from us the intense and exceeding truth of his conceptions of nature. Livy is instinct with poetry. Yet Horace, Catullus, Ovid, and generally the other great writers of the Virgilian age, saw man and nature in the mirror of Greece. The institutions also and the religion of Rome were less poetical than those of Greece, as the shadow is less vivid than the substance. Hence poetry in Rome seemed to follow rather than accompany the perfection of political and domestic society. The true poetry of Rome lived in its institutions; for whatever of beautiful, true, and majestic they contained could have sprung only from the faculty which creates the order in which they consist. The life of Camillus, the death of Regulus; the expectation of the senators, in their godlike state, of the victorious Gauls; the refusal of the republic to make peace with Hannibal after the battle of Cannæ, were not the consequences of a refined calculation of the probable personal advantage to result from such a rhythm and order in the shows of life, to those who were at once the poets and the actors of these immortal dramas. The imagination beholding the beauty of this order, created it out of itself according to its own idea: the consequence was empire, and the reward ever-living fame. These things are not the less poetry, *quia carent vate sacro*.\* They are the episodes of the cyclic poem written by Time upon the memories of men. The Past, like an inspired rhapsodist, fills the theatre of everlasting generations with their harmony.

At length the ancient system of religion and manners had fulfilled the circle of its revolution. And the world would have fallen into utter anarchy and darkness, but that there were found poets among the authors of the Christian and Chivalric systems of manners and religion, who created forms of opinion and action never before conceived; which, copied into the imaginations of men, became as generals to the bewildered armies of their thoughts. It is foreign to the present purpose to touch upon the evil produced by these systems: except that we protest, on the ground of the principles already established, that no portion of it can be imputed to the poetry they contain.

It is probable that the astonishing poetry of Moses, Job, David, Solomon, and Isaiah had produced a great effect upon the mind of Jesus and his disciples. The scattered fragments preserved to us by the biographers of this extraordinary person, are all instinct with the most vivid poetry. But his doctrines seem to have been quickly distorted. At a certain period after the prevalence of a system of opinions founded upon those promulgated by him, the three forms into which Plato had distributed the faculties of mind underwent a sort of apotheosis, and became the object of the worship of the civilised world. Here it is to be confessed that "Light seems to thicken," and

a mértékes nyelvben, szobrászatban, zenében vagy építészetben bármit is alkossanak, ami sajátos viszonyban állt volna saját körülményeikkel, s ugyanakkor általános viszonyban a világ egyetemes felépítésével. Azonban részrehajló bizonyítékok alapján ítélkezünk, és talán részrehajlón ítélünk. Az összes nagy költő, Ennius, Varro, Pacuvius és Accius, elveszett. Lucretius a legmagasabb, Vergilius pedig igen magas értelemben teremtő géniusz. Az utóbbi kifejezéseinek megválogatott könnyedsége akár a fényfátyol, amely eltakarja előlünk természetfelfogásának mélységes és túlradó igazságát. Livius áttharja a költészet. Ám Horatius, Catullus, Ovidius és általában a vergiliusi kor többi nagy költője a görögség tükrében látta az embert és a természetet. Rómának se intézményei, se vallása nem volt oly költői, mint a görögöké, amint az árnyék is halványabb, mint a valóság. Ezért Róma költészete, úgy tűnik, inkább követte, semmint kísérte a közjogi és a családi társadalom tökéletesedését. Róma igazi költészete intézményeiben élt: mert bármi szép, igaz és magas volt is bennük, az csakis abból a képességből származhatott, amely létrehozta az őket éltető rendet. Camillus élete, Regulus halála; ahogyan a szenátorok isteni méltósággal várták a diadalmas gallokat; ahogy a köztársaság elutasította a békekötést Hannibállal a cannae-i csata után, nem azon valószínű személyes előnyök pontos kiszámításából adódott, amelyekhez az élet feltárulkozásának illeten ritmusa és rendje vezethetett volna azok számára, akik egyszerre voltak e halhatatlan drámák költői és szereplői. A képzelet, miután belelátott e rend szépségébe, önmagából, saját eszményével összhangban alkotta meg ez eseményeket. Eredménye a hatalom volt, jutalma az örökké élő hírnév. Ezek a dolgok nem kevésbé tartoznak a költészet körébe, *quia carent vate sacro*.\* e történések az Idő által az emberek emlékezetébe írott ciklikus költemény epizódjai. A Múlt, akár az ihletett rapszódosz, a nemzedékek végtelen sorának színházát tölti meg harmóniájukkal.

Végül is a vallás és az erkölcsök ősi rendszere megfutotta körpályájának teljes hosszát. A világ pedig teljes anarchiába és sötétségbe hullott volna, ha a vallás és az erkölcsök keresztény és lovagi rendszerének szerzői között nem akadtak volna költők, akik nézetek és tettek soha azelőtt el nem gondolt formáit hozták létre; s e formák, miután az emberek képzeletébe ivódtak, mintegy gondolataik zavarodott seregeinek fővezérei lettek. A jelen céltől idegen, hogy az e rendszerek által létrehozott rosszról szóljunk: kivéve, hogy az eddig bemutatott elvek alapján tiltakozunk az ellen, hogy e rossz bármely része is a bennük foglalt költészetnek lenne tulajdonítható.

Valószínű, hogy Mózes, Jób, Dávid, Salamon és Ézsaiás bámulatos költészete igen mély hatást gyakorolt Jézusnak és tanítványainak gondolkodására. E rendkívüli személy életének szórványos töredékei, melyeket életrajzírói hagytak ránk, mind a legélénkebb költészettel vannak átítatva. Tanításait azonban, úgy tűnik, hamar eltorzították. Az általa hirdetett nézetekre alapozott rendszer uralomra jutása után egy bizonyos időszakban a három forma, melyekbe Platón osztotta szét az elme képességeit, felmagasztaltott, és a civilizált világ imádatának tárgyává vált. Itt be kell látnunk, hogy „A fény tom-pul”, és

The crow

Makes wing to the rooky wood,  
Good things of day begin to droop and drowse,  
And night's black agents to their preys do rouse.\*

But mark how beautiful an order has sprung from the dust and blood of this fierce chaos! how the world, as from a resurrection, balancing itself on the golden wings of knowledge and of hope, has reassumed its yet unwearied flight into the Heaven of time. Listen to the music, unheard by outward ears, which is as a ceaseless and invisible wind, nourishing its everlasting course with strength and swiftness.

The poetry in the doctrines of Jesus Christ, and the mythology and institutions of the Celtic conquerors of the Roman Empire, outlived the darkness and the convulsions connected with their growth and victory, and blended themselves into a new fabric of manners and opinion. It is an error to impute the ignorance of the dark ages to the Christian doctrines or to the predominance of the Celtic nations. Whatever of evil their agencies may have contained sprung from the extinction of the poetical principle, connected with the progress of despotism and superstition. Men, from causes too intricate to be here discussed, had become insensible and selfish: their own will had become feeble, and yet they were its slaves, and thence the slaves of the will of others: lust, fear, avarice, cruelty, and fraud characterised a race amongst whom no one was to be found capable of creating in form, language, or institution. The moral anomalies of such a state of society are not justly to be charged upon any class of events immediately connected with them, and those events are most entitled to our approbation which could dissolve it most expeditiously. It is unfortunate for those who cannot distinguish words from thoughts that many of these anomalies have been incorporated into our popular religion.

It was not until the eleventh century that the effects of the poetry of the Christian and Chivalric systems began to manifest themselves. The principle of equality had been discovered and applied by Plato in his *Republic*, as the theoretical rule of the mode in which the materials of pleasure and of power produced by the common skill and labour of human beings ought to be distributed among them. The limitations of this rule were asserted by him to be determined only by the sensibility of each, or the utility to result to all. Plato, following the doctrines of Timæus and Pythagoras, taught also a moral and intellectual system of doctrine comprehending at once the past, the present, and the future condition of man. Jesus Christ divulged the sacred and eternal truths contained in these views to mankind, and Christianity, in its abstract purity, became the exoteric expression of the esoteric doctrines of the poetry and wisdom of antiquity. The incorporation of the Celtic nations with the exhausted population of the South impressed upon it the figure of the poetry existing in their mythology and institutions. The result was a sum of the action and reaction of all the causes included in it; for it may be assumed as

a varjú

Visszaszáll ködös erdejébe:

A nap jó népe álomba merül

S az éj sötét hada prédára gyűl.\*

Ám figyeld meg, mily gyönyörű rend serken e dühöngő káosz porából és véréből! s a Világ, mintha új életre támadt volna, a tudás és a remény aranyszárnyain egyensúlyozva újrakezdi lankadatlan röptét az idő Mennyboltja felé. Halld a külső füleknek hallhatatlan zenét: akár a szakadatlan és láthatatlan szél, amely erővel és fűrgeséggel tartja fenn örökkön tartó szárnyalását.

Jézus Krisztus tanainak költészete és a római birodalom kelta hódítóinak mitológiája, valamint intézményei túléltek a növekedésükhöz és diadalukhoz fűződő sötétséget és megrázkódtatásokat, s az erkölcsök és világnézet új építménye jött létre összhatásukból. Tévedés a sötét korok tudatlanságát a keresztény tanok vagy a kelta nemzetek egyeduralmának rovására írni. Bármiféle rossznak adott is helyt hatóerejük, az a költői elv elhalásából fakadt, s a zsarnokság és babona növekedéséhez kötődött. Az emberek, olyan okokból, melyek túl bonyolultak, semhogy itt tárgyalhatnánk őket, érzéketlenné és önzővé váltak: saját akaratauk elgyöngült, s mégis a rabszolgái lettek, és épp ezért a mások akaratának rabszolgái is: bujaság, félelem, kapzsiság, kegyetlenség és csalás jellemezte a fajt, melynek fiai között nem akadt senki, aki képes lett volna formát, nyelvet vagy intézményt *alkotni*. A társadalom illetően állapotának erkölcsi elhajlásait igazságtalanság az események bármi olyan osztályával magyarázni, amely közvetlenül kapcsolódik hozzájuk, s azok az események méltók leginkább az elismerésünkre, amelyek legsikeresebben segítettek elő ezen állapot felszámolását. Azok számára, akik a szavakat nem tudják megkülönböztetni a gondolatoktól sajnálatos dolog, hogy számos ilyen elhajlás beépült népszereű vallásunkba.

A keresztény és a lovagi rendszer költészetének hatásai csupán a tizenegyedik században kezdtek megnyilvánulni. Az egyenlőség elvét Platón fedezte fel és alkalmazta *Államában*, mint annak elméleti szabályát, amelyen módon az élvezet és a hatalom emberi lények közös ügyességével és munkájával létrehozott eszközeit el kellene osztani az emberek között. Megállapította, hogy e szabály korlátait csak az egyén érzékenysége vagy az eredmény mindenki számára való hasznossága szabja meg. Platón tanításaiban, Timaios és Püthagorasz tanai nyomán, egy olyan erkölcsi és szellemi rendszer is megjelenik, amely egyaránt magában foglalja az ember múltbeli, jelen és jövőbeli állapotát. Jézus Krisztus kinyilatkoztatta az emberiségről alkotott eme nézetekben foglalt örök igazságokat, a kereszténység pedig, elvont tisztaságában, az ókor költészetében és bölcsességében rejlő ezoterikus tanok exoterikus kifejeződésévé vált. Amikor a Dél kimerült népességébe beléolvadtak a kelta nemzetek, a déli szemléletet átformálta a mitológiájukban és intézményeikben élő költészet. Ennek eredményeként az okok összes hatásának és ellenhatásának kombinációja jött létre, mert alaptételként feltehetjük, hogy egy nemzet

a maxim that no nation or religion can supersede any other without incorporating into itself a portion of that which it supersedes. The abolition of personal and domestic slavery and the emancipation of women from a great part of the degrading restraints of antiquity were among the consequences of these events.

The abolition of personal slavery is the basis of the highest political hope that it can enter into the mind of man to conceive. The freedom of women produced the poetry of sexual love. Love became a religion, the idols of whose worship were ever present. It was as if the statues of Apollo and the Muses had been endowed with life and motion and had walked forth among their worshippers; so that earth became peopled by the inhabitants of a diviner world. The familiar appearance and proceedings of life became wonderful and heavenly; and a paradise was created as out of the wrecks of Eden. And as this creation itself is poetry, so its creators were poets; and language was the instrument of their art: "Galeotto fu il libro, e chi lo scrisse."\* The Provençal Trouveurs, or inventors, preceded Petrarch, whose verses are as spells which unseal the inmost enchanted fountains of the delight which is in the grief of Love. It is impossible to feel them without becoming a portion of that beauty which we contemplate: it were superfluous to explain how the gentleness and the elevation of mind connected with these sacred emotions can render men more amiable, more generous, and wise, and lift them out of the dull vapours of the little world of self. Dante understood the secret things of love even more than Petrarch. His *Vita Nuova* is an inexhaustible fountain of purity of sentiment and language: it is the idealized history of that period and those intervals of his life which were dedicated to love. His apotheosis of Beatrice in Paradise and the gradations of his own love and her loveliness, by which as by steps he feigns himself to have ascended to the throne of the Supreme Cause, is the most glorious imagination of modern poetry. The acutest critics have justly reversed the judgement of the vulgar and the order of the great acts of the *Divina Commedia* in the measure of the admiration which they accord to the Hell, Purgatory, and Paradise. The latter is a perpetual hymn of everlasting love. Love, which found a worthy poet in Plato alone of all the ancients, has been celebrated by a chorus of the greatest writers of the renovated world; and the music has penetrated the caverns of society, and its echoes still drown the dissonance of arms and superstition. At successive intervals, Ariosto, Tasso, Shakespeare, Spenser, Calderon, Rousseau, and the great writers of our own age, have celebrated the dominion of love, planting, as it were, trophies in the human mind of that sublimest victory over sensuality and force. The true relation borne to each other by the sexes into which human kind is distributed has become less misunderstood; and if the error which confounded diversity with inequality of the powers of the two sexes has become partially recognized in the opinions and institutions of modern Europe, we owe this great benefit to the worship of which Chivalry was the law, and poets the prophets.

The poetry of Dante may be considered as the bridge thrown over the stream of time, which unites the modern and the ancient world. The distorted notions of in-

vagy vallás sem léphet egy másik helyébe anélkül, hogy magába ne olvasztaná egy részét annak, aminek a helyébe lép. A személyes és családi rabszolgaság megszüntetése és a nők felszabadítása az ókor lealacsonyító megkötöttségeinek java része alól e történelem következményei közé tartozott.

A személyes rabszolgaság megszüntetése a legmagasabb politikai remény alapja, amelyet a fogékony emberi elme egyáltalán el tud gondolni. A nők szabadsága hozta létre a testi szerelem költészetét. A szerelem vallássá vált, melynek imádott bálványai mindenütt jelen voltak. Mintha Apolló és a Múzsák szobrai életre keltek s imádóik között jártak-keltek volna; s így a földet egy istenibb világ lakói népesítették be. Az élet megszokott külsősége és eseményei csodálatossá, mennyeivé váltak; s Éden romjaiból mintha Paradicsom teremődött volna. S amint e teremtés maga is költészet, úgy teremtői is költők voltak, s a nyelv vált művészetük eszközévé: „Galeotto fù il libro, e chi lo scrisse.”\* A provanszál trubadúrok, avagy újítók, megelőzték Petrarcat, akinek versei akár a varázsigék, melyek feltörik a szerelmi bánatból fakadó gyönyörűség legbenső elvarázsolt forrásainak pecsétjét. Lehetetlen átérezni őket anélkül, hogy részeseivé ne válnánk a szépségnek, melyet szemlélünk: fölösleges is lenne elmagyarázni, miként képes az e szent érzelmekhez kötődő nemesség és szellemi emelkedettség szeretetre méltóbbá, nagylelkűbbé és bölcsőbbé tenni az embereket s kiemelni őket az önösség kicsinyes világának fojtó páráiból. Dante még Petrarcanál is jobban értette a szerelem titkos dolgait. *Vita Nuova*-ja az érzések és a nyelv tisztaságának kimeríthetetlen forrása: élete azon szakaszainak és időközeinek eszményi története, melyeket a szerelemnek szentelt. A modern költői képzelet legragyogóbb alkotása Beatrice megdicsőítése a Paradicsomban, valamint Dante saját szerelmének és kedvese bájának növekedése, minek segítségével a költő színlag mintha lépcsőfokokon emelkedne föl a Legmagasabb Ok trónusáig. A legélesebb szemű kritikusok helyesen tették, amikor megfordították a közkeletű ítéletet s az *Isteni színjáték* nagy felvonásainak sorrendjét, annak a csodálatnak a mértékében, mellyel a Pokol, a Purgatórium és a Paradicsom iránt viseltetnek. Az utóbbi az örökké tartó szerelem véghetetlen himnusza. A Szerelmet, amely az ókoriak közül csak Platónban talált méltó költőre, a megújult világban a legnagyobb írók egész kórusa ünnepli; s e zene behatolt a társadalom elzárt barlangjaiba is, visszhangja pedig folyton elfojtja a fegyverek és a babonák lármaját. Egymást követő időközökben Ariosto, Tasso, Shakespeare, Spenser, Calderón, Rousseau, majd korunk nagy költői ünnepelték a szerelem uralmát, s mintegy emléket állítottak az emberi elmében az érzékiség és az erő feletti emelkedettségesebb diadalnak. Az emberi fajt megosztó két nem viszonyát ma már kevésbé értik félre, s ha a modern Európa közfelfogásában és intézményeiben legalább részben felismerték azt a tévedést, amely a nemek közti különbséget összezavarta valamiféle erőbeli egyenlőtlenséggel, ez a nagy haszon annak a vallásnak köszönhető, melynek a lovagiasság volt a törvénye, s a költők a prófétái.

Dante költészetét úgy tekinthetjük, mint az idő folyója felett átívelő hidat, amely összeköti a modern és a régi világot. Azon láthatatlan dolgok eltorzított fogalmai,

visible things which Dante and his rival Milton have idealized are merely the mask and the mantle in which these great poets walk through eternity enveloped and disguised. It is a difficult question to determine how far they were conscious of the distinction which must have subsisted in their minds between their own creeds and that of the people. Dante at least appears to wish to mark the full extent of it by placing Riphæus whom Virgil calls *justissimus unus*\* in Paradise, and observing a most heretical caprice in his distribution of rewards and punishments. And Milton's poem contains within itself a philosophical refutation of that system of which, by a strange and natural antithesis, it has been a chief popular support. Nothing can exceed the energy and magnificence of the character of Satan as expressed in *Paradise Lost*. It is a mistake to suppose that he could ever have been intended for the popular personification of evil. Implacable hate, patient cunning, and a sleepless refinement of device to inflict the extremest anguish on an enemy—these things are evil; and, although venial in a slave, are not to be forgiven in a tyrant; although redeemed by much that ennobles his defeat in one subdued, are marked by all that dishonours his conquest in the victor. Milton's Devil as a moral being is as far superior to his God as one who perseveres in some purpose which he has conceived to be excellent in spite of adversity and torture, is to one who in the cold security of undoubted triumph inflicts the most horrible revenge upon his enemy, not from any mistaken notion of inducing him to repent of a perseverance in enmity, but with the alleged design of exasperating him to deserve new torments. Milton has so far violated the popular creed (if this shall be judged to be a violation) as to have alleged no superiority of moral virtue to his God over his Devil. And this bold neglect of a direct moral purpose is the most decisive proof of the supremacy of Milton's genius. He mingled as it were the elements of human nature, as colours upon a single pallet, and arranged them into the composition of his great picture according to the laws of epic truth; that is, according to the laws of that principle by which a series of actions of the external universe and of intelligent and ethical beings is calculated to excite the sympathy of succeeding generations of mankind. The *Divina Commedia* and *Paradise Lost* have conferred upon modern mythology a systematic form; and when change and time shall have added one more superstition to the mass of those which have arisen and decayed upon the earth, commentators will be learnedly employed in elucidating the religion of ancestral Europe, only not utterly forgotten because it will have been stamped with the eternity of genius.

Homer was the first, and Dante the second epic poet: that is, the second poet the series of whose creations bore a defined and intelligible relation to the knowledge, and sentiment, and religion, and political conditions of the age in which he lived, and of the ages which followed it, developing itself in correspondence with their development. For Lucretius had limed the wings of his swift spirit in the dregs of the sensible world; and Virgil, with a modesty that ill became his genius, had affected the

melyeket Dante és a vele vetekedő Milton eszményített, pusztán az álarc és a köpönyeg, melybe e költők beburkolóznak és elrejtőznek, amint áthaladnak az örökkévalóságon. Nehéz kérdés meghatározni, hogy mennyire voltak tudatában a különbségeknek, melyek bizonytalansággal fennálltak saját hitvallásuk és a többi ember hite között. Dante, legalábbis úgy tűnik, teljes valójában akar rámutatni erre, amikor a Paradicsomba helyezi Riphaeust, akit Vergilius a *iustissimus unusnak*\* nevez, a jutalmak és a büntetések elosztásában pedig saját igencsak eretnek szeszélyeit követi. Milton költeménye meg magában foglalja azon rendszer filozófiai cáfolatát, melynek egy furcsa és természetes ellentmondás folytán épp e költemény lett a közvélemény szemében a legfőbb alátámasztója. Semmi sem múlhatja felül a Sátán személyének energiáját és pompáját, amint az az *Elveszett Paradicsomban* kifejeződik. Hiba feltételezni, hogy valaha is a gonosz népszerű megszemélyesítésének szánhatta volna a költő. A kérelhetetlen gyűlölet, a türelmes fondorkodás, s a nyughatatlanul egyre finomított módszer, hogy a legszélsőségesebb kint mérjük az ellenségre – mindez gonoszúságra vall, s bár elnézhető a rabszolgának, a zsarnoknak megbocsáthatatlan; e gonoszúságot némileg ellensúlyozza, amiként vereségében megneimesedik a legyőzött, ám hatása felerősödik a győztes esetében, aki diadalában elveszíti magasztosságát. Milton Sátánja mint erkölcsi lény épp annyira áll Istene felett, amennyire az, aki minden akadályoztatás és kínzás ellenére kitart valamely nemesnek vélt cél mellett, felette áll annak, aki a kétségbevonhatatlan diadal hideg biztonságában a legiszonyosabb bosszút mérí ellenségére, nem valami rosszul számított meggondolásból, hogy azzal vegye rá, bánja meg megátalkodott ellenségeskedését, hanem azzal a kimondott szándékkal, hogy felingerelje, és így újabb kínokat érdemeljen. Milton annyiban sérti meg a közhitét (ha ezt egyáltalán a hitvallás megsértésének tekintjük), amennyiben nem tulajdonít erkölcsi felsőbbrendűséget az Istennek a Sátán felett. A közvetlen morális cél e merész semmibevétele pedig a döntő bizonyíték Milton lángelméjének erejére. Mintegy összekeverte az emberi természet elemeit, akár a színeket egyetlen palettán, és nagyszerű képének kompozíciójában az epikus igazság törvényeinek megfelelően rendezte el őket; vagyis azon elv törvényei szerint, amely a külső univerzum, valamint az intelligens és erkölcsi lények tetteinek sorozatát úgy szervezi meg, hogy azok felébredjenek az emberiség elkövetkező nemzedékeinek együttérzését. A *Divina Commedia* és az *Elveszett Paradicsom* rendszeres formába öntötte a modern mitológiát; s amikor majd a változás és az idő újabb babonát ragaszt a földön valaha felbukkant és elenyészett babonák tömegéhez, a szövegmagyarázó tudós módon fogják megvilágítani őseik Európájának vallását, amely csak azért nem merül el végleg a feledésben, mert a géniusz időtlenségének pecsétje van rajta.

Homérosz volt az első és Dante a második epikus költő: azaz a második olyan költő, akinek alkotásai rendre meghatározott és érthető viszonyban álltak annak a kornak tudásával és érzületével és vallásával és politikai feltételeivel, amelyben élt, s azon korokéval is, melyek később következtek, mivel a korok fejlődésének megfelelően fejlődtek tovább. Lucretius ugyanis az értekek világának szennyével enyvezte be fürge szellemének szárnyát; és Vergilius géniuszához kevéssé illő szerénységgel az utánzó hírében mutatkozott,

fame of an imitator even whilst he created anew all that he copied; and none among the flock of mock-birds, though their notes were sweet, Apollonius Rhodius, Quintus Calaber, Smyrnæus, Nonnus, Lucan, Statius, or Claudian, have sought even to fulfil a single condition of epic truth. Milton was the third epic poet: for if the title of epic in its highest sense be refused to the *Æneid*, still less can it be conceded to the *Orlando Furioso*, the *Gerusalemme Liberata*, the *Lusiad* or the *Fairy Queen*.

Dante and Milton were both deeply penetrated with the ancient religion of the civilized world; and its spirit exists in their poetry probably in the same proportion as its forms survived in the unreformed worship of modern Europe. The one preceded and the other followed the Reformation at almost equal intervals. Dante was the first religious reformer, and Luther surpassed him rather in the rudeness and acrimony, than in the boldness of his censures of papal usurpation. Dante was the first awakener of entranced Europe; he created a language in itself music and persuasion out of a chaos of inharmonious barbarisms. He was the congregator of those great spirits who presided over the resurrection of learning; the Lucifer of that starry flock which in the thirteenth century shone forth from republican Italy, as from a heaven, into the darkness of the benighted world. His very words are instinct with spirit; each is as a spark, a burning atom of inextinguishable thought; and many yet lie covered in the ashes of their birth, and pregnant with a lightning which has yet found no conductor. All high poetry is infinite; it is as the first acorn, which contained all oaks potentially. Veil after veil may be undrawn, and the inmost naked beauty of the meaning never exposed. A great Poem is a fountain for ever overflowing with the waters of wisdom and delight; and after one person and one age has exhausted all its divine effluence which their peculiar relations enable them to share, another and yet another succeeds, and new relations are ever developed, the source of an unforeseen and an unconceived delight.

The age immediately succeeding to that of Dante, Petrarch, and Boccaccio was characterized by a revival of painting, sculpture, music, and architecture. Chaucer caught the sacred inspiration, and the superstructure of English literature is based upon the materials of Italian invention.

But let us not be betrayed from a defence into a critical history of poetry and its influence on society. Be it enough to have pointed out the effects of poets, in the large and true sense of the word, upon their own and all succeeding times and to revert to the partial instances cited as illustrations of an opinion the reverse of that attempted to be established in *The Four Ages of Poetry*.

But poets have been challenged to resign the civic crown to reasoners and mechanists on another plea. It is admitted that the exercise of the imagination is most delightful, but it is alleged that that of reason is more useful.\* Let us examine as the grounds of this distinction what is here meant by utility. Pleasure or good in a general sense, is that which the consciousness of a sensitive and intelligent being seeks, and in

még akkor is, amikor újrateremtette mindazt, amit másolt; az utána következő poszták, Apollonius Rhodius, Quintus Calaber, Smyrnaeus, Nonnus, Lucanus, Statius vagy Claudianus serege, még ha daluk édes volt is, nem törekedett az epikus igazság egyetlen ismérvének teljesítésére sem. Milton volt a harmadik epikus költő: ha ugyanis az epikus címet legmagasabb értelmében megvonjuk az *Aeneistől*, még kevésbé illelhetjük vele az *Orlando Furiosót*, a *Gerusalemme Liberatát*, az *Os Lusiadast* vagy a *Tündérkirálynőt*.

Dantét és Milont egyaránt mélyen átjárta a civilizált világ ősi vallása; szelleme pedig valószínűleg éppolyan arányban van meg költészetükben, amennyire formái életben maradtak a modern Európa reformálatlan vallási gyakorlatában. Egyikük szinte ugyanannyi idővel előzte meg a reformációt, amennyivel a másikuk követte azt. Dante volt az első vallási újtó, akit Luther inkább a bárdolatlanságban és a megkeseredettségben múlt felül, mint a pápai kizsigerelés elleni küzdelmének merészségében. Dante ébredt fel elsőként a kábult Európában; olyan nyelvet alkotott a disszonáns barbarizmusok káoszából, amely csupa zene és meggyőző erő. Őbenne összpontosult a nagyszerű szellemek ereje, akik a műveltség feltámadásánál virrasztottak; Lucifer volt ő azon csillagok seregében, amelyek a tizenharmadik századi köztársaságpárti Itália mennyboltján ragyogtak fel, hogy bevilágítsák az éjbe borult világ sötétségét. Pusztá szavait is átjárja a szellem; mind egyikük akár a szikra, a kiolthatatlan gondolat lángoló atomja; és sokuk még mindig születésének hamvaiba burkoltan nyugszik, oly villámmal terhesen, amely nem talál még vezetőre. Minden magas költészet végtelen; mint az első makk, amely lehetőségében az összes tölgyet magában foglalta. Egymás után ránthatjuk le lepleit, de jelentésének legbenső, mezítelen szépségét sosem tárhatjuk fel. A nagyszerű költemény forrás, mely mindörökké túlcserél a bölcsesség és öröm vizeivel; s ha egy személy és egy kor kimerítette az egész isteni kiadást, amelynek befogadására sajátos viszonyai képessé teszik, újabb, s megint újabb lép a nyomába, mind más és más összefüggéseket fedezve fel benne, előre nem látott s el nem is képzelhető öröm forrását.

A Dante, Petrarca és Boccaccio korát közvetlenül követő időszakot a festészet, szobrászat, zene és építészet újjászületése jellemezte. Chaucer megragadta a szent ihletet, és az angol irodalom felépítménye az itáliai találekonyosság alapzatán nyugszik.

Ne engedjünk azonban a csábításnak, hogy védőbeszéd helyett a költészet kritikai történetét és társadalomra gyakorolt hatását foglaljuk össze. Legyen elegendő, hogy megmutattuk, milyen hatással vannak a szó nagy és igaz értelmében vett költők saját korukra és minden későbbi korra, s úgy tekintsük az idézett részleges példákat, mint illusztrációkat azon véleménnyel szemben, melyet *A költészet négy korszaka* kísérelt meg lefektetni.

Ám egy másik ellenvetés szerint a költőknek le kell mondaniuk a társadalom nyújtotta koszorúról a tudósok és a mechanika művelői javára. Azt ugyan elismerik, hogy a képzelet működése igen örömteli, de állítólag az értelemé hasznosabb.\* Mint e különbségtétel alapját, vizsgáljuk meg, mit is értünk itt hasznosságon. Egy érző és gondolkodó lény az örömet, vagy általános értelemben a jót keresi, s abban, ha megtalálta, megnyug-

which when found it acquiesces. There are two kinds of pleasure: one durable, universal, and permanent; the other transitory and particular. Utility may either express the means of producing the former or the latter. In the former sense, whatever strengthens and purifies the affections, enlarges the imagination, and adds spirit to sense, is useful. But the meaning in which the author of *The Four Ages of Poetry* seems to have employed the word utility is the narrower one of banishing the impotency of the wants of our animal nature, the surrounding men with security of life, the dispersing the grosser delusions of superstition, and the conciliating such a degree of mutual forbearance among men as may consist with the motives of personal advantage.

Undoubtedly the promoters of utility in this limited sense have their appointed office in society. They follow the footsteps of poets, and copy the sketches of their creations into the book of common life. They make space and give time. Their exertions are of the highest value so long as they confine their administration of the concerns of the inferior powers of our own nature within the limits due to the superior ones. But whilst the sceptic destroys gross superstitions, let him spare to deface, as some of the French writers have defaced, the eternal truths charactered upon the imaginations of men. Whilst the mechanist abridges, and the political œconomist combines, labour, let them beware that their speculations, for want of correspondence with those first principles which belong to the imagination, do not tend, as they have in modern England, to exasperate at once the extremes of luxury and want. They have exemplified the saying, "To him that hath, more shall be given; and from him that hath not, the little that he hath shall be taken away."\* The rich have become richer, and the poor have become poorer; and the vessel of the state is driven between the Scylla and Charybdis of anarchy and despotism. Such are the effects which must ever flow from an unmitigated exercise of the calculating faculty.

It is difficult to define pleasure in its highest sense, the definition involving a number of apparent paradoxes. For, from an inexplicable defect of harmony in the constitution of human nature, the pain of the inferior is frequently connected with the pleasures of the superior portions of our being. Sorrow, terror, anguish, despair itself are often the chosen expressions of an approximation to the highest good. Our sympathy in tragic fiction depends on this principle; tragedy delights by affording a shadow of the pleasure which exists in pain. This is the source also of the melancholy which is inseparable from the sweetest melody. The pleasure that is in sorrow is sweeter than the pleasure of pleasure itself. And hence the saying, "It is better to go to the house of mourning, than to the house of mirth."\* Not that this highest species of pleasure is necessarily linked with pain. The delight of love and friendship, the ecstasy of the admiration of nature, the joy of the perception and still more of the creation of poetry is often wholly unalloyed.

The production and assurance of pleasure in this highest sense is true utility. Those who produce and preserve this pleasure are poets or poetical philosophers.

szik. Kétféle öröm létezik, az egyik maradandó, egyetemes és állandó; a másik átmeneti és sajtálagos. A hasznosság vagy az előbbi létrehozásának módját fejezheti ki, vagy az utóbbiét. Az előbbi értelemben hasznos mindaz, ami erősíti és megtisztítja az érzelmeket, megnagyobbítja a képzeletet, és szellemet ad az érzékhez. A jelentés azonban, amelyben *A költészet négy korszakának szerzője* alkalmazni látszik a hasznosság szót, a szűkebbik, ami nem több, mint az állati természetünk szükségleteiből adódó kellemetlenségek megszüntetése, az emberek számára a biztonságos élet kialakítása, a babona durvább tévedéseinek szétosztatása, s az emberek közti kölcsönös lemondás olyan fokának érvényesítése, amely még összeegyeztethető a személyes előnyserzés indítékaival.

E korlátozott értelmű hasznosság képviselőinek kétségtelenül megvan a maguk kijelölt helye a társadalomban. A költők nyomdokain járnak, s a hétköznapi élet könyvébe másolják bele a költők alkotásainak körvonalait. Teret nyitnak és időt adnak. Erőfeszítéseik rendkívül értékesek mindaddig, amíg úgy szolgálják saját természetünk alantasabb erőinek érdekeit, hogy tekintetbe veszik a magasabb erők által szabott korlátokat. Ha azonban a szkeptikus gondolkodás durva babonákat rombol is le, az emberiség képzeletébe vésett örök igazságokat kímélje meg a rombolástól, őrizkedjék attól, ahogy egynémely francia író jó néhányat megcsúfolt közülük. Ha a mechanika művelője csökkenti is, s a politikai ökonómus egybeszervezi is a munkát, vigyázzanak, nehogy számításaik, azáltal, hogy semmibe veszik azon alapelveket, melyek a képzeletből fakadnak, növeljék a fényűzés és a nélkülözés szélsőségeit, amint az a modern Angliában történt. Itt példáját adták a mondásnak: „Mert akinek van, annak adatik; és akinek nincs, attól az is elvétetik, amije van.”\* A gazdagok gazdagabbak lettek, a szegények pedig szegényebbek; az állam hajója pedig az anarchia és a zsarnokság Szküllája és Kharübdiszé között hánykolódik. Minduntalan ilyen következményekkel fog járni, ha mérték nélkül gyakorolják a számítás képességét.

Nehéz meghatározni a gyönyört annak legmagasabb értelmében, hiszen a meghatározásból számos nyilvánvaló paradoxon ered. Merthogy az emberi természet felépítésében megnyilvánuló harmónia megmagyarázhatatlan hiányossága miatt lényünk alsóbbrendű alkotórészeinek fájdalma gyakorta kapcsolódik össze a felsőbbrendű részek gyönyörével. A bánat, a rettenet, a kín, sőt maga a kétségbeesés is sokszor a legmagasabb jóhoz való közeledés válogatott kifejeződései. A tragikus írások által kiváltott együttérzésünk ezen az elven alapszik; a tragédia úgy szerez gyönyörűséget, hogy megmutatja a fájdalomban meglévő öröm árnyékát. Ez a melankólia forrása is, amely elválaszthatatlan a legédesebb dallamtól. Az öröm, amely a bánatban rejlik, édesebb, mint magának az örömmnek az öröme. És innen való a mondás: „Jobb a siralmas házba menni, mint a vigasságnak házába.”\* Nem mintha a gyönyör e legmagasabb fajtája szükségképpen összekapcsolódna a fájdalommal. A szerelem és barátság öröme, az elragadtatás a természet csodálatában, a költészet befogadásának, és még inkább alkotásának boldogsága gyakran vegyítetlenül tiszta.

E legmagasabb értelemben vett örömmnek a megteremtése és biztosítása az igazi hasznosság. Akik ez örömet megteremtik és fenntartják, költők vagy költő-filozófusok.

The exertions of Locke, Hume, Gibbon, Voltaire, Rousseau,† and their disciples, in favour of oppressed and deluded humanity, are entitled to the gratitude of mankind. Yet it is easy to calculate the degree of moral and intellectual improvement which the world would have exhibited, had they never lived. A little more nonsense would have been talked for a century or two; and perhaps a few more men, women, and children burnt as heretics. We might not at this moment have been congratulating each other on the abolition of the Inquisition in Spain. But it exceeds all imagination to conceive what would have been the moral condition of the world if neither Dante, Petrarch, Boccaccio, Chaucer, Shakespeare, Calderon, Lord Bacon, nor Milton had ever existed; if Raphael and Michael Angelo had never been born; if the Hebrew poetry had never been translated; if a revival of the study of Greek literature had never taken place; if no monuments of ancient sculpture had been handed down to us; and if the poetry of the religion of the ancient world had been extinguished together with its belief. The human mind could never, except by the intervention of these excitements, have been awakened to the invention of the grosser sciences, and that application of analytical reasoning to the aberrations of society which it is now attempted to exalt over the direct expression of the inventive and creative faculty itself.

We have more moral, political, and historical wisdom than we know how to reduce into practice: we have more scientific and oeconomical knowledge than can be accommodated to the just distribution of the produce which it multiplies. The poetry in these systems of thought is concealed by the accumulation of facts and calculating processes. There is no want of knowledge respecting what is wisest and best in morals, government, and political oeconomy, or at least what is wiser and better than what men now practise and endure. But we let “*I dare not wait upon I would*, like the poor cat i’ the adage.”\* We want the creative faculty to imagine that which we know; we want the generous impulse to act that which we imagine; we want the poetry of life: our calculations have outrun conception; we have eaten more than we can digest. The cultivation of those sciences which have enlarged the limits of the empire of man over the external world has, for want of the poetical faculty, proportionally circumscribed those of the internal world; and man, having enslaved the elements, remains himself a slave. To what but a cultivation of the mechanical arts in a degree disproportioned to the presence of the creative faculty, which is the basis of all knowledge, is to be attributed the abuse of all invention for abridging and combining labour, to the exasperation of the inequality of mankind? From what other cause has it arisen that the discoveries which should have lightened, have added a weight to the curse imposed on Adam? Poetry, and the principle of Self, of which money is the visible incarnation, are the God and the Mammon of the world.

The functions of the poetical faculty are two-fold: by one it creates new materials of knowledge, and power, and pleasure; by the other it engenders in the mind a desire to reproduce and arrange them according to a certain rhythm and order, which may be

Locke, Hume, Gibbon, Voltaire, Rousseau† és tanítványaik erőfeszítései, melyeket az elnyomott és megrévsztett emberiség érdekében tettek, számot tarthatnak az emberi nem köszönetére. Ugyanakkor nem nehéz felbecsülni az erkölcsi és szellemi fejlődés fokát, amely akkor is végbement volna a világban, ha sohasem éltek volna. Valamivel több ostobaságot beszéltek volna még egy vagy két évszázadon át, s talán még néhány férfit, nőt és gyermeket megégettek volna eretnkség miatt. Lehet, hogy nem örvendezhetnénk még együtt a spanyol inkvizíció feloszlata felett. Azonban minden képzeletet felülmúl, ha fel akarjuk fogni, milyen lenne a világ erkölcsi állapota, ha sem Dante, Petrarca, Boccaccio, Shakespeare, Calderón, Lord Bacon, sem Milton nem létezett volna; ha Raffaello és Michelangelo soha nem születik meg; ha a héber költészetet soha nem fordítják le; ha a görög irodalom tanulmányozása nem éled újjá; ha nem marad ránk az ókori szobrászat egyetlen emlékműve sem; s ha a régi világ vallásának költészete hitével együtt veszett volna oda. Az emberi elme ezen felindulások közbenjárása nélkül soha nem lett volna képes magára ébredvén feltalálni az anyagibb tudományokat és a társadalom zavarainak vizsgálatára segítségül hívni az analitikus észet, amelyet most úgy akar felmagasztalni, hogy megkísérli egyenesen az újító és teremtő erő közvetlen kifejeződései fölé emelni.

Több erkölcsi, politikai és történelmi bölcsességgel rendelkezünk, mint amit át tudunk vezetni a gyakorlatba; több tudományos és gazdasági ismeretünk van, mint amit összhangba tudunk hozni az általuk megsokszorozott javak igazságos elosztásával. A gondolat e rendszereiben rejlő költészetet elfedik a felhalmozott tények és számítási folyamatok. Nem nélkülözzük a tudást arra nézvést, hogy mi a legbölcsebb és legjobb az erkölcsben, a kormányzatban és a politikai ökonómiában, vagy legalább mi az, ami bölcsőbb és jobb annál, mint amit az emberek a valóságban tesznek és elszenvednek. De „*felekkel felelünk az izlenékre, mint a macska a mesében*”.\* Nélkülözzük a teremtő erőt, hogy elképzeljük azt, amit tudunk; a termékeny ösztönzést, hogy megtegyük, amit elképzelünk; az élet költészetét: számításaink lehagyták felfogásunkat; többet ettünk, mint amit meg tudunk emészteni. Azon tudományok ápolása, melyek kiterjesztették az ember birodalmának határait a külvilágban, a költői képesség híján ugyanilyen arányban szűkítette be a belvilág határait; és az ember, miután rabigába hajtotta az elemeket, maga rabszolga marad. Mi másnak is tulajdonítsuk a munka csökkentését és egybeszervezését szolgáló összes újító gondolattal való visszaélést, aminek eredménye az emberiség egyenlőtlenségeinek súlyosbodása, mint a technikai tudományok oly mérvű ápolásának, amely nem áll arányban a teremtő erő jelenlétével? Mi más okból eredhetne, hogy a felfedezések, amelyeknek könnyíteniük kellett volna az Ádámra kimondott átok terhét, inkább további súlyokkal nehezítették azt? A Költészet, illetőleg a pénzben láthatóan megtestesülő elvszerű Önösség a világ Istene, illetve Mammonja.

A költői képesség tevékenysége kétrétű: egyrészt új anyagokat hoz létre a tudás és az erő és az öröm számára; másrészt felszítja az elmében a vágyat arra, hogy újraalkossa és elrendezze őket egy meghatározott ritmus és rend szerint, amelyet szépnek és jónak

called the beautiful and the good. The cultivation of poetry is never more to be desired than at periods when, from an excess of the selfish and calculating principle, the accumulation of the materials of external life exceed the quantity of the power of assimilating them to the internal laws of human nature. The body has then become too unwieldy for that which animates it.

Poetry is indeed something divine. It is at once the centre and circumference of knowledge; it is that which comprehends all science, and that to which all science must be referred. It is at the same time the root and blossom of all other systems of thought: it is that from which all spring, and that which adorns all; and that which, if blighted, denies the fruit and the seed, and withholds from the barren world the nourishment and the succession of the scions of the tree of life. It is the perfect and consummate surface and bloom of things; it is as the odour and the colour of the rose to the texture of the elements which compose it, as the form and splendour of unfaded beauty to the secrets of anatomy and corruption. What were Virtue, Love, Patriotism, Friendship &c.—what were the scenery of this beautiful Universe which we inhabit—what were our consolations on this side of the grave—and what were our aspirations beyond it—if poetry did not ascend to bring light and fire from those eternal regions where the owl-winged faculty of calculation dare not ever soar? Poetry is not like reasoning, a power to be exerted according to the determination of the will. A man cannot say, “I will compose poetry.” The greatest poet even cannot say it: for the mind in creation is as a fading coal which some invisible influence, like an inconstant wind, awakens to transitory brightness: this power arises from within, like the colour of a flower which fades and changes as it is developed, and the conscious portions of our natures are unprophetic either of its approach or its departure. Could this influence be durable in its original purity and force, it is impossible to predict the greatness of the results; but when composition begins, inspiration is already on the decline, and the most glorious poetry that has ever been communicated to the world is probably a feeble shadow of the original conception of the poet. I appeal to the greatest poets of the present day, whether it be not an error to assert that the finest passages of poetry are produced by labour and study. The toil and the delay recommended by critics can be justly interpreted to mean no more than a careful observation of the inspired moments and an artificial connexion of the spaces between their suggestions by the intertexture of conventional expressions; a necessity only imposed by a limitedness of the poetical faculty itself. For Milton conceived the *Paradise Lost* as a whole before he executed it in portions. We have his own authority also for the Muse having “dictated” to him the “unpremeditated song,”\* and let this be an answer to those who would allege the fifty-six various readings of the first line of the *Orlando Furioso*. Compositions so produced are to poetry what mosaic is to painting. This instinct and intuition of the poetical faculty is still more observable in the plastic and pictorial arts: a great statue or picture grows under the power of the artist as a child in

nevezhetünk. A költészet ápolása sohasem lehet kívánatosabb, mint azokban a korokban, amikor az önző és számító elv túlzásai miatt a külsődleges élet anyagainak felhalmozódása felülmúlja azon erő mennyiségét, amellyel az emberi természet belső törvényeihez lehetne hasonítani azokat. Ilyenkor a test már túlságosan ormótlanná vált lelkesítő eleme számára.

A költészet lényege valóban isteni. A tudásnak egyszerre középpontja és kerülete; az, ami minden tudományt átfog, s az, amire minden tudománynak irányulnia kell. Egyszerre gyökere és virága a gondolatok minden egyéb rendszerének; az, amiből minden sarjad, s az, ami mindent ékesít; az, ami ha elszárad, nem hoz sem gyümölcsöt, sem magvat, és megvonja a kopár világtól a táplálékot és az életfa sarjainak elkövetkező nemzedékeit. A dolgok teljes és tökéletes külszíne és kivirágzása; olyan, mint a rózsza illata és színe az őt alkotó elemek szövetéhez képest, mint a hervadatlan szépség fensége az anatómia és a romlás titkaihoz képest. Mi maradna az erényből, a szerelemből, a hazaszeretéből, a barátságából s így tovább – mi maradna e szépséges univerzum tájából, mely otthonunk – mi nyújthatna vigaszt számunkra a sír innenső oldalán – s mi maradna a síron túlmutató törekvéseinkből – ha a költészet nem szárnyalna fel és nem hozna fényt és tüzet azon örök régiókból, ahová a számítás bagolyzárnyú képessége soha nem merészkedik felemelkedni? A költészet nem okfejtés, hogy akaratlagosan lehetne művelni. Senki se mondhatja: „Verset fogok írni.” Még a legnagyobb költő sem mondhat ilyet: hiszen a teremtő tudat olyan, mint a kihunyó széndarab, amelyet, mint valami állhatatlan szél, egy láthatatlan hatóerő múltó ragyogásra éleszt: ez az erő belülről fakad, akár a virág színe, amely fejlődésének megfelelően halványul és változik, s természetünk tudatos része sem közeledtét, sem távozását nem tudja megjósolni. Ha e hatóerő oly marandó volna, mint amilyen eredeti tisztaságában és erejében, elképzelni sem lehet, milyen csodás volna az eredmény; de mire az írás megkezdődik, az ihlet már hanyatlóban van, és valószínűleg a legfenségebb költemény is, amely valaha eljutott a világhoz, pusztán halovány árnyéka a költő eredeti elképzelésének. A mai kor nagy költőihez folyamodva kérдем, nem tévedés-e azt állítani, hogy a költészet legszebb passzusai fáradtságos munka és elmélyült tanulmányozás során jönnek létre. A kemény munkát és a késleltetést, amit a kritikusok tanácsolnak, akkor értelmezzük helyesen, ha nem vonatkoztatjuk másra, mint az ihlet pillanataiban gyakorolt koncentrált figyelemre, majd a sugallatok közti örök mesterséges betöltésére a hagyományos kifejezések szövedékével: s e szükség egyedül magának a költői képességnek a korlátozottságából adódik. Hiszen Milton egészében képzelte el az *Elveszett Paradicsomot*, mielőtt részleteiben megfogalmazta volna. Saját tanúbizonysága alapján mondhatjuk azt is, hogy a Múza „diktálta” neki „nem kigondolt, önkéntelen”<sup>\*</sup> dalát, s legyen ez a válaszuk azoknak, akik az *Orlando Furioso* első sorának ötvenhat különféle olvasatát állítják például. Az így alkotott művek olyanok a költészethez képest, mint a mozaik a festményhez képest. A költői képesség eme ösztönös és intuitív jellege még jobban megfigyelhető a képzőművészetekben: a nagyszerű szobor vagy festmény úgy növekszik a művész erejéből, mint a gyermek édesanyja méhé-

the mother's womb, and the very mind which directs the hands in formation is incapable of accounting to itself for the origin, the gradations, or the media of the process.

Poetry is the record of the best and happiest moments of the happiest and best minds. We are aware of evanescent visitations of thought and feeling sometimes associated with place or person, sometimes regarding our own mind alone, and always arising unforeseen and departing unbidden, but elevating and delightful beyond all expression: so that even in the desire and the regret they leave, there cannot but be pleasure, participating as it does in the nature of its object. It is as it were the interpenetration of a diviner nature through our own, but its footsteps are like those of a wind over the sea, which the coming calm erases, and whose traces remain only as on the wrinkled sand which paves it. These and corresponding conditions of being are experienced principally by those of the most delicate sensibility and the most enlarged imagination; and the state of mind produced by them is at war with every base desire. The enthusiasm of virtue, love, patriotism, and friendship is essentially linked with these emotions; and whilst they last, self appears as what it is, an atom to a universe. Poets are not only subject to these experiences as spirits of the most refined organization, but they can colour all that they combine with the evanescent hues of this ethereal world; a word, a trait in the representation of a scene or a passion will touch the enchanted chord, and reanimate, in those who have ever experienced these emotions, the sleeping, the cold, the buried image of the past. Poetry thus makes immortal all that is best and most beautiful in the world; it arrests the vanishing apparitions which haunt the interlunations of life, and veiling them or in language or in form sends them forth among mankind bearing sweet news of kindred joy to those with whom their sisters abide—abide because there is no portal of expression from the caverns of the spirit which they inhabit into the universe of things. Poetry redeems from decay the visitations of the divinity in man.

Poetry turns all things to loveliness; it exalts the beauty of that which is most beautiful, and it adds beauty to that which is most deformed: it marries exultation and horror, grief and pleasure, eternity and change; it subdues to union under its light yoke all irreconcilable things. It transmutes all that it touches, and every form moving within the radiance of its presence is changed by wondrous sympathy to an incarnation of the spirit which it breathes; its secret alchemy turns to potable gold the poisonous waters which flow from death through life; it strips the veil of familiarity from the world, and lays bare the naked and sleeping beauty which is the spirit of its forms.

All things exist as they are perceived, at least in relation to the percipient. "The mind is its own place, and of itself can make a Heaven of Hell, a Hell of Heaven."\* But poetry defeats the curse which binds us to be subjected to the accident of surrounding impressions. And whether it spreads its own figured curtain or withdraws life's dark veil from before the scene of things, it equally creates for us a being within our being. It

ben, s még maga az elme sem képes megmagyarázni magának sem a folyamat eredetét, sem lépcsőfokait, sem pedig közvetítő eszközeit, jóllehet ő irányítja a kezeket az alkotásban.

A költészet a legboldogabb és legjobb elmék legjobb és legboldogabb pillanatainak megörökítése. Tapasztaljuk a gondolat és az érzés tűnékeny jelenéseit, amelyek néha helyhez vagy személyhez kötődnek, néha egyedül saját tudatunkból erednek, s mindig váratlanul tűnnek elő és kéretlenül tűnnek el, de minden kifejezést túlszárnyal magasztosságuk és gyönyörűségük: így még a maguk után hagyott vágy és bánkódás sem nyújthat mást, csak örömet, mivel részesül tárgyának természetéből. Olyan ez, mintha egy istenibb természet hatná át lényünket, de léptei, akár a szél léptei a tengeren, miket eltöröl a beálló szélcsend, s nyomukat csak a tengert ölelő fövény ráncai őrzik meg. Mindezt és a lét hasonló állapotait elsősorban azok tapasztalják meg, akik a legfinomabb érzékenységgel és a legszelebb képzelettel bírnak; s az általuk felszínre hozott lelkiállapot hadat visel minden alantas vággyal. Az erény, szerelem, hazaszeretet és barátság lelkesedése lényegileg kapcsolódik össze eme érzelmekkel; s amíg ezek kitartanak, az én csupasz valójában mutatkozik meg: egyetlen atom egy univerzumban. Minthogy szellemük a legkifinomultabb érzékenységgel rendelkezik, a költők nemcsak átélik e tapasztalatokat, hanem ennek az éteri világnak tűnékeny árnyalataival képesek kiszínezni mindazt, amit egybeszónak: egy szó, egy vonás valamely jelenet vagy szenvedély megjelenítésében megrezdíti az elbűvölt húrt, s új lelket önt a múlt szunnyadó, kihűlt, betemetett képeibe azokban, akik valaha is megtapasztalták ezeket az érzelmeket. A költészet így halhatatlanná teszi mindazt, ami a legjobb és a legszebb a világban; foglyul ejti a tűnő jelenéseket, amelyek a változó hold alatt kísértének az életben, s hol nyelvbe, hol formába burkolva elküldi őket az emberiség közé, hogy elvigyék a rokon boldogság édes hírét azoknak, akikben ott időznek nővéreik – időznek, mert kifejezésükre nem létezik oly kapu, melyen át a szellem általuk benépesített üregei megnyílhatnak a dolgok univerzuma felé. A költészet váltja meg az enyészetől az isteni jelenlét felvillanásait az emberben.

A költészet minden dolgot szeretetre méltóvá tesz; felmagasztalja a szépséget abban, ami igen szép, és szépséget ad ahhoz, ami igen torz: összeesketi az ujjongást és a rettenetet, a fájdalmat és az élvezetet, az örökkévalót és a változót; könnyű igájában egységbe forraszt mindent, ami összeférhetetlen. Mindent átváltoztat, amit csak megérint, s minden forma, amely jelenlétének sugarában mozog, csodálatos megegyezés révén annak a szellemnek a megtestesülése lesz, amely élteti; titkos alkímiaja folyékony arannyá változtatja a mérgező vizeket, melyek a halálból ömlenek át az életen; lerántja a világról a megszokás leplét, és feltárja önnön formáinak szellemét, a mezítelenül szunnyadó szépséget.

Minden úgy létezik, ahogyan észlelik, legalábbis az észlelőhöz viszonyítva. „Az elme önnön helye, és magában támaszt Pokolból Mennyet és Mennyből Pokolt.”\* A költészet legyőzi az átkot, amely megkötöz és alávet a környező benyomások esetlegességének. S akár saját díszes függönyét engedi le, akár az élet sötét leplét lebbenti fel a dolgok valóságáról, egyként létet teremt létünkön belül. Olyan világ lakóivá tesz bennünket, amely-

makes us the inhabitants of a world to which the familiar world is a chaos. It reproduces the common universe of which we are portions and percipients, and it purges from our inward sight the film of familiarity which obscures from us the wonder of our being. It compels us to feel that which we perceive, and to imagine that which we know. It creates anew the universe after it has been annihilated in our minds by the recurrence of impressions blunted by reiteration. It justifies that bold and true word of Tasso—*Non merita nome di creatore, se non Iddio ed il Poeta*.\*

A poet, as he is the author to others of the highest wisdom, pleasure, virtue and glory, so he ought personally to be the happiest, the best, the wisest, and the most illustrious of men. As to his glory, let Time be challenged to declare whether the fame of any other institutor of human life be comparable to that of a poet. That he is the wisest, the happiest, and the best, inasmuch as he is a poet, is equally incontrovertible: the greatest poets have been men of the most spotless virtue, of the most consummate prudence, and, if we could look into the interior of their lives, the most fortunate of men: and the exceptions, as they regard those who possessed the poetic faculty in a high yet inferior degree, will be found on consideration to confirm rather than destroy the rule. Let us for a moment stoop to the arbitration of popular breath, and usurping and uniting in our own persons the incompatible characters of accuser, witness, judge and executioner, let us decide without trial, testimony, or form that certain motives of those who are “there sitting where we dare not soar”\* are reprehensible. Let us assume that Homer was a drunkard, that Virgil was a flatterer, that Horace was a coward, that Tasso was a madman, that Lord Bacon was a peculator, that Raphael was a libertine, that Spenser was a poet laureate.\* It is inconsistent with this division of our subject to cite living poets, but posterity has done ample justice to the great names now referred to. Their errors have been weighed and found to have been dust in the balance; if their sins “were as scarlet, they are now white as snow”; they have been washed in the blood of the mediator and the redeemer Time. Observe in what a ludicrous chaos the imputations of real or fictitious crime have been confused in the contemporary calumnies against poetry and poets; consider how little is as it appears—or appears as it is; look to your own motives, and judge not, lest ye be judged.

Poetry, as has been said, in this respect differs from logic, that it is not subject to the control of the active powers of the mind, and that its birth and recurrence has no necessary connexion with consciousness or will. It is presumptuous to determine that these are the necessary conditions of all mental causation, when mental effects are experienced insusceptible of being referred to them. The frequent recurrence of the poetical power, it is obvious to suppose, may produce in the mind a habit of order and harmony correlative with its own nature and with its effects upon other minds. But in the intervals of inspiration, and they may be frequent without being durable, a poet becomes a man and is abandoned to the sudden reflux of the influences under

hez képest a megszokott világ káosz. Újjáalkotja a közös univerzumot, melynek részei és észlelői vagyunk, benső tekintetünket pedig megszabadítja a megszokás hályogától, amely elhomályosítja előttünk létezésünk csodáját. Kényszerít, hogy átérezzük azt, amit észlelünk, és elképzeljük azt, amit tudunk. Újjáteremti az univerzumot, amely tudatunkban a megszokottság által elkoptatott benyomások ismétlődése folytán semmivé lett. Igazolja Tasso merész és igaz igéjét – *Non merita nome di creatore, se non Iddio ed il Poeta.*\*

Mivel mások számára a költő a legmagasabb bölcsességnek, örömmek, erénynek és dicsőségnek forrása, így személy szerint neki kellene a legboldogabbnak, a legjobbnak, a legbölcsőbbnek és a legjelesebbnek lennie az emberek között. Ami dicsőségét illeti, hadd döntse el az idő, vajon azon szellemek közül, akik az emberi élet formáit meghatározzák, egynek a hírneve is mérhető-e a költőéhez. Hogy ő a legbölcsőbb, a legboldogabb és a legjobb annyiban, amennyiben költő, ugyancsak megcáfolhatatlan: a legnagyobb költőket a legmakulátlanabb erény, a legtökéletesebb megfontolás jellemezte, s ha betekinthetnénk benső életükbe, látnánk, hogy ők voltak a legszerencésebbek mindenek között; a kivételekről pedig, mivel olyanokról van szó, akiknek költői tehetsége meggyőző, de nem elsőrendű volt, megállapíthatjuk, hogy inkább erősítik, semmint cáfolják a szabályt. Egy pillanatra ereszkedjünk le a népbíráskodás szférájába, s magunkba szíva és magunkban egyesítve a vádló, a tanú, a bíró és az ítéletvégrehajtó összeférhetetlen szerepét, döntünk el tárgyalás, tanúságtétel vagy jogi forma nélkül, hogy elítélendő-e azon személyek bizonyos vonásai, akik „ott ülnek, hová mi nem szállhatunk”.\* Tegyük fel, hogy Homérosz részeges volt, Vergilius hízelkedő, Horatius gyáva, Tasso elmebajos, Lord Bacon sikkasztó, Raffaello libertinus, Spenser pedig *poeta laureatus*.\* Eszmefuttatásunk eme passzusába nem illenék, hogy élő költőkre hivatkozzunk, de az utókor bőkezűen szolgáltatott igazságot a nagy neveknek, akikre most utalunk. Tévedéseik mérlegre tétettek, s csupán porszemeknek találtak a serpenyőben; ha bűneik „olyanok voltak, mint a skarlát, most fehérek, mint a hó”; a közbenjáró és megváltó Idő vére tisztára mosta őket. Figyeld meg, mily neveléses káoszba dől a valós vagy kitalált vétkekkel való vádaskodás korunknak a költészet és a költők ellen irányuló rágalmaiban; fontold meg, mily kevés dolog az, aminek látszik – vagy látszik annak, ami; vedd számba saját indítékaid, s ne ítélj, hogy ne ítéless.

A költészet, amint mondtuk, abban a tekintetben különbözik a logikától, hogy nem áll az elme tevékeny erőinek ellenőrzése alatt, és hogy születése és újbóli jelentkezése nem áll szükségszerű kapcsolatban a tudatossággal vagy az akarral. Elhamarkodott dolog volna leszögezni, hogy ezek minden gondolati okság szükséges feltételei, amikor tapasztaljuk, hogy a gondolati hatásokat képtelenség kapcsolatba hozni velük. Kézenfekvő a feltételezés, hogy a költői erő gyakran ismétlődő feltámadása a rend és harmónia olyan szokását alakíthatja ki, amely korrelál az elme önnön természetével és más elmékre gyakorolt hatásával. Ám az ihlet szüneteiben, amelyek gyakoriak lehetnek, ha nem is tartósak, a költő egyszerű ember, s ugyanolyan hatásoknak van újra és újra kitéve, mint

which others habitually live. But as he is more delicately organized than other men, and sensible to pain and pleasure, both his own and that of others, in a degree unknown to them, he will avoid the one and pursue the other with an ardour proportioned to this difference. And he renders himself obnoxious to calumny, when he neglects to observe the circumstances under which these objects of universal pursuit and flight have disguised themselves in one another's garments.

But there is nothing necessarily evil in this error, and thus cruelty, envy, revenge, avarice, and the passions purely evil have never formed any portion of the popular imputations on the lives of poets.

I have thought it most favourable to the cause of truth to set down these remarks according to the order in which they were suggested to my mind by a consideration of the subject itself, instead of following that of the treatise that excited me to make them public. Thus, although devoid of the formality of a polemical reply, if the view which they contain be just, they will be found to involve a refutation of *The Four Ages of Poetry*, so far at least as regards the first division of the subject. I can readily conjecture what should have moved the gall of the learned and intelligent author of that paper; I confess myself like him unwilling to be stunned by the *Theseids* of the hoarse Codri of the day. Bavius and Mævius undoubtedly are, as they ever were, insufferable persons.\* But it belongs to a philosophical critic to distinguish rather than confound.

The first part of these remarks has related to poetry in its elements and principles; and it has been shown, as well as the narrow limits assigned them would permit, that what is called poetry in a restricted sense has a common source with all other forms of order and of beauty according to which the materials of human life are susceptible of being arranged, and which is poetry in an universal sense.

The second part will have for its object an application of these principles to the present state of the cultivation of poetry, and a defence of the attempt to idealize the modern forms of manners and opinion, and compel them into a subordination to the imaginative and creative faculty. For the literature of England, an energetic development of which has ever preceded or accompanied a great and free development of the national will, has arisen as it were from a new birth. In spite of the low-thoughted envy which would undervalue contemporary merit, our own will be a memorable age in intellectual achievements, and we live among such philosophers and poets as surpass beyond comparison any who have appeared since the last national struggle for civil and religious liberty. The most unfailing herald, companion, and follower of the awakening of a great people to work a beneficial change in opinion or institution, is poetry. At such periods there is an accumulation of the power of communicating and receiving intense and impassioned conceptions respecting man and nature. The persons in whom this power resides, may often, as far as regards many portions of their nature, have little apparent correspondence with that spirit of good of which they are the ministers. But even whilst they deny and abjure, they are yet compelled to serve,

amilyenek alatt mások természetszerűleg élnek. De mivel finomabb szerveződésű, mint a többi ember, és oly fokban érzékeny mind önmaga, mind mások fájdalma és öröme iránt, ami felfoghatatlan a többiek számára, olyan hévvel fogja kerülni az egyiket s keresni a másikat, ami arányos e különbséggel. És kiteszi magát a rágalmazásnak, miután megfelelkezik arról a körülményről, hogy az egyetemes törekvés és egyetemes menekülés eme tárgyai általában egymás köntösebe bújva álcázzák magukat.

Ám e tévedésben nincs semmi óhatatlanul gonosz, s így a kegyetlenség, az irigység, a bosszú, a kapzsóság és a tisztán gonosz szenvedélyek egyáltalán nem is szerepeltek soha a költők élete ellen felhozott szokásos vádak között.

Úgy gondoltam, az igazság érdekében az a legelőnyösebb, ha e megjegyzéseket ama rend szerint fogalmazom meg, melyet magának a témának megvizsgálása indokol, ahelyett hogy azon értekezés rendjét követném, amely arra sarkallt, hogy közlétegyem őket. Így, jóllehet írásom formájában nem felel meg egy viszonzásznak, ha a megjegyzéseimben megfogalmazott vélemény helytálló, az olvasó megtalálja bennük *A költészet négy korszakának* cáfolatát, legalábbis ami a tárgy első részét illeti. Könnyen ki tudom találni, mi váltotta ki ama írás tanult és értelmes szerzőjének epességét; bevallom, hogy hozzá hasonlóan magam is vonakodnék bámulatba esni korunk érdes Codrusainak *Theseiseitől*. Bavius és Maevius, mint mindig, ma is kétségtelenül kiállhatatlan személyek.\* De a bölcs kritikushoz jobban illik a dolgok megkülönböztetése, semmint összezavarása.

E megjegyzések első része a költészet elemeire és elveire vonatkozott, s megmutattuk, már amennyire az első résznek szánt szerény keretek megengedték, hogy amit szűken értve költészetnek nevezünk, közös forrásból fakad a rend és szépség összes többi formáival, melyek alapján az emberi élet jelenségei elrendezhetőek, és hogy ez az elrendezés az egyetemes értelemben vett költészet.

A második rész tárgya a költészet művelése jelen állapotának vizsgálata lesz ezen elvek alapján, s azon törekvés védelme, amely az erkölcsök és nézetek modern formáit igyekszik eszményíteni és kényszerítő erővel alárendelni a képzelet és teremtés erőinek. Mert-hogy Anglia irodalma, melynek erőteljes fellendülése mindig is vagy megelőzte a nemzeti akarat nagyszerű és szabad megnyilvánulásait, vagy azokkal párhuzamosan következett be, íme, új életre szülvén ismét feltámadt. Az alantas gondolkodású irigység ellenére, amely alábecsülné korunk érdemeit, a szellemi eredmények emlékezetes korszaka lesz a miénk, s oly filozófusok és költők között élünk, akik összehasonlíthatatlanul felülmúlják mindazokat, akik nemzetünknek a polgári és vallási szabadságért való legutóbbi küzdelme óta felléptek. Egy nagy nép önmagára ébredésének leghűségesebb előhírnöke, társa és követője, mely azon fáradozik, hogy áldásos változást hozzon létre a közgondolkodás és az intézmények terén, maga a költészet. Az ilyen időkben felgyülemlik az erő, amely az emberről és a természetről mélyre világító és átszellemült meglátásokat nyilvánít ki és fogad be. Azok, akikben ez az erő lakozik, természetük számos vonatkozását tekintve sokszor talán kevés látható jelét adják a jó ama szellemének, melynek ők a letéteményesei. Azonban még ha elfordulnának is tőle, ha esküvel tagadnák is, akkor is kénytelenek volnának

the Power which is seated upon the throne of their own soul. It is impossible to read the compositions of the most celebrated writers of the present day without being startled with the electric life which burns within their words. They measure the circumference and sound the depths of human nature with a comprehensive and all-penetrating spirit, and they are themselves perhaps the most sincerely astonished at its manifestations, for it is less their spirit than the spirit of the age. Poets are the hierophants of an unapprehended inspiration, the mirrors of the gigantic shadows which futurity casts upon the present, the words which express what they understand not, the trumpets which sing to battle and feel not what they inspire: the influence which is moved not, but moves. Poets are the unacknowledged legislators of the world.

nak szolgálni azt az Erőt, amely önnön lelkük trónusán foglal helyet. Lehetetlen a jelen kor legünnepeltebb íróinak műveit anélkül olvasni, hogy meg ne döbrentene bennünket a villanyos élet, mely ott ég a szavaikban. Mindent felölelő és mindent átható szellemük felméri az emberi természet kerületét és megzendíti mélységeit, s talán épp ők maguk esnek a legőszintébb ámulatba annak megnyilatkozásait látván, mivel nem annyira saját szellemük, hanem a kor szelleme tevékenykedik bennük. A költők a kifürkészhetetlen ihlet misztériumának főpapjai, a jövőndő által a jelenre vetett gigantikus árnyakat visszaverő tükrök, szavak, amelyek nem értik, mit mondanak ki; trombiták, amelyek csatadalt zengnek, és nem érzik át, mire hívnak: olyan hatóerő rejlik bennük, amely mozdíthatatlan, és mégis mozgat. A költők a világ el nem ismert törvényalkotói.

# Study Guide

## Notes & References

† marks Shelley's own notes to the text, while editorial and explanatory notes are indicated by an asterisk (\*). The notes are identified by their respective page numbers.

\*(120) Read *to poiein* and *to logizein*, meaning “to make, produce, create” (Liddell & Scott 1234) and “to count, reckon, calculate, compute” (899), respectively.

\*(121) imitative depiction

\*(121) Bacon 87. Shelley misquotes the passage, which originally reads “the same footsteps of nature, treading or printing upon several subjects or matters.”

\*(122) i.e. metonymy

†(123) See the *Filium Labyrinthi* and the *Essay on Death* particularly.

\*(127) Shelley even learned Spanish in order to be able to read Pedro Calderón de la Barca's (1600–1681) allegorical or religious plays in the original.

\*(131) Horace, *Odes*, 4.9; “for they lack a sacred poet”; note Horace's and Shelley's association of the poet with the *vates*, or poet-prophet.

\*(132) Shakespeare 3.2.51–54.

\*(133) Dante Alighieri, *Inferno*, 5.137; “Galeotto was the book and he who wrote it” (translated by Henry Wadsworth Longfellow).

\*(134) Virgil, *Aeneid*, 2.426 (literally “the justest one”).

\*(135) This is one of the most direct references to Peacock's argument; Shelley already anticipates John Stuart Mill's distinction between *qualitative* and *quantitative* pleasure.

\*(136) Cf. Mark 4:25: “For he that hath, to him shall be given: and he that hath not, from him shall be taken even that which he hath” (King James Version).

\*(136) Cf. Ecclesiastes 7:4: “The heart of the wise *is* in the house of mourning; but the heart of fools *is* in the house of mirth” (King James Version).

†(137) I follow the classification adopted by the author of *The Four Ages of Poetry*. But Rousseau was essentially a poet. The others, even Voltaire, were mere reasoners.

\*(137) Shakespeare 1.7.44–45.

\*(138) Cf. John Milton, *Paradise Lost*, 9.23–24: “And dictates to me slumb'ring, or inspires / Easy my unpremeditated verse...”

\*(139) Milton, *Paradise Lost*, 1.254–255.

\*(140) “Nobody merits the name of a creator but God and the Poet.” The quotation has not been traced back directly to Tasso and is paraphrased from Serassi (2:316): “nel mondo non ci è chi meriti nome di creatore, che Dio e il poeta.”

\*(140) Milton, *Paradise Lost*, 4.829.

\*(140) Poet laureate, an official function donated by the English monarch. As it already transpires from Peacock's essay above, the second generation of Romantic poets considered this at least as (conservatively) political as literary office in a very negative

## Kalauz

### Jegyzetek & hivatkozások

† jelzi Shelley saját, a szöveghez fűzött megjegyzéseit, míg a szerkesztői és magyarázó jegyzeteket csillaggal (\*) tüntettük fel. A jegyzetek a vonatkozó oldalszám alapján azonosíthatók.

- \***(120)** Ejtsd *to poiein* és *to logizein*, jelentése „csinálni, létrehozni, teremteni” (Liddell & Scott 1234), illetőleg „számolni, gondolkodni, kalkulálni, számítani” (899).
- \***(121)** utánzó ábrázolás
- \***(121)** Bacon 87. Shelley pontatlanul idéz, az eredeti szöveg így hangzik: „a természet egyazon lábnyomai, melyek több alanyra vagy anyagra taposnak vagy nyomódnak rá”.
- \***(122)** ti. a metonímiával
- †**(123)** Lásd kiváltképp a *Filium Labyrinthit* és az *Esszé a halálról* című írást.
- \***(127)** Shelley spanyolul is megtanult, csak hogy Pedro Calderón de la Barca (1600–1681) allegorikus vagy vallásos drámáit eredetiben olvashassa.
- \***(131)** Horatius, *Ódák*, 4.9; „mert nem volt szent költőjük”; sokatmondó, hogy Horatius és Shelley is a *vatesszel* vagy költő-prófétával társítja a költő képét.
- \***(132)** Shakespeare 3.2.51–54.
- \***(133)** Dante Alighieri, *Pokol*, 5.137; „Igy Galeottónk lett a könyv s írója” (Babits Mihály fordítása).
- \***(134)** Vergilius, *Aeneis*, 2.426 (szó szerint „a legigazabb”).
- \***(135)** Ez a Peacock érvelésére tett egyik legközvetlenebb hivatkozás, amely már John Stuart Mill *minőségi és mennyiségi* gyönyör közti megkülönböztetését is megelőlegezi.
- \***(136)** Vö. Márk 4, 25; „Mert a kinek van, annak adatik; és a kinek nincs, attól az is elvétetik, a mije van” (Károli Gáspár bibliafordítása).
- \***(136)** Vö. Prédikátor 7, 4; „A bölcseknek elméje a siralmas házban van, a bolondoknak pedig elméje a vígasságnak házában” (Károli Gáspár bibliafordítása).
- †**(137)** *A költészet négy korszaka* szerzőjének osztályozását követem. De Rousseau lényegében költő volt. A többiek, még Voltaire is, pusztá rezonőrök.
- \***(137)** Shakespeare 1.7.44–45 (Szabó Lőrinc fordítása nyomán).
- \***(138)** Vö. John Milton, *Elveszett Paradicsom*, 9.23–24 (Jánosy István fordítása nyomán).
- \***(139)** Milton, *Elveszett Paradicsom*, 1.254–255 (Jánosy István fordítása).
- \***(140)** „Senki sem méltó a teremtő nevére, csak Isten és a Költő.” Az idézetet nem lehet Tassóig visszavezetni, parafrázisa pedig Serassi (2:316) életrajzából származik: „nel mondo non ci è chi meriti nome di creatore, che Dio e il poeta”.
- \***(140)** Milton, *Elveszett Paradicsom*, 4.829.
- \***(140)** Koszorús költő, az angol uralkodó által adományozott hivatalos költői funkció. Amint az már Peacock esszéjéből is látszott, a romantikus költők második generációjának szemében ez a legalább annyira (konzervatív) politikai, mint irodalmi tisztség

light. Robert Southey, the poet laureate of the age, was sharply criticised not only by Peacock and Shelley, but also by Byron, e.g. in the “Dedication” to *Don Juan*.

\*(141) Codrus, author of the *Theseid*, Bavius, and Mævius were lower-ranking Latin poets, pilloried by Juvenal, Virgil, and Horace.

#### *A Note on the Text*

This edition is based on a collation of Mary Shelley’s 1845 text (reprinted in 1904 by the Bobbs-Merrill Company in Indianapolis) and Percy Bysshe Shelley’s manuscripts (see O’Neill, 1994). While the text in Reiman & Powers (480–508) is the “authoritative” version of “A Defence of Poetry,” our edition, in which the spelling and punctuation have been tacitly modernized and made more consistent, we hope will serve as an even more reader-friendly but no less reliable source text for young readers of Romantic theory and criticism. The Hungarian translation is a substantially revised, corrected version of the text published in 2003.

#### *Biographical Background*

**Percy Bysshe Shelley** (1792–1822), a leading member of what is conventionally referred to the “second generation” of Romantic poets, wrote “A Defence of Poetry” in February/March 1821. Since January 1820, he and his second wife, Mary, had been residing in Pisa, Italy, where Lord Byron would join them in November 1821 (Cline 38ff.). It was here that Shelley read his friend Thomas Love Peacock’s (1785–1866) “Four Ages of Poetry” (1820), a work that catalyzed his composition of a relatively systematic defence or, more precisely, *apology*, of poetry and poetics.

Shelley intended his reply to be published in a later issue of *Ollier’s Literary Miscellany*, in whose first volume Peacock’s text had appeared, but Charles Ollier’s periodical went bankrupt. So did the *Liberal*, Shelley’s Plan B, and so the work remained unpublished in the author’s lifetime. It was eventually printed by Mary Shelley in 1840, but she removed from it the references to Peacock’s original essay and made a number of alterations in the text. As Peacock remarked: “The paper as it now stands is a defence without an attack” (Brett-Smith & Jones 8:500). In fact, the “Defence” as a general *apology* does not require a pretext and is self-sufficient; nevertheless, in current critical editions, the essay is restored on the basis of Shelley’s extant manuscripts and fair copies (Reiman & Powers 479), complete with the references to “The Four Ages of Poetry.”

P. M. S. Dawson points out that a few years earlier Shelley might himself have agreed with most of Peacock’s arguments. Moreover, he even shared these views with Peacock in a letter dated January 1819: “I consider Poetry very subordinate to moral & political science, & if I were well, certainly I should aspire to the latter” (216). This idea, meanwhile abandoned by Shelley, does not feature in “A Defence of Poetry”; however, he draws very heavily on his earlier writings, whether published before or not. Dawson surveys his allusions and self-borrowings comprehensively (217–218). In

igen negatív színben tűnt fel. Robert Southey-t, a kor koszorús költőjét Peacock és Shelley mellett Lord Byron is élesen bírálta, például a *Don Juan* ajánlásában.

\*(141) Codrus, a *Theseis* szerzője, Bavius, valamint Maevius kisebbrendű latin költők voltak, akiket Iuvenalis, Vergilius, illetőleg Horatius kipellengérezett.

#### *A forrásszöveg*

A jelen kiadás Mary Shelley 1845-ben kiadott, 1904-ben utánnyomott szövegének és Percy Bysshe Shelley kéziratának összevetésén alapul (lásd O'Neill, 1994). Míg Reiman & Powers (480–508) szövege „A költészet védelmének” hivatalos, „jóváhagyott” verziója, a jelen kiadás, amelyben a helyesírást és a központosítást külön jelzés nélkül modernizáltuk és egységesítettük, reményeink szerint még olvashatóbb, ám nem kevésbé megbízható forrásul szolgál majd a romantikus irodalomelmélet és -kritika iránt érdeklődő ifjú olvasók számára. A magyar fordítás a 2003-ban megjelent szöveg jelentősen átdolgozott, javított kiadása.

#### *Életrajzi háttér*

**Percy Bysshe Shelley** (1792–1822), a brit romantikus irodalom úgynevezett „második generációs” költőinek egyik vezéralakja, 1821 februárjában vagy márciusában írta „A költészet védelme” című művét. 1820 januárjától fogva ő és második felesége, Mary, az olaszországi Pisában tartózkodtak, ahol Lord Byron 1821 novemberében csatlakozott hozzájuk (Cline 38ff.). Shelley itt olvasta barátja, Thomas Love Peacock (1785–1866) „A költészet négy korszaka” (1820) című esszéjét, amely elősegítette a költészet és poétika viszonylag rendszerezett védelmének, pontosabban *apológiájának* megfogalmazását.

Shelley ezen válaszát az *Ollier's Literary Miscellany* egy későbbi számában szándékozott kiadatni, melynek első kötetében Peacock esszéje megjelent, de Charles Ollier folyóirata csődbe ment. Ez történt a *Liberallal*, Shelley B tervével is, így a mű a szerző életében kiadatlan maradt. Végül Mary Shelley publikáltatta 1840-ben, de eltávolította belőle a Peacock eredeti művére vonatkozó utalásokat és néhány változtatást is elvégzett a szövegben. Ahogy Peacock megjegyezte: „Az esszé jelen formájában támadás nélküli védelem” (Brett-Smith & Jones 8:500). Valójában a „Védelem” mint általános *apológia* nem igényel ürügyet, és önállóan is megállja a helyét; azonban a mai kritikai kiadásokban az esszét helyreállították Shelley fennmaradt kéziratai és tisztázatai alapján (Reiman & Powers 179), „A költészet négy korszakára” vonatkozó utalásokkal együtt.

P. M. S. Dawson rámutat, hogy néhány évvel korábban talán maga Shelley is egyetértett volna Peacock legtöbb érvével. Sőt, ezeken a nézeteken osztozott Peacockkal egy 1819. januári levélben: „A Költészetet sokkal alsóbbrendűnek tartom az erkölcsi & politikai tudománynál, & ha jól lennék, bizonyára az utóbbiakban törnék babérokra” (216). Ez az elgondolás, melyet Shelley később elhagyott, nem bukkan fel „A költészet védelmében”; mégis erősen támaszkodik korábbi műveire, úgy kinyomtatott szövegekre, mint nyomtatásban még meg nem jelentekre. Dawson átfogóan tanulmányozza utalásait és

regard to the “moral effect” of poetry, Shelley used his “Speculations on Morals” (1817); Dante’s and Milton’s religion is described on the basis of “On the Devil, and Devils” (1820); references to the veils of perception are taken from “On Life” (1819) as well as containing possible allusions to Wordsworth and Coleridge; and, finally, the concluding sentence itself is cited from Shelley’s *Philosophical View of Reform* (1819). Dawson contends K. N. Cameron’s claim that the idea of poets as legislators may derive from Chapter X of Samuel Johnson’s *Rasselas* (cf. 17); but his argument is not convincing and a closer inspection of the passage in question reveals striking similarities between Imlac’s notion of the ideal poet in *Rasselas* and the views promoted by Shelley in the “Defence” (218).

Though the hasty composition of the “A Defence of Poetry” was triggered by Peacock’s essay, Shelley also replies to one of the great philosophers of all times, Plato, whom he considers a great poet, subverting Plato’s own, rather low opinion of poetry:

Plato had banned poetry from his ideal republic on the grounds that it was a corrupting appeal to base emotions over reason, which was not compatible with “orderly government”: “For if you grant admission to the honeyed Muse in lyric or epic, pleasure and pain will be lords of your city instead of law and that which shall from time to time have approved itself to the general reason as the best.”  
(Roberts 289)

To be fair, one must also mention that some passages in other works by Plato seem a little more lenient towards poetry. His *Symposium*, in particular, may be cited here, since Shelley capitalizes on the most general definition of poetry as the result of the principle of *τό ποιεῖν*, possibly having Plato in mind: “You’ll agree that there is more than one kind of poetry in the *true sense* of the word—that is to say, calling something into existence that was not there before; so that every kind of artistic creation is poetry, and every artist is a poet” (Plato 58, my emphasis; cf. 120). And, as Roberts points out, even the *Republic* grants some measure of vindication: Plato “allows a hegemonic role for ideologically sound poetry—the ‘hymns to the gods and the praises of good men’ ” (290) and challenges poets and critics to plead the “‘*defence* [of poetry] [...] and show that she is not only delightful but beneficial to orderly government and all the life of man [...]. [W]e shall listen benevolently, for it will be clear gain for us if it can be shown that she bestows not only pleasure but benefit’ ” (291, my emphasis). In Roberts’s view, this is the real challenge Shelley takes up on the pretext of Peacock’s attack.

Shelley’s erudition and extensive reading is, paradoxically, supported by the fact that he often misquotes his sources. His citations or paraphrases are adapted to the context at all times. His errors or intentional rewritings reveal that he is quoting from memory and represents that synthesis and enlargement of earlier poetical works that he also promotes in the “Defence”:

kölcsönzéseit saját magától (217-218). A költészet „erkölcsi hatását” tekintve Shelley saját, „Morális spekulációk” (1817) című esszéjét használta; Dante és Milton vallását „Az ördögöl és ördögökről” (1820) című műve alapján írta le; az észlelés fátylaira tett utalások „Az életről” (1819) című esszéjéből vannak, ahogyan Wordsworthre és Coleridge-ra is utalhatnak; és végül a befejező mondatot saját, *A reform filozófiai nézete* (1819) című művéből idézi. Dawson vitatja K. N. Cameron állítását, miszerint a költők mint törvényhozók ötlete Samuel Johnson *Rasszelszának* X. fejezetéből származna (vö. 17); de érve nem meggyőző, és a kérdéses részlet közelebbi vizsgálata feltűnő hasonlóságokat fed fel Imlak elképzeléséről az ideális költőről a *Rasszelszabban*, illetőleg a Shelley által hirdett nézetekkel a „Védelemben” (218).

Ugyan „A költészet védelmének” sietős megfogalmazását Peacock esszéje váltotta ki, Shelley azért minden idők egyik legnagyobb filozófusának, Platónnak is válaszol, akit nagyszerű költőnek tart, visszajára fordítva Platón saját rossz véleményét a költészetről:

Platón azon az alapon tiltotta ki a költészetet ideális köztársaságából, hogy rontó hatású, amennyiben az alantas érzelmeket az ész fölébe helyezi, ami nem egyeztethető össze a „rendezett állam” elvével: „Ha azonban te az eposzokkal és dalokkal gyönyörködtető múzsát is beengeded államunkba, akkor ott bizony gyönyör és fájdalom fog királykodni törvény és értelmes megegyezés helyett, ami mégis mindenkor a legjobb.” (Roberts 289)

Itt meg kell említenünk, hogy Platón más műveiben kissé elnézőbb a költészet iránt. Különösen a *Lakomában*, amelyből alább idézünk, hiszen amikor Shelley a költészet egyik legáltalánosabb meghatározását használja a *τό ποιειν* alapján, valószínűleg Platónra gondol: „Tudod, hogy »alkotás« [költészet] sokféle van. Ha ugyanis valami a nemléből létrejön, annak oka valami alkotás. Tehát minden művészet, mesterség teljesítménye: alkotás, és mestereik mind Alkotók” (vö. 120). És ahogy Roberts rámutat, még az *Allam* is teret enged az önigazolásnak: Platón „hegemón szerepet kínál az ideológiailag szilárd költészetnek – az »istenhimnuszoknak és a jó emberek magasztalásának«” (290), a költőket és kritikusokat pedig felkéri, „prózában szóljanak a *védelmében*, és bizonyítsák, hogy a költészet nemcsak gyönyörködtető, hanem még hasznos is az államnak és az emberi létnek. Szívesen meghallgatjuk őket. Hiszen csak nyerhetünk vele, ha számunkra nemcsak gyönyörködtetőnek, de még hasznosnak is bizonyul” (291, kiemelés tőlem). Roberts szerint ez az a kihívás, amelyet Shelley Peacock támadása ürügyén elfogad.

Shelley műveltségét és széles olvasottságát támogatja ellentmondásos módon az a tény, hogy gyakran rosszul idézi forrásait. Idézeteit és átfogalmazásait mindig a szöveghez igazítja. Hibái vagy szándékos átírásai felfedik, hogy emlékezetből idéz, és mutatják összefoglalását és bővítését korábbi költői munkájának, amiket szintén a „Védelemben” népszerűsít:

All high poetry is infinite; it is as the first acorn, which contained all oaks potentially. Veil after veil may be undrawn, and the inmost naked beauty of the meaning never exposed. A great Poem is a fountain for ever overflowing with the waters of wisdom and delight; and after one person and one age has exhausted all its divine effluence which their peculiar relations enable them to share, another and yet another succeeds, and new relations are ever developed, the source of an unforeseen and an unconceived delight. (135)

At first, Shelley must have intended to compose a sequel to “A Defence of Poetry” in earnest. As time passed by, however, and the publication even of the first “instalment” became doubtful, he probably abandoned this plan. This seems to be confirmed by the fact that apart from some remarks in the last section, which do refer to a prospective essay to follow the first one (indeed, Peacock says Shelley was planning two more instalments; Brett-Smith & Jones 8:500, see above, 113n), the argumentation is complete and the conclusion final. Whatever Shelley’s long-term plans may have been, his untimely death in early July 1822 put an abrupt end to them all.

#### *Historical References*

Shelley wrote the “Defence” in early 1821, when Europe was in a state of apathy mixed with the urge for reforms. The lofty hopes for social and intellectual reform incited by the French Revolution had been extinguished; Napoleon, the tyrant, was defeated in 1815. Political turmoil and the struggle for liberty had been transferred from the centre (most notably, France) to the periphery. To Shelley and his peers, Ireland under the rule of the English monarch and Greece under Turkish yoke, as well as, to a considerable extent, Italy, presented themselves as the new fields of battle for liberty.

Shelley was an outspoken proponent of these struggles. In the 1810s, for instance, he issued radical pamphlets in Ireland, demanding the complete independence of the island from the rule of the London Parliament and the English Crown, brought about by the Act of Union passed in 1800 by a financially corrupted Irish Parliament, which effected the total incorporation of Ireland into the emerging United Kingdom of Great Britain and Ireland. The imagery of lightning, apart from its clear scientific connotations, also denotes revolutionary zeal (Roberts 323), such as in the following statement: “Poetry is a sword of lightning, ever unsheathed, which consumes the scabbard that would contain it” (129). Poetry, in Shelley’s view, is one of the most potent means to achieve freedom.

Following Peacock’s structure, Shelley digresses into a history of poetry, which is redundant to quote in detail here. Some factors, however, are of specific importance. For one, Shelley famously declares that there have only been three epic poets: Homer, Dante, and Milton (134–135). For another, the history of Christianity is relevant.

Minden magas költszet végtelen; mint az első makk, amely lehetőségében az összes tölgyet magában foglalta. Egymás után ránthatjuk le lepleit, de jelentésének legbenső, mezítelen szépségét sosem tárhatjuk fel. A nagyszerű költemény forrás, mely mindörökké túlcsoordul a bölcsesség és öröm vizeivel; s ha egy személy és egy kor kimerítette az egész isteni kiáradást, amelynek befogadására sajátos viszonyai képessé teszik, újabb, s megint újabb lép a nyomába, mind más és más összefüggéseket fedezve fel benne, előre nem látott s el nem is képzelhető öröm forrását. (135)

Elainte Shelley bizonyára komolyan szándékozott folytatást írni „A költszetet védelméhez”. Bár ahogy telt az idő és az első „részlet” megjelentetése is kétségessé vált, valószínűleg felhagyott ezzel a tervével. Ezt megerősíteni látszik az a tény, hogy néhány megjegyzést kivéve az utolsó bekezdésben, ami egy várható esszére utal az első után (Peacock azt mondja, Shelley még két folytatást tervezett; lásd Brett-Smith & Jones 8:500 és fentebb, 113n), az érvelés teljes és a következtetés végleges. Bármilyen lett is legyen Shelley hosszú távú terve, 1822. július elején bekövetkezett halála idő előtt hirtelen véget vetett neki.

#### *Történelmi vonatkozások*

Shelley 1821 elején írta a „Védelmet”, amikor Európa a fásultság állapotában volt, egyúttal reformokat szorgalmazott. A francia forradalom által előhozott magasztos remények a szociális és intellektuális reformokra letűntek, Napóleont, a zsarnokot 1815-ben legyőzték. A politikai nyugtalanság és a szabadságért vívott küzdelem a központból (nevezetesen Franciaországból) átkerült a perifériára. Shelley és társai számára az angol uralkodó kormányzása alatt lévő Írország, a török iga alatt nyögő Görögország és bizonyos mértékig Itália biztosított újabb csatatereteket a szabadságharcnak.

Shelley szókimondó támogatója volt ezeknek a harcoknak. Az 1810-es években például radikális röpiratokat adott ki Írországban, követelve a sziget teljes függetlenségét a londoni parlamenttől és az angol koronától, melyhez 1800-ban egy pénzügyileg korrupt ír parlament által meghozott egyesülési törvény által csatlakozott, ami Írország teljes beolvadását eredményezte az így létrejövő Nagy-Britannia és Írország Egyesült Királyságába. A villám képi világa, ha eltekintünk a tisztán tudományos konnotációktól, forradalmi célt is jelöl (Roberts 323), ahogy a következő állításban is: „A költszet örökké kivont, villámló kard, és elemésztli a hüvelyt, mely magába nyelne” (129). A költszet Shelley szerint az egyik leghatékonyabb eszköz a szabadság elérésére.

Peacock szerkesztését követve Shelley kitér a költszet történetére, amit nem szükséges itt részleteiben idézni. Néhány tényező azonban különösen fontos. Mindenekelőtt Shelley azt a híres kijelentést teszi, hogy csak három epikus költő létezett: Homérosz, Dante és Milton (134–135). Azt is állítja, hogy a kereszténység története is releváns. Habár Shel-

Though Shelley condemns the superstitions that accompanied the rise of chivalry, he commends both its socio-historical consequences and its symbolism. Assuming the role of a feeble knight, he claims that “the mirror of intolerable light [the power of poetry], though on the arm of one of the weakest of the Paladins, could blind and scatter whole armies of necromancers and pagans” (128). As to historical fact, Shelley claims that the medieval world “would have fallen into utter anarchy and darkness, but that there were found poets among the authors of the Christian and Chivalric systems of manners and religion, who created forms of opinion never before conceived” (131). And later he adds that “if the error which confounded diversity with inequality of the powers of the two sexes has become partially recognized [...] we owe this great benefit to the worship of which Chivalry was the law, and poets the prophets” (133). This sharp distinction between the good and evil aspects of a single system underscores the idea of a discriminate way of thinking, for the lack of which Shelley mildly chides Peacock (141).

One practical belief held by Peacock and challenged by Shelley is the notion that usefulness must always have priority over beauty and ornament. In focusing on the importance of pleasure, and subverting that idea by distinguishing two levels of pleasure, Shelley exploits the double-edged weapon of a wide-spread claim of early-19th-century thought “that the goal of life [is] to provide the greatest quantity of ‘good’—always defined simply as ‘pleasure’—to the greatest number of people” (Reiman & Powers 500n4). This view is the germ of what would later be termed “utilitarianism” (from the title of John Stuart Mill’s *Utilitarianism*, published in 1861–3), a tendency associated with Jeremy Bentham (1748–1832), which demanded radical reform on the basis of the aforementioned principles. This leads us on to the social questions raised by Shelley.

### *Social Considerations*

Peacock attacks poetry because he claims it is useless. Shelley makes all effort to prove the contrary of this statement; his main question is: “in what way can poetry be understood as [socially and] politically effective?” (Roberts 288). His answer is based on the logical system of causes and effects. If Peacock argues that poetry corrupts society, Shelley turns the tables on him and says that it is the other way around: even in the worst case poetry only *follows* decay—it never *initiates* it (cf. 128–129). Where Peacock argues for the ineffectuality of poetry, Shelley refers to the fundamental impact poetry has on the *basis* of social integrity (130).

In discussing the social impact of poetry, Shelley builds on the importance of pleasure, which is often achieved by the poet unwittingly. The ideal effect of poetry is the following: it first incites the admiration, then the imitation of heroes, which eventually leads to an identification with “the objects of [...] admiration” (125). In this process, merits are universal, but errors are accidental and, therefore, not to be considered poetry in the ultimate sense of the word.

ley elítéli a babonákat, melyek a lovagság felemelkedését kísérték, dicsérően nyilatkozik mind a szociális-történeti következményeiről, mind a szimbolizmusáról. Egy gyarló lovag szerepét magára öltve azt állítja, hogy „akár a leggyöngébb paladin karjára kötött tükör által visszavert ellenállhatatlan fény is el tudja vakítani és széjjel tudja szórni a halottidézők és pogányok egész seregeit” (128). A történelmi tényt illetően Shelley kijelenti, hogy a középkori világ „teljes anarchiába és sötétségbe hullott volna, ha a vallás és az erkölcsök keresztény és lovagi rendszerének szerzői között nem akadtak volna költők, akik nézetek és tettek soha azelőtt el nem gondolt formáit hozták létre” (131). Később hozzáteszi, hogy „ha [...] legalább részben felismerték azt a tévedést, amely a nemek közti különbséget összezavarta valamiféle erőbeli egyenlőtlenséggel, ez a nagy haszon annak a vallásnak köszönhető, melynek a lovagiasság volt a törvénye, s a költők a próféta” (133). A rendszer jó és gonosz szempontjainak ez az éles elkülönítése aláhúzza a megkülönböztetett gondolkodás ötletét, melynek hiányáért Shelley szelíden korholja Peacockot (141).

Peacock gyakorlati meggyőződése, melyet Shelley megkérdőjelez, az az elképzelés, hogy a hasznosságnak mindig elsőbbsége van a szépséggel és a díszítéssel szemben. A gyönyör fontosságára koncentrálna, és elvetve, hogy megkülönböztesse a gyönyör két szintjét, Shelley egy széles körben elterjedt 19. század eleji tézis kétélű fegyverét használja, mely szerint „az élet célja, hogy a legnagyobb mennyiségű »jót« – melyet mindig egyszerűen »gyönyörként« határoznak meg – biztosítsa a legnagyobb számú embernek” (Reiman & Powers 500n4). E nézet a magva annak, amit később utilitarianizmusnak neveztek (John Stuart Mill *Utilitarianizmus* című könyve alapján, 1861–1863) és Jeremy Bentham (1784–1832) nevéhez fűztek, aki a fenti elvek alapján radikális reformokat követelt. Ez továbbvezet minket a Shelley által felvetett társadalmi kérdésekhez.

### *Társadalmi áttekintés*

Peacock azért támadja a költészetet, mert azt állítja, hasznavehetetlen. Shelley mindent elkövet, bizonyítandó az állítás ellenkezőjét. A legfőbb kérdése az, „milyen módon érthető meg a költészet [társadalmilag és] politikailag is eredményes volta” (Roberts 288). Válasza okok és okozatok logikus rendszerén alapszik. Ha Peacock azzal érvel, hogy a költészet a társadalom megromtója, Shelley visszajára fordítja a dolgot, és azt mondja, hogy a költészet még a legrosszabb esetben is csak *követi* a pusztulást – soha nem *kezdeményezi* azt (vö. 128–129). Ahol Peacock a költészet hiábavalóságát bizonyítja, Shelley a költészet a társadalmi sértetlenség alapjára való elemi hatását taglalja (130).

A költészet társadalmi hatásának fejtegetésekor Shelley a gyönyör jelentőségére épít, melyet a költő gyakran akaratlanul teljesít. A költészet eszményi hatása a következő: először csodálatra, majd a hősök utánzására ösztönöz, ami végül a „csodálatuk tárgyai-val” való azonosuláshoz vezet (125). Ebben a folyamatban az érdemek egyetemesekek, de a hibák esetlegesek, és ezért nem tekinthetők a szó szoros értelmében a költészet részének.

How the corruption of society can be brought to a halt, or even reversed, is a question that Shelley answers by the analogy of magnetism: the chain “descending through the minds of many men is attached to those great minds, whence as from a magnet the invisible effluence is sent forth, which at once connects, animates and sustains the life of all” (130). Roberts connects this description to

Hegel’s “world-historical individuals,” whose goals correspond to the providential narrative of the *Weltgeist* [World-Spirit] [...]. These are people who appear at crucial moments when one form or ‘stage’ of the world-Spirit’s development is played out and a new one must be ushered in. [...] This new stage is irresistible “even for those who are inclined by their own interest and judgment against it, because deep down they cannot help identifying with it.” (126; quoting Charles Taylor’s analysis)

Though Shelley was born into an upper-class family, his views were shaped by a deep sense of democracy and egalitarianism based on the liberty and equality of all human beings and the complete emancipation of women. It is from this point of view that he considered the events of history as well as the political situation of his own time, a perspective that is clearly reflected in the “Defence” as well.

#### *Religious References*

Shelley’s “atheism” is something of a commonplace. To picture him as a total denier of all divine power, however, is an utterly mistaken attitude. His most relevant writing on this theme, “The Necessity of Atheism” (for which he was expelled from University College, Oxford in 1811), certainly begins with the affirmation “There is no God”—but this is immediately qualified thus: “This negation must be understood solely to affect a creative Deity. The hypothesis of a pervading Spirit coeternal with the universe remains unshaken” (5). Though Shelley’s creed is clearly contrary to a Christian’s view of God, “pantheism” would probably be a better term to denote it than “atheism,” which might be misleading for a 21st-century reader. In his foreword to the treatise, Henry S. Salt convincingly argues that Shelley’s “‘atheism’ and later ‘pantheism’ are simply the negative and the affirmative side of the same progressive but harmonious life-creed” (3).

Shelley claims poetry is the ultimate hope for social renewal and the noblest worship of the religion of love. The continuity of its development is established by Dante. According to Christian orthodoxy, Dante might even be considered heretical in some episodes of *La Divina Commedia*, such as elevating Riphæus, a hero of non-Christian antiquity immortalized in Virgil’s *Aeneid*, to Paradise (Reiman & Powers 498n9), while Milton’s *Paradise Lost*, according to Shelley, attacks certain tenets of established Anglicanism. Milton’s Satan, for example, “as a moral being is [...] far superior to his God” (I34), a view Shelley also endorsed in *Prometheus Unbound*, where Jupiter is pictured as a tyrant who, similarly to Milton’s God, “in the cold security of undoubted triumphs

Azt, hogy hogyan lehet a társadalom megmontásának kérdését megdönteni vagy kifordítani, Shelley a mágnesség törvényével válaszolja meg: a láncolat „sok ember elméjén át alászállva összeköti a nagy elméket, melyekből mint mágnesből sugárzik a láthatatlan kiáradás, amely az Egész életét egységbe rendezi, megeleveníti és fenntartja” (130). Roberts ezt a leírást

Hegel „világtörténelmi személyeihez” hasonlítja, akiknek céljai megegyeznek a *Weltgeist* [Világszellem] gondviselészerű elbeszélésével [...]. Ezek olyan emberek, akik kulcshelyzetekben jelennek meg, amikor a Világszellem egyik alakjának vagy „színének” fejlődése befejeződik, és egy újabb kerül bevezetésre [...]. Ez az új szín ellenállhatatlan „még azok számára is, akiket a saját érdekeik és bíraskodásuk ellene vezetnek, mert legbelül nem tudnak nem azonosulni vele.”  
(126, Charles Taylor elemzését idézve)

Bár Shelley nemesi családba született, nézeteit a minden emberi lény szabadságán és egyenlőségén, a nők teljes egyenjogúsításán alapuló mélységes demokraciáfelfogás formálta. A történelem eseményeit és saját korának politikai szituációját is e nézőpontról tekintette végig, amely perspektíva „A költészet védelmében” is egyértelműen visszatükröződik.

#### *Vallási utalások*

Shelley „ateizmusa” már-már közhelyszámba megy. Minden felsőbb hatalmat tagadó személyként jellemezni őt azonban teljességgel téves megközelítés. A témához legszorosabban kapcsolódó írása, „Az ateizmus szükségessége” (a költőt emiatt bocsátották el 1811-ben az oxfordi egyetemről) valóban azzal az állítással kezdődik, hogy „Nincs Isten” – ám Shelley ezt azonnal ki is egészíti a következővel: „E tagadás kizárólag egy teremtő Istenségre értendő. Az univerzummal együtt örök, azt átható Lélek hipotézise rendületlen” (5). Bár Shelley hitvallása nyilvánvalóan ellenkezik a keresztény istenképpel, a „panteizmus” kifejezés hívebben tükrözi az „ateizmusnál”, amely a 21. századi olvasó számára megtévesztő lehet. Az értekezéshez írt előszóban Henry S. Salt meggyőzően érvel amellett, hogy Shelley „ateizmusa», majd későbbi »panteizmusa« nem más, mint egyazon folyamatosan változó, ám mindig kiegyensúlyozott életszemlélet tagadó és igenlő módjai” (3).

Shelley szerint a költészet a társadalmi megújulás egyetlen reménye, és a szerelem válásának legnemesebb imádata. Fejlődésének folytonosságát Dante alapozta meg. Míg a keresztény tanok szerint az *Isteni színjáték* egyes epizódjai, például hogy a mennybe emeli Ríphæust, e nem keresztény ókori hőst, akit Vergilius *Aeneise* tett hallhatatlanná (Reiman & Powers 498n), akár Dante eretnokségét is bizonyíthatnák, addig John Milton *Elveszett Paradicsom* című műve az anglikán hit bizonyos tanaira nézve tekinthető támadásnak. Milton Sátánja „mint erkölcsi lény [...] Istene felett” áll (134); e nézetet Shelley a *Megszabadított Prométheusz*ban is megerősíti, ahol Jupitert zsarnokként festi le, aki, Milton Istenéhez hasonlóan, „a kétségbevonhatatlan diadal hideg biztonságában a

inflicts the most horrible revenge upon his enemy [...] with the alleged design of exasperating him to deserve new torments” (134). These epic poets are, indeed, the greatest because they dare to deny any direct moral purpose in their work.

Shelley’s idea of a “World Spirit” may be related to Hegel’s *Weltgeist* (see above). It is also intimately related to “Shelley’s most ‘post-Kantian’ conception [...] of the relationship of the poet to what he called ‘the spirit of the age’ ” (Roberts 125). Roberts adds that the latter English term may have been coined by Shelley himself but it was certainly common currency within Leigh Hunt’s (1784–1859) cultural circle in the early 1820s (125).

In addition to Christianity and “the ancient religion of the civilized world” (135), Shelley was also relatively familiar with Oriental religions. The idea of divine poetry obeying the dual imperative of creation and preservation (129)—of language, for example—may be juxtaposed with “the Hindu gods Siva the Destroyer and Vishnu the Preserver” (Reiman & Powers 221n6 regarding l. 14 of “Ode to the West Wind”: “Destroyer and Preserver”). Reiman & Powers add that Shelley knew of these divine figures from the works of William Jones and Edward Moor. The amalgamation of such wide-ranging religious traditions fits the ideology of the “syncretic mythologizers” of Shelley’s time (Reiman & Powers 389). Syncretism is a perennial tendency that aims at combining elements of diverse cultures and religions on a highly selective and often apparently arbitrary basis—Blake, Shelley, and many other poets are credited with having created their own mythologies in a like manner.

### *Scientific & Technological Aspects*

Shelley employs the latest scientific discoveries and technological inventions of his age, which he combines in a strikingly novel way to convey specific meanings through symbolism, metaphor, and analogy. Lightning, for instance, is, on the one hand, an image of revolution (129), while on the other, its technical description (based partly on Lucrece, *De Rerum Natura*; cf. Roberts 288–342) readily lends itself to the analogy of unpredictable inspiration combining “flux [...] and punctuality [...]—the latter most tellingly represented by the meteorological indeterminacy of the lightning awaiting its improvisable conductor” (Roberts 314).

The metaphorical use of magnetism for social forces has already been mentioned. On a more general level, however, Shelley might consider lightning, magnetism, electricity, and even life (“the electric life which burns within [poets’] words,” 142) as completely analogous, “all three being phenomena that were comprehensible only in their effects. In the magnetic chain each mind energizes the next in line, turning it into a magnet itself” (Dawson 220).

The aspects of Newtonian science may be traced in two distinct elements of “A Defence of Poetry.” The first of these is the evident impact of his *Opticks* (1704) in the numerous references to mirrors—both positive and negative—as well as the comparison

legiszonyatosabb bosszút méri ellenségére [...] azzal a kimondott szándékkal, hogy felingerelje, és így újabb kínokat érdemljen ki” (134). Az epikus költők épp azért a legkíválóbba, mert munkájukban merik tagadni a nyílt erkölcsi útmutatás összes formáját.

Shelley „Világlélek”-fogalma Hegel *Weltgeistjé*hez kapcsolódhat (lásd feljebb). Szintén szorosan kötődik „Shelley legtöbb »poszt-kantiánus« elméletéhez [...], amelyben a költők és az általa a »korszellemnek« nevezett dolog közti kapcsolatról beszél” (Roberts 125). Roberts azt is hozzáteszi, hogy bár az utóbbi terminus angol megfelelőjét talán maga Shelley alkotta, a fogalom már az 1820-as években közismert volt Leigh Hunt (1784–1859) kulturális körében (125).

Shelley a kereszténységen és „a civilizált világ ősi vallásán” (135) kívül a keleti vallásokat is viszonylag jól ismerte. Párhuzam vonható a teremtés és megőrzés (129) – például a nyelv teremtése és megőrzése – kettős kényszeréhez alkalmazkodó egyházi költészet és „a hindu istenek, Síva, a Pusztító, és Visnu, az Oltalmazó” párosa között (Reiman & Powers 221n6; vö. „Óda a nyugati szélhez”: „ki rontasz és óvsz”, 14; Tóth Árpád fordítása). Reiman & Powers hozzátesszik, hogy Shelley William Jones és Edward Moore munkáiból ismerte ezeket az istenségeket. Az ilyen széles körben elterjedt vallási hagyományok összeolvasztása illeszkedik a Shelley idejére jellemző „szinkretista mitologizálás” ideológiájába (Reiman & Powers 389). A szinkretizmus egy régóta létező irányzat, amely különböző kultúrák és vallások elemeinek kombinálására törekszik, igencsak célzottan, gyakran látszólag önkényes alapon válogatva azok közt – Blake, Shelley és sok más költő ismert arról, hogy ilyen módszerekkel alakította ki saját mitológiáját.

### *Tudományos & technikai szempontok*

Shelley felhasználja kora legfrissebb tudományos felfedezéseit és technológiai találmányait, melyeket meglepően új módon elegyít, hogy bizonyos jelentéseket szimbólumok, metaforák és analógiás kapcsolatok segítségével fejezzen ki. A villámlás, példának okáért, egyrészt a forradalom jelképe (129), másrészt műszaki leírása (amely részben Lucretius *De Rerum Natura* című művén alapul, vö. Roberts 288–342) könnyen adja magát a megjósolhatatlan inspiráció analógiájának, amely egyesíti a „változást [...] és pontosságot [...] – az utóbbit a leghatásosabban az előre nem látható vezetőjére várakozó villámlás meteorológiai meghatározhatatlansága jeleníti meg” (Roberts 314).

A mágnesesség társadalmi erőkre vonatkozó metaforikus használatáról már esett szó. Egy általánosabb szinten azonban Shelley a villámlást, mágnesességet, elektromosságot és akár az életet („a villanyos élet, mely ott ég a szavaikban”, 142) hasonlónak tekintheti, „mivel mindhárom olyan jelenség, amelyet csak hatásuk által érthetünk meg. A mágneses láncban minden elme energiával tölti fel a sorban utána következőt, és ezzel azt is mágnessé változtatja” (Dawson 220).

A newtoni tudomány két tényezője is fellelhető „A költészet védelmében”. Az első ezek közül *Optika* (1704) című művének nyilvánvaló hatása a számtalan tükrökre vonatkozó utalásban – legyen az pozitív vagy negatív –, illetőleg a hasonlat, mely szerint a

of poetically charged drama to “a prismatic and many-sided mirror, which collects the brightest rays of human nature and divides and reproduces them from the simplicity of these elementary forms,” which is itself an extension of the idea of self-knowledge deriving exclusively from an encounter with one’s reflection: “Neither the eye nor the mind can see itself, unless reflected upon that which it resembles” (128).

The second Newtonian element is Shelley’s reliance on the deterministic relation between cause and effect. It must be noted, though, that even if Shelley exploits the advantages of logical and rhetorical reasoning based on causes and effects, he also relegates them to the principle of *τὸ λογίζειν*, implying that they ought to remain subordinate to the poetic faculty: “Their exertions are of the highest value so long as they confine their administration of the concerns of the inferior powers of our nature within the limits due to the superior ones” (136).

Roberts has recently interpreted “A Defence of Poetry” from the perspective of chaos theory, claiming (with a side-reference to Blake) that in its “fractal text, we cannot help but ‘see a World in a Grain of Sand’ if we choose to look closely enough at the grain. ‘A World,’ not ‘the World,’ just as Shelley is ‘an atom to a Universe,’ and not to ‘the Universe’” (283; cf. 139). Elsewhere, he also remarks that in a metatextual sense “Chaos science is part of the ‘peculiar relations’ of our ‘age’; through its optic, Shelley’s poetry reveals ‘an unforeseen and an unconceived delight’” (249; cf. 135).

A pivotal metaphor for poetry in Shelley’s work is the “Æolian lyre,” which aligns him with Samuel Taylor Coleridge, who described its working mechanism in 1796:

And that simplest lute,  
Placed length-ways in the clasping casement, hark!  
How by the desultory breeze caressed,  
Like some coy maid half yielding to her lover,  
It pours such sweet upbraidings, as must needs  
Tempt to repeat the wrong! (“Effusion XXXV,” Timár 20)

This instrument, invented in antiquity and gaining renewed popularity in the 17th century, is thus “played” by the wind and its name comes from that of the Greek wind-god, Æolus. It is in the same spirit that Shelley begs the West Wind: “Make me thy lyre, even as the forest is” (l. 67).

Finally, Shelley uses a combination of cosmological and biological metaphors to express the essence of poetry as the “divine [...] centre and circumference of knowledge” and the “root and blossom of all other systems of thought” (138). This ultimately confirms his respect for science.

költészettel telített dráma „prizmatikus, soklapú tükör, mely összegyűjti az emberi természet legragyogóbb sugarait, felbontja és az elemi formák egyszerűségéből újraalkotja [...] őket”, és maga is annak a gondolatnak a kiterjesztése, hogy az önismeret kizárólag az ember visszatükröződéseiből származhat: „Sem a szem, sem az elme nem láthatja meg saját magát, hacsak nem abban visszatükröződve, amihez hasonlatos” (128).

A másik newtoni elem Shelley-nek az ok és okozat determinisztikus kapcsolatába vetett bizalma. Meg kell azonban említeni, hogy még ha Shelley kihasználja is az okokon és okozatokon alapuló logikai és retorikai érvelés előnyeit, eközben a *τὸ λογίζειν* elve alá sorolja be őket, jelezve, hogy a költői tehetségnek alárendelve kell maradniuk: „Erőfeszítéseik rendkívül értékesek mindaddig, amíg úgy szolgálják saját természetünk alantasabb erőinek érdekeit, hogy tekintetbe veszik a magasabb erők által szabott korlátokat” (136).

Roberts a káoszelmélet szempontjából értelmezte újra „A költészet védelmét”, és (Blake-re is utaló) állítása szerint a „fraktálszövegben önkéntelenül is »meglátunk egy Világot egy Homokszemben«, ha elég közelről vizsgáljuk azt a szemcsét. »Egy Világot« nem pedig »a Világot«, ahogy Shelley is »egyetlen atom egy univerzumban« nem »az Univerzumban«” (283; vö. 139). Máshol azt is megjegyzi, hogy metatextuális értelemben „a káoszelmélet része a mai »kor« »sajátos viszonyainak«; melyen keresztül Shelley költészete »előre nem látott s el nem is képzelhető öröm forrása»” (249; vö. 135).

A költészet kulcsmetaforája Shelley műveiben az „eolhárfa”, amely Samuel Taylor Coleridge mellé sorolja, aki így írta le a hárfa működését 1796-ban:

S az egyszerű lantot,  
Melyet az ablakszárny ölel, hallgasd!  
Csalfa szellő miként simogatja,  
Mint szende szüzet, ki félig kedvesének adja  
Magát, s oly édes korholást áraszt, hogy  
Visszacsalja a bűnt! (,,XXXV. kiáradás”, Timár 20)

A hangszeren, melyet az ókorban találtak fel és a 17. században lett újra népszerű, így „játszik” a szél és ezért származik a neve is a görög szélisten, Aiolosz nevéből. Ugyanaz a szellem ez, akihez Shelley az „Óda a nyugati szélhez” című versében könyörög: „Legyek hárfad, mint hárfad a vadon” (67, Tóth Árpád fordítása).

Végül Shelley kozmológiai és biológiai metaforák kombinációját használja, hogy a költészet lényegét úgy írja le, mint ami az „isteni [...] tudásnak egyszerre középpontja és kerülete” és „egyszerre gyökere és virága a gondolatok minden egyéb rendszerének” (138). Végző soron ez is a tudomány iránti tiszteletét támasztja alá.

## *Credits*

**Translated by**  
Boldizsár Fejérvári

**Edited by**  
Katalin Mikó & Bianka Soponyai

The translator would like to express his gratitude to János Barcsák, who very generously undertook meticulously to read through and comment on the Hungarian version of the text, collating it with Shelley's original. His essay on the same topic (see Bibliography) also served as an immensely important source of inspiration.

*Biographical Background / Életrajzi háttér* • Boldizsár Fejérvári & Sára Csanádi  
*Historical References / Történelmi hivatkozások* • Boldizsár Fejérvári & Györgyi Kovács  
*Social Considerations / Társadalmi megfontolások* • Boldizsár Fejérvári & Janka Králl  
*Religious References / Vallási utalások* • Boldizsár Fejérvári & Bianka Soponyai  
*Scientific & Technological Aspects / Tudományos & technikai szempontok*  
Boldizsár Fejérvári & Viktória Kondi

## Bibliography / Bibliográfia

- Abrams, M. Howard ed. *The Norton Anthology of English Literature*. 6th ed. Vol. 2. New York: Norton, 1993.
- Álvares, Francisco. *Verdadera informaçam das Terras do Preste Joam segundo vio & escreueo ho padre Francisco Álvares*. Lisbon, 1540.
- Bacon, Francis. *Of the Advancement of Learning*. London & Toronto: J. M. Dent, 1915.
- Bailey, John. *Dr. Johnson and his Circle*. London: Oxford University Press, 1947.
- Barcsák, János. “Mit jelent prófétának lenni? Shelley a költő prófétai hivatásáról.” In: *Ritka művészet / Rare Device: Writings in Honour of Ágnes Péter*. Ed. Veronika Ruttkay, Bálint Gárdos, & Andrea Timár. Budapest: ELTE, 2011. 174–184.
- Barker-Benfield, B. C. ed. *Shelley's Guitar: A Bicentenary Exhibition of Manuscripts, First Editions and Relics of Percy Bysshe Shelley*. Oxford: Bodleian Library, 1992.
- Bate, Walter Jackson. *Samuel Johnson*. New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1977.
- Blank, Kim. *Wordsworth's Influence on Shelley: A Study of Poetic Authority*. London: Macmillan, 2002.
- Boswell, James. *The Life of Johnson, Volume IV*. Ed. George Birkbeck Hill. Charleston: BiblioLife, 2008.
- . *The Life of Johnson*. London: Henry Baldwin, 1795.
- Brett-Smith, H. F. B. & C. E. Jones ed. *The Works of Thomas Love Peacock*. 10 volumes. The Halliford Edition. New York: AMS Press, 1967.
- Brett-Smith, H. F. B. ed. *Peacock's Four Ages of Poetry, Shelley's Defence of Poetry, Browning's Essay on Shelley*. 2nd ed. Oxford: Blackwell, 1923.
- Cline, C. L. *Byron, Shelley and Their Pisan Circle*. London: John Murray, 1952.
- Costelloe, Timothy. “Giambattista Vico.” *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Ed. Edward N. Zalta. Spring 2012. 9 Dec 2013 <<http://plato.stanford.edu/archives/spr2012/entries/vico/>>.
- Daston, Lorraine. “Fear & Loathing of the Imagination in Science.” *Daedalus* 134.4 (2005): 16–30.
- Dawson, P. M. S. “The Unacknowledged Legislators.” *The Unacknowledged Legislator: Shelley and Politics*. Oxford: Clarendon Press, 1980. 211–58.
- DeMaria, Jr., Robert. *The Life of Samuel Johnson*. Oxford: Blackwell, 1994.
- Donoghue, Frank. *The Fame Machine: Book Reviewing and Eighteenth-Century Literary Careers*. Stanford: Stanford University Press, 1996.
- Duckworth, Alistair M. “Oliver Goldsmith.” *Dictionary of Literary Biography* 39.1: *British Novelists, 1660–1800*. Ed. Martin C. Battestin. Detroit: Gale Research Company, 1985. Part I, 222–39.
- Fogarasi, György, trans. *Filozófiai vizsgálódás a fenségesről és a szépről való ideáink eredetét illetően*. Budapest: Magvető, 2008.
- Garnett, Richard. “Introduction.” In: Thomas Love Peacock. *Headlong Hall*. London: J. M. Dent, 1891. 5–21.

- Goldsmith, Oliver. *Enquiry into the Present State of Polite Learning in Europe*. 2nd edition. London: J. Dodsley, 1774.
- Halliday, F. E. *Doctor Johnson and His World*. London: Thames and Hudson, 1968.
- Jarvis, Simon. "Criticism, Taste, Aesthetics." *The Cambridge Companion to English Literature 1740–1830*. Ed. Thomas Keymer & John Mee. Cambridge: CUP, 2004. 24–42.
- Johnson, Samuel. *Rasselas, Prince of Abyssinia*. Ed. Henry Morley. London, Paris, & Melbourne: Cassell, 1889.
- . *Rasselas; Prince of Abyssinia: A Tale*. 2 volumes. London: Johnstone, Taylor, & Davies, 1790.
- . *The Lives of the Most Eminent English Poets: With Critical Observations on Their Works*, Vol. 4. London: C. Bathurst, 1783.
- Kolb, Gwin J. "Rousseau and the Background of the 'Life Led According to Nature' in Chapter 22 of 'Rasselas.'" *Modern Philology* 73.4 (Part 2: A Supplement to Honor Arthur Friedman) (May 1976): s66–s73.
- Liddell, Henry George & Robert Scott. *Greek-English Lexicon*. New York: Harper, 1883.
- Lobo, Jerome. *A Voyage to Abyssinia*. Trans. Samuel Johnson. In: *The Works of Samuel Johnson*, LL.D. 15 volumes. Vol. 15. London: Elliot & Kay, 1789. 11–186.
- Lockhart, Donald M. " 'The Fourth Son of the Mighty Emperor': The Ethiopian Background of Johnson's *Rasselas*." *PMLA* 78 (1963): 516–528.
- Ludolf, Job. *Historia Aethiopica*. Frankfurt, 1681.
- Lynch, Jack. *Samuel Johnson in Context*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.
- Marton, Éva. " 'Ujjaim közt érzem és alakítom a szöveget': Interjú Géher Istvánnal." In: "*Úgyse hiába*": *Emlékezések és tanulmányok a műhelyalapító Géber István tiszteletére*. Ed. Katalin Szlukovényi, Kata Gyuris, Katalin G. Kállay, & Mária Sántha Gedeon. Budapest: ELTE Eötvös József Collegium, 2013. 110–113.
- McDermott, Anne. "Samuel Johnson, *Rasselas*." *A Companion to Literature from Milton to Blake*. Ed. David Womersley. Oxford: Blackwell, 2000. 360–365.
- Mesterházi, Gábor. "Lehet-e költészetet tanítani?" In: "*Úgyse hiába*": *Emlékezések és tanulmányok a műhelyalapító Géber István tiszteletére*. Ed. Katalin Szlukovényi, Kata Gyuris, Katalin G. Kállay, & Mária Sántha Gedeon. Budapest: ELTE Eötvös József Collegium, 2013. 138–141.
- O'Neill, Michael. *The Defense of Poetry Fair Copies: A Facsimile of Bodleian MSS. Shelley e.6 and d.8*. London & New York: Routledge, 1994.
- OED. The Oxford English Dictionary*. 20 volumes. Ed. J. A. Simpson & E. S. C. Weiner. 2nd edition. Oxford: Oxford University Press & Clarendon Press, 1989.
- Oliver-Morden, B. C. "Goldsmith, Oliver." *Reference Guide to English Literature*. Ed. D. L. Kirkpatrick. 2nd edition. 3 volumes. Chicago & London: St. James Press, 1991. Vol. 1, 636–637.
- Parke, Catherine N. "Negotiating the Past, Examining Ourselves: Johnson, Women and Gender in the Classroom." *South Central Review* 9.4 (Johnson and Gender) (Winter 1992): 71–80.

- Peacock, Thomas Love. "The Four Ages of Poetry." In: H. F. B. Brett-Smith ed. *Peacock's Four Ages of Poetry, Shelley's Defence of Poetry, Browning's Essay on Shelley*. Boston & New York: Houghton & Mifflin, 1921. 1–19.
- Pereira, Francisco Maria Estevez ed. *Ho liuro de Marco Paulo* (1502), ed. Valentim Fernandes. Lisbon: Biblioteca Nacional, 1922.
- Peterfreund, Stuart. *Shelley among Others: The Play of the Intertext and the Idea of Language*. Baltimore & London: The Johns Hopkins UP, 2002.
- Philip, J. R. "Samuel Johnson as Antiscientist." *Notes and Records of the Royal Society of London* 29.2 (1975): 193–203.
- Pierce, Charles E. "The Conflict of Faith and Fear in Johnson's Moral Writing." *Eighteenth-Century Studies* 15.3 (Spring 1982): 317–338.
- Plato. "Symposium." Trans. Floyer Sydenham. *Five Dialogues*. Ed. Ernest Rhys. London: J. M. Dent & New York: E. P. Dutton, 1938. 17–81.
- Preston, Thomas R. "The Biblical Context of Johnson's *Rasselas*." *PMLA* 84.2 (Mar. 1969): 274–281.
- Prior, James ed. *The Miscellaneous Works of Oliver Goldsmith, M.B. Including a Variety of Pieces Now First Collected*. 4 volumes. London: John Murray, 1837.
- Purchas, Samuel. *Hakluytus Posthumus, or Purchas His Pilgrimes*. 20 volumes. Glasgow: MacLehose, 1905.
- Pyke, W. "Observations Made at the Cape of Good Hope in 1712." In: *The Asiatic Journal and Monthly Register for British India and Its Dependencies*. Vol. III: *From January to June 1817*. London: Black, Parbury, & Allen, 1817. 549–551.
- Reiman, Donald H. & Sharon B. Powers. *Shelley's Poetry and Prose*. New York & London: Norton, 1977.
- Richter, J. P. ed. *The Notebooks of Leonardo da Vinci*. New York: Dover, 1970.
- Roberts, Hugh. *Shelley and the Chaos of History: A New Politics of Poetry*. University Park, PA: Pennsylvania State UP, 1997.
- Serassi, Pierantonio. *La Vita di Torquato Tasso*. Florence: Barbèra & Bianchi, 1858.
- Shakespeare, William. *Macbeth*. The Arden Shakespeare. Ed. Henry Cuningham. London: Methuen, 1917.
- Shelley, Percy Bysshe. "A költészet védelme." Trans. Boldizsár Fejérvári. In: Ágnes Péter ed. *Angol romantika: Esszék, naplók, levelek*. Budapest: Kijárat, 2003. 299–337.
- . "The Necessity of Atheism." *Selected Essays on Atheism*. New York: Arno Press and The New York Times, 1972.
- Stewart, J. I. M. *Thomas Love Peacock*. London: Longman, 1963.
- Timár, Andrea. "Conversing Signs: Coleridge, *Effusion xxxv*." *The AnaChronisT* [7] 2001: 19–37.
- Urreta, Luis de. *Historia ecclesiastica, politica, natural y moral de los grandes y remotos Reynos de la Etiopia*. Valencia: Pedro Patricio Mey, 1610.
- Wasserman, Earl R. "Johnson's 'Rasselas': Implicit Contexts." *The Journal of English and American Philology* 74.1 (Jan. 1975): 1–25.



Thomas Stothard (1755-1834): *Rasselas, Imlac, Pekuah, and Nekayah Conversing with the Astronomer* (1796)  
*Rasszelasz, Imlak, Pekua és Nekaya látogatást tesznek a csillagásznál* (1796)